॥ अथश्रीमहाभारततात्पर्यनिर्णयप्रारंभः ॥

१५६

श्रीमद्धनुमद्भीमम ध्वातर्गतरामकृष्णवेदव्यासात्मकलक्ष्मीहयग्रीवायनमः ॥ नारायणायपरिपूर्णगुणार्णवा
यविश्वोदयस्थितिलयोन्नियतिप्रदाय ॥ ज्ञानप्रदायविबुधासुरसौख्यदुःखसत्कारणायवितताय नमोनमस्ते
॥ १ ॥ आसीदुदारगुणवारिधिरप्रमेयोनारायणःपरतमःपरमात्सएकः ॥ संशांतसंविदखिलंजठरेनिधायल
क्ष्मीभुजांतरगतःस्वरतोपिचाग्रे ॥ २ ॥ तस्योदरस्थजगतःसदमंदसांद्रस्वानंदतुष्टवपुषोपिरमारमस्य ॥ भू
त्यैनिजाश्रितजनस्यहिसृज्यसृष्टावीक्षाबभूवपरनामनिमेषकांते ॥ ३ ॥ दृष्ट्वासचेतनगणाञ्जठरेशयानाना
नंदमात्रवपुषःसृतिविप्रमुक्तान् ॥ ध्यानंगतान्सृतिगतांश्चसुषुप्तिसंस्थान्ब्रह्मादिकान्कलिपरान्मनुजांस्तथैक्ष
त् ॥४॥ स्रक्ष्येहिचेतनगणान्सुखदुःखमध्यसंप्राप्तयेतनुभृतांविहतिंममेच्छन् ॥ सोयंविहारइहमेतनुभृत्स्वभा
वसंभूतयेभवतिभूतिकृदेवभूत्याः ॥ ५ ॥ इत्थंविचिंत्यपरमःसतुवासुदेवनामाबभूवनिजमुक्तिपदप्रदाता ॥
तस्याज्ञयैवनियताथरमापिरूपंबभ्रेद्वितीयमपियत्प्रवदंतिमायां ॥ ६ ॥ संकर्षणश्चसबभूवपुनःसुनित्यःसंहा
रकारणवपुस्तदनुज्ञयैव ॥ देवीजयेत्यनुबभूवससृष्टिहेतोःप्रद्युम्नतामुपगतःकृतितांचदेवी ॥ ७ ॥ स्थित्यैपुनः
सभगवाननिरुद्धनामादेवीचशांतिरभवच्छरदांसहस्रं ॥ स्थित्वास्वमूर्तिभिरमूभिरचिंत्यशक्तिःप्रद्युम्नरूपकइ

मांश्चरमात्मनेदात् ॥ ८ ॥ निर्देहकान्सभगवाननिरुद्धनामाजीवान्स्वकर्मसहितानुदरेनिवेश्य ॥ चक्रेथदेह
सहितान्क्रमशःस्वयंसुप्राणात्मशेषगरुडेशमुखान्समग्रान् ॥ ९ ॥ पंचात्मकःसभगवान्द्विषडात्मकोभूत्पंच
द्व्यीशतसहस्रपरोमितश्च ॥ एकःसमोप्यखिलदोषसमुज्झितोपिसर्वत्रपूर्णगुणकोपिबहूपमोभूत् ॥ १० ॥ नि
र्दोषपूर्णगुणविग्रहआत्मतंत्रोनिश्चेतनात्मकशरीरगुणैश्चहीनः ॥ आनंदमात्रकरपादमुखोदरादिःसर्वत्रचस्व
गतभेदविवर्जितात्मा ॥ ११ ॥ कालाच्चदेशगुणतोस्यनचादिरंतोवृद्धिक्षयौनतुपरस्यसदातनस्य ॥ नैताद्द
शःक्वचबभूवनचैवभाव्योनास्त्युत्तरःकिमुपरात्परमस्यविष्णोः ॥ १२ ॥ सर्वज्ञईश्वरतमःसचसर्वशक्तिःपूर्णाव्य
यात्मबलचित्सुखवीर्यसारः ॥ यस्याज्ञयारहितमिंदिरयासमेतंब्रह्मेशपूर्वकमिदंनतुकस्यचेशं ॥ १३ ॥ आ
भासकोस्यपवनःपवनस्यरुद्रःशेषात्मकोगरुडएवचशक्रकामौ ॥ वींद्रेशयोस्तदपरेत्वनयोश्चतेषामृष्यादयःक्र
मशऊनगुणाःशतांशात् ॥ १४ ॥ आभासकात्वथरमास्यमरुत्स्वरूपाच्छ्रेष्ठाप्यजात्तदनुगीःशिवतोवरिष्ठा ॥
तस्याउमाविपतिनीचगिरस्तयोस्तुशच्यादिकाःक्रमशएवयथापुमांसः ॥ १५ ॥ ताभ्यश्चतेशतगुणैर्दशतोव
रिष्ठाःपंचोत्तरैरपियथाक्रमशःश्रुतिस्थाः ॥ शब्दोबहुत्ववचनःशतमित्यतश्चश्रुत्यंतरेषुबहुधोक्तिविरुद्धतान

॥ १६ ॥ तेषांस्वरूपमिदमेवयतोथमुक्तावप्येवमेवसततोच्चविनीचरूपाः ॥ शब्दःशतंदशसहस्रमितिस्मयस्मा
त्तस्मान्नहीनवचनोथततोन्यरूपाः ॥ १७ ॥ एवंनरोत्तमपरास्तुविमुक्तियोग्याअन्येचसंसृतिपराअसुरास्त
मोगाः ॥ एवंसदैवनियमःक्वचिदन्यथानयावन्नपूर्तिरुतसंसृतिगाःसमस्ताः ॥ १८ ॥ पूर्तिश्चनैवनियमाद्भ
विताहियस्मात्तस्मात्समाप्तिमपियांतिनजीवसंघाः ॥ आनंत्यमेवगणशोस्तियतोहितेषामित्थंततःसकलका
लगताप्रवृत्तिः ॥ १९ ॥ एतैःसुरादिभिरतिप्रतिभादियुक्तैर्युक्तैःसहैवसततंप्रविचिंतयद्भिः॥पूर्तेरचिंत्यमहि
मःपरमःपरात्मानारायणोस्यगुणविस्तृतिरन्यगाक्व ॥ २० ॥ साम्यंनचास्यपरमेणचकेनचाप्यंमुक्तेनचक्वचि
दतस्त्वभिदाकुतोस्य ॥ प्राप्येतचेतनंगणैःसततास्वतंत्रैर्नित्यस्वतंत्रवपुषःपरमात्परस्य ॥ २१ ॥ अर्थोयमेव
निखिलैरपिवेदवाक्यैरामायणैःसहितभारतपंचरात्रैः ॥ अन्यैश्चशास्त्रवचनैःसहतत्त्वसूत्रैर्निर्णीयतेसहृदयंह
रिणासदैव ॥ २२ ॥ नारायणस्यनसमःपुरुषोत्तमोहंजीवाक्षरेह्यधिगतोस्मिततोन्यदार्तं ॥ मुक्तोपसृप्यइह
नास्तिकुतश्चकश्चिन्नानेवधर्मपृथगात्महगेत्यधोहि ॥ २३ ॥ आभासएवपृथगीशतएषजीवोमुक्तस्यनास्ति
जगतोविषयेतुशक्तिः ॥ मात्रापरोसिनतुतेश्रुवतेमहित्वंषाड्गुण्यविग्रहसुपूर्णगुणैकदेह ॥ २४ ॥ माहात्म्यदे

हस्मृतिमुक्तिगतेशिवश्चब्रह्माचतद्गुणगतौनकथंचनेशौ ॥ नश्रीःकुतस्तदपरेस्यसुखस्यमात्रामश्नंतिमुक्तसुग
णाश्चशतावरेण ॥ २५ ॥ आभासकाभासपरावभासरूपाण्यजस्राणिचचेतनानां ॥ विष्णोःसदैवातिवशा
त्कदापिगच्छंतिकेशादिगणानमुक्तौ ॥ २६ ॥ यस्मिन्परेन्येप्यजजीवकोशानाहंपरायुर्नमरीचिमुख्याः ॥
जानंतियद्गुणगणान्नरमादयोपिनित्यःस्वतंत्रउतकोस्तितदन्यईशः ॥२७॥ नैवैकएवपुरुषःपुरुषोत्तमोसावेकः
कुतःसपुरुषोयतएवजात्या ॥ अर्थाच्छ्रुतेश्चगुणतोनिजरूपतश्चनित्यान्यएवकथमस्मिसइत्यपिस्यात् ॥२८॥
सर्वोत्तमोहरिरिदंतुतदाज्ञयैवचेतुंक्षमंसतुहरिःपरमःस्वतंत्रः ॥ पूर्णाव्ययागणितनित्यगुणार्णवोसावित्येववेद
वचनानिपरोक्तयश्च ॥२९॥ ऋगादयश्चचत्वारःपंचरात्रंचभारतं ॥ मूलरामायणंब्रह्मसूत्रंमानंस्वतःस्मृतं
॥ ३० ॥ अविरुद्धंतुयत्त्वस्यप्रमाणंतच्चनान्यथा ॥ एतद्विरुद्धंयत्तुस्यान्नतन्मानंकथंचन ॥ ३१ ॥ वैष्णवा
निपुराणानिपंचरात्रात्मकत्वतः ॥ प्रमाणान्येवमन्वाद्याःस्मृतयोप्यनुकूलतः ॥ ३२ ॥ एतेषुविष्णोराधिक्य
मुच्यतेन्यस्यनकर्हिचित् ॥ अतस्तदेवमंतव्यंनान्यथातुकथंचन ॥ ३३ ॥ मोहार्थान्यन्यशास्त्राणिकृतान्येवाज्ञ
याहरेः ॥ अतस्तेषूक्तमग्राह्यमसुराणांतमोगतेः ॥ ३४ ॥ यस्मात्कृतानितानीहविष्णुनोक्तैःशिवादिभिः ॥

एषांयन्नविरोधिस्यात्तत्रोक्तंतन्नवार्यते ॥ ३५ ॥ विष्णवाधिक्यविरोधीनियानिवेदवचांस्यपि ॥ तानियोज्या
न्यानुकूल्याद्विष्णवाधिक्यस्यसर्वशः ॥ ३६ ॥ अवतारेषुयत्किंचिद्दर्शयेन्नरवद्धरिः ॥ तच्चासुराणांमोहायदो
षाविष्णोर्नहिकिंचित् ॥ ३७ ॥ अज्ञत्वंपारवश्यंवावेधभेदादिकंतथा ॥ तथाप्राकृतदेहत्वंदेहत्यागादिकंतथा
॥ ३८ ॥ अनीशत्वंचदुःखित्वंसाम्यमन्यैश्चहीनतां ॥ प्रदर्शयतिमोहायदैत्यादीनांहरिःस्वयं ॥ ३९ ॥ न
तस्यकश्चिद्दोषोस्तिपूर्णाखिलगुणोह्यसौ ॥ सर्वदेहस्थरूपेषुप्रादुर्भावेषुचेश्वरः ॥ ४० ॥ ब्रह्माद्यभेदःसाम्यंवा
कुतस्तस्यमहात्मनः ॥ यदेवंवाचकंशास्त्रंतद्धिशास्त्रंपरंमतं ॥ ४१ ॥ निर्णयायैवयत्प्रोक्तंब्रह्मसूत्रंतुविष्णुना ॥
व्यासरूपेणतद्ग्राह्यंतत्रोक्ताःसर्वनिर्णयाः ॥ ४२ ॥ यथार्थवचनानांचमोहार्थानांचसंशयं ॥ अपनेतुंहिभग
वान्ब्रह्मसूत्रमचीक्लृपत् ॥ ४३ ॥ तस्मात्सूत्रार्थमागृह्यकर्तव्यःसर्वनिर्णयः ॥ सर्वदोषविहीनत्वंगुणैःसर्वैरुदी
र्णता ॥ ४४ ॥ अभेदःसर्वरूपेषुजीवभेदःसदैवहि ॥ विष्णोरुक्तानिसूत्रेषुसर्ववेदेड्यतातथा ॥ ४५ ॥ ता
रतम्यंचमुक्तानांविमुक्तिर्विद्ययातथा ॥ तस्मादेतद्विरुद्धंयन्मोहार्थंतदुदाहृतं ॥ ४६ ॥ तस्माद्येयेगुणावि
ष्णोर्ग्राह्यास्तेसर्वएवतु ॥ इत्याद्युक्तंभगवताभविष्यत्पर्वणिस्फुटं ॥ ४७ ॥ एषमोहंसृजाम्याशुयोजनान्मो

हयिष्यति ॥ त्वंचरुद्रमहाबाहोमोहशास्त्राणिकारय ॥ ४८ ॥ अतथ्यानिवितथ्यानिदर्शयस्वमहाभुज ॥
प्रकाशंकुरुचात्मानमप्रकाशंचमांकुरु ॥ ४९ ॥ इतिवाराहवचनंब्रह्मांडोक्तंतथापरं ॥ अमोहायगुणाविष्णो
राकारश्चिच्छरीरता ॥ ५० ॥ निर्दोषत्वंतारतम्यंमुक्तानामपिचोच्यते ॥ एतद्विरुद्धंयत्सर्वंतन्मोहायेतिनि
र्णयः ॥ ५१ ॥ स्कांदेप्युक्तंशिवेनैवषण्मुखायैवसादरं ॥ शिवशास्त्रेपितद्ग्राह्यंभगवच्छास्त्रयोगियत् ॥५२॥
परमोविष्णुरेवैकस्तज्ज्ञानंमुक्तिसाधनं ॥ शास्त्राणांनिर्णयस्त्वेषतदन्यन्मोहनायहि ॥ ५३ ॥ ज्ञानंविनातु
यामुक्तिःसाम्यंचममविष्णुना ॥ तीर्थादिमात्रतोज्ञानंममाधिक्यंचविष्णुतः ॥ ५४ ॥ अभेदश्चास्मदादीनां
मुक्तानांहरिणातथा ॥ इत्यादिसर्वंमोहायकथ्यतेपुत्रनान्यथा ॥५५॥ उक्तंपद्मपुराणेचशैवएवशिवेनतु ॥
यदुक्तंहरिणापूर्वमुमायैप्राहतद्धरः ॥ ५६ ॥ त्वामाराध्यतथाशंभोग्रहीष्यामिवरंसदा ॥ द्वापरादौयुगेभू
त्वाकलयामानुषादिषु ॥ ५७ ॥ स्वागमैःकल्पितैस्त्वंचजनान्मद्विमुखान्कुरु ॥ मांचगोपययेनस्यात्सृष्टि
रेषोत्तराधरा ॥ ५८ ॥ नचवैष्णवशास्त्रेषुवेदेष्वपिहरेःपरः ॥ क्वचिदुक्तोन्यशास्त्रेषुपरमोविष्णुरीरितः ॥५९॥ ॥९३०॥
निर्दोषत्वाच्चवेदानांवेदोक्तंग्राह्यमेवहि ॥ वेदेष्वपिपरोविष्णुःसर्वस्मादुच्यतेसदा ॥ ६० ॥ अस्यदेवस्यमीढु

षोवयाविष्णोरेषस्यप्रभृथेहविर्भिः ॥ विदेहिरुद्रोरुद्रियंमहित्वंयासिष्टंवर्तिरश्विनाविरावत् ॥६१॥ स्तुहिश्रुतंग
र्तसदंयुवानंमृगंनभीममुपहत्नुमुग्रं ॥ यंकामयेतंतमुग्रंकृणोमितंब्रह्माणंतमृषिंतंसुमेधां ॥ ६२ ॥ एकोनारा
यणआसीन्नब्रह्मानचशंकरः ॥ वासुदेवोवाइदमग्रआसीन्नब्रह्मानचशंकरः ॥ ६३ ॥ यदापश्यःपश्यतेरुक्म
वर्णंकर्तारमीशंपुरुषंब्रह्मयोनिं ॥ तदाविद्वान्पुण्यपापेविधूयनिरंजनःपरमंसाम्यमुपैति ॥ ६४ ॥ योवेदनि
हितंगुहायांपरमेव्योमन् ॥ सोश्नुतेसर्वान्कामान्सहब्रह्मणाविपश्चिता ॥ ६५ ॥ प्रघान्वस्यमहतोमहानिस
त्यासत्यस्यकरणानिवोचं ॥ सत्यमेनमनुविश्वेमदंतिरातिंदेवस्यगृणतोमघोनः ॥ ६६ ॥ यच्चिकेतसत्यमित्तन्न
मोघंवसुस्पार्हमुतजेतोतदाता ॥ सत्यःसोअस्यमहिमागृणेशवोयज्ञेषुविप्रराज्ये ॥ ६७ ॥ सत्याविष्णोर्गुणाः
सर्वेसत्याजीवेशयोर्भिदा ॥ सत्योमिथोजीवभेदःसत्यंचजगदीदृशं ॥ ६८ ॥ असत्यःस्वगतोभेदोविष्णोर्ना
न्यदसत्यकं ॥ जगत्प्रवाहःसत्योयंपंचभेदसमन्वितः ॥ ६९ ॥ जीवेशयोर्भिदाचैवजीवभेदःपरस्परं ॥ जडेश
योर्जडानांचजडजीवभिदातथा ॥ ७० ॥ पंचभेदाइमेनित्याःसर्वावस्थासुनित्यशः ॥ मुक्तानांचनहीयंते
तारतम्यंचसर्वदा ॥७१॥ क्षितिपामनुष्यगंधर्वादेवाश्चपितरश्चिराः ॥ आजानजाःकर्मजाश्चदेवाइंद्रःपुरंदरः

॥७२॥रुद्रःसरस्वतीवायुर्मुक्ताःशतगुणोत्तराः॥एकोब्रह्माचवायुश्चवींद्रोरुद्रसमस्तथा॥७३॥एकोरुद्रस्तथाशेषोनकश्चिद्वायुनासमः॥ मुक्तेषुश्रीस्तथावायोःसहस्रगुणितागुणैः॥७४॥ततोनंतगुणोविष्णुर्नकश्चित्तत्समःसदा॥ इत्यादिवेदवाक्यंविष्णोरुत्कर्षमेववक्त्युच्चैः ॥ ७५ ॥ तात्पर्यंमहदत्रेत्युक्तंयोमामितिस्वयंतेन ॥ भूम्नोज्यायस्त्वमित्युक्तंसूत्रेषुनिर्णयात्तेन ॥ ७६ ॥ तत्प्रीत्यैवचमोक्षःप्राप्यस्तेनैवनान्येन ॥ ७७ ॥ नायमात्माप्रवचनेनलभ्योनमेधयानबहुनाश्रुतेन ॥ यमेवैषवृणुतेतेनलभ्यस्तस्यैषआत्माविवृणुतेतनूंस्वां ॥ ७८ ॥ विष्णुर्हिदातामोक्षस्यवायुश्चतदनुज्ञया ॥ मोक्षोज्ञानंचक्रमशोमुक्तिगोभोगएवच ॥ ७९ ॥ उत्तरेषांप्रसादेननीचानांनान्यथाभवेत् ॥ सर्वेषांचहरिर्नित्यंनियंतातद्वशाःपरे ॥ ८० ॥ तारतम्यंततोज्ञेयंसर्वोच्चत्वंहरेस्तथा ॥ एतद्विनानकस्यापिविमुक्तिःस्यात्कथंचन ॥ ८१ ॥ पंचभेदांश्चविज्ञायविष्णोःस्वाभेदमेवच ॥ निर्दोषत्वंगुणोद्रेकंज्ञात्वामुक्तिर्नचान्यथा ॥ ८२ ॥ अवतारान्हरेर्ज्ञात्वानावताराहरेश्चये ॥ तदावेशांस्तथासम्यग्ज्ञात्वामुक्तिर्नचान्यथा ॥ ८३ ॥ सृष्टिरक्षाहृतिज्ञाननियत्यज्ञानबंधनान् ॥ मोक्षंचविष्णुतस्त्वेवज्ञात्वामुक्तिर्नचान्यथा ॥ ८४ ॥ वेदांश्चपंचरात्राणिसेतिहासपुराणकान् ॥ ज्ञात्वाविष्णुपरानेवमुच्यतेनान्यथाक्वचित्

॥ ८५ ॥ माहात्म्यज्ञानपूर्वस्तुसुदृढःसर्वतोधिकः ॥ स्नेहोभक्तिरितिप्रोक्तस्तयामुक्तिर्नचान्यथा ॥ ८६॥ त्रि
विधाजीवसंघास्तुदेवमानुषदानवाः ॥ तत्रदेवामुक्तियोग्यामानुषेषूत्तमास्तथा ॥ ८७ ॥ मध्यमामानुषाये
तुसृतियोग्याःसदैवहि ॥ अधमानिरयायैवदानवास्तुतमोलयाः ॥ ८८ ॥ मुक्तिर्नित्यातमश्चैवनावृत्तिःपुन
रेतयोः ॥ देवानांनिरयोनास्तितमश्चापिकथंचन ॥ ८९ ॥ नासुराणांतथामुक्तिःकदाचित्केनचित्कचित् ॥
मानुषाणांमध्यमानांनैवैतद्वयमाप्यते ॥ ९० ॥ असुराणांतमःप्राप्तिस्तदानियमतोभवेत् ॥ यदातुज्ञानिसद्भा
वेनैवगृह्णंतितत्परं ॥ ९१ ॥ तदामुक्तिर्हिदेवानांयदाप्रत्यक्षगोहरिः ॥ स्वयोग्ययोपासनयातन्वातद्योग्य
यातथा ॥ ९२ ॥ सर्वैर्गुणैर्ब्रह्मणातुसमुपास्योहरिःसदा ॥ आनंदोज्ञःसदात्मेतिह्युपास्योमानुषैर्हरिः ॥ ९३ ॥
यथाक्रमंगुणोद्रेकात्तदन्यैराविरिंचतः ॥ ब्रह्मत्वयोग्याऋजवोनामदेवाःपृथग्गणाः ॥ ९४ ॥ तैरेवाप्यंतत्पदं
तुनैवान्यैःसाधनैरपि ॥ एवंसर्वपदानांतुयोग्याःसंतिपृथग्गणाः ॥ ९५ ॥ तस्मादनाद्यनंतंहितारतम्यंचि
दात्मनां ॥ तच्चनैवान्यथाकर्तुंशक्यंकेनापिकुत्रचित् ॥ ९६ ॥ अयोग्यमिच्छन्पुरुषःपतत्येवनसंशयः ॥ त
स्माद्योग्यानुसारेणसेव्योविष्णुःसदैवहि ॥ ९७ ॥ अच्छिद्रसेवनाच्चैवनिष्कामत्वाच्चयोग्यतः ॥ द्रष्टुंशक्योह

रिःसर्वैर्नान्यथातुकथंचन ॥ ९८ ॥ नियमोयंहरेर्यस्मान्नोलंघ्यःसर्वचेतनैः ॥ सत्यसंकल्पतोविष्णुर्नान्यथा
तुकरिष्यति ॥ ९९ ॥ दानतीर्थतपोयज्ञपूर्वाःसर्वेपिसर्वदा ॥ अंगानिहरिसेवायांभक्तिस्त्वेकाविमुक्तये
॥ १०० ॥ भविष्यत्पर्ववचनमित्येतदखिलंपरं ॥ १०१ ॥ शृण्वेवीरउग्रमुग्रंदमायन्नन्यमन्यमतिनेनीयमानः ॥
एधमानद्विळुभयस्यराजाचोष्कूयतेविशइंद्रोमनुष्यान् ॥ १०२ ॥ परापूर्वेषांसख्यावृणक्तिवितर्तुराणोअपरे
भिरेति ॥ अनानुभूतीरवधून्वानःपूर्वीरिंद्रःशरदस्तर्तरीति ॥ १०३ ॥ तमेवंविद्वानमृतइहभवतिनान्यः
पंथाअयनायविद्यते ॥ तमेवंविदित्वातिमृत्युमेतिनान्यःपंथाविद्यतेअयनाय ॥ १०४ ॥ यस्यदेवेपराभक्ति
र्यथादेवेतथागुरौ ॥ तस्यैतेकथिताह्यर्थाःप्रकाशंतेमहात्मनः ॥ १०५ ॥ भक्त्यर्थान्यखिलान्येवभक्तिर्मोक्षा
यकेवला ॥ मुक्तानामपिभक्तिर्हिनित्यानंदस्वरूपिणी ॥ १०६ ॥ ज्ञानपूर्वःपरःस्नेहोनित्योभक्तिरितीर्यते ॥
इत्यादिवेदवचनंसाधनप्रविधायकं ॥ १०७ ॥ निःशेषधर्मकर्ताप्यभक्तस्तेनरकेहरे ॥ सदातिष्ठतिभक्तश्चे
द्ब्रह्महापिविमुच्यते ॥ १०८ ॥ धर्मोभवत्यधर्मोपिकृतोभक्तैस्तवाच्युत ॥ पापंभवतिधर्मोपियोनभक्तैःकृतो
हरे ॥ १०९ ॥ भक्त्यात्वनन्ययाशक्यअहमेवंविधोर्जुन ॥ ज्ञातुंद्रष्टुंचतत्त्वेनप्रवेष्टुंचपरंतप ॥ ११० ॥

अनादिद्वेषिणोदैत्याविष्णौद्वेषोविवर्धितः ॥ तमस्यंधेपातयतिदैत्यानंतेविनिश्चयात् ॥ १११ ॥ पूर्णदुः
खात्मकोद्वेषःसोनंतोह्यवतिष्ठते ॥ पतितानांतमस्यंधेनिःशेषसुखवर्जिते ॥ ११२ ॥ जीवाभेदोनिर्गुण
त्वमपूर्णगुणतातथा ॥ साम्याधिक्येतदन्येषांभेदस्तद्गतएवच ॥११३॥ प्रादुर्भावविपर्यासस्तद्भक्तद्वेषएवच ॥
तत्प्रमाणस्यनिंदाचद्वेषाएतेखिलामताः ॥ ११४ ॥ एतैर्विहीनायाभक्तिःसाभक्तिरितिनिश्चिता ॥ अनादि
भक्तिर्देवानांक्रमाद्वृद्धिंगतैवसा ॥ ११५ ॥ अपरोक्षदृशेर्हेतुर्मुक्तिहेतुश्चसापुनः ॥ सैवानंदस्वरूपेणनित्यामु
क्तेषुतिष्ठति ॥ ११६ ॥ यथाशौक्ल्यादिकंरूपंगोर्भवत्येवसर्वदा ॥ सुखज्ञानादिकंरूपमेवंभक्तेर्नचान्यथा
॥ ११७ ॥ भक्त्यैवतुष्टिमभ्येतिविष्णुर्नान्येनकेनचित् ॥ सएवमुक्तिदाताचभक्तिस्तत्रैवकारणं ॥ ११८ ॥
ब्रह्मादीनांचमुक्तानांतारतम्येतुकारणं ॥ तारतम्यस्थितानादिर्नित्याभक्तिर्नचेतरत् ॥ ११९ ॥ मानुषेष्वध
माःकिंचिद्द्वेषयुक्ताःसदाहरौ ॥ दुःखनिष्ठास्ततस्तेपिनित्यमेवनसंशयः ॥ १२० ॥ मध्यमामिश्रभूतत्वान्नि
त्यंमिश्रफलाःस्मृताः ॥ किंचिद्भक्तियुतानित्यमुत्तमास्तेनमोक्षिणः ॥ १२१ ॥ ब्रह्मणःपरमाभक्तिःसर्वेभ्यः
परमस्ततः ॥ इत्यादीनिचवाक्यानिपुराणेषुपृथक्पृथक् ॥ १२२ ॥ षण्णवत्यंगुलोयस्तुन्यग्रोधपरिमंडलः ॥

१५७

सप्तपादश्चतुर्हस्तोद्वात्रिंशल्लक्षणैर्युतः ॥१२३॥ असंशयःसंशयच्छिद्गुरुरुक्तोमनीषिभिः ॥ तस्माद्ब्रह्मागुरुर्मु
ख्यःसर्वेषामेवसर्वदा॥१२४॥ अन्येपिस्वात्मनोमुख्याःक्रमाद्गुरवईरिताः॥क्रमाल्लक्षणहीनाश्चलक्षणालक्षणैः
समाः॥ १२५॥ मानुषामध्यमाःसम्यग्दुर्लक्षणयुतःकलिः॥सम्यग्लक्षणसंपन्नोयद्दद्यात्सुप्रसन्नधीः॥१२६॥
शिष्यायसत्यंभवतितत्सर्वंनात्रसंशयः॥ अगम्यत्वाद्धरिस्तस्मिन्नाविष्टोमुक्तिदोभवेत् ॥ १२७ ॥ नातिप्रस
न्नहृदयोयद्दद्याद्गुरुरप्यसौ ॥ नतत्सत्यंभवेत्तस्मादर्चनीयोगुरुःसदा ॥ १२८ ॥ स्वावराणांगुरुत्वंतुभवेत्का
रणतःक्वचित्॥ मर्यादार्थंतेपिपूज्यानतुयद्वत्परोगुरुः ॥ १२९ ॥ इत्येतत्पंचरात्रोक्तंपुराणेष्वनुमोदितं॥य
दामुक्तिप्रदानायस्वयोग्यंपश्यतिध्रुवं ॥ १३० ॥ रूपंहरेस्तदातस्यसर्वपापानिभस्मसात् ॥ यांतिपूर्वाण्युत्त
राणिनश्लेषंयांतिकानिचित् ॥ १३१ ॥ मोक्षश्चनियतस्तस्मात्स्वयोग्यहरिदर्शने ॥ भविष्यत्पर्ववचनमित्ये
तत्सूत्रगंतथा॥१३२॥ श्रुतिश्चतत्परातद्वत्तद्यथेत्यवदत्स्फुटं॥ मुक्तास्तुमानुषादेवान्देवाइंद्रंसशंकरं॥ १३३॥
सब्रह्माणंक्रमेणैवतेनयांत्यखिलाहरिं ॥ उत्तरोत्तरवश्याश्चमुक्तारुद्रपुरःसराः ॥ १३४ ॥ निर्दोषानित्य
सुखिनःपुनरावृत्तिवर्जिताः ॥ स्वेच्छयैवरमंतेत्रनानिष्टंतेषुकिंचन ॥१३५॥ असुराःकलिपर्यंताएवंदुःखो

त्तरोत्तराः ॥ कलिर्दुःखाधिकस्तेषुतेप्येवंब्रह्मवद्गुणाः ॥१३६॥ तथान्येप्यसुराःसर्वेगणायोग्यतयासदा॥ ब्रह्मैव सर्वजीवेभ्यःसदासर्वगुणाधिकः ॥ १३७ ॥ मुक्तोपिसर्वमुक्तानामाधिपत्येस्थितःसदा ॥ आश्रयस्तस्यभगवान्सदानारायणःप्रभुः ॥१३८॥ इत्यृग्यजुःसामाथर्वपंचरात्रेतिहासतः ॥ पुराणेभ्यस्तथान्येभ्यःशास्त्रेभ्योनिर्णयःकृतः॥१३९॥विष्ण्वाज्ञयैवविदुषातत्प्रसादबलोन्नतेः॥ आनंदतीर्थमुनिनापूर्णप्रज्ञाभिधायुजा॥१४०॥तात्पर्यंशास्त्राणांसर्वेषामुत्तमंमयाप्रोक्तं ॥ प्राप्यानुज्ञांविष्णोरेतज्ज्ञात्वैवविष्णुराप्योसौ ॥१४१॥ इतिश्रीमदानंदतीर्थभगवत्पादाचार्यविरचितेश्रीमन्महाभारततात्पर्यनिर्णयेसर्वशास्त्रार्थनिर्णयोनामप्रथमोध्यायः ॥१॥

श्रीः ॥ जयतिहरिरचिंत्यःसर्वदेवैकवंद्यःपरमगुरुरभीष्टावाप्तिदःसज्जनानां ॥ निखिलगुणगणार्णोनित्यनिर्मुक्तदोषःसरसिजनयनोसौश्रीपतिर्मानदोनः ॥ १ ॥ उक्तःपूर्वाध्यायेशास्त्राणांनिर्णयःपरोदिव्यः ॥ अथभारतवाक्यान्येतैरेवाध्यवस्यंते ॥ २ ॥ क्वचिद्ग्रंथान्प्रक्षिपंतिक्वचिदंतरितानपि ॥ कुर्युःक्वचिच्चव्यत्यासंप्रमादात्क्वचिदन्यथा ॥ ३ ॥ अनुत्सन्नाअपिग्रंथाव्याकुलाइतिसर्वशः ॥ उत्सन्नाःप्रायशःसर्वेकोट्यंशोपिनवर्तते ॥४॥ ग्रंथोप्येवंविलुलितःकिम्वर्थोदेवदुर्गमः ॥ कलावेवंव्याकुलितेनिर्णयायप्रचोदितः ॥ ५ ॥ हरिणानि

र्णयान्वच्मिविजानंस्तत्प्रसादतः ॥ ६ ॥ शास्त्रांतराणिसंजानन्वेदांश्चास्यप्रसादतः ॥ देशेदेशेतथाग्रंथा
न्दृष्ट्वाचैवपृथग्विधान् ॥ ७ ॥ यथासभगवान्व्यासःसाक्षान्नारायणःप्रभुः ॥ जगादभारताद्येषुतथावक्ष्येतदी
क्षया ॥ ८ ॥ संक्षेपात्सर्वशास्त्रार्थंभारतार्थानुसारतः ॥ निर्णयःसर्वशास्त्राणांभारतंपरिकीर्तितं ॥ ९ ॥ भार
तंसर्ववेदाश्चतुलामारोपिताःपुरा ॥ देवैर्ब्रह्मादिभिःसर्वैर्ऋषिभिश्चसमन्वितैः ॥ व्यासस्यैवाज्ञयातत्रत्वत्यरिच्य
तभारतं ॥ १० ॥ महत्त्वाद्भारवत्त्वाच्चमहाभारतमुच्यते ॥ निरुक्तमस्ययोवेदसर्वपापैःप्रमुच्यते ॥ ११ ॥ नि
र्णयःसर्वशास्त्राणांसदृष्टांतोहिभारते ॥ कृतोविष्णुवशत्वंहिब्रह्मादीनांप्रकाशितं ॥ १२ ॥ यतःकृष्णवशेसर्वे
भीमाद्याःसम्यगीरिताः ॥ सर्वेषांज्ञानदोविष्णुर्यशोदातेतिचोदितः ॥ १३ ॥ यस्माद्व्यासात्मनातेषांभारतेय
शऊचिवान् ॥ ज्ञानदश्चशुकादीनांब्रह्मरुद्रादिरूपिणां ॥ १४ ॥ ब्रह्माधिकश्चदेवेभ्यःशेषाद्रुद्रादपीरितः ॥
प्रियश्चविष्णोःसर्वेभ्यइतिभीमनिदर्शनात् ॥ १५ ॥ भूभारहरणेविष्णोःप्रधानांगंहिमारुतिः ॥ मागधादिव
धादेवदुर्योधनवधादपि ॥ १६ ॥ योयएवबलज्येष्ठःक्षत्रियेषुसउत्तमः ॥ अंगंचेद्विष्णुकार्येषुतद्भक्त्यैवचना
न्यथा ॥ १७ ॥ बलंनैसर्गिकंतच्चेद्वरास्त्रादेस्तदन्यथा ॥ अन्यावेशनिमित्तंचेद्बलमन्यात्मकंहितत् ॥ १८ ॥

देवेषुबलिनामेवभक्तिज्ञानेनचान्यथा ॥ सएवचप्रियोविष्णोर्नान्यथातुकथंचन ॥ १९ ॥ तस्माद्योयोबलज्ये
ष्ठःसगुणज्येष्ठएवच ॥ बलंहिक्षत्रियेव्यक्तंज्ञायतेस्थूलदृष्टिभिः ॥ २० ॥ ज्ञानादयोगुणायस्माज्ज्ञायंतेसूक्ष्मदृ
ष्टिभिः ॥ तस्माद्यत्रबलंतत्रविज्ञातव्यागुणाःपरे ॥ २१ ॥ देवेष्वेवनचान्येषुवासुदेवप्रतीपतः ॥ क्षत्रादन्येष्व
पिबलंप्रमाणंयत्रकेशवः ॥ २२ ॥ प्रवृत्तोदुष्टनिधनेज्ञानकार्येतथैवच ॥ २३ ॥ अन्यत्रब्राह्मणानांतुप्रमाणंज्ञान
मेवहि ॥ क्षत्रियाणांबलंचैवसर्वेषांविष्णुकार्यता ॥ २४ ॥ कृष्णरामादिरूपेषुबलकार्योजनार्दनः ॥ दत्तव्या
सादिरूपेषुज्ञानकार्यस्तथाप्रभुः ॥ २५ ॥ मत्स्यकूर्मवराहाश्वसिंहवामनभार्गवाः ॥ राघवःकृष्णबुद्धौचकृष्ण
द्वैपायनस्तथा ॥२६॥ कपिलोदत्तऋषभौशिंशुमारोरुचेःसुतः ॥ नारायणोहरिःकृष्णस्तापसोमनुरेवच॥२७॥
महिदासस्तथाहंसःस्त्रीरूपोहयशीर्षवान् ॥ तथैववडबावक्त्रःकल्कीधन्वंतरिःप्रभुः ॥ २८ ॥ इत्याद्याःकेवलोवि
ष्णुर्नैषांभेदःकथंचन ॥ नविशेषोगुणैःसर्वैर्बलज्ञानादिभिःक्वचित् ॥ २९ ॥ श्रीब्रह्मरुद्रशेषाश्ववींद्रेंद्रौकामएव
च ॥ कामपुत्रोनिरुद्धश्चसूर्यश्चंद्रोबृहस्पतिः ॥ ३० ॥ धर्मएषांतथाभार्यादक्षाद्यामनवस्तथा ॥ मनुपुत्राश्चऋ
षयोनारदःपर्वतस्तथा ॥ ३१ ॥ कश्यपःसनकाद्याश्ववन्ह्याद्याश्चैवदेवताः ॥ भरतःकार्तवीर्यश्चवैन्याद्याश्चक्रव

र्तिनः ॥ ३२ ॥ गयश्चलक्ष्मणाद्याश्चत्रयोरोहिणिनंदनः ॥ प्रद्युम्नोरौक्मिणेयश्चतत्पुत्रश्चानिरुद्धकः ॥ ३३ ॥
नरःफल्गुनइत्याद्याविशेषावेशिनोहरेः ॥ वालिसांबादयश्चैवकिंचिदावेशिनोहरेः ॥ ३४ ॥ तस्माद्बलप्रवृ
त्तस्यरामकृष्णात्मनोहरेः ॥ अंतरंगंहनूमांश्चभीमस्तत्कार्यसाधकः ॥ ३५ ॥ ब्रह्मात्मकोयतोवायुःपदंब्राह्मम
गात्पुरा ॥ वायोरन्यस्यनब्राह्मंपदंतस्मात्सएवसः ॥ ३६ ॥ यत्ररूपंतत्रगुणाभक्त्याद्यास्त्रीषुनित्यशः ॥ रूपं
हिस्थूलदृष्टीनांदृश्यंव्यक्तंततोहितत् ॥ ३७ ॥ प्रायोवेत्तुंनशक्यंतेभक्त्याद्यास्त्रीषुयत्नतः ॥ यासांरूपंगुणास्ता
सांभक्त्याद्याइतिनिश्चयः ॥ ३८ ॥ तच्चनैसर्गिकंरूपंद्वात्रिंशल्लक्षणैर्युतं ॥ नालक्षणंवपुर्मात्रंगुणहेतुःकथंचन
॥ ३९ ॥ आसुरीणांवरादेस्तुवपुर्मात्रंभविष्यति ॥ नलक्षणान्यतस्तासांनैवभक्तिःकथंचन ॥ ४० ॥ तस्माद्रूप
गुणोदाराजानकीरुक्मिणीतथा ॥ सत्यभामेत्यादिरूपाश्रीःसर्वपरमामता ॥४१॥ ततःपश्चाद्द्रौपदीचसर्वा
भ्योरूपतोवरा ॥ भूभारक्षपणेसाक्षादंगंभीमवदीशितुः ॥४२॥ हंताचवैरहेतुश्चभीमःपापजनस्यतु ॥ द्रौपदी
वैरहेतुःसातस्माद्भीमादनंतरा ॥४३॥ बलदेवस्ततःपश्चात्ततःपश्चाच्चफल्गुनः ॥ नरावेशादन्यथातुद्रौणिःप
श्चात्ततोपरे ॥ ४४ ॥ रामवज्जांबवत्याद्याःषट्ततोरेवतीतथा ॥ लक्ष्मणोहनुमत्पश्चात्ततोभरतवालिनौ ॥ श

त्रुघ्नश्चततःपश्चात्सुग्रीवाद्यास्ततोवराः ॥ ४५॥ रामकार्यंतुयैःसम्यक्स्वयोग्यंनकृतंपुरा ॥ तैःपूरितंतुकृष्णा
यबीभत्स्वाद्यैःसमंततः ॥ ४६॥ अधिकंयैःकृतंतत्रतैरूनंकृतमत्रतु ॥ कर्णाद्यैरधिकंयैस्तुप्रादुर्भावद्वयेकृतं
॥ ४७॥ विविदाद्यैर्हितैःपश्चाद्विप्रतीपंकृतंहरेः ॥ प्रादुर्भावद्वयेह्यस्मिन्सर्वेषांनिर्णयःकृतः ॥ ४८॥ नैतयोर
कृतंकिंचिच्छुभंवायदिवाशुभं ॥ अन्यत्रपूर्यतेक्वापितस्मादत्रैवनिर्णयः ॥ ४९॥ पश्चात्तनत्वात्कृष्णस्यवैशे
ष्यात्तत्रनिर्णयः॥ प्रादुर्भावमिमंतस्माद्गृहीत्वाभारतंकृतं॥उक्तारामकथाह्यस्मिन्मार्कंडेयसमाख्यया ॥५०॥
तस्माद्यद्भारतेनोक्तंतद्भिन्नैवास्ति कुत्रचित् ॥ अत्रोक्तंसर्वशास्त्रेषुनहिसम्यगुदाहृतं ॥ ५१॥ इत्यादिकथितं
सर्वंब्रह्मांडेहरिणास्वयं ॥ मार्कंडेयेपिकथितंभारतस्यप्रशंसनं ॥ ५२॥ देवतानांयथाव्यासोद्विपदांब्राह्मणो
वरः॥ आयुधानांयथावज्रमोषधीनांयथायवाः ॥५३॥ तथैवसर्वशास्त्राणांमहाभारतमुत्तमं ॥५४॥ वायुप्रोक्ते
पितत्प्रोक्तंभारतस्यप्रशंसनं ॥ कृष्णद्वैपायनंव्यासंविद्धिनारायणंप्रभुं ॥ ५५॥ कोह्यन्यःपुंडरीकाक्षान्महाभा
रतकृद्भवेत् ॥ एवंहिसर्वशास्त्रेषुपृथक्पृथगुदीरितं ॥ ५६॥ उक्तोर्थःसर्वएवायंमाहात्म्यक्रमपूर्वकः॥ भार
तेपियथाप्रोक्तोनिर्णयोयंक्रमेणतु ॥ तथाप्रदर्शयिष्यामस्तद्वाक्यैरेवसर्वशः ॥ ५७॥ नारायणंसुरगुरुंजगदे

कनाथंभक्तप्रियंसकललोकनमस्कृतंच ॥ त्रैगुण्यवर्जितमजंविभुमाद्यमीशंवंदेभवघ्नममरासुरसिद्धवंद्यं ॥
॥ ५८ ॥ ज्ञानप्रदःसभगवान्कमलाविरिंचिशर्वादिपूर्वजगतोनिखिलाद्धरिष्ठः ॥ भक्त्यैवतुष्यतिहरिप्र
वणत्वमेवसर्वस्यधर्मइतिपूर्वविभागसंस्थः ॥ ५९ ॥ निर्दोषकःस्मृतिविहीनउदारपूर्णसंविद्गुणःप्रथमकृत्स
कलात्मशक्तिः ॥ मोक्षैकहेतुरसुरूपसुरैश्चमुक्तैर्वंद्यःसएकइतिचोक्तमथोत्तरार्धे ॥ ६० ॥ नम्यत्वमुक्तमु
भयत्रयतस्ततोस्यमुक्तैरमुक्तकगणैश्चविनम्यतोक्ता ॥ इत्थंहिसर्वगुणपूर्तिरमुष्यविष्णोःप्रस्ताविताप्रथमतः
प्रतिजानतैव ॥ ६१ ॥ कृष्णोयज्ञैरिज्यतेसोमपूतैःकृष्णोवीरैरिज्यतेविक्रमद्भिः ॥ कृष्णोवन्यैरिज्य
तेसंस्मृशानैःकृष्णोमुक्तैरिज्यतेवीतमोहैः ॥ ६२ ॥ सृष्टाब्रह्मादयोदेवानिहतायेनदानवाः ॥ तस्मैदेवाधिदेवा
यनमस्तेशार्ङ्गधारिणे ॥ ६३ ॥ स्रष्टृत्वंदेवानांमुक्तिस्रष्टृत्वमुच्यतेनान्यत् ॥ उत्पत्तिर्दैत्यानामपियस्मात्संमि
ताविशेषोयं ॥ ६४ ॥ अथचदैत्यहतिस्तमसिस्थिरानियतसंस्थितिरेवनचान्यथा ॥ तनुविभागकृतिःसकले
ष्वियंनहिविशेषकृतासुरदैत्यगा ॥ ६५ ॥ तमिममेवसुरासुरसंचयेहरिकृतंप्रविशेषमुदीक्षितुं ॥ प्रतिविभज्य ॥१३६॥
चभीमसुयोधनौस्वपरपक्षभिदाकथिताकथा ॥ ६६ ॥ नमोभगवतेतस्मैव्यासायामिततेजसे ॥ यस्यप्रसादाद्

क्ष्यामिनारायणकथामिमां ॥ ६७ ॥ वासुदेवस्तुभगवान्कीर्त्यतेत्रसनातनः ॥ प्रतिबिंबमिवादर्शेयंपश्यंत्या
त्मनिस्थितं ॥ ६८ ॥ नास्तिनारायणसमंनभूतंनभविष्यति ॥ एतेनसत्यवाक्येनसर्वार्थान्साधयाम्यहं ॥६९॥
आद्यंतयोरित्यवदत्सयस्माद्यासात्मकोविष्णुरुदारशक्तिः ॥ तस्मात्समस्ताहरिसद्गुणानांनिर्णीयतेभारतगा
कथैषा ॥ ७० ॥ सत्यंसत्यंपुनःसत्यमुद्धृत्यभुजमुच्यते ॥ वेदशास्त्रात्परंनास्तिनदैवंकेशवात्परं ॥ ७१ ॥ आ
लोड्यसर्वशास्त्राणिविचार्यचपुनःपुनः ॥ इदमेकंसुनिष्पन्नंध्येयोनारायणःसदा ॥ ७२ ॥ स्मर्तव्यःसततंवि
ष्णुर्विस्मर्तव्योनजातुचित् ॥ सर्वेविधिनिषेधाःस्युरेतयोरेवकिंकराः ॥७३॥ कोहितंवेदितुंशक्तोयोनस्यात्त
द्विधोपरः ॥ तद्विधश्चापरोनास्तितस्मात्तंवेदसस्वयं ॥ ७४ ॥ कोहितंवेदितुंशक्तोनारायणमनामयं ॥ ऋते
सत्यवतीसूनोःकृष्णाद्वादेवकीसुतात् ॥७५॥ अप्रमेयोऽनियोज्यश्चस्वयंकामगमोवशी ॥ मोदत्येषसदाभूतै
र्बालःक्रीडनकैरिव ॥ ७६ ॥ नप्रमातुंमहाबाहुःशक्योयंमधुसूदनः ॥ परमात्परमेतस्माद्विश्वरूपान्नविद्यते
॥ ७७ ॥ वसुदेवसुतोनायंनायंगर्भेवसत्प्रभुः ॥ नायंदशरथाज्जातोनचापिजमदग्नितः ॥ ७८ ॥ जायते
नैवकुत्रापिम्रियतेकुतएवतु ॥ नवध्योमुह्यतेनायंबध्यतेनैवकेनचित् ॥ ७९ ॥ कुतोदुःखंस्वतंत्रस्यनित्यानं

देकरूपिणः ॥ ८० ॥ ईशन्नपिहिदेवेशः सर्वस्यजगतोहरिः ॥ कर्माणिकुरुतेनित्यंकीनाशइवदुर्बलः ॥ ८१ ॥
नात्मानंवेदमुग्धोयंदुःखीसीतांचमार्गते ॥ बद्धःशक्रजितेत्यादिलीलैषाऽसुरमोहिनी ॥ ८२ ॥ मुह्यतेशस्त्र
पातेनभिन्नत्वग्रुधिरस्रवः ॥ अजानन्पृच्छतिस्मान्यांस्तनुंत्यक्त्वादिवंगतः ॥ ८३ ॥ इत्याद्यसुरमोहायदर्श
यामासनाव्यवत् ॥ अविद्यमानमेवेशःकुहकंतद्विदुःसुराः ॥ ८४ ॥ प्रादुर्भावाहरेःसर्वेनैवप्राकृतदेहिनः ॥
निर्दोषगुणसंपूर्णादर्शयंत्यन्यथैवतु ॥ ८५ ॥ दुष्टानांमोहनार्थायसतामपिचकुत्रचित् ॥ यथायोग्यफलप्राप्त्यै
लीलैषापरमात्मनः ॥ ८६ ॥ ज्ञानंतेहंसविज्ञानमिदंवक्ष्याम्यशेषतः ॥ यज्ज्ञात्वानेहभूयोन्यज्ज्ञातव्यमवशि
ष्यते ॥ ८७ ॥ अहंकृत्स्नस्यजगतःप्रभवःप्रलयस्तथा ॥ मत्तःपरतरंनान्यत्किंचिदस्तिधनंजय ॥ ८८ ॥ अ
वजानंतिमांमूढामानुषींतनुमाश्रितं ॥ परंभावमजानंतोममभूतमहेश्वरं ॥ ८९ ॥ मोघाशामोघकर्माणोमोघज्ञा
नाविचेतसः ॥ राक्षसीमासुरींचैवप्रकृतिंमोहिनींश्रिताः ॥ ९० ॥ महात्मानस्तुमांपार्थदैवींप्रकृतिमाश्रिताः ॥
भजंत्यनन्यमनसोज्ञात्वाभूतादिमव्ययं ॥ ९१ ॥ पितासिलोकस्यचराचरस्यत्वमस्यपूज्यश्चगुरुर्गरीयान् ॥
नत्वत्समोस्त्यभ्यधिकःकुतोन्योलोकत्रयेप्यप्रतिमप्रभाव ॥ ९२ ॥ परंभूयःप्रवक्ष्यामिज्ञानानांज्ञानमुत्तमं ॥

यज्ज्ञात्वामुनयःसर्वेपरांसिद्धिमितोगताः ॥ ९३ ॥ ममयोनिर्महद्ब्रह्मतस्मिन्गर्भंदधाम्यहं ॥ संभवःसर्व
भूतानांततोभवतिभारत ॥ ९४ ॥ द्वाविमौपुरुषौलोकेक्षरश्चाक्षरएवच ॥ क्षरःसर्वाणिभूतानिकूटस्थोक्षरउ
च्यते ॥ ९५ ॥ उत्तमःपुरुषस्त्वन्यःपरमात्मेत्युदाहृतः ॥ योलोकत्रयमाविश्यबिभर्त्यव्ययईश्वरः ॥ ९६ ॥
यस्मात्क्षरमतीतोहमक्षरादपिचोत्तमः ॥ अतोस्मिलोकेवेदेचप्रथितःपुरुषोत्तमः ॥ ९७ ॥ योमामेवमसंमूढो
जानातिपुरुषोत्तमं ॥ ससर्वविद्भजतिमांसर्वभावेनभारत ॥ ९८ ॥ इतिगुह्यतमंशास्त्रमिदमुक्तंमयानघ ॥
एतद्बुद्ध्वाबुद्धिमान्स्यात्कृतकृत्यश्चभारत ॥ ९९ ॥ द्वौभूतसर्गौलोकेस्मिन्दैवआसुरएवच ॥ दैवोविस्तरशः
प्रोक्तआसुरंपार्थमेशृणु ॥ १०० ॥ असत्यमप्रतिष्ठंतेजगदाहुरनीश्वरं ॥ अपरस्परसंभूतंकिमन्यत्कामहैतुकं
॥ १०१ ॥ एतांदृष्टिमवष्टभ्यनष्टात्मानोल्पबुद्धयः ॥ प्रभवंत्युग्रकर्माणःक्षयायजगतोऽहिताः ॥ १०२ ॥ ई
श्वरोहमहंभोगीसिद्धोहंबलवान्सुखी ॥ आढ्योभिजनवानस्मिकोन्योस्तिसदृशोमया ॥ १०३ ॥ मामात्म
परदेहेषुप्रद्विषंतोभ्यसूयकाः ॥ तानहंद्विषतःक्रूरान्संसारेषुनराधमान् ॥ १०४ ॥ क्षिपाम्यजस्रमशुभानासु
रीष्वेवयोनिषु ॥ आसुरींयोनिमापन्नामूढाजन्मनिजन्मनि ॥ मामप्राप्यैवकौंतेयततोयांत्यधमांगतिं ॥ १०५ ॥

सर्वभूतेषुयेनैकंभावमव्ययमीक्षते ॥ अविभक्तंविभक्तेषुतज्ज्ञानंविद्धिसात्विकं ॥ १०६ ॥ सर्वगुह्यतमंभूयः
शृणुमेपरमंवचः ॥ इष्टोसिमेदृढमितिततोवक्ष्यामितेहितं ॥ १०७ ॥ मन्मनाभवमद्भक्तोमद्याजीमांनमस्कु
रु ॥ मामेवैष्यसिसत्यंतेप्रतिजानेप्रियोसिमे ॥ १०८ ॥ पंचरात्रस्यकृत्स्नस्यवक्तानारायणःस्वयं ॥ सर्वेष्वेते
षुराजेंद्रज्ञानेष्वेतद्विशिष्यते ॥ १०९ ॥ ज्ञानेष्वेतेषुराजेंद्रसांख्यपाशुपतादिषु ॥ यथायोगंयथान्यायंनिष्ठा
नारायणःपरः ॥११०॥ पंचरात्रविदोमुख्यायथाक्रमपरानृप ॥ एकांतभावोपगतावासुदेवंविशंतिते ॥१११॥
जनमेजयउवाच ॥ बहवःपुरुषाब्रह्मन्नुताहोएकएवतु ॥ कोह्यत्रपुरुश्रेष्ठस्तंभवान्वक्तुमर्हति ॥ ११२ ॥
वैशंपायनउवाच ॥ नैतदिच्छंतिपुरुषमेकंकुरुकुलोद्वह ॥ बहूनांपुरुषाणांहियथैकायोनिरुच्यते ॥ तथातंपु
रुषंविश्वमाख्यास्यामिगुणाधिकं ॥ ११३ ॥ आहब्रह्मैतमेवार्थमहादेवायपृच्छते ॥ तस्यैकस्यममत्वंहिसचै
कःपुरुषोविराट् ॥ ११४ ॥ अहंब्रह्माचाद्यईशःप्रजानांतस्माज्जातस्त्वंचमत्तःप्रसूतः ॥ मत्तोजगत्स्थावरजंग
मंचसर्वेवेदाःसरहस्याश्चपुत्र ॥११५॥ तथैवभीमवचनंधर्मजंप्रत्युदीरितं ॥ ब्रह्मेशानादिभिर्देवैस्समेतैर्यद्गुणां
शकः ॥ नावसाययितुंशक्योव्याचक्षाणैश्वसर्वदा ॥ ११६ ॥ सएषभगवान्कृष्णोनैवकेवलमानुषः ॥ यस्य

प्रसादजोब्रह्मारुद्रश्चक्रोधसंभवः ॥ ११७ ॥ वचनंचैवकृष्णस्यज्येष्ठंकुंतीसुतंप्रति ॥ ११८ ॥ रुद्रंसमाश्रिता
देवाःरुद्रोब्रह्माणमाश्रितः ॥ ब्रह्मामामाश्रितोनित्यंनाहंकंचिदुपाश्रितः ॥११९॥ यथाश्रितानिज्योतींषि
ज्योतिःश्रेष्ठंदिवाकरं ॥ एवंमुक्तगणाःसर्वेवासुदेवमुपाश्रिताः ॥ १२० ॥ भविष्यत्पर्वगंचापिवचोव्यास
स्यसादरं ॥ वासुदेवस्यमहिमाभारतेनिर्णयोदितः ॥ १२१ ॥ तदर्थास्तुकथाःसर्वानान्यार्थंवैष्णवंयशः ॥
तत्प्रतीपंतुयद्दृश्येन्नतन्ममनीषितं ॥ १२२ ॥ भाषास्तुत्रिविधास्तत्रमयावैसंप्रदर्शिताः ॥ उक्तोयोमहिमा
विष्णोःसतूक्तोहिसमाधिना ॥ १२३ ॥ शैवदर्शनमालंब्यक्वचिच्छैवीकथोदिता ॥ समाधिभाषयोक्तंयत्त
त्सर्वंग्राह्यमेवहि ॥ १२४ ॥ अविरुद्धंसमाधेस्तुदर्शनोक्तंचगृह्यते ॥ आद्यंतयोर्विरुद्धंयद्दर्शनंतदुदाहृतं
॥१२५॥ दर्शनानंतरंसिद्धंगुह्यभाषान्यथाभवेत् ॥ तस्माद्विष्णोर्हिमहिमाभारतोक्तोयथार्थतः ॥ १२६ ॥
तस्यांगंप्रथमंवायुःप्रादुर्भावत्रयान्वितः ॥ प्रथमोहनुमान्नामद्वितीयोभीमएवच ॥ पूर्णप्रज्ञस्तृतीयस्तुभगव
त्कार्यसाधकः ॥ १२७ ॥ त्रेताद्येषुयुगेष्वेवसंभूतःकेशवाज्ञया ॥ एकैकशस्त्रिषुपृथक्द्वितीयांगंसरस्वती
॥ १२८ ॥ शंरूपेतुरतेर्वायौश्रीरित्येवचकीर्त्यते ॥ सैवचद्रौपदीनामकालीचंद्रेतिचोच्यते ॥ १२९ ॥ तृती

यांगंहरेःशेषःप्रादुर्भावसमन्वितः ॥ प्रादुर्भावानरश्चैवलक्ष्मणोबलएवच ॥ १३०॥ रुद्रात्मकत्वाच्छेषस्यशुको
द्रौणिश्चतत्तनू ॥ इंद्रोनरांशसंपत्त्यापार्थोपीपत्तदात्मकः ॥ १३१ ॥ प्रद्युम्नाद्यास्ततोविष्णोरंगभूताःक्रमेण
तु ॥ चरितंवैष्णवानांतुविष्णूद्रेकायकथ्यते ॥ १३२ ॥ तथाभागवतेप्युक्तंहनूमद्वचनंपरं ॥ मर्त्यावतारस्त्वि
हमर्त्यशिक्षणंरक्षोवधायैवनकेवलंविभोः ॥ कुतोस्यहिस्यूरमतःस्वआत्मन्सीताकृतानिव्यसनानीश्वरस्य
॥ १३३ ॥ नवैसआत्मात्मवतामधीश्वरोभुंक्तेहिदुःखंभगवान्वासुदेवः ॥ नस्त्रीकृतंकश्मलमश्नुवीतनलक्ष्मणं
चापिजहातिकर्हिचित् ॥ १३४ ॥ यत्पादपंकजपरागनिषेवकाणांदुःखानिसर्वाणिलयंप्रयांति ॥ सब्रह्मवं
द्यचरणोजनमोहनायस्त्रीसंगिनामितिरतिंप्रथयंश्चचार ॥ १३५ ॥ क्वचिच्छिवंक्वचिदृषीन्क्वचिद्देवान्क्वचिन्न
रान् ॥ नमस्यर्चयतिस्तौतिवरानर्थयतेपिच ॥ लिंगंप्रतिष्ठापयतिवृणोत्यसुरतोवरान् ॥ १३६ ॥ सर्वेश्वरः
स्वतंत्रोपिसर्वशक्तिश्चसर्वदा ॥ सर्वज्ञोपिविमोहायजनानांपुरुषोत्तमः ॥ १३७ ॥ तस्माद्योमहिमाविष्णोः ॥१३१॥
सर्वशास्त्रोदितःसहि ॥ नान्यदित्येषशास्त्राणांनिर्णयःसमुदाहृतः ॥ १३८ ॥ भारतार्थस्त्रिधाप्रोक्तःस्वयंभग
वतैवहि ॥ मन्वादिकेचिद्ब्रुवतेह्यास्तिकादितथापरे ॥ १३९ ॥ तथोपरिचराद्यन्येभारतंपरिचक्षते ॥ १४० ॥

सकृष्णान्पांडवान्गृह्ययोयमर्थःप्रवर्तते ॥ प्रातिलोम्यादिवैचित्र्यात्तमास्तीकंप्रचक्षते॥१४१॥धर्मोभक्त्यादि
दशकःश्रुतादिःशीलवैनयौ ॥ सब्रह्मकास्तुतेयत्रमन्वादिंतंविदुर्बुधाः॥१४२॥ नारायणस्यनामानिसर्वाणि
वचनानितु ॥ तत्सामर्थ्याभिधायीनितमौपरिचरंविदुः॥१४३॥भक्तिर्ज्ञानंसवैराग्यंप्रज्ञामेधाधृतिःस्थितिः॥
योगःप्राणोबलंचैववृकोदरइतिस्मृतः ॥१४४॥ एतद्दशात्मकोवायुस्तस्माद्भीमस्तदात्मकः॥सर्वविद्याद्रौपदी
तुयस्मात्सैवसरस्वती ॥ १४५॥ अज्ञानादिस्वरूपस्तुकलिर्दुर्योधनःस्मृतः ॥ विपरीतंतुयज्ज्ञानंदुःशासनइ
तीरितः ॥ १४६ ॥ नास्तिक्यंशकुनिर्नामसर्वदोषात्मकाःपरे ॥ धार्तराष्ट्रास्त्वहंकारोद्रौणीरुद्रात्मकोयतः
॥ १४७ ॥ द्रोणाद्याइंद्रियाण्येवपापान्यन्येतुसैनिकाः ॥ पांडवेयास्तुपुण्यानितेषांविष्णुर्नियामकः॥१४८॥
एवमध्यात्मनिष्ठंहिभारतंसर्वमुच्यते ॥ दुर्विज्ञेयमतःसर्वैर्भारतंतुसुरैरपि ॥१४९॥ स्वयंव्यासोहितद्वेदब्रह्मा
वातत्प्रसादतः ॥ तथापिविष्णुपरताभारतेसारसंग्रहः ॥ १५० ॥ इत्यादिव्यासवाक्यैस्तुविष्णूत्कर्षोवगम्य
ते ॥ वाय्वादीनांक्रमश्चैवतद्वाक्यैरेवचिंत्यते ॥१५१॥ वायुर्हिब्रह्मतामेतितस्माद्ब्रह्मैवसस्मृतः ॥ नब्रह्मस
दृशःकश्चिच्छिवादिषुकथंचन ॥१५२॥ ज्ञानेविरागेहरिभक्तिभावेधृतिस्थितिप्राणबलेषुयोगे ॥ बुद्धौचना

न्योहनुमत्समानःपुमान्कदाचित्कचकश्चनैव ॥१५३॥ बळित्थातद्वपुषेधायिदर्शतंदेवस्यभर्गःसहसोयतोज
नि ॥ यदीमुपह्वरतेसाधतेमतिर्ऋतस्यधेनाअनयंतसस्रुतः॥ १५४॥ पृक्षोवपुःपितुमान्नित्यआशयेद्वितीय
मासप्तशिवासुमातृषु ॥ तृतीयमस्यवृषभस्यदोहसेदशप्रमतिंजनयंतयोषणः॥ १५५ ॥ निर्यदींबुध्नान्महिष
स्यवर्पसईशानासःशवसाक्रंतसूरयः ॥ यदीमनुप्रदिवोमध्वआधवेगुहासंतंमातरिश्वामथायति ॥१५६॥ प्र
यत्पितुःपरमान्नीयतेपर्यापृक्षुधोवीरुधोदंसुरोहति ॥ उभायदस्यजनुषंयदिन्वतआदिद्यविष्ठोअभवद्घृणाशु
चिः ॥१५७॥ आदिन्मातॄराविशद्यास्वाशुचिरहिंस्यमानउर्वियाविवावृधे॥ अनुयत्पूर्वाअरुहत्सनाजुवोनि
नव्यसीष्ववरासुधावते ॥१५८॥ अश्वमेधःक्रतुश्रेष्ठोज्योतिःश्रेष्ठोदिवाकरः ॥ ब्राह्मणोद्विपदांश्रेष्ठोदेवश्रेष्ठ
स्तुमारुतः ॥१५९॥ बलमिंद्रस्यगिरिशोगिरिशस्यबलंमरुत् ॥ बलंतस्यहरिःसाक्षान्नहरेर्बलमन्यतः॥१६०॥
वायुर्भीमोभीमनादोमहौजाःसर्वेषांचप्राणिनांप्राणभूतः ॥ अनावृत्तिर्देहिनांदेहपातेतस्माद्वायुर्देवदेवोविशि
ष्टः॥१६१॥तत्त्वज्ञानेविष्णुभक्तौधैर्येस्थैर्येपराक्रमे ॥ वेगेचलाघवेचैवप्रलापस्यचवर्जने ॥१६२॥ भीमसेनसमो
नास्तिसेनयोरुभयोरपि ॥ पांडित्येचपटुत्वेचशूरत्वेचबलेपिच॥१६३॥तथायुधिष्ठिरेणैवभीमंप्रतिसमीरितं॥

धर्मश्चार्थश्चकामश्चमोक्षश्चैवयशोध्रुवं ॥ १६४॥ त्वय्यायत्तमिदंसर्वंसर्वलोकस्यभारत ॥ विराटपर्वगंचापि
वचोदुर्योधनस्यहि ॥१६५॥ वीराणांशस्त्रविदुषांकृतिनांतत्त्वनिर्णये ॥ सत्वेबाहुबलेधैर्येप्राणेशारीरसंभवे
॥ १६६ ॥ सांप्रतंमानुषेलोकेसदैत्यनरराक्षसे ॥ चत्वारःप्राणिनांश्रेष्ठाःसंपूर्णबलपौरुषाः ॥१६७॥ भीमश्चब
लभद्रश्चमद्रराजश्चवीर्यवान् ॥ चतुर्थःकीचकस्तेषांपंचमंनानुशुश्रुम ॥ १६८॥ अन्योन्यानंतरबलाःक्रमादे
वप्रकीर्तिताः ॥ वचनंवासुदेवस्यतथोद्योगगतंपरं ॥१६९॥ यत्किंचात्मनिकल्याणंसंभावयसिपांडव ॥ स
हस्रगुणमप्येतत्त्वयिसंभावयाम्यहं ॥ १७० ॥ यादृशेचकुलेजातःसर्वराजाभिपूजिते ॥ यादृशानिचकर्मा
णिभीमत्वमसितादृशः ॥१७१॥ अस्मिन्युद्धेभीमसेनत्वयिभारःसमाहितः ॥ धूरर्जुनेनवोढव्यावोढव्याइ
तरेजनाः ॥ उक्तंपुराणेब्रह्मांडेब्रह्मणानारदायच ॥१७२॥ यस्याःप्रसादात्परमंविदंतिशेषःसुपर्णोगिरिशः
सुरेंद्रः ॥ माताचयेषांप्रथमैवभारतीसाद्रौपदीनामबभूवभूमौ ॥१७३॥ यामारुताद्गर्भमधत्तपूर्वंशेषंसुपर्णंगि
रिशंसुरेंद्रं ॥ चतुर्मुखाभांश्चतुरःकुमारान्साद्रौपदीनामबभूवभूमौ ॥१७४॥ यस्याधिकोबलेनास्तिभीममेक
मृतेक्कचित् ॥ नविज्ञानेनचज्ञानेएषरामःसलांगली ॥१७५॥ यस्यनप्रतियोद्धास्तिभीममेकमृतेक्कचित् ॥

अन्विष्यापित्रिलोकेषुसएषमुसलायुधः ॥१७६॥ तथायुधिष्ठिरेणैवभीमायसमुदीरितं ॥ अनुज्ञातोरौहिणे
यात्त्वयाचैवापराजितः ॥१७७॥ सर्वविद्यासुबीभत्सुः कृष्णेनचमहात्मना ॥ अन्वेषरौहिणेयंचत्वांचभीमा
पराजितं ॥१७८॥ वीर्येशौर्येबलेनान्यस्तृतीयःफल्गुनादृते ॥ तथैवद्रौपदीवाक्यंवासुदेवंप्रतीरितं॥१७९॥
अधिज्यमपियत्कर्तुंशक्यतेनैवगांडिवं ॥ अन्यत्रभीमपार्थाभ्यांभवतश्चजनार्दन ॥१८०॥ तथैवान्यत्रवच
नंकृष्णद्वैपायनेरितं ॥ द्वावेवपुरुषौलोकेवासुदेवादनंतरौ ॥ भीमस्तुप्रथमस्तत्रद्वितीयोद्रौणिरेवच॥१८१॥
अक्षयाविषुधीदिव्येध्वजोवानरलक्षणः ॥ गांडीवंधनुषांश्रेष्ठंतेनद्रौणेर्वरोर्जुनः ॥१८२॥ इत्याद्यनंतवाक्या
निसंत्येवार्थेविवक्षिते ॥ कानिचिद्दर्शितान्यत्रदिङ्मात्रप्रतिपत्तये ॥१८३॥ तस्मादुक्तक्रमेणैवपुरुषोत्तमता
हरेः ॥ अनौपचारिकीसिद्धाब्रह्मताचविनिर्णयात् ॥ १८४ ॥ पूर्णप्रज्ञकृतेयंसंक्षेपादुद्धृतिःसुवाक्यानां ॥
श्रीमद्भारतगानांविष्णोःपूर्णत्वनिर्णयायैव ॥१८५॥ सप्रीयतांपरतमःपरमादनंतःसंतारकःसततसंसृतिदु
स्तरार्णात् ॥ यत्पादपद्ममकरंदजुषोहिपार्थाःस्वाराज्यमापुरुभयत्रसदाविनोदात्॥१८६॥ ॥इतिश्रीमदा
नंदतीर्थभगवत्पादाचार्यविरचितेश्रीमन्महाभारततात्पर्यनिर्णयेसुवाक्योद्धरणंनामद्वितीयोऽध्यायः ॥२॥

ॐ॥जयत्यजोखंडगुणोरुमंडलःसदोदितोज्ञानमरीचिमाली ॥ स्वभक्तहार्दोच्चतमोनिहंताव्यासावतारोहरि
रात्मभास्करः ॥१॥ जयत्यजोक्षीणसुखात्मबिंबःस्वैश्वर्यकांतिप्रततःसदोदितः ॥ स्वभक्तसंतापदुरिष्टहंता
रामावतारोहरिरीशचंद्रमाः ॥२॥ जयत्यसंख्योरुबलांबुपूरोगुणोच्चरत्नाकरआत्मवैभवः॥सदासदात्मज्ञन
दीभिराप्यःकृष्णावतारोहरिरेकसागरः॥३॥ नारायणंनमस्कृत्यनरंचैवनरोत्तमं॥ देवींसरस्वतींव्यासंततो
जयमुदीरये ॥४॥ जयोनामेतिहासोयंकृष्णद्वैपायनेरितः ॥ वायुर्नरोत्तमोनामदेवीतिश्रीरुदीरिता ॥५॥
नारायणोव्यासइतिवाच्यवक्तृस्वरूपकः॥एकःसभगवानुक्तःसाधकेशोनरोत्तमः॥६॥ उपसाधकोनरश्चोक्तो
देवीभाग्यात्मिकानृणां॥ सरस्वतीवाक्यरूपातस्मान्नम्याहितेखिलाः॥७॥ कृष्णौसत्याभीमपार्थौकृष्णेत्यु
क्ताहिभारते ॥ ८॥ सर्वस्यनिर्णयसुवाक्यसमुद्धृतीतुस्वध्याययोर्हरिपदस्मरणेनकृत्वा ॥ आनंदतीर्थवर
नामवतीतृतीयाभैमीतनुर्मरुतआहकथाःपरस्य ॥ ९ ॥ व्यूढश्चतुर्धाभगवान्सएकोमायांश्रियंसृष्टिविधित्स
यार ॥ रूपेणपूर्वेणसवासुदेवनाम्नाविरिंचंसुषुवेचसातः॥१०॥संकर्षणाच्चापिजयातनूजोबभूवसाक्षाद्बलसं
विदात्मा॥ वायुर्यएवाथविरिंचनामाभविष्यआद्योनपरस्ततोहि ॥११॥ सूत्रंसवायुःपुरुषोविरिंचःप्रद्युम्नत

आथकृतौत्रियौद्वे ॥ प्रजज्ञतुर्यमलेतत्रपूर्वाप्रधानसंज्ञाप्रकृतिर्जनित्री ॥१२॥ श्रद्धाद्वितीयाथतयोस्तुयोगो
बभूवपुंसैवचसूत्रनाम्ना ॥ हरेर्नियोगादथसंप्रसूतौशेषःसुपर्णश्चतयोःसहैव ॥ १३ ॥ शेषस्तयोरेवहिजीव
नामाकालात्मकःसोथसुपर्णआसीत् ॥ तौवाहनंशयनंचैवविष्णोःकालाजयाद्याश्चततःप्रसूताः ॥१४॥ का
लाजयाद्याअपिविष्णुपार्षदायस्मादंडात्परतःसंप्रसूताः ॥ नीचासुरेभ्यस्ततएवतेखिलाविष्वक्सेनोवायुजः
खेनतुल्यः ॥१५॥ व्यूहात्तृतीयात्पुनरेवविष्णोर्देवांश्चतुर्वर्णगतान्समस्तान् ॥ संगृह्यबीजात्मतयानिरुद्धो
न्यधत्तशांत्यांत्रिगुणात्मिकायां ॥ १६ ॥ ततोमहत्तत्त्वतनुर्विरिंचःस्थूलात्मनैवाजनिवाक्चदेवी ॥ तस्या
महंकारतनुंसरुद्रंससर्जबुद्धिंचतदर्धदेहां ॥१७॥ बुध्यामुमायांसशिवस्त्रिरूपोमनश्चवैकारिकदेवसंघान् ॥
दशेंद्रियाण्येवचतैजसानिक्रमेणखादीन्विषयैश्चसार्धं ॥१८॥ पुंसःप्रकृत्यांचपुनर्विरिंचाच्छिवोथतस्मादखि
लाःसुरेशाः ॥ जाताःसशक्राःपुनरेवसूत्राच्छ्रद्धासुतानापसुरप्रवीरान् ॥१९॥ शेषंशिवंचेंद्रमथेंद्रतश्चसर्वे
सुरायज्ञगणाश्चजाताः ॥२०॥ पुनश्चमायात्रिविधाबभूवसत्वादिरूपैरथवासुदेवात् ॥ सत्वात्मिकायांसब
भूवतस्मात्सविष्णुनामैवनिरंतरोपि ॥ २१ ॥ रजस्तनौचैवविरिंचआसीत्तमस्तनौशर्वइतित्रयोस्मात् ॥ ए

तेहिदेवाःपुनरंडसृष्टावशक्कुवंतोहरिमेत्यतुष्टुवुः ॥ २२ ॥ त्वन्नोजगच्चित्रविचित्रसर्गनिःसीमशक्तिःकुरुसन्नि
केतनं ॥ इतिस्तुतस्तैःपुरुषोत्तमोसौसविष्णुनामाश्रियमापसृष्टये ॥२३॥ सुषावसैवांडमधोक्षजस्यशुष्मंहिर
ण्यात्मकमंबुमध्ये॥ तस्मिन्प्रविष्टाहरिणैवसार्धंसर्वेसुरास्तस्यबभूवनाभेः॥लोकात्मकंपद्ममुष्यमध्येपुनर्विरिं
चोजनिसद्गुणात्मा॥२४॥तस्मात्पुनःसर्वसुराःप्रसूतास्तेजानमानाअपिनिर्णयाय ॥ निःसृत्यकायादुतपद्मयो
नेःसंप्राविशन्क्रमशोमारुतांताः॥२५॥पपातवायोर्गगनाच्छरीरंतस्यैवचावेशतउत्थितंपुनः॥तस्मात्सएको
विबुधप्रधानइत्याश्रितादेवगणास्तमेव॥२६॥हरेर्विरिंचस्यचमध्यसंस्थितेस्तदन्यदेवाधिपतिःसमारुतः॥ततो
विरिंचोभुवनानिसप्तसप्तकान्याशुचकारसोजात्॥२७॥तस्माच्चदेवाऋषयःपुनश्चवैकारिकाद्याःसशिवाबभू
वुः ॥२८॥ अग्रेशिवोहंभवएवबुद्धेरुमामनोजौसहशक्रकामौ ॥ गुरुर्मनुर्दक्षउतानिरुद्धःसहैवशच्यामनसः
प्रसूताः॥२९॥चक्षुःश्रुतिभ्यांस्पर्शात्सहैवरविःशशीधर्मइमेप्रसूताः॥ जिह्वाभवोवारिपतिर्नसोश्चनासत्यदस्रौ
क्रमशःप्रसूताः ॥ ततःसनाद्याश्चमरीचिमुख्यादेवाश्चसर्वेक्रमशःप्रसूताः ॥३०॥ ततोसुराद्याऋषयोमनुष्या
जगद्विचित्रंचविरिंचतोभूत् ॥ ३१ ॥ उक्तक्रमात्पूर्वभवश्चयोयःश्रेष्ठःससह्यासुरकानृतेच ॥ पूर्वश्चपश्चात्पु

नरेवजातोनाश्रेष्ठतामेतिकथंचिदस्य ॥ गुणास्तुकालात्पितृमातृदोषात्स्वकर्मतोवाभिभवंप्रयांति ॥ ३२ ॥
लयोभवेद्युत्क्रमतोहितेषांततोहरिःप्रलयेश्रीसहायः॥शेतेनिजानंदममंदसांद्रसंदोहमेकोनुभवन्ननंतः ॥३३॥
अनंतशीर्षास्यकरोरुपादःसोनंतमूर्तिःस्वगुणाननंतान् ॥अनंतशक्तिःपरिपूर्णभोगोभुंजन्नजस्रंनिजरूपआ
स्ते ॥ ३४ ॥ एवंपुनःसृजतेसर्वमेतदनाद्यनंतोहिजगत्प्रवाहः ॥ नित्याहिजीवाःप्रकृतिश्चनित्याकालश्चनि
त्यःकिमुदेवदेवः ॥ ३५ ॥ यथासमुद्रात्सरितःप्रजाताःपुनस्तमेवप्रविशंतिशश्वत् ॥ एवंहरेर्नित्यजगत्प्रवा
हस्तमेवचासौप्रविशत्यजस्रं ॥ ३६ ॥ एवंविदुर्येपरमामनंतामजस्यशक्तिंपुरुषोत्तमस्य ॥ तस्यप्रसादादथद
ग्धदोषास्तमाप्नुवंत्याशुपरंसुरेशं ॥ ३७ ॥ देवानिमान्मुक्तसमस्तदोषान्स्वसन्निधानेविनिवेश्यदेवः ॥ पुन
स्तदन्यानधिकारयोग्यांस्तत्तद्गुणानेवपदेनियुंक्ते ॥ ३८ ॥ पुनश्चमारीचतएवदेवाजाताअदित्यामसुराश्च
दित्यां ॥ गावोमृगाःपक्ष्युरगादिसत्वादाक्षायणीष्वेवसमस्तशोपि ॥ ३९ ॥ ततःसमग्रामलयोलयोदधौम
हींविलोक्याशुहरिर्वराहः ॥ भूत्वाविरिंचार्थमिमांसशैलामुद्धृत्यवारामुपरिन्यधात्स्थिरं ॥४०॥ अथाब्जना
भप्रतिहारपालौशापात्रिशोभूमितलेप्रजातौ॥ दित्यांहिरण्यावथराक्षसौचपैतृष्वसेयौत्वहरेःपरस्तात्॥४१॥

ततोहिरण्याक्षउदारविक्रमोदितेःसुतोयोवरजःसुरार्थे॥ धात्रार्थितेनैववराहरूपिणाधरोद्धृतौपूर्वहतोऽब्जजो
द्भवः॥४२॥अथोविधातुर्मुखतोविनिःसृतान्वेदान्हयास्योजगृहेऽसुरेंद्रः ॥ निहत्यतंमत्स्यवपुर्जुगोपमनुंमुनीं
स्तांश्चददौविधातुः ॥४३॥ मन्वंतरप्रलयेमत्स्यरूपोविद्यामदान्मनवेदेवदेवः ॥ वैवस्वतायोत्तमसंविदात्मा
विष्णोःस्वरूपप्रतिपत्तिरूपां ॥४४॥ अथोदितेर्ज्येष्ठसुतेनशश्वत्प्रपीडितात्रह्मवरात्सुरेशाः ॥ हरिंविरिंचेन
सहोपजग्मुर्दौरात्म्यमस्यापिशशंसुरस्मै ॥ ४५ ॥ अभिष्टुतस्तैर्हरिरुग्रवीर्योनृसिंहरूपेणसआविरासीत् ॥
हत्वाहिरण्यंचसुतायतस्यदत्वाभयंदेवगणानतोषयत् ॥ ४६ ॥ सुरासुराणामुदधिंविमथ्नतांदधारपृष्ठेनगि
रिंसमंदरं ॥ वरप्रदानादपरैरधार्यंहरस्यकूर्मोबृहदंडवोढा ॥४७॥ वरादजेयत्वमवापदैत्यराट्चतुर्मुखस्यैवब
लिर्यदातदा ॥ अजायतेंद्रावरजोऽदितेःसुतोमहानजोप्यब्जभवादिसंस्तुतः ॥ ४८ ॥ सवामनात्माऽसुरभू
भृतोध्वरंजगामगांसंनमयन्पदेपदे ॥ जहारचास्माच्छलतस्त्रिविष्टपंत्रिभिःक्रमैस्तच्चददौनिजाग्रजे ॥४९॥
पितामहेनास्यपुराभियाचितोबलेःकृतेकेशवआहयद्वचः ॥ नायाच्ञयाहंप्रतिहन्मितंबलिंशुभाननेत्येवत
तोभ्ययाचत॥५०॥बभूविरेचंद्रललामतोवरात्पुराह्यजेयाअसुराधरातले॥ तैरर्दितावासवनायकाःसुराःपु

रोनिधायाब्जजमस्तुवन्हरिं ॥५१॥ विरिंचसृष्टैर्नितरामवध्यौवराद्विधातुर्दितिजौहिरण्यकौ ॥ तथाहयग्री
वउदारविक्रमस्त्वयाहताब्रह्मपुरातनेन ॥ ५२ ॥ सचासुरान्रुद्रवरादवध्यानिमान्समस्तैरपिदेवदेव ॥ निः
सीमशक्त्यैवनिहत्यसर्वान्हृदंबुजेनोनिवसाथशश्वत् ॥५३॥ इत्यादरोक्तस्त्रिदशैरजेयःसशार्ङ्गधन्वाथभृगूद्व
होभूत् ॥ रामोनिहत्यासुरपूगमुग्रंहृदाननादिर्विदधेऽसृजैव ॥ ५४ ॥ ततःपुलस्त्यस्यकुलेप्रसूतौतावादिदै
त्यौजगदेकशत्रू ॥ परैरवध्यौवरतःपुराहरेःसुरैरजेयौचवराद्विधातुः ॥५५॥ सर्वैरजेयःसचकुंभकर्णःपुरात
नेजन्मनिधातुरेव ॥ वरान्नरादीनृतएवरावणस्तदातनात्तौत्रिदशानबाधतां ॥५६॥ तदाब्जजंशूलिनमेव
चाग्रतोनिधायदेवाःपुरुहूतपूर्वकाः ॥ पयोंबुधौभोगिपभोगशायिनंसमेत्ययोग्यांस्तुतिमभ्ययोजयन्॥५७॥
त्वमेकईशःपरमःस्वतंत्रस्त्वमादिरंतोजगतांनियोक्ता ॥ त्वदाज्ञयैवाखिलमंबुजोद्भवावितेनिरेग्र्याश्वरमाश्र
येन्ये ॥५८॥ मनुष्यमानात्रिशतंसषष्टिकंदिवौकसामेकमुशंतिवत्सरं ॥ द्विषट्सहस्रैरपितैश्चतुर्युगंत्रेतादि
भिःपादशएवहीनैः ॥ ५९ ॥ सहस्रवृत्तंतदहःस्वयंभुवोनिशाचतन्मानमितंशरच्छतं ॥ त्वदाज्ञयास्वाननु
भूयभोगानुपैतिसोपित्वरितस्त्वदंतिकं ॥६०॥ त्वयापुराकर्णपुटाद्विनिर्मितौमहासुरौतौमधुकैटभाख्यौ ॥

प्रभंजनावेशवशात्त्वदाज्ञयाबलोद्धतावाशुजलेऽभ्यवर्धता ॥६१॥ त्वदाज्ञयाब्रह्मवरादवध्यौचिक्रीडिषासंभ
वयामुखोद्गतान् ॥ स्वयंभुवोवेदगणानहार्षतांतदाभवस्त्वंहयशीर्षईश्वरः॥६२॥आहृत्यवेदानखिलान्प्रदाय
स्वयंभुवेतौचजघंथदस्यू ॥निष्पीड्यता(डिता)वूरुतलेकराभ्यांतन्मेदसैवाशुचकर्थमेदिनीं॥६३॥एवंसुराणां
चनिसर्गजंबलंतथासुराणांवरदानसंभवं ॥ वशेतवैतद्द्वयमप्यतोवयंनिवेदयामःपितुरेवतेखिलं ॥६४॥इमौ
चरक्षोधिपतीवरोद्धतौजहिस्ववीर्येणनृषुप्रजातः ॥ इतीरितेतैरखिलैःसुरेश्वरैर्बभूवरामोजगतीपतिःप्रभुः
॥ ६५ ॥ सकश्यपस्यादितिगर्भजन्मनोविवस्वतस्तंतुभवस्यभूभुतः॥ गृहेदशस्यंदननामिनोभूत्कौसल्यका
नाम्नितदर्थिनेष्टः ॥६६॥ तदाज्ञयादेवगणाबभूविरेपुरैवपश्चादपितस्यभूम्नः ॥ निषेवणायोरुगुणस्यवानरे
ष्वथोनरेष्वेवचपश्चिमोद्भवाः ॥ ६७ ॥ सदेवतानांप्रथमोगुणाधिकोबभूवनाम्नाहनुमान्प्रभंजनः ॥ स्वसंभ
वःकेसरिणोगृहेप्रभुर्बभूववालीस्वतएववासवः ॥ ६८ ॥ सुग्रीवआसीत्परमेष्ठितेजसायुतोरविःस्वात्मतएव
जांबवान् ॥ यएवपूर्वंपरमेष्ठिवक्षसस्त्वगुद्भवोधर्मइहास्यतोभवत् ॥६९॥ यएवसूर्यात्पुनरेवसंज्ञयानाम्नायमो
दक्षिणदिक्पआसीत् ॥ सजांबवान्दैवतकार्यदर्शिनापुरैवसृष्टोमुखतःस्वयंभुवा ॥७०॥ ब्रह्मोद्भवःसोमउ

तास्यसूनोरत्रेरभूत्सोंगदएवजातः॥ बृहस्पतिस्तारउतोशचीचशक्रस्यभार्यैवबभूवतारा ॥ ७१ ॥ बृहस्प
तिर्ब्रह्मसुतोपिपूर्वंसहैवशच्यामनसोभिजातः ॥ ब्रह्मोद्भवस्यांगिरसःसुतोभून्मारीचजस्यैवशचीपुलोम्नः
॥ ७२ ॥ सएवशच्यासहवानरोभूत्स्वयंभुवोदेवगुरुर्बृहस्पतिः ॥ अभूत्सुषेणोवरुणोश्विनौचबभूवतुस्तौवि
विदश्चमैंदः ॥७३॥ ब्रह्मोद्भवौतौपुनरेवसूर्याद्बभूवतुस्तत्रकनीयसस्तु ॥ आवेशऐंद्रोवरदानतोभूत्ततोबली
यान्विविदोहिमैंदात् ॥७४॥ नीलोग्निरासीत्कमलोद्भवोत्थःकामःपुनःश्रीरमणाद्रमायां ॥ प्रद्युम्ननामाभ
वदेवमीशात्सस्कंदतामापसचक्रतांच ॥ ७५ ॥ पूर्वंहरेश्चक्रमभूद्धिदुर्गातमःस्थिताश्रीरितियांवदंति ॥ स
त्वात्मिकाशंखमथोरजस्थाभूर्नामिकापद्ममभूद्धरेर्हि ॥ ७६ ॥ गदातुवायुर्बलसंविदात्माशार्ङ्गंचविद्येतिरमै
वखड्गः ॥ दुर्गात्मिकासैवचचर्मनाम्नीपंचात्मकोमारुतएवबाणः ॥७७॥ एवंस्थितेष्वेवपुरातनेषुवराद्रथांग
त्वमवापकामः ॥ तत्सूनुतामापचसोनिरुद्धोब्रह्मोद्भवःशंखतनुःपुमात्मा ॥७८॥ तावेवजातौभरतश्चनाम्ना
शत्रुघ्नइत्येवचरामतोनु ॥ पूर्वंसुमित्रातनयश्चशेषःसलक्ष्मणोनामरघूत्तमादनु ॥७९॥ कौसल्यकापुत्रउरु
क्रमोसावेकस्तथैकोभरतस्यमातुः ॥ उभौसुमित्रातनयौनृपस्यचत्वारएतेह्यमरोत्तमाःसुताः ॥ ८० ॥ संक

षणाद्यैस्त्रिभिरेवरूपैराविष्टआसीत्त्रिषुतेषुविष्णुः॥इंद्रोंगदेचैवततोंगदोहिबलीनितांतंसबभूवशश्वत् ॥८१॥
येन्येचभूपाःकृतवीर्यजाद्याबलाधिकाःसंतिसहस्रशोपि ॥ सर्वेहरेःसन्निधिभावयुक्ताधर्मप्रधानाश्चगुणप्रधा
नाः ॥८२॥ स्वयंरमासीरतएवजातासीतेतिरामार्थमनूपमाया॥विदेहराजस्यहियज्ञभूमौसुतेतितस्यैवतत
स्तुसाभूत् ॥ ८३ ॥ इत्यादिकल्पोत्थितएषसर्गोमयासमस्तागमनिर्णयेन ॥ सहानुसर्गःकथितोत्रपूर्वोयो
योगुणैर्नित्यमसौवरोहि ॥ ८४ ॥ पाश्चात्यकल्पेष्वपिसर्गभेदाःश्रुतौपुराणेष्वपिचान्यथोक्ताः ॥ नोत्कर्षहे
तुःप्रथमत्वमेषुविशेषवाक्यैरवगम्यतेतत् ॥ ८५ ॥ इतिश्रीमदानंदतीर्थभगवत्पादाचार्यविरचितेश्रीमन्म
हाभारततात्पर्यनिर्णयेसर्गानुसर्गप्रादुर्भावनिर्णयोनामतृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥ ॥ ॥
ॐ ॥ अथाभ्यवर्धंश्चतुराःकुमारानृपस्यगेहेपुरुषोत्तमाद्याः॥नित्यप्रवृद्धस्यचतस्यवृद्धिरपेक्ष्यलोकस्यहिमंदद्द
ष्टिं॥१॥निरीक्ष्यनित्यंचतुरःकुमारान्पितामुदंसंततमापचोच्चं ॥ विशेषतोराममुखेंदुबिंबमवेक्ष्यराजाकृतकृ
त्यआसीत् ॥२॥ तन्मातरःपौरजनाअमात्याअंतःपुरावैषयिकाश्चसर्वे ॥ अवेक्षमाणाःपरमंपुमांसंस्वानंदतृ
प्ताइवसंबभूवुः ॥ ३ ॥ ततःसुवंशेशशिनःप्रसूतोगाधीतिशक्रस्तनुजोस्यचासीत् ॥ वरेणविप्रत्वमवापयो

सौविश्वस्यमित्रंसइहाजगाम ॥ ४ ॥ तेनार्थितोयज्ञरिरक्षयैवकृच्छ्रेणपित्रास्त्रभयाद्विसृष्टः ॥ जगामरामः
सहलक्ष्मणेनसिद्धाश्रमंसिद्धजनाभिवंद्यः॥५॥अनुग्रहार्थंसऋषेरवापसलक्ष्मणोस्त्रंमुनितोहिकेवलं॥ववंदिरे
ब्रह्ममुखाःसुरेशास्तमस्त्ररूपाःप्रकटाःसमेत्य ॥६॥ अथोजघानाशुशरेणताटकांवराद्विधातुस्तदनन्यवध्यां॥
ररक्षयज्ञंचमुनेर्निहत्यसुबाहुमीशानगिराविमृत्युं ॥७॥ शरेणमारीचमथार्णवेक्षिपद्वचोविरिंचस्यतुमानया
नः ॥ अवध्यतातेनहितस्यदत्ताजघानचान्यात्रजनीचरानथ ॥८॥ तदाविदेहेनसुतास्वयंवरोविघोषितो
दिक्षुविदिक्षुसर्वशः ॥ निधार्यतद्गाधिसुतानुयायीययौविदेहाननुजानुयातः ॥ ९ ॥ अथोअहल्यांपतिना
भिशप्तांप्रधर्षणादिंद्रकृताच्छिलीकृतां ॥ स्वदर्शनान्मानुषतामुपेतांसुयोजयामाससगौतमेन ॥१०॥ बलं
स्वभक्तेरधिकंप्रकाशयन्ननुग्रहंचत्रिदशेष्वतुल्यं॥ अनन्यभक्तांचसुरेशकांक्षयाविधायनारींप्रययौतयार्चितः
॥११॥ श्यामावदातेजगदेकसारेस्वनंतचंद्राधिककांतिकांते ॥ सहानुजेकार्मुकबाणपाणौपुरींप्रविष्टेतुतुषु
र्विदेहजाः ॥१२॥ पपुर्नितांतंसरसाक्षिभृंगैर्वराननाब्जंपुरुषोत्तमस्य ॥ विदेहनारीनरवर्यसंघायथामहापौ
रुषिकास्तदंघ्रिं ॥१३॥ तदाविदेहःप्रतिलभ्यरामंसहस्तनेत्रावरजंगविष्ठं ॥ समर्चयामाससहानुजंतमृषिंच

साक्षाज्ज्वलनप्रकाशं ॥१४॥ मेनेचजामातरमात्मकन्यागुणोचितंरूपनवावतारं ॥ उवाचचास्मात्कृषिरुग्रते
जाःकुरुष्वजामातरमेनमाश्विति ॥१५॥ सआहचैनंपरमंवचस्तेकरोमिनात्रास्तिविचारणामे ॥ शृणुष्वमे
थापियथाप्रतिज्ञासुताप्रदानायकृतापुरस्तात् ॥ १६ ॥ तपोमयाचीर्णमुमापतेःपुरावरायुधावासिधृतेनचेत
सा ॥ समेददौदिव्यमिदंधनुस्तदाकथंचनाचाल्यमृतेपिनाकिनं ॥ १७ ॥ नदेवदैत्योरगदेवगायकाअलंध
नुश्चालयितुंसवासवाः ॥ कुतोनरास्तद्धरतोहिकिंकराःसहानसैवात्रकृषंतिकृच्छ्रतः ॥१८॥ अधार्यमेतद्ध
नुराप्यशंकरादहंनृणांवीर्यपरीक्षणेधृतः ॥ सुतार्थमेतांचकरप्रतिज्ञांददामिकन्यांयइदंहिपूरयेत ॥१९॥ इ
तीरितांमेगिरमभ्यवेत्यदितेःसुतादानवयक्षराक्षसाः ॥ समेत्यभूपाश्चसमीपमाशुप्रगृह्यतच्चालयितुंनशेकुः
॥ २० ॥ संस्विन्नगात्राःपरिवृत्तनेत्रादशाननाद्याःपतिताविमूर्च्छिताः ॥ तथापिमांधर्षयितुंनशेकुःसुताकृ
तेतेवचनात्स्वयंभुवः ॥२१॥ पुराहिमेदात्प्रभुरब्जजोवरंप्रसादितोमेतपसाकथंचन ॥ बलान्नतेकश्चिदुपैति
कन्यकांतदिच्छुभिस्तेनचधर्षणेति ॥ २२ ॥ ततस्तुतेनष्टमदाइतोगताःसमस्तशोह्यस्तनएवपार्थिवाः ॥ त
तोममायंपरिपूर्यमानसंवृणोतुकन्यामयमेवमेर्थितः ॥२३॥ तथेतिचोक्तोमुनिनासकिंकरैरनंतभोगोपममा

श्वथानयत् ॥ समीक्ष्यतद्धामकरेणराघवःसलीलमुद्धृत्यहसन्नपूरयत् ॥ २४ ॥ विकृष्यमाणंतदनंतराधसा
परेणनिःसीमबलेनलीलया ॥ अभज्यतासह्यममुष्यतद्बलंप्रसोढुमीशंकुतएवतद्भवेत् ॥ २५ ॥ समध्यत
स्तत्प्रविभज्यलीलयायथेक्षुदंडंशतमन्युकुंजरः ॥ विलोकयन्वक्रमृषेरवस्थितःसलक्ष्मणःपूर्णतनुर्यथाशशी
॥२६॥ तमब्जनेत्रंपृथुतुंगवक्षसंश्यामावदातंचलकुंडलोज्ज्वलं ॥ शशक्षतोत्थोपमचंदनोक्षितंददर्शविद्युद्व
सनंनृपात्मजा ॥ २७ ॥ अथोकराभ्यांप्रतिगृह्यमालामम्लानपद्मांजलजायताक्षी ॥ उपेत्यमंदंललितैः
पदैस्तांतदंसआसज्यचपार्श्वतोभवत् ॥२८॥ ततःप्रमोदोनितरांजनानांविदेहपुर्यामभवत्समंतात् ॥ रामं
समालोक्यनरेंद्रपुत्र्यासमेतमानंदनिधिंपरेशं ॥ २९ ॥ लक्ष्म्यासमेतेप्रकटंरमेशेसंप्रेषयामासतदाशुपित्रे ॥
विदेहराजोदशदिश्वथायसतंनिशम्याशुतुतोषभूमिपः ॥ ३० ॥ अथात्मजाभ्यांसहितःसभार्योययौगजस्यं
दनपत्तियुक्तया ॥ स्वसेनयाग्रेप्रणिधायधातृजंवसिष्ठमाश्वेवसयत्रमैथिलः ॥ ३१ ॥ समैथिलेनातितरांसम
र्चितोविवाहयामाससुतंमुदंभरः ॥ पुरोहितोगाधिसुतानुमोदितोजुहाववह्निंविधिनावसिष्ठः ॥३२॥ तदा
विमानावलिभिर्नभस्तलंदिदृक्षतांसंकुलमासनाकिनां ॥ सुरानकादुंदुभयोविनेदिरेजगुश्चगंधर्ववराःसहस्र

शः ॥३३॥ विजानमानाजगतांहिमातरंपुरार्थितुंनाययुरत्रदेवताः ॥ तदातुरामंरमयायुतंप्रभुंदिदृक्षवश्च
क्रुरलंनभस्तलं ॥३४॥ यथापुरासागरजास्वयंवरेसुमानसानामभवत्समागमः ॥ तथाह्यभूत्सर्वदिवौकसां
तदातथामुनीनांसहभूभृतांभुवि ॥ ३५ ॥ प्रगृह्यपाणिंचनृपात्मजायाररराजराजीवसमाननेत्रः ॥ यथापु
रासागरजासमेतःसुरासुराणाममृताब्धिमंथने ॥ ३६ ॥ स्वलंकृतास्तत्रविचेरुरंगनाविदेहराजस्यहियाश्च
योषितः ॥ मुदासमेतंरमयारमापतिंविलोक्यरामायददौधनंनृपः ॥३७॥ प्रियाणिवस्त्राणिरथान्सकुंजरा
न्परार्ध्यरत्नान्यखिलस्यचेशितुः ॥ ददौचकन्यात्रयमुत्तमंमुदातदासरामावरजेभ्यएव ॥ ३८ ॥ महोत्सवं
तंत्वनुभूयदेवतानराश्चसर्वेप्रययुर्यथागतं ॥ पिताचरामस्यसुतैःसमन्वितोययावयोध्यांस्वपुरींमुदाततः
॥३९॥ तदंतरेसोथददर्शभार्गवंसहस्रलक्षामितभानुदीधितिं ॥ विभासमानंनिजरश्मिमंडलेधनुर्धरंदीप्तपर
श्वधायुधं ॥ ४० ॥ अजानतांराघवमादिपूरुषंसमागतंज्ञापयितुंनिदर्शनैः ॥ समाह्वयंतंरघुपंस्पृधेवनृपोय
याचेप्रणिपत्यभीतः ॥ ४१ ॥ नमेसुतंहंतुमिहार्हसिप्रभोवयोगतस्येत्युदितःसभार्गवः ॥ सुतत्रयंतेप्रददामि
राघवंरणेस्थितंद्रष्टुमिहागतोस्म्यहं ॥ ४२ ॥ सइत्थमुक्त्वानृपतिंरघूत्तमंभृगूत्तमःप्राहनिजांतनुंहरिः ॥ अभे

दमङ्गेष्वपिदर्शयन्परंपुरातनोहंहरिरेषइत्यपि॥४३॥शृणुष्वरामत्वमिहोदितंमयाधनुर्द्वयंपूर्वमभून्महाद्भुतं॥
उमापतिस्त्वेकमधारयत्ततोरमापतिश्चापरमुत्तमोत्तमं ॥४४॥ तदातुलोकस्यनिदर्शनार्थिभिःसमार्थितौतौ
हरिशंकरौसुरैः ॥ रणेस्थितौवांप्रसमीक्षितुंवयंसमर्थयामोत्रनिदर्शनार्थिनः ॥ ४५ ॥ ततोहियुद्धायरमेश
शंकरौव्यवस्थितौतेधनुषीप्रगृह्य ॥ यतोंतरस्यैषनियामकोहरिस्ततोहरोग्रेस्यशिलोपमोभूत् ॥४६॥ शशा
कनैवाथयदाभिवीक्षितुंप्रस्पंदितुंवाकुतएवयोद्धुं ॥ शिवस्तदादेवगणाःसमस्तशःशशंसुरुच्चैर्जगतोहरेर्बलं
॥४७॥ यदीरणेनैवविनैषशंकरःशशाकनप्रश्वसितुंचकेवलं॥ किमत्रवक्तव्यमतोहरेर्बलंहरात्परंसर्वतएवचे
ति ॥ ४८ ॥ ततःप्रणम्याशुजनार्दनंहरःप्रसन्नदृष्ट्याहरिणाभिवीक्षितः ॥ जगामकैलासममुष्यतद्धनुस्त्व
याप्रभग्नंकिललोकसन्निधौ ॥४९॥ धनुर्यदन्यद्धरिहस्तयोग्यंतत्कार्मुकात्कोटिगुणंपुनश्च ॥ वरंहिहस्तेतदिदं
गृहीतंमयागृहाणैतदतोहिवैष्णवं ॥ ५० ॥ यदीदमागृह्यविकर्षसित्वंतदाहरिर्नात्रविचार्यमस्ति ॥ इतिब्रु
वाणःप्रददौधनुर्वरंप्रदर्शयन्विष्णुबलंहराद्वरं॥५१॥प्रगृह्यतच्चापवरंसराघवश्चकारसज्यंनिमिषेणलीलया ॥ ॥१४८॥
चकर्षसंधायशरंचपश्यतःसमस्तलोकस्यचसंशयंनुदन् ॥५२॥ प्रदर्शितेविष्णुबलेसमस्तशोहराच्चनिःसंख्य

तयामहाधिके ॥ जगादमेघौघगभीरयागिरासराघवंभार्गवआदिपूरुषः ॥५३॥ अलंबलंतेजगतोखिला
द्धरंपरोसिनारायणएवनान्यथा ॥ विसर्जयस्वेहशरंतपोमयेमहासुरेलोकमयेवराद्विभोः ॥ ५४ ॥ पुरातु
लोनाममहासुरोभवद्वरात्सतुब्रह्मणआपलोकतां ॥ पुनश्चतंप्राहजगद्गुरुर्यदाहरिर्जितःस्याद्धितदैववध्यसे
॥ ५५ ॥ अतोवधार्थंजगदंतकस्यसर्वाजितोहंजितवद्व्यवस्थितः ॥ इतीरितेलोकमयेसराघवोमुमोचबाणं
जगदंतकेसुरे ॥५६॥ पुरावरोनेनशिवोपलंभितोमुमुक्षयाविष्णुतनुप्रवेशनं ॥ सतेनरामोदरगोबहिर्गत
स्तदाज्ञयैवाशुबभूवभस्मसात् ॥५७॥ इतीवरामायसराघवःशरंविकर्षमाणोविनिहत्यचासुरं ॥ तपस्तदी
यंप्रवदन्मुमोदतदीयमेवह्यभवत्समस्तं ॥ ५८ ॥ निरंतरानंदविबोधसारःसजानमानोखिलमादिपूरुषः ॥
वदन्श्रृणोतीवविनोदतोहरिःसएकएवद्वितनुर्मुमोद ॥ ५९ ॥ सचेष्टितंचैवनिजाश्रयस्यजनस्यसत्तत्त्ववि
बोधकारणं ॥ विमोहकंचान्यतमस्यकुर्वंश्चिक्रीडएकोपिनरान्तरेयथा ॥६०॥ ततःसकारुण्यनिधिर्निजेजने
नितांतमैक्यंस्वगतंप्रकाशयन् ॥ द्विधेवभूत्वाभृगुवर्यआत्मनारघूत्तमेनैक्यमगात्समक्षं ॥ ६१ ॥ समेत्यचै
क्यंजगतोभिपश्यतःप्रणुद्यशंकामखिलांजनस्य ॥ प्रदायरामायधनुर्वरंतदाजगामरामानुमतोरमापतिः

॥६२॥ ततोनृपोत्यर्थमुदाभिपूरितःसुतैःसमस्तैःस्वपुरीमवापह ॥ रेमेथरामोपिरमास्वरूपयातयैवराजात्म
जयाहिसीतया ॥६३॥ यथापुराश्रीरमणःश्रियातयारतोनितांतंहिपयोब्धिमध्ये ॥ तथात्वयोध्यापुरगोर
घूत्तमोप्युवासकालंसुचिरंरतस्तया ॥६४॥ इमानिकर्माणिरघूत्तमस्यहरेर्विचित्राण्यपिनाद्भुतानि ॥ दुरंत
शक्तेरथचास्यवैभवंस्वकीयकर्तव्यतयानुवर्ण्यते ॥ ६५ ॥ इतिश्रीमदानंदतीर्थभगवत्पादाचार्यविरचिते
श्रीमन्महाभारततात्पर्यनिर्णयेश्रीरामचरितेबालकांडकथानिरूपणंनामचतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥ ॥
ॐ॥इत्थंविश्वेश्वरेस्मिन्निखिलजगदवस्थाप्यसीतासहायेभूमिष्ठेसर्वलोकास्तुतुषुरनुदिनंवृद्धभक्त्यानितांतं ॥
राजाराज्याभिषेकेप्रकृतिजनवचोमानयन्नात्मनोर्थ्यंदध्रेतन्मंथरायाःश्रुतिपथमगमद्भूमिगायाअलक्ष्म्याः
॥ १ ॥ पूर्वंक्षीराब्धिजाताकथमपितपसैवाप्सरस्त्वंप्रयातातांनेतुंतत्तमोंधंकमलजनिरुवाचाशुरामाभिषेकं ॥
भूत्वादासीविलुंपस्वगतिमपिततःकर्मणाप्राप्स्यसेत्वंसेत्युक्तामंथरासीत्तदनुकृतवतीत्येवचैतत्कुकर्म ॥ २ ॥
तद्वाक्यात्कैकयीसापतिगवरबलादाजहारैवराज्यंरामस्तद्गौरवेणत्रिदशमुनिकृतेरण्यमेवाविवेश ॥ सीतायु
क्तोनुजेनप्रतिदिनसुविवृद्धोरुभक्त्यासमेतःसंस्थाप्याशेषजंतून्स्वविरहजशुचात्यक्तसर्वेषणार्थान् ॥ ३ ॥ वृ

क्षान्पक्षीभकीटान्पितरमथसखीन्मातृपूर्वान्विसृज्यप्रोत्थांगंगांस्वपादाद्धरइवचगुहेनार्चितःसोथतीर्त्वा ॥
देवार्च्यस्यापिपुत्राद्दषिगणसहितात्प्राप्यपूजांप्रयातःशैलेशंचित्रकूटंकतिपयदिवसान्यत्रमोदन्नुवास ॥४॥ए
तस्मिन्नेवकालेदशरथनृपतिःस्वर्गतोभूद्वियोगाद्रामस्यैवाथपुत्रौविधिसुतसहितौमंत्रिभिःकेकयेभ्यः ॥ आ
नीतौतस्यकृत्वाश्रुतिगणविहितप्रेतकार्याणिसद्यःशोचंतौराममार्गंपुरजनसहितौजग्मतुर्मातृभिश्च ॥ ५ ॥
धिक्कुर्वंतौनितांतंसकलदुरितगांमंथरांकैकयींचप्राप्तौरामस्यपादौमुनिगणसहितौतत्रचोवाचनत्वा॥ रामंरा
जीवनेत्रंभरतइहपुनःप्रीतयेस्माकमीशप्राप्याशुस्वामयोध्यामवरजसहितःपालयेमांधरित्रीं ॥६॥ इत्युक्तःक
र्तुमीशःसकलसुरगणाप्यायनंरामदेवःसत्यांकर्तुंचवाणीमवददतितरांनेतिसद्भक्तिनम्रं ॥ भूयोभूयोर्थयंतंद्वि
गुणितशरदांसप्तकेत्वभ्यतीतेकर्तैतत्तेवचोहंसुदृढमृतमिदंमेवचोनात्रशंका ॥७॥श्रुत्वैतद्रामवाक्यंहुतभुजि
पतनेसप्रतिज्ञांचकृत्वारामोक्तस्यान्यथात्वेनतुपुरमभिवेक्ष्येहमित्येवतावत्॥कृत्वान्यांसप्रतिज्ञामवसदथबहि
र्ग्रामकेनंदिनाम्निश्रीशस्यैवास्यकृत्वाशिरसिपरमकंपौरटंपादपीठं ॥८॥समस्तपौरानुगतेनुजेगतेसचित्रकूटे
भगवानुवासह ॥ अथाजगामेंद्रसुतोपिवायसोमहासुरेणात्मगतेनचोदितः ॥९॥ सचासुरावेशवशाद्रमा

स्तनेयदाव्यधात्तुंडमथाभिवीक्षितः ॥ जनार्दनेनाशुतृणेप्रयोजितेचचारतेनज्वलतानुयातः ॥१०॥ स्वयंभु
शर्वेंद्रमुखान्सुरेश्वराञ्जिजीविषुस्ताञ्छरणंगतोपि ॥ बहिष्कृतस्तैर्हरिभक्तिभावतोह्यलंघ्यशक्त्यापरमस्यचा
क्षमैः ॥११॥ पुनःप्रयातःशरणंरघूत्तमंविसर्जितस्तेननिहत्यचासुरं ॥ तदक्षिगंसाक्षिकमप्यवध्यंप्रसादतश्चं
द्रविभूषणस्य ॥१२॥ सवायसानामसुरोखिलानांवराद्रुमेशस्यबभूवचाक्षिगः ॥ निपातितोसौसहवायसाक्षि
भिस्तृणेनरामस्यबभूवभस्मसात् ॥१३॥ ददुर्हितस्मैविवरंबलार्थिनोयद्वायसास्तेनतदक्षिपातनं ॥ कृतंरमेशे
नतदेकनेत्राबभूवुरन्येपिचवायसास्तदा॥१४॥भविष्यतामप्यथयावदेवह्निनेत्रताकाककुलोद्भवानां॥तावत्त
दक्ष्यस्य(दक्षिस्थ)कुरंगनाम्नःशिवेनदत्तंदितिजस्यचाक्षयं ॥१५॥ अतःपुनर्भावममुष्यहिन्वन्भविष्यतश्चैक
दृशश्चकार ॥ सवायसान्राघवआदिपूरुषस्ततोययौशक्रसुतस्तदाज्ञया ॥१६॥ रामोथदंडकवनंमुनिवर्यनी
तोलोकाननेकशउदारबलैर्निरस्तान्॥ श्रुत्वाखरप्रभृतिभिर्वरतोहरस्यसर्वैरवध्यतनुभिःप्रययौसभार्यः॥१७॥
आसीच्चतत्रशरभंगइतिस्मजीर्णोलोकंहरेर्जिगमिषुर्मुनिरुग्रतेजाः॥तेनादरोपहृतसार्घ्यसपर्ययासप्रीतोददौ ॥९५०॥
निजपदंपरमंरमेशः ॥१८॥ धर्मोयतोस्यवनगस्यनितांतशक्तिह्रासेस्वधर्मकरणस्यहुताशनादौ ॥ देहात्य

यःसततएवतनुंनिजाग्नौसंत्यज्यरामपुरतःप्रययौरमेशं ॥१९॥ रामोपितत्रददृशेधनदस्यशापाद्गंधर्वमुर्वशि
रतेरथयातुधानीं ॥ प्राप्तंदशांसपदितुंबरुनामधेयंनाम्नाविराधमपिशर्ववराद्वध्यं ॥ २० ॥ भङ्क्त्वास्यबाहु
युगलंविलगंचकारसंमानयन्वचनमंबुजजन्मनोसौ ॥ प्रादाच्चतस्यसुगतिंनिजगायकस्यभक्षार्थमंसकमितो
पिसहानुजेन ॥ २१ ॥ प्रीतिंविधित्सुरगमद्भवनंनिजस्यकुंभोद्भवस्यपरमादरतोमुनाच ॥ संपूजितोधनुर
नेनगृहीतमिंद्राच्छार्ङ्गंतदादिपुरुषोनिजमाजहार ॥ २२ ॥ आत्मार्थमेवहिपुराहरिणाप्रदत्तमिंद्रेतदिंद्रउत्तरा
मकरार्थमेव ॥ प्रादादगस्त्यमुनयेतदवाप्यरामोरक्षन्नृषीनवसदेवसदंडकेषु ॥ २३ ॥ कालेतदैवखरदूषणयो
र्बलेनरक्षःस्वसापतिनिमार्गणतत्परासीत् ॥ व्यापादितेनिजपतौहिदशाननेनप्रामादिकेनविधिनाभिससा
रराम ॥ २४ ॥ सानुज्ञयैवरजनीचरभर्तुरुग्राभ्रातृद्वयेनसहितावनमावसंती ॥ रामंसमेत्यभवमेपतिरित्यवो
चद्धानुंयथातमउपेत्यसुयोगकामं॥२५॥तांतत्रहास्यकथयाजनकासुताग्रेगच्छानुजंमइहनेतिवचःसउक्त्वा ॥
तेनैवदुष्टचरितांहिविकर्णनासांचक्रेसमस्तरजनीचरनाशहेतोः ॥ २६ ॥ तत्प्रेरितान्सपदिभीमबलान्प्रयातां
स्तस्याःखरत्रिशिरदूषणमुख्यबंधून् ॥जघ्नेचतुर्दशसहस्रमवारणीयकोदंडपाणिरखिलस्यसुखंविधातुं ॥२७॥

दत्तेऽभयेरघुवरेणमहामुनीनांदत्तेभयेचरजनीचरमंडलस्य॥रक्षःपतिःस्वसृमुखादविकंपनाच्चश्रुत्वाबलंरघुप
तेःपरमापचिंतां ॥ २८ ॥ श्रुत्वाशुकार्यमवमृश्यजगामतीरेक्षेत्रंनदीनदपतेःश्रवणंधरित्र्याः ॥ मारीचमत्रत
पसिप्रतिवर्तमानंभीतंशराद्रघुपतेर्नितरांददर्श ॥२९॥ तेनार्थितःसपदिराघववंचनार्थंमारीचआहशरवेगम
मुष्यजानन्॥शक्योनतेरघुवरेणहिविग्रहोत्रजानामिसंस्पर्शमस्यशरस्यपूर्वं ॥३०॥इत्युक्तवंतमथरावणआह
खड्गंनिष्कृष्यहन्मियदिमेनकरोषिवाक्यं॥तच्छ्रुत्वान्भययुतोथनिसर्गतश्चपापोजगामरघुवर्यसकाशमाशु
॥३१॥संप्राप्यहैममृगतांबहुरत्नचित्रःसीतासमीपउरुधाविचचारशीघ्रं॥निर्दोषनित्यवरसंविदपिस्मदेवीरक्षो
वधायजनमोहकृतेतथाह॥३२॥देवेममाशुपरिगृह्यचदेहिमेत्वंक्रीडामृगंत्वितितयोदितएवरामः ॥ अन्वक्स
सारहशरासनबाणपाणिर्मायामृगंनिशिचरंनिजघानजानन् ॥३३॥तेनाहतःशरवरेणभृशंममारविक्रुश्यल
क्ष्मणमुरुव्यथयासपापः ॥ श्रुत्वैवलक्ष्मणमचूचुददुग्रवाक्यैःसोप्यापरामपथमेवसचापबाणः ॥३४॥ यांयांपरे
शउरुधैवकरोतिलीलांतांतांकरोत्यनुतथैवरमापिदेवी ॥नैतावतास्यपरमस्यतथारमायादोषोणुरप्यनुविचिं
त्यउरुप्रभूयत्॥३५॥क्वाज्ञानमापदपिमंदकटाक्षमात्रात्सर्गस्थितिप्रलयसंसृतिमोक्षहेतोः ॥ देव्याहरेःकिमुवि

॥९५१॥

डंबनमात्रमेतद्धिक्रीडतोःसुरनरादिवदेवतस्मात् ॥३६॥ देव्याःसमीपमथरावणआससादसाऽदृश्यतामगम
दप्यविषह्यशक्तिः॥सृष्ट्वात्मनःप्रतिकृतिंप्रययौचशीघ्रंकैलासमर्चितपदान्यवसच्छिवाभ्यां ॥३७॥ तस्यास्तुतां
प्रतिकृतिंप्रविवेशशक्रोदेव्याश्चसन्निधियुतांव्यवहारसिद्ध्यै॥ आदायतामथययौरजनीचरेंद्रोहत्वाजटायुषमु
रुश्रमतोनिरुद्धः ॥ ३८ ॥ मार्गेव्रजंतमभियायततोहनूमान्संवारितोरविसुतेनचजानमानः॥दैवंतुकार्यमथ
कीर्तिमभीप्समानोरामस्यनैनमहनद्वचनाद्धरेश्च ॥३९॥प्राप्यैवराक्षसउतात्मपुरींसतत्रसीताकृतिंप्रतिनिधा
यररक्षचाथ॥रामोपितत्तुविनिहत्यसुदुष्टरक्षःप्राप्याश्रमंस्वदयितांनहिपश्यतीव ॥४०॥अन्वेषमाणइवतंचद
दर्शगृध्रंसीतांरिरक्षिषुमथोरिपुणाविशस्तं॥मंदात्मचेष्टममुनोक्तमरेश्चकर्मश्रुत्वामृतंतमदहत्स्वगतिंतथादा
त् ॥४१॥ अन्यत्रचैवविचरन्सहितोनुजेनप्राप्तःक्रौंससहसाथकबंधनाम्नः॥धातुर्वरादखिलजायिनउज्झित
स्यमृत्योश्चवज्रपतनादतिकुंचितस्य ॥४२॥छित्त्वास्यबाहुयुगलंसहितोनुजेनतंपूर्ववत्प्रतिविधायसुरेंद्रभृत्यं॥
नाम्नादनुंत्रिजटयैवपुराभिजातंगंधर्वमाशुचततोपितदर्चितोगात् ॥ ४३ ॥ दृष्ट्वातमेवशबरीपरमंहरिंचज्ञा
त्वाविवेशदहनंपुरतोस्यतस्यै॥प्रादात्स्वलोकमिममेवहिसाप्रतीक्ष्यपूर्वंमतंगवचनेनवनेत्रसाभूत् ॥ ४४ ॥

शापाद्धराप्सरसमेवहितांविमोच्यशच्याकृतातपतिपुरस्त्वतिदर्पहेतोः ॥गत्वाददर्शपवनात्मजमृश्यमूकेसह्ये
कएनमवगच्छतिसम्यगीशं॥४५॥देहेपियत्रपवनोत्रहरिर्यतोसौतत्रैववायुरितिवेदवचःप्रसिद्धं ॥ कस्मिन्वहं
त्विदितितथैवहिसोवतारेतस्मात्समारुतिकृतेरविजंररक्ष॥४६॥एवंसकृष्णतनुरर्जुनमप्यरक्षद्भीमार्थमेवतदरिं
रविजंनिहत्य ॥ पूर्वंहिमारुतिमवापरवेःसुतोयंतेनास्यवालिनमहन्रघुपःप्रतीपं ॥ ४७ ॥ एवंसुराश्चपवन
स्यवशेयतोतःसुग्रीवमत्रतुपरत्रचशक्रसूनुं ॥ सर्वेश्रिताहनुमतस्तदनुग्रहायतत्रागमद्रघुपतिःसहलक्ष्मणेन
॥ ४८ ॥ यत्पादपंकजरजःशिरसाबिभर्तिश्रीरब्जजश्चगिरिशःसहलोकपालैः ॥ सर्वेश्वरस्यपरमस्यहिसर्व
शक्तेःकिंतस्यशत्रुहननेकपयःसहायाः ॥ ४९ ॥ समागतेतुराघवेप्लवंगमाःससूर्यजाः ॥ विपुप्लुवुर्भयार्दि
तान्यवारयच्चमारुतिः ॥ ५० ॥ संस्थाप्याशुहरींद्राज्ञानन्विष्णोर्गुणाननंतान्सः ॥ साक्षाद्ब्रह्मपितासावि
त्येतेनास्यपादयोःपेते ॥ ५१ ॥ इतिश्रीमदानंदतीर्थभगवत्पादाचार्यविरचितेश्रीमन्महाभारततात्पर्यनि
र्णयेश्रीरामचरितेहनूमद्दर्शनंनामपंचमोऽध्यायः ॥ ५ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥१५२॥
ॐ ॥ उत्थाप्यचैनमरविंददलायताक्षश्चक्रांकितेनवरदेनकरांबुजेन॥कृत्वाचसंविदमनेननुतोस्यचांसंप्रीत्या

रुरोहसहसन्सहलक्ष्मणेन॥१॥आरोप्यचांसयुगलंभगवंतमेनंतस्यानुजंचहनुमान्प्रययौकपींद्रं ॥ सख्यंचका
रहुतभुक्प्रमुखेचतस्यरामेणशाश्वतनिजार्तिहरेणशीघ्रं ॥२॥ श्रुत्वास्यदुःखमथदेववरःप्रतिज्ञांचक्रेसवालि
निधनायहरीश्वरोपि ॥ सीतानुमार्गणकृतेथसवालिनैवक्षिप्तांहिदुंदुभितनुंसमदर्शयच्च ॥ ३ ॥ वीक्ष्यैवतांनि
पतितामथरामदेवःसोंगुष्ठमात्रचलनादतिलीलयैव ॥ संप्रास्ययोजनशतेथतयैवचोर्वींसर्वान्विदार्यदितिजा
नहनद्रसास्थान् ॥ ४ ॥ शर्वप्रसादजबलाद्दितिजानवध्यान्सर्वान्निहत्यकुणपेनपुनश्चसख्या ॥ भीतेनवालि
बलतःकथितःससप्ततालान्प्रदर्श्यदितिजान्सुदृढांश्चवज्रात् ॥ ५ ॥ एकैकमेषुसविकंपयितुंसमर्थःपत्राणिलो
प्तुमपितूत्सहतेनशक्तः ॥ विष्वक्स्थितान्यदिभवान्प्रतिभेत्स्यतीमानेकेषुणातर्हिवालिवधेसमर्थः ॥ ६ ॥
जेतुंचतुर्गुणबलोहिपुमान्प्रभुःस्याद्धंतुंशताधिकबलोतिबलंसुशक्तः ॥ तस्मादिमान्हरिहयात्मजबाहलो
प्यपत्रान्विभिद्यममसंशयमाशुभिंधि ॥७॥ श्रुत्वास्यवाक्यमवमृश्यदितेःसुतांस्तान्धातुर्वरादखिलपुंभिरभे
द्यरूपान् ॥ ब्रह्मत्वमाप्तुमचलंतपसिप्रवृत्तानेकेषुणासपदितान्प्रबिभेदरामः ॥८॥ संधायकार्मुकवरेनिशिते
तुबाणेऽथाकृष्यदक्षिणभुजेनतदाप्रमुक्ते ॥ रामेणसत्वरमनंतबलेनसर्वेचूर्णीकृताःसपदितेतरवोरवेण ॥९॥

भित्वाचतान्सगिरिकुंभगवत्प्रमुक्तःपातालसप्तकमथात्रचयेत्ववध्याः॥नाम्नासुराःकुमुदिनोब्जवाक्यरक्षाः
सर्वांश्चतानदहदाशुशरःसएकः ॥१०॥ नैतद्धिचित्रममितोरुबलस्यविष्णोर्यत्प्रेरणात्सपवनस्यभवेत्प्रवृत्तिः॥
लोकस्यसप्रकृतिकस्यसरुद्रकालकर्मादिकस्यतदपीदमनन्यसाध्यं ॥११॥ दृष्ट्वाबलंभगवतोथहरीश्वरोसावग्रे
निधायतमगात्पुरमग्रजस्य॥आश्रुत्यरावमनुजस्यबिलात्सचागादभ्येनमाशुदयिताप्रतिवारितोपि ॥१२॥
तन्मुष्टिभिःप्रतिहतःप्रययावशक्तःसुग्रीवआशुरघुपोपिहिधर्ममीक्षन्॥ नैनंजघानविदिताखिललोकचेष्टोप्ये
नंसआहयुधिवांनमयाविविक्तौ ॥१३॥ सौभ्रात्रमेषयदिवांछतिवालिनैवनाहंनिरागसमथाग्रजनिंहनिष्ये ॥
दीर्घःसहोदरगतोनभवेद्धिकोपोदीर्घोपिकारणमृतेविनिवर्ततेच ॥ १४ ॥ कोपःसहोदरजनेपुनरंतकालेप्रा
योनिवृत्तिमुपगच्छतितापकश्च॥एकस्यभंगइतिनैवझडित्यपास्तदोषोनिहंतुमिहयोग्यइतिस्ममेने ॥ १५ ॥
तस्मान्नबंधुजनगेजनितेविरोधेकार्योवधस्तदनुबंधुभिराश्रितीह ॥धर्मंप्रदर्शयितुमेवरवेःसुतस्यभावीनताप
इतिविच्चनतंजघान॥१६॥यःप्रेरकःसकलशेमुषिसंततेश्चतस्याज्ञताकुतइहेशवरस्यविष्णोः ॥ तेनोदितोथ ॥९५३॥
सुदृढंपुनरागतेनवज्रोपमंशरममूमुचदिंद्रसूनौ ॥ १७ ॥ रामाज्ञयैवलतयारविजेविभक्तेवायोःसुतेनरघुपे

णशरेप्रमुक्ते ॥ श्रुत्वास्यशब्दमतुलंहृदितेनविद्धइंद्रात्मजोगिरिरिवापतदाशुसन्नः॥१८॥भक्तोममैषयदिमा
मभिपश्यतीहपादौध्रुवंममसमेष्यतिनिर्विचारः॥योग्योवधोनहिजनस्यपदानतस्यराज्यार्थिनारविसुतेनव
धोर्थितश्च ॥१९॥ कार्यंह्यभीष्टमपितत्प्रणतस्यपूर्वंशस्तोवधोनपदयोःप्रणतस्यचैव ॥ तस्माददृश्यतनुरेव
निहन्मिशक्रपुत्रंत्वितीहतमदृश्यतयाजघान ॥२०॥ यःप्रेरकःसकललोकबलस्यनित्यंपूर्णाव्ययोच्चबलवी
र्यतनुःस्वतंत्रः॥किंतस्यदृष्टिपथगस्यचवानरोयंकर्तेशचापमपियेनपुराविभग्नं॥२१॥ सन्नेथवालिनिजगा
मचतस्यपार्श्वंप्राहैनमार्द्रवचसायदिवांछसित्वं ॥ उज्जीवयिष्यइतिनैच्छदसौत्वदग्रेकोनाममनेच्छतिमृतिंपु
रुषोत्तमेति ॥ २२ ॥ कार्याणितस्यचरमाणिविधायपुत्रंत्वग्रेनिधायरविजःकपिराज्यआसीत् ॥ रामोपित
द्गिरिवरेचतुरोथमासान्दृष्ट्वाघनागममुवाससलक्ष्मणोसौ ॥ २३ ॥ अथातिसक्तेक्षितिपेकपीनांप्रविस्मृतेरा
मकृतोपकारे॥प्रसह्यतंबुद्धिमतांवरिष्ठोरामांघ्रिभक्तोहनुमानुवाच॥२४॥ नविस्मृतिस्तेरघुवर्यकार्येकार्यंक
थंचित्सहिनोभिपूज्यः॥नचेत्स्वयंकर्तुमभीष्टमद्यतेध्रुवंबलेनापिहिकारयामि॥२५॥सएवमुक्त्वाहरिराजसन्नि
धौद्वीपेषुसप्तस्वपिवानरान्प्रति ॥ संमेलनायाशुगतीन्स्ववानरान्प्रस्थापयामाससमस्तशःप्रभुः॥२६॥ हरीश्व

राज्ञाप्रणिधानपूर्वकंहनूमतातेप्रहिताहिवानराः ॥ समस्तशैलद्रुमषंडसंस्थितान्हरीन्समादायतदाभिज
ग्मुः ॥ २७ ॥ तदैवरामोपिहिभोगसक्तंप्रमत्तमालक्ष्यकपीश्वरंप्रभुः ॥ जगादसौमित्रिमिदंवचोमेप्लवंगमे
शायवदाशुयाहि ॥ २८ ॥ यदिप्रमत्तोसिमदीयकार्येनयाम्यहंत्वेंद्रसुतस्यमार्गं ॥ प्रायःस्वकार्येप्रतिपादि
तेहिमदोद्धतानप्रतिकर्तुमीशते ॥ २९ ॥ इतीड्यरामेणसमीरितेतदाययौसबाणःसधनुःसलक्ष्मणः ॥ दृष्ट्वै
वतंतेनसहैवतापनिर्भयाद्ययौरामपदांतिकंत्वरन् ॥ ३० ॥ हनूमतःसाधुवचोभिराशुप्रसन्नचेतस्यधिपेकपी
नां ॥ समागतेसर्वहरिप्रवीरैःसहैवतंवीक्ष्यननंदराघवः ॥ ३१ ॥ ससंभ्रमंतंपतितंपदाब्जयोस्त्वरन्समुत्थाप्य
समाश्लिषत्प्रभुः ॥ सचोपविष्टोजगदीशसन्निधौतदाज्ञयैवादिशदाशुवानरान् ॥ ३२ ॥ समस्तदिक्षुप्रहिते
षुतेनप्रभुर्हनूमंतमिदंबभाषे ॥ नकश्चिदीशस्त्वदृतेस्तिसाधनेसमस्तकार्यप्रवरस्यमेऽस्य ॥ ३३ ॥ अतस्त्वमे
वप्रतियाहिदक्षिणांदिशंसमादायमदंगुलीयकं ॥ इतीरितोसौपुरुषोत्तमेनययौदिशंतांयुवराजयुक्तः ॥३४॥
समस्तदिक्षुप्रतियापिताहितेहरीश्वराज्ञामुपधार्यमासतः ॥ समाययुस्तेंगदजांबवन्मुखाःसुतेनवायोःसहि
तानचाययुः ॥ ३५ ॥ समस्तदुर्गप्रवरंदुरासदंविमार्गतांविंध्यगिरिंमहात्मनां ॥ गतःसकालोहरिराड्डदीरि

तःसमासदंश्चाथबिलंमहाद्भुतं ॥ ३६ ॥ कृतंमयेनातिविचित्रमुत्तमंसमीक्ष्यतत्तारउवाचचांगदं ॥ वयंनया
मोहरिराजसन्निधिंविलंघितोनःसमयोयतोस्य ॥ ३७ ॥ दुरासदोसावतिचंडशासनोहनिष्यतित्वामपिकिं
मदादिकान् ॥ अगम्यमेतद्बिलमाप्यतत्सुखंवसामसर्वेकिमसाविहाचरेत् ॥ ३८ ॥ नचैवरामेणसलक्ष्मणेन
प्रयोजनंनोवनचारिणांसदा ॥ नचेहनःपीडयितुंसचक्षमस्ततोममेयंसुविनिश्चितामतिः ॥३९॥ इतीरितंमा
तुलवाक्यमाशुसआददेवालिसुतोपिसादरं ॥ उवाचवाक्यंचननोहरीश्वरःक्षमीभवेल्लंघितशासनानां॥४०॥
राज्यार्थिनायेनहिघातितोग्रजोहृताश्चदाराःसुनृशंसकेन ॥ सनःकथंरक्षतिशासनातिगान्निराश्रयान्दुर्बल
कान्बलेस्थितः ॥ ४१ ॥ इतीरितेशक्रसुतात्मजेनतथेतिचोचुःसहजांबवन्मुखाः ॥ सर्वेपितेषामथचैकमत्यं
दृष्ट्वाहनूमानिदमाबभाषे ॥ ४२ ॥ विज्ञातमेतद्धिमयांगदस्यराज्यायताराभिहितंहिवाक्यं ॥ साध्यंनचैत
न्नहिवायुसूनूरामप्रतीपंवचनंसहेत ॥ ४३ ॥ नचाहमाकृष्टुमुपायतोपिशक्यःकथंचित्सकलैःसमेतैः ॥ स
न्मार्गतोनैवहिराघवस्यदुरंतशक्तेर्बिलमप्रधृष्यं ॥ ४४ ॥ वचोममैतद्यदिचादरेणग्राह्यंभवेद्वस्तदतिप्रियंमे ॥
नचेद्बलादप्यनयेप्रवृत्तान्प्रशास्यसन्मार्गगतान्करोमि ॥ ४५ ॥ इतीरितंतत्पवनात्मजस्यश्रुत्वातिभीताधृ

तमूकभावाः ॥ सर्वेनुजग्मुस्तमथाद्रिमुख्यंमाहेंद्रमासेदुरगाधबोधाः ॥ ४६ ॥ निरीक्ष्यतेसागरमप्रधृष्यमपा
रमेयंसहसाविषण्णाः ॥ दृढंनिराशाश्चमतिंहिदध्नुःप्रायोपवेशायतथाचचक्रुः ॥ ४७ ॥ प्रायोपविष्टाश्चकथां
वदंतोरामस्यसंसारविमुक्तिदातुः ॥ जटायुषःपातनमूचिरेतत्संपातिनाम्नःश्रवणंजगाम ॥ ४८ ॥ तस्याग्र
जोसावरुणस्यसूनुःसूर्यस्यबिंबंसहतेनयातः ॥ जवंपरीक्षन्नथतंसुतप्तंगुरुत्वापतत्रक्षयमाप्यचापतत् ॥ ४९ ॥
सदग्धपक्षःसवितृप्रतापाच्छ्रुत्वैवरामस्यकथांसपक्षः ॥ भूत्वापुनश्चाशुमृतिंजटायुषःशुश्रावपृष्ट्वापुनरेवसम्य
क् ॥ ५० ॥ सरावणस्याथगतिंसुतोक्तांनिवेद्यदृष्ट्वाजनकात्मजाकृतिं ॥ स्वयंतथाशोकवनेनिषण्णामवोचदे
भ्योहरिपुंगवेभ्यः ॥ ५१ ॥ ततस्तुतेब्रह्मसुतेनपृष्टान्यवेदयन्नात्मबलंपृथक्पृथक् ॥ दशैवचारभ्यदशोत्तर
स्यक्रमात्पथोयोजनतोभियाने ॥ ५२ ॥ सनीलमैंदद्विविदाःसताराःसर्वेप्यशीत्याःपरतोनशक्ताः ॥ गंतुंय
दाथात्मबलंसजांबवाञ्जगादतस्मात्पुनरष्टमांशं ॥ ५३ ॥ बलेर्यदाविष्णुरवापलोकांस्त्रिभिःक्रमैर्नंदिरवंप्रकुर्व
ता ॥ तदामयाभ्रांतमिदंजगत्त्रयंसवेदनंजानुममासमेरुतः ॥ ५४ ॥ अतोजवोमेनहिपूर्वसंमितःपुरात्वहं
षण्णवतिप्लवोस्मि ॥ ततःकुमारोंगदआहचास्माच्छतंप्लवेयंनततोभिजाने ॥ ५५ ॥ आपूरितेतैःसकलैःश

तस्यगमागमेशत्रुबलंचवीक्ष्य ॥ सुदुर्गमत्वंचनिशाचरेशपुर्याःसधातुःसुतआबभाषे ॥ ५६ ॥ अयंहिगृध्रः
शतयोजनंगिरिंत्रिकूटमाहेतउतात्रविघ्नाः ॥ भवेयुरन्येपिततोहनूमानेकःसमर्थोनपरोस्तिकश्चित् ॥ ५७ ॥
उक्त्वासइत्थंपुनराहसूनुंप्राणस्यनिःसीमबलंप्रकाशयन् ॥ त्वमेकएवात्रपरंसमर्थःकुरुष्वचैतत्परिपाहिवान
रान्॥५८॥इतीरितोसौहनुमान्निजेप्सितंतेषामशक्तिंप्रकटांविधाय ॥ अवर्धताशुप्रविचिंत्यरामंसुपूर्णशक्ति
चरितोस्तदाज्ञां ॥ ५९ ॥ इतिश्रीमदानंदतीर्थभगवत्पादाचार्यविरचितेश्रीमन्महाभारततात्पर्यनिर्णयेश्री
रामचरितेसमुद्रतरणनिश्चयोनामषष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥
ॐ॥रामायशाश्वतसुविस्तृतषड्गुणायसर्वेश्वरायबलवीर्यमहार्णवाय॥नत्वालिलंघयिषुरर्णवमुत्पपातनिष्पी
ड्यतंगिरिवरंपवनस्यसूनुः ॥१॥ चुक्षोभवारिधिरनुप्रययौचशीघ्रंयादोगणैःसहतदीयबलाभिकृष्टः ॥ वृक्षा
श्चपर्वतगताःपवनेनपूर्वंक्षिप्तोर्णवेगिरिरुदागमदस्यहेतोः ॥२॥ शालोहरस्यगिरिपक्षविनाशकालेक्षिप्तोर्ण
वेसमरुतोर्वरितात्मपक्षः ॥ हैमोगिरिःपवनजस्यतुविश्रमार्थमुद्भिद्यवारिधिमवर्धदनेकसानुः ॥ ३ ॥
नैवात्रविश्रमणमैच्छदविश्रमोसौनिःसीमपौरुषबलस्यकुतःश्रमोस्य ॥ आश्लिष्यपर्वतवरंसददर्शगच्छन्दे

 वैस्तुनागजननींप्रहितांवरेण ॥ ४ ॥ जिज्ञासुभिर्निजबलंतवभक्षमेतुयद्यत्त्वमिच्छसितदित्यमरोदिता
 याः ॥ आस्यंप्रविश्यसपदिप्रविनिःसृतोसाद्देवाननंदयदुतस्वृतमेषुरक्षन् ॥५॥ दृष्ट्वासुरप्रणयितांबलमस्य
चोग्रंदेवाःप्रतुष्टुवुरमुंसुमनोभिवृष्ट्या ॥ तैराद्दृतःपुनरसौवियतैवगच्छञ्छायाग्रहंप्रतिददर्शचसिंहिकाख्यं
॥ ६ ॥ लंकावनायसकलस्यचनिग्रहेस्याःसामर्थ्यमप्रतिहतंप्रददौविधाता ॥ छायामवाक्षिपदसौपवनात्म
जस्यसोस्याःशरीरमनुविश्यविभेदचाशु ॥ ७ ॥ निःसीममात्मबलमित्यनुदर्शयानोहत्वैवतामपिविधातृव
राभिगुप्तां ॥ लंबेसलंबशिखरेनिपपातलंकाप्राकाररूपकगिरावथसंचुकोच ॥ ८ ॥ भूत्वाबिडालसमितोनि
शितांपुरींचप्राप्स्यन्ददर्शनिजरूपवतींसलंकां ॥ रुद्धोनयाश्वथविजित्यचतांस्वमुष्टिपिष्टांतयानुमतएवविवे
शलंकां ॥ ९ ॥ मार्गमाणोबहिश्चांतःसोशोकवनिकातले ॥ ददर्शशिंशुपावृक्षमूलस्थितरमाकृतिं ॥ १० ॥
नरलोकविडंबस्यजानन्रामस्यहृद्गतं ॥ तस्यचेष्टानुसारेणकृत्वाचेष्टाश्चसंविदं ॥ ११ ॥ तादृक्चेष्टासमेताया
अंगुलीयमदात्ततः ॥ सीतायायानिचैवासन्नाकृतेस्तानिसर्वशः ॥ भूषणानिद्विधाभूत्वातान्येवासंस्तथैवच
॥ १२ ॥ अथचूडामणिंदिव्यंदातुंरामायसाददौ ॥ १३ ॥ यद्यप्येतन्नपश्यंतिनिशाचरगणास्तुते ॥ द्युलोक

चारिणःसर्वेपश्यंत्यृषयएवच ॥ १४ ॥ तेषांविडंबनायैवदैत्यानांवंचनायच ॥ पश्यताकलिमुख्यानांविडंबो
यंकृतोभवेत् ॥ १५ ॥ कृत्वाकार्यमिदंसर्वंविशंकःपवनात्मजः ॥ आत्माविष्करणेचित्तंचक्रेमतिमतांवरः
॥ १६ ॥ अथवनमखिलंतद्रावणस्यावलुंप्यक्षितिरुहमिममेकंवर्जयित्वाशुवीरः ॥ रजनिचरविनाशंकांक्ष
माणोतिवेलंमुहुरतिरवनादीतोरणंचारुरोह ॥१७॥ अथाशृणोद्दशाननःकपींद्रचेष्टितंपरं ॥ दिदेशकिंकरा
न्बहून्कपिर्निगृह्यतामिति ॥ १८ ॥ समस्तशोविसृत्यवोवराद्धरस्यकिंकराः ॥ समासदन्महाबलंसुरांतरा
त्मनोंगजं ॥ १९ ॥ अशीतिकोटियूथपंपुरःसराष्टकायुतं ॥ अनेकहेतिसंकुलंकपींद्रमावृणोद्दलं ॥ २० ॥
समावृतस्तथायुधैःसताडितश्चतैर्भृशं ॥ चकारतान्समस्तशस्तलप्रहारचूर्णितान् ॥२१॥ पुनश्चमंत्रिपुत्रका
न्सरावणप्रचोदितान् ॥ ममर्दसप्तपर्वतप्रभान्वराभिरक्षितान् ॥२२॥ बलाग्रगामिनस्तथासशर्ववाक्सुगर्वि
तान्॥निहत्यसर्वरक्षसांतृतीयभागमक्षिणोत् ॥२३॥ अनौपमं(अनूपमं)हरेर्बलंनिशम्यराक्षसाधिपः॥कुमार
मक्षमात्मनःसमंसुतंन्ययोजयत् ॥२४॥ ससर्वलोकसाक्षिणःसुतंशरैर्ववर्षह॥शितैर्वरास्त्रमंत्रितैर्नचैनमभ्यचा
लयत्॥ २५॥ समंडमध्यकासुतंसमीक्ष्यरावणोपमं ॥ तृतीयएषचांशकोबलस्यहीत्यचिंतयत् ॥ २६ ॥ नि

धार्यएवरावणःसराघवायनान्यथा ॥ यदींद्रजिन्मयाहतोनचास्यशक्तिरीक्ष्यते ॥२७॥ अतस्तयोःसमोमया
तृतीयएषहन्यते ॥ विचार्यचैवमाशुतंपदोःप्रगृह्यपुप्लुवे ॥ २८ ॥ सचक्रवद्भ्रमातुरंविधायरावणात्मजं ॥ अ
पोथयद्धरातलेक्षणेनमारुतीत्सुः ॥२९॥ विचूर्णितेधरातलेनिजेसुतेसरावणः ॥ निशम्यशोकतापितस्तदग्र
जंसमादिशत् ॥३०॥ अथेंद्रजिन्महाशरैर्वरास्त्रसंप्रयोजितैः ॥ ततश्चवानरोत्तमंनचाशकद्विचालने ॥ ३१ ॥
अथास्त्रमुत्तमंविधेर्युयोजसर्वदुःसहं ॥ सतेनताडितोहरिर्व्यचिंतयन्निराकुलः ॥३२॥ मयावराविलंघिताह्य
नेकशःस्वयंभुवः ॥ समाननीयएवमेततोत्रमानयाम्यहं ॥ ३३ ॥ इमेचकुर्युरत्रकिंप्रहृष्टरक्षसांगणाः ॥ इ
तीहलक्ष्यमेवमेसरावणश्चदृश्यते ॥ ३४ ॥ इदंसमीक्ष्यबद्धवत्स्थितंकपींद्रमाशुते ॥ बबंधुरन्यपाशकैर्जगाम
चास्त्रमस्यतत् ॥ ३५ ॥ अथप्रगृह्यतंकपिंसमीपमानयंश्चते ॥ निशाचरेश्वरस्यतंसपृष्टवांश्चरावणः ॥३६॥
कपेकुतोसिकस्यवाकिमर्थमीदृशंकृतं ॥ इतीरितःसचावदत्प्रणम्यराममीश्वरं ॥ ३७ ॥ अवैहिदूतमागतंदु
रंतविक्रमस्यमां ॥ रघूत्तमस्यमारुतिंकुलक्षयेतवेश्वरं ॥३८॥ नचेत्प्रदास्यसित्वरन्रघूत्तमप्रियांतदा ॥ सपु
त्रमित्रबांधवोविनाशमाशुयास्यसि ॥ ३९ ॥ नरामबाणधारणेक्षमाःसुरेश्वराअपि ॥ विरिंचशर्वपूर्वकाःकि

मुत्वमल्पसारकः ॥ ४० ॥ प्रकोपितस्यतस्यकःपुरःस्थितौक्षमोभवेत् ॥ सुरासुरोरगादिकेजगत्यचिंत्यकर्म
णः ॥ ४१ ॥ इतीरितेवधोद्यतंन्यवारयद्विभीषणः ॥ सपुच्छदाहकर्मणिन्ययोजयन्निशाचरान् ॥ ४२ ॥
अथास्यवस्त्रसंचयैःपिधायपुच्छमग्नये ॥ ददुर्ददाहनास्यतन्मरुत्सखोहुताशनः ॥ ४३ ॥ ममर्षसर्वचेष्टितं
सरक्षसांनिरामयः ॥ बलोद्धतश्चकौतुकात्प्रदग्धुमेवतांपुरीं ॥ ४४ ॥ ददाहचाखिलांपुरींस्वपुच्छगेनवह्नि
ना ॥ कृतिस्तुविश्वकर्मणोप्यदह्यतास्यतेजसा ॥ ४५ ॥ सुवर्णरत्नकारितांसराक्षसोत्तमैःसह ॥ प्रदह्यसर्वतः
पुरींमुदान्वितोजगर्जच ॥ ४६ ॥ सरावणंसपुत्रकंतृणोपमंविधायच ॥ तयोःप्रपश्यतोःपुरींविधायभस्मसा
द्ययौ ॥ ४७ ॥ विलंघ्यचार्णवंपुनःस्वजातिभिःप्रपूजितः ॥ प्रभक्ष्यवानरेशितुर्मधुप्रभुंसमेयिवान् ॥४८॥
रामंसुरेश्वरमगण्यगुणाभिरामंसंप्राप्यसर्वकपिवीरवरैःसमेतः॥ चूडामणिंपवनजःपदयोर्निधायसर्वांगकैःप्र
णतिमस्यचकारभक्त्या ॥ ४९ ॥ रामोपिनान्यदनुदातुममुष्ययोग्यमत्यंतभक्तिभरितस्यविलक्ष्यकिंचित् ॥
स्वात्मप्रदानमधिकंपवनात्मजस्यकुर्वन्समाश्लिषदमुंपरमाभितुष्टः ॥ ५० ॥ इतिश्रीमदानंदतीर्थभगवत्पादा
चार्यविरचितेश्रीमन्महाभारततात्पर्यनिर्णयेश्रीरामचरितेसुंदरकांडकथानिरूपणंनामसप्तमोऽध्यायः॥७॥

ॐ ॥ श्रुत्वाहनूमदुदितंकृतमस्यसर्वंप्रीतःप्रयाणमभिरोचयतेसरामः ॥ आरुह्यवायुसुतमंगदगेनयुक्तःसौमि
त्रिणासरविजःसहसेनयागात् ॥१॥ संप्राप्यदक्षिणमपांनिधिमत्रदेवःशिश्येजगद्गुरुतमोप्यविषह्यशक्तिः ॥
अग्रेह्हिमार्दवमनुप्रथयन्सधर्मंपंथानमर्थितुमपांपतितःप्रतीतः ॥ २ ॥ तत्राजगामसविभीषणनामधेयोरक्षः
पतेरवरजोप्यथरावणेन ॥ भक्तोधिकंरघुपतावतिधर्मनिष्ठस्त्यक्तोजगामशरणंचरघूत्तमंतं ॥३॥ ब्रह्मात्मजे
नरविजेनबलप्रणेत्रानीलेनमैंदविविदांगदतारपूर्वैः ॥ सर्वैश्चशत्रुसदनादुपयातएषभ्रातास्यनग्रहणयोग्यइ
तिस्थिरोक्तः ॥४॥ अत्राहरूपमपरंबलदेवतायाग्राह्यःसएवनितरांशरणंप्रपन्नः ॥ भक्तश्चरामपदयोर्विनि
शिष्णुरक्षोविज्ञायराज्यमुपभोक्तुमिहाभियातः॥५॥इत्युक्तवत्यथहनूमतिदेवदेवःसंगृह्यतद्वचनमाहयथैवपू
र्वं॥सुग्रीवहेतुतइमंस्थिरमाग्रहीष्येपादप्रपन्नमिदमेवसदाव्रतंमे ॥६॥ सब्रह्मकाःसुरगणाःसहदैत्यमर्त्याःसर्वेस
मेत्यचमदंगुलिचालनेपि ॥ नेशाभयंनममरात्रिचरादमुष्माच्छुद्धस्वभावइतिचैनमहंविजाने ॥ ७ ॥ इत्यु
क्तवाक्यउततंस्वजनंविधायराज्येभ्यषेचयदपारसुसत्वराशिः॥मत्वातृणोपममशेषसदंतकंतंरक्षःपतेरवरज
स्यददौसलंकां ॥ ८ ॥ कल्पांतमस्यनिशिचारपतित्वपूर्वमायुःप्रदायनिजलोकगतिंतदंते ॥ रात्रित्रयेप्यनु

पगामिनमीक्ष्यसोब्धिंचुक्रोधरक्तनयनांतमयुंजदब्धौ ॥९॥ सक्रोधदीप्तनयनांतहतःपरस्यशोषंक्षणादुपग
तोदनुजादिसत्वैः ॥ सिंधुःशिरस्यर्हणंपरिगृह्यरूपीपादारविंदमुपगम्यबभाषएतत् ॥ १० ॥ तंत्वावयंजड
धियोनविदामभूमन्कूटस्थमादिपुरुषंजगतामधीशं ॥ त्वंसत्वतःसुरगणात्रजसोमनुष्यांस्तातीयतोसुरगणा
नभितस्तथाप्ताः ॥११॥ कामंप्रयाहिजहिविश्रवसोवमेहंत्रैलोक्यरावणमवाप्नुहिवीरपत्नीं ॥ बध्नीहिसेतुमि
हतेयशसोवितत्यैगायंतिदिग्विजयिनोयमुपेत्यभूपाः ॥१२॥ इत्युक्तवंतममुमाश्वनुगृह्यबाणंतस्मैधृतंदिति
सुतात्मसुचांत्यजेषु ॥ शार्वाद्धराद्धिगतमृत्युषुदुर्जयेषुनिःसंख्यकेष्वमुचदाशुददाहसर्वान् ॥ १३ ॥ कृत्वेरि
णंतदथमूलफलानिचात्रसम्यग्विधायभवशत्रुरमोघचेष्टः॥बद्धुंदिदेशसुरवर्धकिनोत्रतारंतज्जंनलंहरिवरानप
रांश्चसेतुं ॥१४॥ बध्वोदधौरघुपतिर्विविधाद्रिकूटैःसेतुंकपींद्रकरकंपितभूरुहांगैः ॥ सुग्रीवनीलहनुमत्प्रमुखै
रनेकैर्लंकांविभीषणदृशाविशदाशुदग्धां ॥ १५ ॥ प्राप्तंनिशम्यपरमंभुवनैकसारंनिःसीमपौरुषमनंतमसौद
शास्यः ॥ त्रासाद्विषण्णहृदयोनितरांबभूवकर्तव्यकर्मविषयेचविमूढचेताः ॥१६॥ प्रस्थाप्यवालिसुतमेवच
राजनीत्यैरामस्तदुक्तवचनेप्यमुनागृहीते ॥ द्वारोरुरोधसचतत्रउदीर्णसैन्योरक्षःपतेःपुरउदारगुणःपरेशः

॥१७॥ द्वारांनिरोधसमयेसदिदेशपुत्रंवारांपतेर्दिशिसुरेश्वरशत्रुमुग्रं ॥ प्राच्यांप्रहस्तमदिशद्दिशिवज्रदंष्ट्रंप्रे
ताधिपस्यशशिनःस्वयमेवचागात् ॥१८॥ विज्ञायतत्सभगवान्हनुमंतमेवदेवेंद्रशत्रुविजयायदिदेशचाशु ॥
नीलंप्रहस्तनिधनायचवज्रदंष्ट्रंहंतुंसुरेंद्रसुतसूनुमथादिदेश ॥ १९ ॥ मध्येहरीश्वरमधिज्यधनुर्नियुज्ययस्यां
सराक्षसपतिर्दिशमेवतांहि ॥ उद्दिश्यसंस्थितउपात्तशरःसखड्गोदेदीप्यमानवपुरुत्तमपूरुषोसौ ॥ २० ॥ वि
द्रावितोहनुमतेंद्रजिदाशुहस्तंतस्यप्रपन्नइववीर्यममुष्यजानन् ॥ नीलोविभीषणउभौशिलयाचशक्त्यासंच
क्रतुर्यमवशंगमितंप्रहस्तं ॥२१॥ नीलस्यनैववशमेतिसइत्यमोघशक्त्याविभीषणइमंप्रजहारसाकं ॥ तस्मि
न्हतेंगदउपेत्यजघानवज्रदंष्ट्रंनिपात्यभुविशीर्षममुष्यमृद्नन् ॥ २२ ॥ सर्वेषुतेषुनिहतेषुदिदेशधूम्रनेत्रंसराक्ष
सपतिःसचपश्चिमेन ॥ द्वारेणमारुतसुतंसमुपेत्यदग्धोगुप्तोपिशूलिवचनेनदुरंतशक्तिं ॥ २३ ॥ अकंपनो
पिराक्षसोनिशाचरेशचोदितः ॥ उमापतेर्वरोद्धतःक्षणाद्धतोहनूमता ॥ २४ ॥ अथास्त्रसंप्रदीपितैःसमस्त
शोमहोल्मुकैः ॥ रघुप्रवीरचोदिताःपुरंनिशिस्वदाहयन् ॥ २५ ॥ ततस्तौनिकुंभोथकुंभश्चकोपात्प्रदिष्टौद ॥९५९॥
शास्येनकुंभश्रुतेर्हि ॥ सुतौसुप्रहृष्टौरणायाभियातौकपींस्तान्बहिःसर्वशोयापयित्वा ॥ २६ ॥ सकुंभोनिधा

तुःसुतंतारनीलौनलंचाश्विपुत्रौजिगायांगदंच ॥ सुयुद्धंचकृत्वादिनेशात्मजेनप्रणीतोयमस्याशुलोकंसुपा
पः ॥ २७ ॥ ततोनिकुंभोद्रिवरप्रदारणंमहांतमुग्रंपरिघंप्रगृह्य ॥ ससारसूर्यात्मजमाशुभीतःसपुप्लुवेपश्चिम
तोधनुःशतं ॥२८॥ तंभ्रामयत्याशुभुजेनवीरेभ्रांतादिशोद्यौश्चसचंद्रसूर्याः ॥ सुराश्चतस्योरुबलंवरंचशर्वो
द्भवंवीक्ष्यविषेदुरीषत् ॥ २९ ॥ अनन्यसाध्यंतमथोनिरीक्ष्यसमुत्पपाताशुपुरोस्यमारुतिः ॥ प्रकाश्यबा
ह्वंतरमाहचैनंकिमेभिरत्रप्रहरायुधंते ॥ ३० ॥ इतीरितस्तेनसराक्षसोत्तमोवरादमोघंप्रजहारवक्षसि ॥ वि
चूर्णितोसौतदुरस्यभेद्येयथैववज्रोविपतौवृथाऽभवत् ॥ ३१ ॥ विचूर्णितेनिजायुधेनिकुंभएत्यमारुतिं ॥ प्रगृ
ह्यचात्मनोंसकेनिधायजग्मिवान्द्रुतं ॥ ३२ ॥ प्रगृह्यकंठमस्यसप्रधानमारुतात्मजः ॥ स्वमाशुमोचयंस्ततो
न्यपातयद्धरातले ॥ ३३ ॥ चकारतंरणात्मकेमखेरमेशदैवते ॥ पशुंप्रभंजनात्मजोविनेदुरत्रदेवताः ॥३४॥
सुप्तघ्नोयज्ञकोपश्चशकुनिर्देवतापनिः ॥ विद्युज्जिह्वःप्रमाथीचशुकसारणसंयुताः ॥ ३५ ॥ रावणप्रेरिताःसर्वे
मथ्नंतःकपिकुंजरान् ॥ अवध्याब्रह्मवरतोनिहतारामसायकैः ॥ ३६ ॥ युद्धोन्मत्तश्चमत्तश्चदेवांतकनरांत
कौ ॥ त्रिशिराअतिकायश्चनिर्ययूरावणाज्ञया ॥ ३७ ॥ नरांतकोरावणजोहयवर्योपरिस्थितः ॥ अभीःस

सारसमरेप्रासोद्यतकरोहरीन् ॥३८॥ तंदहंतमनीकानियुवराजोंगदोबली ॥ उत्पपातनिरीक्ष्याशुसमदर्श
यदप्युरः ॥३९॥ तस्योरसिप्रासवरंप्रजहारसराक्षसः ॥ द्विधासमभवत्तत्तुवालिपुत्रस्यतेजसा ॥ ४० ॥ अ
थास्यहयमाश्वेवनिजघानमुखेकपिः ॥ पेततुश्चाक्षिणीतस्यसपपातममारच ॥४१॥ सखड्गवरमादायप्रससा
ररणेकपिं ॥ आच्छिद्यचास्यखड्गंतंनिहतोवालिसूनुना ॥४२॥ गंधर्वकन्यकासूतेनिहतेरावणात्मजे ॥ आ
जगामाग्रजस्तस्यसोदर्योदेवतांतकः ॥४३॥ तस्यापततएवाशुशरवर्षप्रतापिताः ॥ प्रदुद्रुवुर्भयात्सर्वेकप
योजांबवन्मुखाः ॥४४॥ सशरंतरसादायरविपुत्रायुधोपमं ॥ अंगदंप्रजहारोरस्यपतत्समुमोहच ॥४५॥
अथतिग्मांशुतनयःशैलंप्रचलपादपं ॥ अभिदुद्रावसंगृह्यचिक्षेपचनिशाचरे ॥ ४६ ॥ तमापतंतमालक्ष्यदूरा
च्छरविदारितं ॥ सुरांतकश्चकाराशुदधारचपरंशरं ॥४७॥ सतमाकर्णमाकृष्ययमदंडोपमंशरं ॥ अविद्ध्य
द्धृदयेराज्ञःकपीनांसपपातह ॥४८॥ बलमप्रतिमंवीक्ष्यसुरशत्रोस्तुमारुतिः ॥ आह्वयामासयुद्धायकेशवः
कैटभंयथा ॥४९॥ तमापतंतमालोक्यरथंसहयसारथिं ॥ चूर्णयित्वाधनुश्चास्यसमाच्छिद्यबभंजह ॥५०॥ ॥९६०॥
अथखड्गंसमादायपुरआपततोरिपोः ॥ हरिःप्रगृह्यकेशेषुपातयित्वैनमाहवे ॥ ५१ ॥ शिरोममर्दतरसापव

मानात्मजःपदा ॥ तमीशानगिरावध्यंनिहत्यपवनात्मजः ॥ ५२॥ समीडितःसुरवरैःप्लवंगैर्वीक्षितोमुदा ॥
विद्रावितारिवलकपिंवरात्रिशिरसंविभोः ॥ भङ्क्त्वारथंधनुःखड्गमाच्छिद्याशिरसंव्यधात् ॥ ५३ ॥ युद्धोन्म
त्तश्चमत्तश्चपार्वतीवरदर्पितौ ॥ प्रमथ्यंतौकपीन्सर्वान्हतौमारुतिमुष्टिना ॥५४॥ ततोतिकायोतिरथोरथेन
स्वयंभुदत्तेनहरीन्प्रमृद्नन् ॥ चचारकालानलसन्निकाशोगंधर्विकायांजनितोदशास्यात् ॥५५॥ बृहत्तनुःकुं
भवदेवकर्णावस्येत्यतोनामचकुंभकर्णः॥ इत्यस्यसोर्कात्मजपूर्वकान्कपीञ्जिगायरामंसहसाभ्यधावत् ॥५६॥
तमापतंतंशरवर्षधारंमहाघनाभंस्तनयित्नुघोषं ॥ निवारयामासयथासमीरःसौमित्रिरात्तेष्वसनःशरौघैः
॥५७॥ववर्षतुस्तावतिमात्रवीर्यौशरान्सुरेशाशनितुल्यवेगान्॥तमोमयंचक्रतुरंतरिक्षंसुशिक्षयाक्षिप्रतरास्त्र
बाणैः॥५८॥शरैःशरानस्यनिवार्यवीरःसौमित्रिरस्त्राणिमहास्त्रजालैः॥चिच्छेदबाहूशिरसासहैवचतुर्भुजोभू
त्सपुनर्द्विशीर्षः ॥५९॥ छिन्नेषुतेषुद्विगुणास्यबाहुःपुनःपुनःसोथबभूववीरः॥उवाचसौमित्रिमथांतरात्मास
मस्तलोकस्यमरुद्विषण्णं ॥ ६० ॥ ब्रह्मास्त्रतोन्येननवध्यएषवराद्विधातुःसुमुखेत्यदृश्यः ॥ रक्षःसुतस्याश्रव
णीयमित्थमुक्त्वासमीरोरुहदंतरिक्षं ॥६१॥ अथानुजोदेवतमस्यसोस्त्रंब्राह्मंतनूजेदशकंधरस्य ॥ मुमोचद

ग्धः सरथाश्वसूतस्तेनातिकायः प्रवरोस्त्रवित्सु ॥६२॥ हतेषु पुत्रेषु स राक्षसेशः स्वयं प्रयाणं समरार्थमैच्छत् ॥ स
ज्जीभवत्येव निशाचरेशे खरात्मजः प्राह धनुर्धरोत्तमः ॥६३॥ नियुंक्ष्व मां मे पितुरंतकस्य वधाय राजन्सहलक्ष्मणं
तं ॥ कपिप्रवीरांश्च निहत्य सर्वान्प्रतोषयेत्वामहमद्य सुष्ठु ॥६४॥ इतीरिते तेन नियोजितः स जगाम वीरो मक
राक्षनामा ॥ विधूय सर्वांश्च हरिप्रवीरान्सहांगदान्सूर्यसुतेन सार्कं ॥ ६५ ॥ अचिंतयँल्लक्ष्मणबाणसंघानव
ज्ञया राममथाह्वयद्रणे ॥ उवाच रामं रजनीचरोसौ हतो जनस्थानगतः पिता त्वया ॥ ६६ ॥ केनाप्युपायेन धनु
र्धराणां वरः फलं तस्य ददामि तेद्य ॥ इति ब्रुवाणः स सरोजयोनेर्वरादवध्यो मुचदस्त्रसंघान् ॥ ६७ ॥ प्रहस्य रा
मोस्य निवार्य चास्त्रैरस्त्राण्यमेयोशनिसंनिभेन ॥ शिरः शरेणोत्तमकुंडलोज्ज्वलं खरात्मजस्याथ समुन्ममाथ
॥ ६८ ॥ विदुद्रुवुस्तस्य तु येनुयायिनः कपिप्रवीरैर्निहतावशेषिताः ॥ यथैव धूम्राक्षमुखेषु पूर्वं हतेषु पृथ्वीरुहशैल
धारिभिः ॥६९॥ ततः स सज्जीकृत आत्तधन्वा रथं समास्थाय निशाचरेश्वरः ॥ वृतः सहस्रायुतकोट्यनीकपैर्नि
शाचरैराशु ययौ रणाय॥७०॥बलैस्तु तस्याथ बलं कपीनां नैकप्रकारायुधपूगभग्नं ॥ दिशः प्रदुद्राव हरींद्रमुख्याः
समर्दयन्नाशु निशाचरांस्तदा ॥७१॥ गजो गवाक्षो गवयो वृषश्च सगंधमादाधनदेन जाताः ॥ प्राणादयः पंचम

रुत्प्रवीराःसकत्थनोवित्तपतिश्चजघ्नुः ॥७२॥ शरैस्तुतान्षड्भिरमोघवेगैर्निपातयामासदशाननोद्राक् ॥ अ
थाश्विपुत्रौचसजांबवंतौप्रजह्रतुःशैलवरैस्त्रिभिस्तं ॥ ७३ ॥ गिरीन्विदार्याशुशरैरथान्यांच्छरान्दशास्योमु
चदाशुतेषु ॥ एकैकमेभिर्विनिपातितास्तेससारतंशक्रसुतात्मजोथ ॥७४॥ शिलांसमादायतमापतंतंबिभे
दरक्षोहृदयेशरेण॥दृढाहतःसोप्यगमद्धरातलंरवेःसुतोथैनमभिप्रजग्मिवान् ॥७५॥ तद्धस्तगंभूरुहमाशुबा
णैर्दशाननःखंडशएवकृत्वा॥ग्रीवाप्रदेशेस्यमुमोचबाणंभृशाहतःसोपिपपातभूमौ ॥७६॥अथोहनूमानुरगेंद्र
भोगसमंस्वबाहुंभृशमुन्नमय्य ॥ तताडवक्षस्यधिपंतुरक्षसांमुखैःसरक्तंप्रवमन्पपात ॥७७॥ सलब्धसंज्ञःप्रश
शंसमारुतिंत्वयासमोनास्तिपुमान्हिकश्चित्॥कःप्रापयेदन्यइमांदशांमामितीरितोमारुतिराहतंपुनः॥७८॥
अत्यल्पमेतद्यदुपात्तजीवितःपुनस्त्वमित्युक्तउवाचरावणः ॥ गृहाणमत्तोपिसमुद्यतंत्वंमुष्टिप्रहारंत्वितितंपुपो
थ ॥७९॥ किंचित्प्रहारेणतुविह्वलांगवत्स्थितेहितस्मिन्निदमंतरंमम ॥ इत्यग्निसूनुंप्रययौसरावणोनिवारितो
मारुतिनापिवाचा ॥ ८० ॥ तमापतंतंप्रसमीक्ष्यनीलोधनुर्ध्वजाग्राश्वरथेषुतस्य ॥ चचारमूर्धस्वपिचंचलोलं
जडीकृतस्तेनसरावणोपि ॥८१॥ सक्षिप्रमादायहुताशनास्त्रंमुमोचनीलेरजनीचरेशः ॥ सतेनभूमौपतितो

नचैनंददाहवह्निःस्वतनुर्यतोसौ ॥८२॥ ततोययौराघवमेवरावणोनिवारयामासतमाशुलक्ष्मणः ॥ ततश्चतु
स्तावधिकौधनुर्भृतांशरैःशरीरावरणावदारणैः ॥ ८३ ॥ निवारितस्तेनदशाननोभृशंरुषान्वितोबाणममोघ
मुग्रं ॥ स्वयंभुदत्तंपरिकृष्यचाशुललाटमध्येप्रमुमोचतस्य ॥८४॥ भृशाहतस्तेनमुमोहलक्ष्मणोरथादवप्लुत्य
दशनानोपि ॥ क्षणादभिद्रुत्यबलात्प्रगृह्यस्वबाहुभिर्नेतुमिमंसमैच्छत् ॥ ८५ ॥ संप्राप्यसंज्ञांसखुविह्वलोपि
सस्माररूपंनिजमेवलक्ष्मणः ॥ शेषंहरेरंशयुतंनचास्यसंचालनायापिशशाकरावणः ॥८६॥ बलात्स्वदोर्भिः
परिगृह्यचाखिलैर्यदासवीरंप्रचकर्षरावणः ॥ चचालपृथ्वीसहमेरुमंदरासमसागरानैवचचाललक्ष्मणः॥८७॥
सहस्रमूर्ध्नोस्यबतैकमूर्धनिससप्तपातालगिरींद्रसागरा ॥ धराखिलेयंननुसर्षपायतिप्रसह्यकोनामहरेत्तमेनं
॥८८॥ प्रकर्षतित्वेवनिशाचरेश्वरेतथैवरामावरजंत्वरान्वितः॥समस्तजीवाधिपतेःपरातनुःसमुत्पपातास्य
पुरोहनूमान् ॥८९॥ समुष्टिमावृत्यचवज्रकल्पंजघानतेनैवचरावणंरुषा ॥ प्रसार्यबाहूनखिलैर्मुखैर्वमन्सरक्त
मुष्णंव्यसुवत्पपात ॥९०॥ निपात्यरक्षोधिपतिंसमारुतिःप्रगृह्यसौमित्रिमुरंगशायिनः ॥ जगामरामाख्य
तनोःसमीपंसौमित्रिमुद्धर्तुमलंह्यसौकपिः ॥९१॥ सरामसंस्पर्शनिवारितक्लमःसमुत्थितस्तेनसमुद्धृतेशरे ॥

बभौयथाराहुमुखात्प्रमुक्तःशशीसुपूर्णोविकचत्स्वररश्मिभिः ॥९२॥ सशेषभोगाभमथोजनार्दनःप्रगृह्यचापंस
शरंपुनश्च ॥ सुलब्धसंज्ञंरजनीचरेशंजगादसज्जीभवरावणेति ॥९३॥ रथंसमारुह्यपुनःसकार्मुकःसमार्गणो
रावणआशुरामं ॥ अभ्येत्यसर्वाश्चदिशश्चकारशरांधकाराःपरमास्त्रवेत्ता ॥९४॥ रथेस्थितेस्मिन्रजनीचरेशे
नमेपतिर्भूमितलेस्थितःस्यात् ॥ इतिस्मपुत्रःपवनस्यरामंस्कंधंसमारोप्ययर्योचराक्षसं ॥ ९५ ॥ प्रहस्यरामो
स्यहयान्निहत्यसूतंचकृत्वातिलशोध्वजंरथं ॥ धनूंषिखड्गंसकलायुधानिछत्रंचसंछिद्यचकर्तमौलीन् ॥ ९६ ॥
कर्तव्यमूढंतमवेक्ष्यरामःपुनर्जगादाशुगृहंप्रयाहि॥समस्तभोगाननुभूयशीघ्रंप्रतोष्यबंधून्पुनरेहिमर्तुं॥९७॥
इतीरितोऽवाग्वदनोययौगृहंविचार्यकार्यंसहमंत्रिभिःस्वकैः॥हतावशिष्टैरथकुंभकर्णप्रबोधनायाशुमतिंचका
र ॥९८॥ सशैलशृंगासिपरश्वधायुधैर्निशाचराणामयुतैरनेकैः ॥ तच्छ्वासवेगाभिहतैःकथंचिद्गतैःसमीपंकथ
मप्यबोधयत् ॥ ९९ ॥ शैलोपमानस्यतुमांसराशीन्विधायभक्षानपिशोणितह्रदान् ॥ सुतृप्तमेनंपरमादरेण
समाह्वयामाससभातलाय ॥१००॥ उवाचचैनंरजनीचरेंद्रःपराजितोस्म्यद्यहिजीवतित्वयि ॥ रणेनरेणैव
हिरामनाम्नाकुरुष्वमेप्रीतिममुंनिहत्य ॥१०१॥ इतीरितःकारणमप्यशेषंश्रुत्वाजगर्हाग्रजमेववीरः ॥ अमो

घवीर्येणहिराघवेणत्वयाविरोधश्चरितोबताद्य ॥१०२॥ प्रशस्यतेनोबलिभिर्विरोधःकथंचिदेषोतिबलोमतो
मम ॥ इतीरितोरावणआहदुर्नयोप्यहंत्वयाव्योहिकिमन्यथात्वया ॥१०३॥ चरंतिराजानउताक्रमंकचित्त्वयो
पमान्बंधुजनान्बलाधिकान् ॥ समीक्ष्यहीत्थंगदितोग्रजेनसकुंभकर्णःप्रययौरणाय ॥१०४॥ प्राकारमालंघ्य
सपंचयोजनंयदाययौशूलवरायुधोरणं॥कपिप्रवीराअखिलाःप्रदुद्रुवुर्भयाददतीत्यैवचसेतुमाशु॥१०५॥शतव
लिपनसाख्यौतत्रवस्वंशभूतौपवनगणवरांशौश्वेतसंपातिनौच ॥ निर्ऋतितनुमथोग्रंदुर्मुखंकेसरीतिप्रवरमथ
मरुत्सुप्रास्यदेतान्मुखेसः ॥ १०६ ॥ रजनिचरवरोसौकुंभकर्णःप्रतापीकुमुदमपिजयंतंपाणिनासंपिपेष ॥
नलमथचगजादीन्पंचनीलंसतारंगिरिवरतरुहस्तान्मुष्टिनापातयच्च ॥ १०७ ॥ अथांगदश्चजांबवानिनात्म
जश्चवानरैः ॥ निजघ्निरेनिशाचरंसवृक्षशैलसानुभिः ॥ १०८ ॥ विचूर्णिताश्चपर्वतास्तनौनिशाचरस्यते ॥
बभूवकाचनव्यथानचास्यबाहुशालिनः ॥ १०९ ॥ अथापरंमहाचलंप्रगृह्यभास्करात्मजः ॥ मुमोच
राक्षसेथतंप्रगृह्यतंजघानसः ॥ ११० ॥ तदापपातसूर्यजस्तताडचांगदंरुषा ॥ सजांबवंतमाशुतौनिपेत ॥१६३॥
तुस्तलाहतौ ॥ १११ ॥ अथप्रगृह्यभास्करिंययौसराक्षसोबली ॥ जगामचानुमारुतिःसुसूक्ष्ममक्षिकोपमः

॥ ११२ ॥ यदैनमेषबाधतेतदाविमोचयाम्यहं ॥ यदिस्मशक्यतेस्यतुस्वमोचनायतद्वरं ॥ ११३ ॥ इति
व्रजत्यनुस्मतंमरुत्सुतेनिशाचरः ॥ पुरंविवेशचार्चितःस्वबंधुभिःसमस्तशः ॥ ११४ ॥ तुहिनसलिल
माल्यैःसर्वतोभिप्रवृष्टेरजनिचरवरेस्मिंस्तेनसिक्तःकपीशः ॥ विगतसकलयुद्धग्लानिरावंचयित्वारजनिच
रवरंतंतस्यनासांददंश ॥ ११५ ॥ कराभ्यामस्यकर्णौचनासिकांदशनैरपि ॥ संछिद्यक्षिप्रमेवासा
वुत्पपातहरीश्वरः ॥ ११६ ॥ तलेनचैनंनिजघानराक्षसःपिपेषभूमौपतितंततोपि ॥ समुद्गतोसौविवरेंगु
लीनांजघानशूलेनपुनःसराक्षसः ॥ ११७ ॥ अमोघशूलंप्रपतत्तदीक्ष्यरवेःसुतस्योपरिमारुतात्मजः ॥ प्रगृ
ह्यजानौप्रणिधायशीघ्रंबभंजतंप्रेक्ष्यननादचोच्चैः ॥११८॥ अथैनमावृत्यजघानमुष्टिनासराक्षसोवायुसुतंस्त
नांतरे ॥ जगर्जतेनाभिहतोहनूमानचिंतयंस्तत्प्रजहारचैनं ॥ ११९ ॥ तलेनवक्षस्यभिताडितोरुषाहनूमता
मोहमवापराक्षसः ॥ पुनश्चसंज्ञामसवाप्यशीघ्रंययौसयत्रैवरघुप्रवीरः ॥१२०॥ विचिंतयामासततोहनूमान्म
यैवहंतुंसमरेहिशक्यः ॥ असौतथाप्येनमहंनहन्मियशोहिरामस्यदृढंप्रकाशयन् ॥१२१॥ अनन्यवध्यंतमि
मंनिहत्यस्वयंसरामोयशआहरेत ॥ दत्तोवरोद्धारपयोःस्वयंचजनार्दनेनैवपुरातनश्च ॥१२२॥ मयैववध्यौ

भवतंत्रिजन्मसुप्रवृद्धवीर्यावितिकेशवेन ॥ उक्तंमयैवैषयदप्यनुग्रहंवधेस्यकुर्यान्नतुमेसधर्मः ॥ १२३ ॥ इति
स्मसंचिंत्यकपीशयुक्तोजगामयत्रैवकपिप्रवीराः॥सकुंभकर्णोखिलवानरांस्तुप्रभक्षयन्नाममुपाजगाम ॥१२४॥
तेभक्षितास्तेनकपिप्रवीराःसर्वेपिनिर्जग्मुरमुष्यदेहात् ॥ स्रोतोभिरेवाथचरोमकूपैःकेचित्तमेवारुरुहुर्यथागि
रिं ॥ १२५ ॥ सतान्विधूयाशुयथामहागजोजगामरामंसमरार्थमेकः ॥ प्रभक्षयन्स्वानपरांश्चसर्वशोमत्तःस
माघ्रायचशोणितंपिबन् ॥ १२६ ॥ न्यवारयत्तंशरवर्षधारयासलक्ष्मणोनैनमचिंतयन्सः ॥ जगामरामंगिरि
शृंगधारीसमाह्वयत्तंसमरायचाशु ॥ १२७ ॥ अथोसमादायधनुःसुघोरंशरान्सुरेशाशनितुल्यवेगान् ॥
प्रवेशयामासनिशाचरेप्रभुःसराघवःपूर्वहतेषुयद्वत् ॥ १२८ ॥ यावद्बलेनन्यहनत्खरादिकान्नतावतैवन्यपत
त्सराक्षसः ॥ अथप्रहस्यात्मबलैकदेशंप्रदर्शयन्बाणवरान्मुमोच ॥१२९॥ द्वाभ्यांसबाहूनिचकर्ततस्यपदद्व
यंचैवतथाशराभ्यां ॥ अथापरेणास्यशिरोनिकृत्यसंप्राक्षिपत्सागरतोयआशु ॥ १३० ॥ अवर्धताब्धिःपति
तेस्यकायेमहाचलाभेक्षणदाचरस्य ॥ सुराश्चसर्वेववृषुःप्रसूनैर्मुदास्तुवंतोरघुवर्यमूर्धनि ॥ १३१ ॥ योज
नानांत्रिलक्षंहिकुंभकर्णोभ्यवर्धत ॥ पूर्वपश्चात्संचुकोचलंकायामुषितुंस्वयं ॥ १३२ ॥ सतुस्वभावमा

पन्नोम्रियमाणोभ्यवर्धत ॥ तेनास्मिन्पतितेत्वब्धिरवर्धदधिकंतदा ॥१३३॥ अथापरेयेरजनीचरास्तदाक
पिप्रवीरैर्निहताश्चसर्वशः ॥ हतावशिष्टास्त्वरिताःप्रदुद्रुवुर्भ्रातुर्वधंचोचुरुपेत्यरावणं ॥ १३४ ॥ सदुःखतप्तो
निपपातमूर्च्छितोनिराशकश्चाभवदात्मजीविते ॥ तमाहपुत्रस्त्रिदशेशशत्रुर्नियुंक्ष्वमांशत्रुवधायमाचिरं
॥ १३५ ॥ मयागृहीतस्त्रिदशेश्वरःपुराविषीदसेकिंनरराजपुत्रतः ॥ सएवमुक्त्वाप्रजुहावपावकंशिवंसमभ्य
र्च्यसमारुहद्रथं ॥१३६॥ सआत्तधन्वासशरोरथेनवियत्समारुह्ययथावदर्शनं॥ सनागपाशैर्वरतःशिवस्यबबं
धसर्वान्कपिवीरसंघान् ॥१३७॥ पुरावताराययदासविष्णुर्दिदेशसर्वांस्त्रिदशांस्तदैव ॥ ममापिसेवाभवता
प्रयोज्येत्येवंगरुत्मानवदद्वृषाकपिं ॥ १३८ ॥ तमाहविष्णुर्नभुविप्रजातिमुपैहिसेवांतवचान्यथाहं ॥ आदा
स्यएवात्रयथायशःस्याद्धर्मश्चकर्तव्यकृदेवचस्याः ॥१३९॥ वरेणशर्वस्यहिरावणात्मजोयदानिबध्नातिकपी
न्सलक्ष्मणान् ॥ उरंगपाशेनतदात्वमेवसमेत्यसर्वानपिमोचयस्व ॥ १४० ॥ अहंसमर्थोपिसलक्ष्मणश्चतथा
हनूमान्नविमोचयामः ॥ तवप्रियार्थंगरुडैषएवकृतस्तवादेशइमंकुरुष्व ॥ १४१ ॥ तदेतदुक्तंहिपुरात्मनाय
त्ततोहिरामोनमुमोचकंचन ॥ सलक्ष्मणोनैवचमारुतात्मजःसएवजानातिहिदेवगुह्यं ॥ १४२ ॥ अथोनि

बध्याशुहरीन्सलक्ष्मणाञ्जगामरक्षःस्वपितुःसकाशं ॥ ननंदचासौपिपिशिताशनेश्वरःशशंसपुत्रंचकृतात्मकार्यं
॥ १४३ ॥ सपक्षिराजोथहरेर्निदेशंस्मरंस्त्वरावानिहचाजगाम ॥ तत्पक्षवातस्पर्शेनकेवलंविनष्टएषांसउरं
गबंधः ॥ १४४ ॥ सराममानम्यपरात्मदैवतंययौसुमाल्याभरणानुलेपनः ॥ कपिप्रवीरास्तुतरूञ्छिलाश्चप्र
गृह्यनेदुर्बलिनःप्रहृष्टाः ॥ १४५ ॥ श्रुत्वाविनादंप्लवगेश्वराणांपुनःसपुत्रोत्रसदत्ररावणः ॥ बंधादमु
ष्मात्प्रविनिःसृतास्तेकिमत्रकार्यंत्वितिचिंतयानः ॥ १४६ ॥ पुनश्चहुत्वासहुताशमेवरथंसमारुह्ययथावद
र्शनं ॥ ववर्षचास्त्राणिमहांत्यजस्त्रंवरादुमेशस्यतथाब्जजस्य ॥ १४७ ॥ पुनश्चतस्यास्त्रनिपीडितास्तेनिपेतुरु
र्व्यांकपयःसलक्ष्मणाः ॥ स्पृशंतिनास्त्राणिदुरंतशक्तितनुंसमीरस्यहिकानिचित्कचित् ॥१४८॥ विज्ञातुका
मःपुरिसंप्रवृत्तिंविभीषणःपूर्वगतस्तदागात्॥ददर्शसर्वान्पतितान्सवानरान्मरुत्सुतंत्वेकमनाकुलंच ॥१४९॥
सतंसमादाययथौविधातृजंविमूर्च्छितंचोदकसेकतस्तं ॥आश्वास्यकिंजीवसिहीत्यवोचत्तथेतिसप्राहचमंदवा
क्यः ॥ १५० ॥ ऊचेपुनर्जीवतिकिंहनूमाञ्जीवामसर्वेपिहिजीवमाने ॥ तस्मिन्हतेनिहताश्चैवसर्वेइतीरिते ॥९६५॥
स्मीत्यवदत्समारुतिः ॥ १५१ ॥ इत्युक्तोजांबवानाहहनूमंतमनंतरं ॥ योसौमेरोःसमीपस्थोगंधमादनसंज्ञ

कः ॥ १५२ ॥ गिरिस्तस्मात्समाहार्यंत्वयौषधिचतुष्टयं ॥ मृतसंजीवनीमुख्यासंधानकरणीपरा ॥ सवर्णक
रणीचैवविशल्यकरणीतिच ॥१५३॥ इत्युक्तःसक्षणेनैवप्रापतद्गंधमादनं ॥ अवापचांबरचरोराममुक्तःशरो
यथा ॥१५४॥ अंतर्हिताश्चौषधीस्तुतदाविज्ञायमारुतिः ॥ उद्बर्हगिरिंक्रोधाच्छतयोजनमंडलं ॥ १५५ ॥
सतंसमुत्पाट्यगिरिंकरेणप्रतोलयित्वाबलदेवसूनुः ॥ समुत्पपातांबरमुग्रवेगोयथाहरिश्चक्रधरस्त्रिविक्रमे
॥ १५६ ॥ अवापचाक्ष्णोःसनिमेषमात्रतोनिपातितायत्रकपिप्रवीराः ॥ तच्छैलवातस्पर्शात्समुत्थिताःसम
स्तंशोवानरयूथपाःक्षणात् ॥१५७॥ अपूजयन्मारुतिमुग्रपौरुषंरघूत्तमस्यानुजनिस्तथापरे ॥ पपातमूर्ध्न्य
स्यचपुष्पसंततिःप्रमोदितैर्दैववरैर्विसर्जिता ॥१५८॥ सदेवगंधर्वमहर्षिसत्तमैरभिष्टुतोरामकरोपगूहितः ॥
पुनर्गिरिंतंशतयोजनोच्छ्रितंन्यपातयत्संस्थितएवतत्र ॥१५९॥ सपूर्ववन्मारुतिवेगचोदितोनिरंतरंश्लिष्टत
रोत्रचाभवत् ॥ पुनश्चसर्वेतरुशैलहस्तारणायचोत्तस्थुरलंनदंतः ॥१६०॥ पुनश्चतान्प्रेक्ष्यसमुत्थितान्कपी
न्भयंमहच्छक्रजितंविवेश ॥ सपूर्ववद्धव्यवहेसमर्च्यशिवंतथाऽदर्शनमेवजग्मिवान् ॥१६१॥ वराश्रयेणाज
गिरीशयोःपुनःसंमोहनास्त्रैःसबबंधतान्कपीन् ॥ अथाहरामस्यमनोनुसारतःपुरास्त्रमेवानुसरन्सलक्ष्मणः

॥१६२॥ पितामहास्त्रेणनिहन्मिदुर्मतिंतवाज्ञयाशक्रजितंसबांधवं ॥ इतीरितस्तेनसचाहराघवोभयादद‍ृश्ये
नविमोक्तुमर्हसि ॥ १६३ ॥ नसोढुमीशोसियदित्वमेतदस्त्रंतदाहंशरमात्रकेण ॥ अद‍ृश्यमप्याशुनिहन्मिसं
तंरसातलेथापिहिसत्यलोके ॥१६४॥ इतिस्मवींद्रस्यहनूमतश्चबलप्रकाशायपुराप्रभुःस्वयं ॥ संमानयित्वा
स्त्रममुष्यरामोदुरंतशक्तिःशरमाददेथ ॥ १६५ ॥ अनेनद‍ृष्टोहमितिस्मदुष्टोविज्ञायबाह्वोर्बलमस्यचोग्रं ॥ वि
निश्चयंदेवतमस्यपश्यन्प्रदुद्रुवेप्राणपरीप्सुराशु ॥१६६॥ हाहाकृतेप्रद्रुतइंद्रशत्रौरघूत्तमःशत्रुविभीषणत्वात् ॥
विभीषणेत्येवसुरैरभिष्टुतोविज्ञानमस्त्रंत्वमुचत्स्वसैन्ये ॥ १६७ ॥ निशाचरास्त्रंह्यगमत्क्षणेनरामास्त्रवीर्याद्धर
योनदंतः ॥ उत्तस्थुरुच्चोरुगिरीन्प्रगृह्यप्रशंसमानारघुवीरमुच्चैः ॥ १६८ ॥ सुरैश्चपुष्पंववृषद्भिरीडितस्तस्थौ
धनुष्पाणिरनंतवीर्यः॥सरावणस्याथसुतोनिकुंभिलांपुनःसमासाद्यजुहावपावकं ॥१६९॥ विभीषणोथाहरघू
त्तमंप्रभुंनियोजयाद्यैववधायदुर्मतेः ॥ कृताग्निपूजोनहिवध्यएषवरोविधातुःप्रथितोस्यताद‍ृशः ॥ १७० ॥
नवैवधंरामइयेषतस्यपलायितस्यात्मसमीक्षणात्पुनः ॥ सत्वोज्झितोसावतिकूटयोधीनमेवधार्होयमितिस्म ॥९६६॥
सप्रभुः ॥ १७१ ॥ सआदिदेशावरजंजनार्दनोहनूमताचैवविभीषणेन ॥ सहैवसर्वैरपिवानरेंद्रैर्ययौमहात्मा

सचतद्वधाय ॥१७२॥ सजुहृतस्तस्यचकारविघ्नंप्लवंगमैःसोथयुयुत्सयारथं ॥ समास्थितःकार्मुकबाणपाणिः
प्रत्युद्ययौलक्ष्मणमाशुगर्जन् ॥१७३॥ उभौचतावस्त्रविदांवरिष्ठौशरैःशरीरांतकरैस्ततक्षतुः ॥ दिशश्चसर्वाः
प्रदिशःशरोत्तमैर्विधायशिक्षास्त्रबलैर्निरंतराः ॥१७४॥ अस्त्राणितस्यास्त्रवरैःसलक्ष्मणोनिवार्यशत्रोश्चलकुंड
लोज्ज्वलं॥शिरःशरेणाशुसमुन्ममाथसुरैःप्रसूनैरथचाभिवृष्टः ॥१७५॥ निपातितेस्मिन्नितरांनिशाचरान्प्लवंग
माजघ्नुरनेककोटिशः ॥ हतावशिष्टास्तुदशाननायशशंसुरत्याप्तसुतप्रणाशं ॥१७६॥ सतंनिशम्याप्रियमुग्र
रूपंभृशंविनिःश्वस्यविलप्यदुःखात् ॥ संस्थापयामासमतिंपुनश्चमरिष्यइत्येवसुनिश्चितार्थः ॥ १७७ ॥ मर
णाभिमुखःशीघ्रंरावणोरणकर्मणि ॥ सज्जीभवन्नंतरैवदिदेशबलमूर्जितं ॥ १७८ ॥ त्रिंशत्सहस्राणिमहौघ
कानामक्षौहिणीनांसहषट्सहस्रं ॥ क्रमेणसंयोजयताशुरामंसज्जीभवानीतिदिदेशरावणः ॥ १७९ ॥ त
दप्रधृष्यंवरतःस्वयंभुवोयुगांतकालार्णवघूर्णितोपमं ॥ प्रगृह्यनानाविधमस्त्रशस्त्रंबलंकपीञ्छीघ्रतमंजगाम
॥ १८० ॥ आगच्छमानंतदपारमेयंबलंसुघोरंप्रलयार्णवोपमं ॥ भयात्समुद्वीक्ष्यविषण्णचेतसःकपिप्रवीरा
नितरांप्रदुद्रुवुः ॥ १८१ ॥ वरोहिदत्तोस्यपुरास्वयंभुवाधरातलेल्पेपिनिवासशक्तिः ॥ अजेयताचेत्यतएव

सार्कजाःप्लवंगमाद्रष्टुमपिस्मनाशकन् ॥१८२॥ प्रगृह्यरामोपिधनुःशरांश्चसमंततस्तानवधीच्छरौघैः ॥ सए
वसर्वत्रचदृश्यमानोविदिक्षुदिक्षुप्रजघानसर्वशः ॥ १८३ ॥ क्षणेनसर्वांश्चनिहत्यराघवःप्लवंगमानामृषभैःसु
पूजितः ॥ अभिष्टुतःसर्वसुरोत्तमैर्मुदाभृशंप्रसूनोत्करवर्षिभिःप्रभुः ॥ १८४ ॥ अथाययौसर्वनिशाचरेश्वरो
हतावशिष्टेनबलेनसंवृतः ॥ विमानमारुह्यचपुष्पकंत्वरन्शरीरनाशायमहायुधोद्धतः ॥ १८५ ॥ विरूपने
त्रोथचयूपनेत्रस्तथामहापार्श्वमहोदरौच ॥ ययुस्तमावृत्यसहैवमंत्रिणोमूर्तिंपुरोधायरणाययांतं ॥ १८६ ॥
अथास्यसैन्यानिनिजघ्नुरोजसासमंततःशैलशिलाभिवृष्टिभिः ॥ प्लवंगमास्तानभिवीक्ष्यवीर्यवान्ससारवेगेन
महोदरोरुषा ॥१८७॥ वीक्ष्यातिकायंतमभिद्रवंतंसकुंभकर्णोयमितिब्रुवंतः ॥ प्रदुद्रुवुर्वानरवीरसंघास्तमा
ससादाशुसुतोथवालिनः ॥१८८॥ वदन्सतिष्ठध्वमितिस्मवीरोबिभीषिकामात्रमिदंनयात ॥ इतीरयन्नग्र
तएवपुप्लुवेमहोदरस्येंद्रसुतात्मजोबली ॥१८९॥ अथोशरानाशुविमुंचमानंशिरःपरामृश्यनिपात्यभूतले ॥
ममर्दपद्भ्यामभवद्गतासुर्महोदरोवालिसुतेनचूर्णितः ॥ १९० ॥ अथोमहापार्श्वउपाजगामप्रवर्षमाणोस्यश
रांबुधाराः ॥ प्रसह्यचाच्छिद्यधनुःकरस्थंसमाददेखड्गममुष्यसोंगदः ॥ १९१ ॥ निगृह्यकेशेषुनिपात्यभूतले

चकर्तवामांसतऔदरंपरं ॥ यथोपवीतंसतथाद्द्विधाकृतोममारमंत्रीरजनीचरेशितुः ॥१९२॥ अथैनमाजग्म
तुरुद्यतायुधौविरूपनेत्रोप्यथयूपनेत्रः ॥ यथैवमेघौदिवितिग्मरश्मिंतथासमाच्छादयतांशरौघैः ॥ १९३ ॥
ताभ्यांसबद्धःशरपंचरेणविचेष्टितुंनाशकदत्रवीरः ॥ हरीश्वरःशैलमतिप्रमाणमुत्पाट्यचिक्षेपतयोःशरीरे
॥१९४॥ उभौचतौतेनविचूर्णितौरणेरवेःसुतस्योरुबलेरितेन ॥ निशाचरेशोथशरेणसूर्यजंबिभेदवक्षस्यपि
सोपतद्भुवि ॥१९५॥ ततश्चसर्वांश्चकपिप्रवीरान्विधूयबाणैर्बलवान्दशाननः ॥ जगामरामाभिमुखस्तदैनं
रुरोधरामावरजःशरौघैः ॥१९६॥ तदादशास्योंतकदंडकल्पांमयायदत्तांकमलोद्भवेन ॥ मयाद्गृहीतांचवि
वाहकालेप्रगृह्यशक्तिंविससर्जलक्ष्मणे ॥१९७॥ तयासवीरःसुविदारितोराःपपातभूमौसुभृशंविमूर्च्छितः॥
मरुत्सुतःशैलमतिप्रमाणंचिक्षेपरक्षःपतिवक्षसिद्रुतं ॥१९८॥ तेनातिगाढंव्यथितोदशाननोमुखैर्वमञ्छोणि
तपूरमाशु ॥ तदंतरेचप्रतिगृह्यलक्ष्मणंजगामशक्त्यासहरामसन्निधिं ॥१९९॥ समुद्बबर्हाथचतांसराघवोदि
देशचप्राणवरात्मजंपुनः ॥ प्रभुःसमानेतुमथोवरौषधीःसचानिनायाशुगिरिंपुनस्तं ॥ २०० ॥ तद्गंधमात्रे
णसमुत्थितोसौसौमित्रिरात्तोरुबलश्चपूर्ववत् ॥ शशंसचाश्लिष्यमरुत्सुतंप्रभुःसराघवोगण्यगुणार्णवःस्मयन्

॥२०१॥ प्राक्षिपत्तंगिरिवरंलंकास्थःसन्समारुतिः ॥ अर्धलक्षेयोजनानांयत्रासौपूर्वसंस्थितः॥२०२॥तद्वाहुवे
गात्संश्लेषंप्रापपूर्ववदेवसः॥मृताश्चयेप्लवंगास्तुतद्गंधात्तेपिजीविताः ॥२०३॥ रामाज्ञयाहिरक्षांसिहरयोब्धाव
वाक्षिपन् ॥ नोज्जीवितास्ततस्तेतुवानरानीरुजोभवन्॥२०४॥छिन्नप्ररोहिणश्चैवविशल्याःपूर्ववर्णिनः ॥ ओ
षधीनांप्रभावेणसर्वेपिहरयोभवन् ॥ २०५ ॥ अथाससादोत्तमपूरुषंप्रभुंविमानगोरावणआयुधौघान् ॥ प्र
वर्षमाणोरघुवंशनाथंतमात्तधन्वाभिययौसरामः ॥२०६॥ संमानयन्राघवमादिपूरुषंनिर्यातयामासरथंपुरंद
रः ॥ सहायुधंमातलिसंगृहीतंसमारुरोहाशुसलक्ष्मणाग्रजः ॥२०७॥ आरुह्यतद्रथवरंजगदेकनाथोलोका
भयायरजनीचरनाथमाशु ॥ अभ्युद्ययौदशशतांशुरिवांधकारंलोकानशेषतइमान्निगिरंतमुद्यन् ॥ २०८॥
आयांतमीक्ष्यरजनीचरलोकनाथःशस्त्राण्यथास्त्रसहितानिमुमोचरामे ॥रामस्तुतानिविनिकृत्यनिजैर्महास्त्रै
स्तस्योत्तमांगदशकंयुगपन्न्यकृंतत्॥२०९॥कृत्तानितानिपुनरेवसमुत्थितानिदृष्ट्वावराच्छतधृतेर्हृदयंविभेद ॥
बाणेनवज्रसदृशेनसभिन्नहृत्कोरक्तंवमन्न्यपतदाशुमहाविमानात् ॥२१०॥ तस्मिन्हतेत्रिजगतांपरमप्रतीपे ॥१६८॥
ब्रह्माशिवेनसहितःसहलोकपालैः॥अभ्येत्यपादयुगलंजगदेकभर्तूरामस्यभक्तिभरितःशिरसाननाम॥२११॥

अथैनमस्तौत्पितरंकृतांजलिर्गुणाभिरामंजगतःपितामहः॥ जितंजितंतेजितलोकभावनप्रपन्नपालायनताःस्मतेवयं ॥२१२॥ त्वमेकईशोसिनचादिरंतस्तवेव्यकालेनतथैवदेशतः ॥ गुणाह्यगण्यास्तवतेप्यनंताःप्रत्येकशश्चादिविनाशवर्जिताः॥२१३॥ नचोद्भवोनैवतिरस्कृतिस्तेक्वचिद्गुणानांपरतःस्वतोवा॥त्वमेकआद्यःपरमःस्वतंत्रोभृत्यास्तवाहंशिवपूर्वकाश्चये ॥२१४॥ यथार्चिषोग्नेःपवनस्यवेगामरीचयोर्कस्यनदीषुचापः ॥ गच्छंतिचायांतिचसंततास्त्वतद्वन्मदाद्याःशिवपूर्वकाश्चये॥२१५॥येयेचमुक्तास्त्वथयेचबद्धाःसर्वेतवेशेशवशेसदेव ॥ वयंसदातद्गुणपूगमुच्चैःसर्वेवदंतोपिनपारगामिनः॥२१६॥किमेषईदृग्गुणकस्यतेप्रभोरक्षोवधोशेषसुरप्रपालनं ॥ अनन्यसाध्यंहितथापितद्वयंकृतंत्वयातस्यनमोनमस्ते ॥ २१७॥ इतीरितेत्वब्जभवेनशूलीसमाहूयद्राघवमाहवाय ॥ वरंमदीयंत्वगणय्यरक्षोहतंत्वयातेनरणायमेहि ॥ २१८ ॥ इतीरितेस्त्वित्यभिधायराघवोधनुःप्रगृह्याशुशरंचसंदधे ॥ विकृष्यमाणेचलितावसुंधरापपातरुद्रोपिधराप्रकंपतः ॥२१९॥ अथोत्थितश्चासुरभाववर्जितःक्षमस्वदेवेतिननामपादयोः ॥ उवाचचत्वद्वशगोस्मिसर्वदाप्रसीदमेत्वद्विषयंमनःकुरु॥२२०॥ अथेंद्रमुख्याश्चतमूचिरेसुरास्त्वयाविताःस्मोघनिशाचराद्भयं ॥ तथैवसर्वापदएवनस्त्वंप्रपाहिसर्वेभवदीयकाः

स्मः ॥ २२१ ॥ सीताकृतिंतामथतत्रचागतांदिव्यच्छलेनप्रणिधायपावके ॥ कैलासतस्तांपुनरेवचागतांसी
तामगृह्णाद्भुतभुक्समर्पितां ॥ २२२ ॥ जानन्गिरीशालयगांससीतांसमग्रहीत्पावकसंप्रदत्तां ॥ मुमोदसंप्रा
प्यचतांसरामःसाचैवदेवीभगवंतमाप्य ॥२२३॥ अथोगिरेरानयनात्परस्ताद्येवानराराावणबाणपीडिताः ॥
तारापितातान्निरुजश्चकारसुषेणनामाभिषजांवरिष्ठः ॥२२४॥ तदामृतान्राघवआनिनाययमक्षयाद्देवगणां
श्चसर्वशः ॥ समन्वजानात्पितरंचतत्रसमागतंगंतुमियेषचाथ ॥२२५॥ विभीषणेनार्पितमारुरोहसपुष्पकं
तत्सहितःसवानरः ॥ पुरींजगामाशुनिजामयोध्यांपुरोहनूमंतमथोन्ययोजयत्॥२२६॥ ददर्शचासौभरतंहु
ताशनंप्रवेष्टुकामंजगदीश्वरस्य ॥ अदर्शनात्तंविनिवार्यरामंसमागतंचास्यशशंसमारुतिः ॥२२७॥ श्रुत्वा
प्रमोदोरुभरःसतेनसहैवपौरैःसहितःसमातृकः ॥ शत्रुघ्नयुक्तोभिसमेत्यराघवंननामबाष्पाकुललोचनाननः
॥ २२८ ॥ उत्थाप्यतंरघुपतिःसस्वजेप्रणयान्वितः ॥ शत्रुघ्नंचतदन्येषुप्रतिपेदेयथावयः ॥ २२९ ॥ पुरींप्र
विश्यमुनिभिःसाम्राज्येचाभिषेचितः ॥ यथोचितंचसंमान्यसर्वानाहेदमीश्वरः ॥ २३० ॥ सर्वैर्भवद्भिःसुकृतं
विधायदेहंमनोवाक्सहितंमदीयं ॥ एतावदेवाखिलसद्विधेयंयत्कायवाक्चित्तभवंमदर्चनं ॥ २३१ ॥ मुक्ति

प्रदानात्प्रतिकर्तृतामेसर्वस्यचाथोभवतांभवेत॥हनूमतोनप्रतिकर्तृतास्यात्स्वभावभक्तस्यनिरौपधंमे ॥२३२॥ मद्भक्तौज्ञानपूर्तावनुपधिकबलप्रोन्नतिस्थैर्यधैर्यस्वाभाव्याधिक्यतेजःसुमतिदमशमेष्वस्यतुल्योनकश्चित्॥शेषोरुद्रःसुपर्णोप्युरुगुणसमितौनोसहस्रांशतुल्याअस्येत्यस्मान्मदीशंपदमहममुनासार्धमेवोपभोक्ष्ये ॥२३३॥ पूर्वंजिगायभुवनंदशकंधरोसावब्जोद्भवस्यवरतोनतुतंकदाचित् ॥ कश्चिज्जिगायपुरुहूतसुतःकपित्वाद्विष्णोर्वरादजयदर्जुनएवचैनं ॥ २३४ ॥ दत्तोवरोनमनुजान्प्रतिवानरांश्चधात्रास्यतेनविजितोयुधिवालिनैषः ॥ अब्जोद्भवस्यवरमाश्वभिभूयरक्षोजिग्येत्वहंरणमुखेबलिमाह्वयंतं ॥२३५॥ बलेर्द्वारस्थोहंवरमस्मैसंप्रदायपूर्वं तु ॥ तेनमयारक्षोस्तंयोजनमयुतंपदांगुल्या ॥२३६॥ पुनश्चयुद्धायसमाह्वयंतंन्यपातयंरावणमेकमुष्टिना॥ महाबलोहंकपिलाख्यरूपस्त्रिकोटिरूपःपवनश्चमेसुतः ॥२३७॥ आवांस्वशक्त्याजयिनावितिस्मशिवोवरान्मेजयदेनमेव ॥ ज्ञात्वासुराजेयमिमंहिवव्रेहरोजयेयाहममुंदशाननं ॥ २३८ ॥ अतःस्वभावाज्जयिनावहंचवायुश्चवायुर्हनुमान्सएषः॥अमुष्यहेतोस्तुपुराहिवायुनाशिवेंद्रपूर्वाअपिकाष्ठवत्कृताः ॥२३९॥ अतोहनूमान्पदमेतुधातुर्मदाज्ञयासृष्ट्यवनादिकर्म ॥ मोक्षंचलोकस्यसदैवकुर्वन्मुक्तश्चमुक्तान्सुखयन्प्रवर्ततां॥२४०॥

भोगाश्चयेयानिचकर्मजातान्यनाद्यनंतानिममेहसंति ॥ मदाज्ञयातान्यखिलानिसंतिधातुःपदेतत्सहभोग
नाम ॥ २४१ ॥ एतादृशंमेसहभोजनंतेमयाप्रदत्तंहनुमन्सदैव ॥ इतीरितस्तंहनुमान्प्रणम्यजगादवाक्यं
स्थिरभक्तिनम्रः ॥२४२॥ कोन्वीशतेपादसरोजभाजांसुदुर्लभोर्थेषुचतुर्ष्वपीह ॥ तथापिनाहंप्रवृणोमिभूम
न्भवत्पदांभोजनिषेवणादृते ॥२४३॥ त्वमेवसाक्षात्परमःस्वतंत्रस्त्वमेवसाक्षादखिलोरुशक्तिः ॥ त्वमेवचा
गण्यगुणार्णवःसदारमाविरिंचादिभिरप्यशेषैः ॥ २४४ ॥ समेत्यसर्वेपिसदावदंतोप्यनंतकालाच्चनवैसमाप्नु
युः ॥ गुणांस्त्वदीयान्परिपूर्णसौख्यज्ञानात्मकस्त्वंहिसदातिशुद्धः ॥ २४५ ॥ यस्तेकथासेवकएवसर्वदास
दारतिस्त्वय्यचलैकभक्तिः ॥ सजीवमानोनपरःकथंचित्तज्जीवनंमेस्त्वधिकंसमस्तात् ॥ २४६ ॥ प्रवर्धताभ
क्तिरलंक्षणेक्षणेत्वयीशमेह्रासविवर्जितासदा ॥ अनुग्रहस्तेमयिचैवमेवनिरौपधौतौममसर्वकामः ॥२४७॥
इतीरितस्तस्यददौसतद्द्वयंपदंविधातुःसकलंचशोभनं ॥ समाश्लिषच्चैनमथार्द्रयाधियायथोचितंसर्वजनानपू
जयत् ॥२४८॥इतिश्रीमदानंदतीर्थभगवत्पादाचार्यविरचितेश्रीमन्महाभारततात्पर्यनिर्णयेश्रीरामचरितेयु
द्धकांडकथानिरूपणंनामाष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥ ॥ ॥ ॥

ॐ॥अथाप्तराज्योभगवान्सलक्ष्मणंजगादराजातरुणोभवाशु॥ इतीरितस्त्वाहसलक्ष्मणोगुरुंभवत्पदाब्जान्न
परंवृणोम्यहं ॥१॥ नमांभवत्पादनिषेवणैकस्पृहंतदन्यत्रनियोक्तुमर्हसि ॥ नहीदृशःकश्चिदनुग्रहःक्वचित्तदेव
मेदेहिततःसदैव ॥२॥ इतीरितस्तस्यतदेवदत्वादृढंसमाश्लिष्यचराघवःप्रभुः ॥ सयौवराज्येभरतंनिधाय
जुगोपलोकानखिलान्सधर्मकान् ॥ ३ ॥ प्रशासतीशेपृथिवीबभूवविरिंचलोकस्यसमागुणोन्नतौ ॥ जनो
खिलोविष्णुपरोबभूवनधर्महानिश्चबभूवकस्यचित् ॥४॥ गुणैश्चसर्वैरुदिताश्चसर्वेयथायथायोग्यतयोच्चनी
चाः ॥ समस्तरोगादिभिरुज्झिताश्चसर्वेसहस्रायुषऊर्जिताधनैः ॥ ५ ॥ सर्वेजनानित्यबलोपपन्नायथेष्टसि
द्ध्याचसदोपपन्नाः ॥ समस्तदोषैश्चसदाविहीनाःसर्वेसुरूपाश्चसदामहोत्सवाः ॥ ६ ॥ सर्वेमनोवाक्तनुभिः
सदैवविष्णुंयजंतेनतुकंचिदन्यं ॥ समस्तरत्नोद्भरिताचपृथ्वीयथेष्टधान्याबहुदुग्धगोमती ॥ ७ ॥ समस्तगं
धाश्चसदातिहृद्यारसामनोहारिणएवतत्र॥ शब्दाश्चसर्वेश्रवणार्तिहारिणःस्पर्शाश्चसर्वेस्पर्शेंद्रियप्रियाः ॥८॥
नकस्यचिद्दुःखमभूत्कथंचिन्नवित्तहानिश्चबभूवकस्यचित्॥ नाधर्मशीलोनचकश्चनाप्रजोनदुष्प्रजोनैवकुभा
र्यकश्च ॥ ९ ॥ स्त्रियोनचासन्विधवाःकथंचिन्नवैपुमांसोविधुराबभूवुः ॥ नानिष्टयोगश्चबभूवकस्यचिन्नचे

ष्टहानिर्नचपूर्वमृत्युः ॥१०॥ यथेष्टमाल्याभरणानुलेपनायथेष्टपानाशनवाससोखिलाः ॥ बभूवुरीशेजगतां
प्रशासतिप्रकृष्टधर्मेणजनार्दनेनृपे ॥ ११ ॥ सब्रह्मरुद्रमरुदश्विदिवाकरादिमूर्धन्यरत्नपरिघट्टितपादपीठः ॥
नित्यंसुरैःसहनरैरथवानरैश्चसंपूज्यमानचरणोरमतेरमेशः ॥१२॥ तस्याखिलेशितुरनाद्यनुगैवलक्ष्मीःसीता
भिधात्वरमयत्स्वरतंरमेशं ॥ नित्यावियोगिपरमोच्चनिजस्वभावसौंदर्यविभ्रमसुलक्षणपूर्वभावा ॥१३ ॥ रे
मेतयासपरमःस्वरतोपिनित्यंनित्योन्नतप्रमदभारभृतस्वभावः ॥ पूर्णोडुराजसुविराजितसन्निशासुदीप्यन्न
शोकवनिकासुसुपुष्पितासु ॥ १४ ॥ गायंतिचैनमनुरक्तधियःसुकंठागंधर्वचारणगणाःसहचाप्सरोभिः ॥
तंतुष्टुवुर्मुनिगणाःसहिताःसुरेशैराजानएनमनुयांतिसदाप्रमत्ताः ॥ १५ ॥ एवंत्रयोदशसहस्रमसौसमास्तु
पृथ्वींररक्षविजितारिरमोघवीर्यः ॥ आनंदमिंदुरिवसंदधदिंदिरेशोलोकस्यसांद्रसुखवारिधिरप्रमेयः ॥१६॥
देव्यांसचाजनयदिंद्रहुताशनौद्वौपुत्रौयमौकुशलवौबलिनौगुणाढ्यौ ॥शत्रुघ्नतोलवणमुल्बणबाणदग्धंकृत्वा
चकारमधुरांपुरमुग्रवीर्यः ॥१७॥ कोटित्रयंसनिजघानतथाऽसुराणांगंधर्वजन्मभरतेनसतांचधर्मं ॥ संशि
क्षयन्नयजदुत्तमकल्पकैःस्वंयज्ञैर्भवाब्जमुखास्ससचिवाश्चयत्र ॥ १८ ॥ अथशूद्रतपश्चर्यान्निहतंविप्रपुत्रकं ॥

उज्जीवयामासविभुर्हत्वातंशूद्रतापसं ॥ १९ ॥ जंघनामासुरःपूर्वंगिरिजावरदानतः ॥ बभूवशूद्रःकल्पायुः
सलोकक्षयकाम्यया ॥२०॥ तपश्चचारदुर्बुद्धिरिच्छन्माहेश्वरंपदं ॥ अनन्यवध्यंतंतस्माज्जघानपुरुषोत्तमः
॥ २१ ॥ श्वेतदत्तांतथामालामगस्त्यादापराघवः ॥ २२ ॥ अनन्नयज्ञकृच्छ्वेतोराजाक्षुद्धिनिवर्तनं ॥ कुर्व
न्स्वमांसैर्धात्रोक्तोमालांरामार्थमार्पयत् ॥२३॥ अगस्त्यायनसाक्षात्तुरामेदद्यादयंनृपः ॥ क्षुदभावमात्रफलदं
नसाक्षाद्राघवेर्पितं ॥२४॥ क्षुदभावमात्रमाकांक्षन्मामसौपरिपृच्छति ॥ व्यवधानतस्ततोरामेदद्याच्छ्वेतइ
तिप्रभुः ॥ मत्वाब्रह्मादिशन्मालांप्रदातुंकुंभयोनये ॥ २५ ॥ तामगस्त्यकरपल्लवार्पितांभक्तएषममकुंभसंभ
वः ॥ इत्यवेत्यजगृहेजनार्दनस्तेनसंस्तुतउपागमत्पुरं ॥ २६ ॥ अथकेचिदासुरसुराःसुराणकाइत्युरुप्रथित
पौरुषाःपुरा ॥ तेतपःसुमहदास्थिताविभुंपद्मसंभवमवेत्यचोचिरे ॥ २७ ॥ भूरिपापकृतिनोपिनिश्चयान्मु
क्तिमाप्नुमउदारसद्गुण ॥ इत्युदीरितमजोवधार्यतत्प्राहचप्रहसिताननःप्रभुः ॥ २८ ॥ यावदेवरमयारमेश्वरं
नोवियोजयथसद्गुणार्णवं ॥ तावदुच्चमपिदुष्कृतंभवन्मोक्षमार्गपरिपंथिनोभवेत् ॥२९॥ इत्युदीरितमवेत्य
तेसुराःक्षिप्रमोक्षगमनोत्सुकाःक्षितौ ॥ साधनोपचयकांक्षिणोहरौशासतिक्षितिमशेषतोऽभवन् ॥३०॥ ता

नन्दादिकृतदोषसंचयैर्मोक्षमार्गगतियोग्यतोज्झितान्॥मैथिलस्यतनयाव्यचालयन्माययास्मतनुवास्वमार्ग
तः ॥ ३१ ॥ आज्ञयैवहिहरेस्तुमायया मोहितास्तुदितिजाव्यनिंदयन् ॥ राघवोनिशिचराहृतांपुनर्जानकीं
जगृहइत्यनेकशः ॥३२॥ ब्रह्मवाक्यमृतमेवकारयन्पातयंस्तमसिचांधआसुरान् ॥ नित्यमेवसहितोपिसी
तयासोग्निसाक्षिकमभूद्वियुक्तवत्॥३३॥तेनचांधतमईयुरासुरायज्ञमाह्वयदसौचमैथिलीं ॥ तत्रभूमिशपथ
च्छलान्नृणांदृष्टिमार्गमपहायसास्थिता ॥ ३४ ॥ गुरुंहिजगतोविष्णुर्ब्रह्माणमसृजत्स्वयं ॥ तेनतद्वचनंसत्तु
नानृतंकुरुतेक्वचित् ॥ ३५ ॥ नासत्स्वप्यनृतंकुर्याद्वचनंपारलौकिकं ॥ ऐहिकंत्वसुरेष्वेवक्कचिद्धंतिज
नार्दनः ॥ ३६ ॥ निजाधिक्यस्यविज्ञस्यैक्कचिद्वायुस्तदाज्ञया ॥ हंतिब्रह्मत्वमात्मीयमद्धाज्ञापयितुंप्र
भुः ॥ ३७ ॥ नान्यःकश्चित्तद्वराणांशापानामप्यतिक्रमी ॥ अयोग्येषुतुरुद्रादिवाक्यांतौकुरुतोमृषा
॥ ३८ ॥ एकदेशेनसत्यंतुयोग्येष्वपिकदाचन ॥ नविष्णोर्वचनंक्वापिमृषाभवतिकस्यचित् ॥ एत
दर्थोवतारस्तुविष्णोर्भवतिसर्वदा ॥ ३९ ॥ प्रविश्यभूमौसादेवीलोकदृष्ट्यनुसारतः ॥ रेमेरामेणावियुक्ता
भास्करेणप्रभायथा ॥ ४० ॥ एवंरमालालितपादपल्लवःपुनश्चयज्ञैरयजत्स्वमेव ॥ वराश्वमेधादिभिरासका

मोरेमेभिरामोन्नृपतीन्विशिक्षयन् ॥ ४१ ॥ रामस्यदृश्यात्वन्येषामदृश्याजनकात्मजा ॥ भूमिप्रवेशा
दूर्ध्वंसारेमेसप्तशतंसमाः ॥ ४२ ॥ एवंविधान्यगणितानिजनार्दनस्यरामावतारचरितानितदन्यपुंभिः ॥
शक्यानिनैवमनसापिहितानिकर्तुंब्रह्मेशशेषपुरुहूतमुखैःसुरैश्च ॥ ४३ ॥ तस्यैवमब्जभवलोकसमामिमांक्ष्मां
कृत्वानुशासतउदीक्ष्यगुणान्धरायाः ॥ वैशेष्यमात्मसदनस्यहिकांक्षमाणाबृंदारकाःकमलजंप्रतितच्छशंसुः
॥ ४४ ॥ आमंत्र्यतैःसहविभुर्भगवत्प्रयाणंस्वीयायसद्मनइयेषदिदेशचाथ ॥ रुद्रंस्वलोकगमनायरघूत्तम
स्यसंप्रार्थनेसचसमेत्यविभुंययाचे ॥ ४५ ॥ एकांतमेत्यरघुपेणसमस्तकालोरुद्रोजगादवचनंजगतोविधा
तुः ॥ वैशेष्यमात्मसदनस्यहिकांक्षमाणास्त्वामर्थयंतिविबुधाःसहिताविधात्रा ॥ ४६ ॥ पुत्रस्तवेशकमल
प्रभवस्तथाहंपौत्रस्तुपौत्रकवचोयदपिह्ययोग्यं ॥ संभावयंतिगुणिनस्तदहंययाचेगंतुंस्वसद्मनतिपूर्वमितोभ
वंतं ॥४७॥ यत्कार्यसाधनकृतेविबुधार्थितस्त्वंप्रादुश्चकर्थनिजरूपमशेषमेव ॥ तत्साधितंहिभवतातदितः
स्वधामक्षिप्रंप्रयाहिहर्षविबुधेषुकुर्वन् ॥ ४८ ॥ ओमित्युवाचभगवांस्तदशेषमेवश्रुत्वारहस्यथतनुस्त्वपराहर
स्य ॥ दुर्वासनामयुगिहागमदाशुरामंमांभोजयक्षुधितमित्यसकृद्ब्रुवाणा ॥ ४९ ॥ सिद्धंनदेयमुतसाध्यम

पीतिवाचंश्रुत्वास्यवाक्समयजातमुरुस्वहस्तात् ॥ अन्नंचतुर्गुणमदादमृतोपमानंरामस्तदाप्यबुभुजेथमुनिः
सुतुष्टः ॥५०॥ तृप्तोययौचसकलान्प्रतिकोपयानःकश्चिन्नमेर्थितवरंप्रतिदातुमीशः ॥ एवंप्रतिज्ञकऋषिःस
हितत्प्रतिज्ञांमोघांचकारभगवान्नतुकश्चिदन्यः ॥५१॥ कुंतीतुतस्यहिमुनेर्वरतोजयत्तंरामःसकृष्णतनुवास्व
बलाज्जिगाय ॥ तस्मिञ्छिवेप्रतिगतेमुनिरूपकेचयाहीतिलक्ष्मणमुवाचरमापतिःसः ॥५२॥ एकांतेतुयदा
रामश्चक्रेरुद्रेणसंविदं ॥ द्वारपालंसकृतवांस्तदालक्ष्मणमेवसः ॥ ५३ ॥ यद्यत्रप्रविशेत्कश्चिद्धन्मित्वेतिवचो
ब्रुवन् ॥ तदंतरागतमृषिंदष्ट्वामन्यतलक्ष्मणः ॥५४॥ दुर्वाससःप्रतिज्ञातुरामंप्राप्यैवभज्यतां ॥ अन्यथात्व
यशोरामेकरोत्येषमुनिर्ध्रुवं ॥५५॥ राघवोघ्नन्नपितुमांकरोत्येवदयांमयि ॥ इतिमत्वाददौमार्गंसतुदुर्वाससे
तदा ॥५६॥ स्वलोकगमनाकांक्षीस्वयमेवतुराघवः ॥ इयंप्रतिज्ञाहेतुःस्यादितिहन्मीतिसोकरोत् ॥ ५७ ॥
अत्यंतबंधुनिधनंत्यागएवेतिचिंतयन् ॥ याहिस्वलोकमचिरादित्युवाचसलक्ष्मणं ॥५८॥ इत्युक्तःसययौज
गद्भवभयध्वांतच्छिदंराघवंध्यायन्नापचतत्पदंदशशतैर्युक्तोमुखांभोरुहैः ॥ आसीच्छेषमहाफणीमुसलभृद्दि
व्याकृतिलांगलीपर्यंकत्वमवापयोजलनिधौविष्णोःशयानस्यच ॥५९॥ अथराघवःस्वभवनोपगतोविदधेम

तिंसहजनैरखिलैः ॥ समघोषयच्चयइहेच्छतितत्पदमक्षयंसपदिमैत्विति सः ॥६०॥ श्रुत्वातुतद्यइहमोक्षपदे
च्छवस्तेसर्वेसमाययुरथातृणमापिपीलं ॥ रामाज्ञयागमनशक्तिरभूत्तृणादेर्येतत्रदीर्घभविनोनहितेतदैच्छन्
॥६१॥ संस्थापयामासकुशंस्वराज्येतैःसाकमेवचलवंयुवराजमीशः ॥ संस्थाप्यवालितनयंकपिराज्यआशु
सूर्यात्मजोपिरघुवीरसमीपमायात्॥६२॥अथाहवायुनंदनंसराघवःसमाश्लिषन्॥तवाहमक्षिगोचरःसदाभवा
मिनान्यथा ॥६३॥ त्वयासदामहत्तपःसुकार्यमुत्तमोत्तमं ॥ तदेवमेमहत्प्रियंचिरंतपस्त्वयाकृतं ॥ ६४ ॥
दशास्यकुंभकर्णकौयथासुशक्तिमानपि ॥ जघंथनप्रियायमेतथैवजीवकल्पकं ॥ ६५ ॥ पयोब्धिमध्यगंच
मेसुसद्मचान्यदेववा ॥ यथेष्टतोगमिष्यसिस्वदेहसंयुतोपिसन् ॥६६॥ यथेष्टभोगसंयुतःसुरेशगायकादिभिः॥
समीड्यमानसद्यशारमस्वमत्पुरःसदा ॥६७॥ तवेप्सितंनकिंचनक्वचित्कदाचिदेववा ॥ मृषाभवेत्प्रियश्चमे
पुनःपुनर्भविष्यसि ॥ ६८ ॥ इतीरितोमरुत्सुतोजगादविश्वनायकं ॥ विधेहिपादपंकजेतवेशभक्तिमुत्त
मां ॥ ६९ ॥ सदाप्रवर्धमानयातयारमेहमंजसा ॥ समस्तजीवसंचयात्सदाधिकाहिमेस्तुसा ॥ ७० ॥ न
मोनमोनमोनमोनतोस्मितेसदापदं॥ समस्तसद्गुणोच्छ्रितंनमामितेपदंपुनः॥७१॥ इतीरितेतथेतितंजगाद

पुष्करेक्षणः॥ जगामधामचात्मनस्तृणादिनासहैवसः ॥७२॥ खगामृगास्तृणादयःपिपीलिकाश्चगर्दभाः ॥ तदासुरुत्तमायतोनृवानरास्तुकिंपुनः ॥७३॥ सदैवरामभावनात्सदासुतत्ववेदिनः॥यतोभवंस्ततस्तुतेययुःप दंहरेस्तदा ॥७४॥ सतैःसमावृतोविभुर्ययौदिशंतदोत्तरां ॥ अनंतसूर्यदीधितिर्दुरंतसद्गुणार्णवः ॥७५॥ स हस्रसूर्यमंडलज्वलत्किरीटमूर्धजः ॥ सुनीलकुंतलावृतामितेंदुकांतिसन्मुखः ॥ ७६ ॥ सुरक्तपद्मलोचनः सुविद्युदाभकुंडलः ॥ सुहासविद्रुमाधरःसमस्तवेदवाग्रसः ॥७७॥ दिवाकरौघकौस्तुभप्रभासकोरुकंधरः ॥ सुपीवरोन्नतोरुसज्जगद्धरांसयुग्मकः ॥ ७८ ॥ सुवृत्तदीर्घपीवरोल्लसद्भुजद्वयांकितः ॥ जगद्विमथ्यसंभृतः शरोस्यदक्षिणेकरे ॥७९॥ स्वयंसतेननिर्मितोहतोमधुश्चकैटभः ॥ शरेणयेनविष्णुनाददौचलक्ष्मणानुजे ॥ ८० ॥सशत्रुसूदनोवधीन्मधोःसुतंरसाह्वयं॥शरेणयेनचाकरोत्पुरींचमाधुराभिधां ॥ ८१ ॥ समस्तसा रसंभवंशरंदधारतंकरे ॥८२॥ सवामबाहुनाधनुर्दधारशार्ङ्गसंज्ञितं॥ उदारबाहुभूषणःशुभांगदःसुकंकणः ॥ महांगुलीयभूषितःसुरक्तसत्करांबुजः ॥८३॥ अनर्घ्यरत्नमालयावनाख्ययाचमालया ॥ विलासिविस्तृतोर ॥१७४॥ सावभारचश्रियंप्रभुः ॥ ८४ ॥ सभूतिवत्सभूषणस्तनूदरेवलित्रयी ॥ उदारमध्यभूषणोलसत्तटित्प्रभांबरः

॥ ८५ ॥ करींद्रसत्करोरुयुक्सुवृत्तजानुमंडलः ॥ क्रमाल्पवृत्तजंघकःसुरक्तपादपल्लवः ॥८६॥ लसद्धरिन्म
णिद्युतीरराजराघवोधिकं ॥ असंख्यसत्सुखार्णवःसमस्तशक्तिसत्तनुः ॥ ८७॥ ज्ञानंनेत्राब्जयुग्मान्मुखवर
कमलात्सर्ववेदार्थसारांस्तन्वाब्रह्मांडबाह्यांतरमधिकरुचाभासयन्भासुरास्यः॥सर्वाभीष्टाभयेचस्वकरवरयुगे
नार्थिनामादधानःप्रायाद्देवाधिदेवःस्वपदमभिमुखश्चोत्तराशांविशोकां ॥ ८८ ॥ दध्रेच्छत्रंहनूमान्स्ववदमृत
मयंपूर्णचंद्रायुताभंसीतासैवाखिलाक्ष्णांविषयमुपगताश्रीरितिह्रीरथैका ॥ द्वेधाभूतादुधावव्यजनमुभयतः
पूर्णचंद्रांशुगौरंप्रोद्यद्भास्वत्प्रभाभासकलगुणतनुर्भूषिताभूषणैःस्वैः ॥८९॥ साक्षाच्चक्रतनुस्तथैवभरतश्चक्रंद
धद्दक्षिणेनायात्सव्यतएवशंखवरभृच्छंखात्मकःशत्रुहा ॥ अग्रेब्रह्मपुरोगमाःसुरगणावेदाश्चसोंकारकाःपश्चा
त्सर्वजगज्जगामरघुपंयांतंनिजंधामतं ॥९०॥ तस्यसूर्यसुतपूर्ववानरादक्षिणेनमनुजास्तुसव्यतः॥ रामजन्म
चरितानितस्यतेकीर्तयंतउचथैर्द्रुतंययुः ॥९१॥ गंधर्वैर्गीयमानोविबुधमुनिगणैरब्जसंभूतिपूर्वैर्वेदोदारार्थवा
ग्भिःप्रणिहितसुमनाःसर्वदास्तूयमानः॥ सर्वैर्भूतैश्चभक्त्यास्वनिमिषनयनैःकौतुकाद्वीक्ष्यमाणःप्रायाच्छेषग
रुत्मदादिकनिजैःसंसेवितंस्वंपदं ॥९२॥ ब्रह्मरुद्रगरुडैःसशेषकैःप्रोच्यमानसुगुणोरुविस्तरः ॥ आरुरोहवि

भुरंबरंशनैस्तेचदिव्यवपुषोभवंस्तदा ॥ ९३ ॥ अथब्रह्माहरिंस्तुत्वाजगादेदंवचोविभुं ॥ त्वदाज्ञयामयादत्तं
स्थानंदशरथस्यहि ॥ ९४॥ मातृणांचापितल्लोकस्त्वयुताब्दादितोग्रतः ॥ अनर्हायास्त्वयाज्ञप्ताकैकेय्याअ
पिसद्गतिः ॥ सूत्वातुभरतंनैषागच्छेतनिरयानिति ॥ ९५ ॥ तथापिसायदावेशाच्चकारत्वय्यशोभनं ॥
निकृतिर्नामसाक्षिप्तामयातमसिशाश्वते ॥ ९६ ॥ कैकयीतुचलाँल्लोकान्प्राप्तानैवाचलान्क्वचित् ॥ पश्चाद्भ
क्तिमतीयस्मात्त्वयिसायुक्तमेवतत् ॥ ९७ ॥ मंथरातुतमस्यंधेपातितादुष्टचारिणी ॥ सीतार्थयेत्वनिंदंस्त्वांते
चयातामहत्तमः ॥९८॥ प्रायशोराक्षसाश्चैवत्वयिकृष्णत्वमागते ॥ शेषायास्यंतितच्छेषाअष्टाविंशेकलौयु
गे ॥९९॥ गतेचतुःसहस्राब्देतमोगास्त्रिशतोत्तरे ॥१००॥ अथयेत्वत्पदांभोजमकरंदैकलिप्सवः ॥ त्वयास
हागतास्तेषांविधेहिस्थानमुत्तमं ॥ १०१ ॥ अहंभवःसुरेशाद्याःकिंकरास्स्मतवेश्वर ॥ यच्चकार्यमिहास्मा
भिस्तदप्याज्ञापयाशुनः ॥ १०२ ॥ इत्युदीरितमाकर्ण्यशतानंदेनराघवः ॥ जगादभावगंभीरंसुस्मि
ताधरपल्लवः ॥ १०३ ॥ जगद्गुरुत्वमादिष्टंमयातेकमलोद्भव ॥ गुर्वादेशानुसारेणमयादिष्टाचसद्गतिः ॥९७॥
॥ १०४ ॥ अतस्त्वयाप्रदेयाहिलोकाएषांमदाज्ञया ॥ हृदिस्थितंचजानासित्वमेवैकःसदामम ॥ १०५ ॥

इतीरितोहरेर्भावविज्ञानीकंजसंभवः ॥ पिपीलिकातृणांतानांददौलोकाननुत्तमान् ॥ १०६ ॥ वैष्णवान्संत
तत्वाच्चनाम्नासांतानिकान्विभुः ॥ तेजरामृतिहीनाश्चसर्वदुःखविवर्जिताः ॥ संसारमुक्तान्यवसंस्तत्रनित्यसु
खाधिकाः ॥१०७॥ येतुदेवाइहोद्भूतान्वानरशरीरिणः ॥ तेसर्वेस्वांशितामापुस्तन्मैंदविविदावृते ॥१०८॥
असुरावेशतस्तौतुनराममनुजग्मतुः ॥ पीतामृतौपुरायस्मान्मम्रतुर्नचतौतदा ॥१०९॥ तयोश्चतपसातुष्टश्च
क्रेतावजरामरौ ॥ पुरास्वयंभूस्तेनोभौदर्पादमृतमंथने ॥११०॥ प्रसह्यापिबतांदेवैर्देवांशत्वादुपेक्षितौ॥पी
तामृतेषुदेवेषुयुद्धमानेषुदानवैः ॥ तैर्दत्तमात्महस्तेतुरक्षायैपीतमाशुतत् ॥१११॥ तस्माद्दोषादापतुस्तावा
सुरंभावमूर्जितं ॥११२॥ अंगदःकालतस्त्यक्त्वादेहमापनिजांतनुं ॥ रामाज्ञयैवकुर्वाणोराज्यंकुशसमन्वितः
॥ ११३ ॥ विभीषणश्चधर्मात्माराघवाज्ञापुरस्कृतः ॥ सेनापतिर्धनेशस्यकल्पमावीत्सराक्षसान् ॥११४॥ रा
माज्ञयाजांबवांश्चन्यवसत्पृथिवीतले ॥ उत्पत्त्यर्थंजांबवत्यास्तदर्थंसुतपश्चरन् ॥११५॥ अथोरघूणांप्रवरःसुरा
र्चितःस्वयैकतन्वान्यवसत्सुरालये ॥ द्वितीययाब्रह्मसदस्यधीश्वरस्तेनार्चितोथापरयानिजालये ॥११६॥ तृ
तीयरूपेणनिजंपदंप्रभुंव्रजंतमुच्चैरनुगम्यदेवताः ॥ अगम्यमर्यादमुपेत्यचक्रमाद्विलोकयंतोतिविदूरतोस्तुव

न् ॥ ११७॥ ब्रह्मामरुन्मारुतसूनुरीशःशेषोगरुत्मान्हरिजःशक्रकाद्याः ॥ क्रमादनुव्रज्यतुराघवस्यशिरस्य
थाज्ञांप्रणिधायनिर्ययुः ॥ ११८ ॥ स्वंस्वंचसर्वेसदनंसुराययुःपुरंदराद्याश्चविरिंचिपूर्वकाः ॥ मरुत्सुतोथोबद
रीमवाप्यनारायणस्यैवपदंसिषेवे ॥११९॥ समस्तशास्त्रोद्धरितंहरेर्वचोमुदातदाश्रोत्रपुटेनसंभरन् ॥ वदंश्च
तत्त्वंविबुधर्षभाणांसदामुनीनांचसुखंह्युवास ॥१२०॥ रामाज्ञयाकिंपुरुषेषुराज्यंचकाररूपेणतथापरेण ॥ रू
पैस्तथान्यैश्चसमस्तसद्मन्युवासविष्णोसततंयथेष्टं ॥१२१॥ इत्थंसगायञ्छतकोटिविस्तरंरामायणंभारतपंच
रात्रं ॥ वेदांश्चसर्वान्सहितब्रह्मसूत्रान्व्याचक्षाणोनित्यसुखोद्धरोभूत् ॥१२२॥ रामोपिसार्धंपवनात्मजेनस
सीतयालक्ष्मणपूर्वकैश्च ॥ तथागरुत्मत्प्रमुखैश्चपार्षदैःसंसेव्यमानोन्यवसत्पयोब्धौ ॥१२३॥ कदाचिदीशःस
कलावतारानेकंविधायाहिपतौचशेते ॥ पृथक्कसंव्यूह्यकदाचिदिच्छयारेमेरमेशोमितसद्गुणार्णवः ॥१२४॥
इत्यशेषपुराणेभ्यःपंचरात्रेभ्यएवच ॥ भारताच्चैववेदेभ्योमहारामायणादपि ॥१२५॥ परस्परविरोधस्यहा
नान्निर्णीयतत्त्वतः ॥ युक्त्याबुद्धिबलाच्चैवविष्णोरेवप्रसादतः ॥ १२६ ॥ बहुकल्पानुसारेणमयेयंसत्कथोदि
ता ॥ नैकग्रंथाश्रयात्तस्मान्नाशंक्यात्रविरुद्धता ॥१२७॥ क्वचिन्मोहायासुराणांव्यत्यासःप्रतिलोमता ॥ उ

क्ताग्रंथेषुतस्माद्धिनिर्णयोयंकृतोमया ॥१२८॥ एवंचवक्ष्यमाणेषुनैवाशंक्याविरुद्धता ॥ सर्वकल्पसमश्चा
यंपारंपर्यंक्रमःसदा ॥ १२९ ॥ पुंव्यत्यासेनचोक्तिःस्यात्पुराणादिषुकुत्रचित् ॥ कृष्णामाहयथाकृष्णोधनंज
यशरैर्हतान् ॥१३०॥ शतंदुर्योधनादींस्तेदर्शयिष्यइतिप्रभुः ॥ भीमसेनहतास्तेतुज्ञायंतेबहुवाक्यतः ॥१३१॥
विस्तारेभीमनिहताःसंक्षेपेर्जुनपातिताः ॥ उच्यंतेबहवश्चान्येपुंव्यत्याससमाश्रयात् ॥१३२॥ विस्तारेकृष्ण
निहताबलभद्रहताइति ॥ उच्यंतेचक्कचित्कालव्यत्यासोपिक्कचिद्भवेत् ॥ १३३ ॥ यथासुयोधनंभीमःप्राहस
त्कृष्णसन्निधौ ॥ इतिवाक्येषुबहुषुज्ञायंतेनिर्णयादपि ॥ १३४॥ अनिर्णयेतुकृष्णस्यपूर्वमुक्तागतिस्ततः ॥
व्यत्यासास्त्वेवमाद्याश्चप्रातिलोम्यादयस्तथा ॥१३५॥ दृश्यंतेभारताद्येषुलक्षणग्रंथतश्चते ॥ ज्ञायंतेबहुभिर्वा
क्यैर्निर्णयग्रंथतस्तथा ॥ १३६ ॥ तस्माद्धिनिर्णयग्रंथानाश्रित्यैवचलक्षणं ॥ बहुवाक्यानुसारेणनिर्णयोयंम
याकृतः ॥१३७॥ उक्तंलक्षणशास्त्रेचकृष्णद्वैपायनोदिते ॥ त्रिभाषांयोनजानातिरीतीनांशतमेवच ॥१३८॥
व्यत्यासादीन्सप्तभेदान्वेदाद्यर्थंतथावदेत् ॥ सयातिनिरयंघोरमन्यथाज्ञानसंभवं ॥ १३९ ॥ इत्यन्येषुचशा
स्त्रेषुतत्रतत्रोदितंबहु ॥ व्यत्यासःप्रातिलोम्यंचगोमूत्रीप्रघसस्तथा ॥ १४० ॥ उक्षणःसुघरःसाधुःसप्तभेदाः

प्रकीर्तिताः ॥ इत्यादिलक्षणान्यत्रनोच्यंतेन्यप्रसंगतः ॥१४१॥ अनुसारेणतेषांतुनिर्णयःक्रियतेमया ॥ त
स्मान्निर्णयशास्त्रत्वाद्ग्राह्यमेतद्बुभूषुभिः ॥१४२॥ इतीरितारामकथापरामयासमस्तशास्त्रानुसृतेर्भवापहा ॥
पठेदिमांयःशृणुयादथापिवाविमुक्तबंधश्चरणंहरेर्व्रजेत् ॥ १४३ ॥ इतिश्रीमदानंदतीर्थभगवत्पादाचार्यविर
चितेश्रीमन्महाभारततात्पर्यनिर्णयेश्रीरामचरितेउत्तरकांडकथानिरूपणंनामनवमोऽध्यायः ॥ ९ ॥
ॐ॥द्वापरेथयुगेप्राप्तेत्वष्टाविंशतिमेपुनः ॥ स्वयंभुशर्वशक्राद्यादुग्धाब्धेस्तीरमाययुः ॥१॥ पयोब्धेरुत्तरंतीर
मासाद्यविबुधर्षभाः ॥ तुष्टुवुःपुंडरीकाक्षमक्षयंपुरुषोत्तमं ॥ २ ॥ नमोनमोगण्यगुणैकधाम्नेसमस्तविज्ञानम
रीचिमालिने ॥ अनाद्यविज्ञानतमोनिहंत्रेपरामृतानंदपदप्रदायिने ॥ ३ ॥ स्वदत्तमालाभुविपातकोपतोदु
र्वाससःशापतआशुहिश्रिया ॥ शक्रेविहीनेदितिजैःपराजितेपुरावयंत्वांशरणंगतास्मः ॥४॥ त्वदाज्ञयाब
लिनासंदधानावराद्रिरीशस्यपरैरचाल्यं ॥ वृंदारकामंदरमेत्यबाहुभिर्नशेकुरुद्धर्तुमिमेसमेताः ॥ ५ ॥ त
दात्वयानित्यबलत्वहेतुतोयोनंतनामागरुडस्तदंसके ॥उत्पाट्यचैकेनकरेणमंदरोनिधापितस्तंससहत्वयावह
त्॥६॥पुनःपरीक्षद्भिरसौगिरिःसुरैःसहासुरैरुन्नमितस्तदंसतः ॥ व्यचूर्णयत्तानखिलान्पुनश्चतेत्वदीक्षयापूर्व

वदुत्थिताःप्रभो ॥७॥ पुनश्चवामेनकरेणवीश्वरेनिधायतंस्कंधगतस्त्वमस्य ॥ अगाःपयोब्धिसहितःसुरा
सुरैर्मथ्नाचतेनाब्धिमथाप्यमश्नाः ॥ ८ ॥ कृतश्चकद्रोस्तनयोत्रवासुकिर्नेत्रंत्वयाकश्यपजःसनागराट् ॥
ममंथुरब्धिसहितास्त्वयासुराःसहासुरादिव्यपयोघृताधिकं ॥९॥ नैच्छंतपुच्छंदितिजाअमंगलंतदित्यथाग्रं
जगृहुर्विषोल्बणं ॥ श्रांतास्तुतेतोविबुधास्तुपुच्छंत्वयासमेताजगृहुस्त्वदाश्रयाः ॥१०॥ अथातिभारादवि
शत्सुकांचनोगिरिःसपातालमथत्वमेव ॥ तंकच्छपात्मात्वभरःस्वपृष्ठेह्यनन्यधार्यंपुरुलीलयैव ॥११॥ उपर्य
धश्चात्मनिनेत्रगोत्रयोस्त्वयापरेणाविशतासमेधिताः॥ममंथुरब्धितरसामदोत्कटाःसुरासुराःक्षोभितनक्रच
क्रं ॥ १२ ॥ श्रांतेषुतेष्वेकउरुक्रमस्त्वंसुधारसार्थ्यैमुदितोह्यमश्नाः ॥ तदाजगद्ग्रासिविषंसमुत्थितंत्वदाज्ञ
यावायुरधात्करेनिजे ॥१३॥ कलेःस्वरूपंतदतीवदुःसहंवराद्विधातुःसकलैश्चदुःस्पृशं ॥ करेविमथ्यास्तबलं
विधायदद्दौसकिंचिद्गिरिशायवायुः॥१४॥ सततपिबन्कंठगतेनतेननिपातितोमूर्च्छितआशुरुद्रः ॥ हरेःकर
स्पर्शबलात्ससंज्ञामवापनीलोस्यगलस्तदासीत् ॥१५॥ अथत्वदाज्ञांपुरतोनिधायनिधायपात्रेतपनीयरूपे ॥
स्वयंत्वनिर्मथ्यबलोपपन्नंपपौसवायुस्तदुतास्यजीर्णम् ॥१६॥ अत्यल्पपानाच्चबभूवशूलाशिवस्यशीर्षण्यस्य

करावशिष्टं ॥ अभूत्कलिःसर्वजगत्सुपूर्णंपीत्वाविकारोनबभूववायोः ॥ १७॥ कलेःशरीरादभवन्कुनागाः सवृश्चिकाःश्वापदयातुधानाः ॥ अथत्वयाब्धौतुविमथ्यमानेसुराभवत्तामसुराअवापुः ॥१८॥ उच्चैःश्रवानामतुरंगमोभूत्करीतथैरावतनामधेयः ॥ अन्येचदिक्पालगजाबभूवुर्वरंतथैवाप्सरसांसहस्रं ॥१९॥ तथायुधान्याभरणानिचैवदिवौकसांपारिजातस्तरुश्च ॥ तथैवसाक्षात्सुरभिर्निशेशोबभूवतत्कौस्तुभंलोकसारं॥२०॥ अथेंदिरायद्यपिनित्यदेहाबभूवतत्रापरयास्वतन्वा ॥ ततोभवान्दक्षिणबाहुनासुधाकमंडलुंकलशंचापरेण ॥ २१ ॥ प्रगृह्यतस्मान्निरगात्समुद्राद्धन्वंतरिर्नामहरिन्मणिद्युतिः ॥ ततोभवद्धस्तगतंदितेःसुताःसुधाभरंकलशंचापजह्रुः ॥ मुक्तत्वयाशक्तिमतापिदैत्यान्सत्यच्युतान्कारयितुंवधाय ॥ २२ ॥ ततोभवाननुपमसुत्तमंवपुर्बभूवदिव्यप्रमदात्मकंत्वरन् ॥ श्यामंनितंबार्पितरत्नमेखलंजांबूनदाभांबरभृत्सुमध्यमं ॥ २३ ॥ बृहन्नितंबंकलशोपमस्तनंसत्पुंडरीकायतनेत्रमुज्ज्वलं ॥ समस्तसारंपरिपूर्णसद्गुणंदृष्ट्वैवतत्संमुमुहुःसुरारयः ॥ २४ ॥ परस्परंतेऽमृतहेतुतोखिलाविरुध्यमानाःप्रददुःस्मतेकरे ॥ समंसुधायाःकलशंविभज्यनिपाययास्मानितिवंचितास्त्वया ॥ २५ ॥ धर्मच्छलंपापजनेषुधर्मइतित्वयाज्ञापयितुंतदोक्तं ॥ यद्यत्कृतंमेभवतांयदीह

संवादएवोद्भिजेसुधामिमां ॥ २६ ॥ यथेष्टतोहंविभजामिसर्वथानविश्वसध्वंमयिकेनचित्कचित् ॥ इतिप्र
हस्याभिहितंनिशम्यस्त्रीभावमुग्धास्तुतथेतितेवदन् ॥ २७ ॥ ततश्चसंस्थाप्यपृथक्सुरासुरांस्त्वातिरूपोच्च
लितान्सुरेतरान् ॥ सर्वान्भवद्दर्शनईक्ष्यलज्जितास्म्यहंदृशोमीलयतेत्यवोचः ॥२८॥ निमीलिताक्षेष्वसुरेषुदे
वतान्यपाययःसाध्वमृतंततःपुमान् ॥ क्षणेनभूत्वापिबतःसुधांशिरोराहोर्न्यकृंतश्चसुदर्शनेन ॥ २९ ॥ तेना
मृतार्थंहिसहस्रजन्मसुप्रतप्यभूयस्तपआरितोवरः ॥ स्वयंभुवस्तेनभवान्करेस्यबिंदुंसुधांप्रास्यशिरोजहार
॥ ३० ॥ शिरस्तुतस्यग्रहतामवापसुरैःसमाविष्टमथोसबाहुः ॥ क्षिप्तःकबंधोस्यशुभोदसागरेत्वयास्थितोद्या
पिहितत्रसामृतः ॥३१॥ अथासुराःप्रत्यपतन्नुदायुधाःसमस्तशस्तेचहतास्त्वयारणे ॥ कविस्तुसब्रह्मवराद
जेयोऋतेभवंतंपुरुषेषुसंस्थितः ॥ ३२ ॥ तस्यार्धदेहासमभूदलक्ष्मीस्तत्पुत्रकादोषगणाश्चसर्वशः ॥ अथेंदि
रावक्षसितेसमास्थितात्वत्कंठगंकौस्तुभमासधाता ॥ ३३ ॥ यथाविभागंचसुरेषुदत्तास्त्वयातथान्येपिहितत्र
जाताः ॥ इत्थंत्वयासाध्वमृतंसुरेषुदत्तंहिमोक्षस्यनिदर्शनाय ॥ ३४ ॥ भवेद्धिमोक्षोनियतंसुराणांनैवासुरा
णांसकथंचनस्यात् ॥ उत्साहयुक्तस्यचतत्प्रतीपंभवेद्धिराहोरिवदुःखरूपं ॥ ३५ ॥ कलिःस्वयंब्रह्मवरादि

दानींविबाधतेस्मान्सकलाःप्रजाश्च ॥ अज्ञानमिथ्यामतिरूपतोसौप्रविश्यसज्ज्ञानविरुद्धरूपः ॥ ३६ ॥ त्व
दाज्ञयातस्यवरोब्जजेनदत्तःसआविश्यशिवंचकार ॥ कदागमांस्तस्यकुयुक्तिबाधांनहित्वदन्यश्चरितुंसमर्थः
॥३७॥ वेदाश्चसर्वेसहशास्त्रसंघाउत्सादितास्तेननसंतितेद्य ॥ तत्साधुभूमाववतीर्यवेदानुद्धृत्यशास्त्राणिकुरु
ष्वसम्यक् ॥ ३८ ॥ अदृश्यमज्ञेयमतर्क्यरूपंकलिंनिलीनंहृदयेखिलस्य ॥ सच्छास्त्रशस्त्रेणनिहत्यशीघ्रंपदं
निजंदेहिमहाजनस्य ॥ ३९ ॥ ऋतेभवंतंनहितंनिहंतात्वमेकएवाखिलशक्तिपूर्णः ॥ ततोभवंतंशरणंगता
वयंतमोनिहत्यैनिजबोधविग्रहं ॥४०॥ इतीरितस्तैरभयंप्रदायसुरेश्वराणांपरमोप्रमेयः ॥ प्रादुर्बभूवामृतभू
रिलायांविशुद्धविज्ञानघनस्वरूपः ॥ ४१ ॥ वसिष्ठनामाकमलोद्भवात्मजःसुतोस्यशक्तिस्तनयःपराशरः ॥
तस्योत्तमंसोपितपोचरद्धरिःसुतोममस्यादितितद्धरिर्ददौ ॥ ४२ ॥ उवाचचैनंभगवान्सुतोपितोवसोर्मदी
यस्यसुतास्तिशोभना ॥ वनेमृगार्थंचरतोस्यवीर्यंपपातभार्यांमनसागतस्य ॥ ४३ ॥ तच्छ्येनहस्तेप्रददौस
तस्यैदातुंतदन्येनतुयुध्यतोपतत्॥जग्रासतन्मत्स्यवधूर्यमस्वसुर्जलस्थमेनांजगृहुःस्मदाशाः॥४४॥तद्गर्भतोभू
न्मिथुनंस्वराज्ञेन्यवेदयन्सोपिवसोःसमार्पयत्॥पुत्रंसमादायसुतांसतस्मैददौसुताभूदथमत्स्यराजः ॥४५॥क

न्यातुसादाशराजस्यसद्मन्यवर्धतातीवसुरूपयुक्ता॥ नाम्नातुसासत्यवतीतितस्यांतवात्मजोहंभवितास्म्यजो
पि॥४६॥इतीरितश्चक्रधरेणतांमुनिर्जगाममार्तंडसुतांसमुद्रगां॥उत्तारयंतीमथतत्रविष्णुःप्रादुर्बभूवाशुविशु
द्धचिद्धनः॥४७॥ विदोषविज्ञानसुखैकरूपोप्यजोजनान्मोहयितुंमृषैव॥योषित्सुपुंसोह्यजनीवदृश्यतेनजाय
तेक्वापिबलादिविग्रहः॥४८॥यथानृसिंहाकृतिराविरासीत्स्तंभात्तथानित्यतनुत्वतोविभुः॥आविर्भवेद्योषिति
नोमलोत्थस्तथापिमोहायनिदर्शयेत्तथा ॥ ४९ ॥ स्त्रीपुंप्रसंगात्परतोयतोहरिःप्रादुर्भवत्येषविमोहयञ्जनं ॥
अतोमलोत्थोयमितिस्ममन्यतेजनोशुभःपूर्णगुणैकविग्रहं ॥ ५० ॥ द्वीपेभगिन्याश्चयमस्यविश्वकृत्प्रकाशते
ज्ञानमरीचिमंडलः ॥ प्रभासयन्नंडबहिस्तथांतःसहस्रलक्षामितभानुदीधितिः ॥५१॥ अगण्यदिव्योरुगुणा
र्णवःप्रभुःसमस्तविद्याधिपतिर्जगद्गुरुः ॥ अनंतशक्तिर्जगदीश्वरेश्वरःसमस्तदोषातिविदूरविग्रहः ॥ ५२ ॥
शुभमरकतवर्णोरक्तपादाब्जनेत्राधरकर(नख)रसनाग्रश्चक्रशंखाब्जरेखः॥ रविकरवरगौरंचर्मचैणंवसानस्त
टिद्मलजटासंदीप्तचूडंदधानः ॥५३॥ विस्तीर्णवक्षाःकमलायताक्षोबृहद्भुजःकंबुसमानकंठः॥ समस्तवेदा
न्मुखतःसमुद्गिरन्ननंतचंद्राधिककांतिसन्मुखः ॥ ५४ ॥ प्रबोधमुद्राभयदोर्द्वयान्वितोयज्ञोपवीताजिनमेख

लोल्लसन् ॥ दृशामहाऽज्ञानभुजंगदष्टमुज्जीवयानोजगदत्यरोचत ॥५५॥ सलोकधर्माभिरिरक्षयापितुर्द्विज
त्वमाप्याशुपितुर्ददौनिजं ॥ ज्ञानंतयोःसंस्मृतिमात्रतःसदाप्रत्यक्षभावंवरमात्मनोददौ ॥ ५६ ॥ द्वैपायनः
सोथजगाममेरुंचतुर्मुखाद्यैरनुगम्यमानः ॥ उद्धृत्यवेदानखिलान्सुरेभ्योददौमुनिभ्यश्चयथादिसृष्टौ ॥५७॥
सर्वाणिशास्त्राणितथैवकृत्वाविनिर्णयंब्रह्मसूत्रंचकार ॥ तच्छुश्रुवुर्ब्रह्मगिरीशमुख्याःसुरामुनीनांप्रवराश्चत
स्मात्॥५८॥समस्तशास्त्रार्थनिदर्शनात्मकंचक्रेमहाभारतनामधेयं ॥ वेदोत्तमंतच्चविधातृशंकरप्रधानकैस्त
न्मुखतःसुरैःश्रुतं ॥ ५९॥ अथोगिरीशादिमनोनुशायीकलिर्ममाराशुसुवाङ्मयैःशरैः ॥ निकृत्तशीर्षोभग
वन्मुखेरितैःसुराश्चसज्ज्ञानसुधारसंपपुः ॥६०॥ अथोमनुष्येषुतथाऽसुरेषुरूपांतरैःकलिरेवावशिष्टः ॥ ततो
मनुष्येषुचसत्सुसंस्थितोविनाश्यइत्येवहरिर्व्यचिंतयत् ॥६१॥ ततोनृणांकालबलात्सुमंदमायुर्मतिंकर्मचवी
क्ष्यकृष्णः ॥ विव्यासवेदान्सविभुश्चतुर्धाचक्रेतथाभागवतंपुराणं ॥ ६२ ॥ येयेचसंतस्तमसानुविष्टास्तांस्ता
न्सुवाक्यैस्तमसोविमुंचन् ॥ चचारलोकान्सपथिप्रयांतंकीटंव्यपश्यत्तमुवाचकृष्णः ॥ ६३ ॥ भवस्वराजा ॥१८०॥
कुशरीरमेतत्त्यक्त्वेतिनैच्छत्तदसौततस्तं ॥ अत्यक्तदेहंनृपतिंचकारपुरास्वभक्तंवृषलंसुलुब्धं ॥६४॥ लोभा

त्सकीटत्वमुपेत्यकृष्णप्रसादतश्चाशुबभूवराजा ॥ तदैवतंसर्वनृपाःप्रणेमुर्ददुःकरंचास्ययथैववैश्याः ॥६५॥
उवाचतंभगवान्मुक्तिमस्मिंस्त्वक्षणेदातुमहंसमर्थः॥ तथापिसीमार्थमवाप्यविप्रतनुंविमुक्तोभवमत्प्रसादात्
॥ ६६ ॥ ज्ञानंचतस्मैविमलंददौसःमहींचसर्वांबुभुजेतदंते ॥ त्यक्त्वातनुंविप्रवरत्वमेत्यपदंहरेरापसुतत्त्ववेदी
॥ ६७ ॥ एवंबहून्संसृतिबंधतःप्रभुर्व्यमोचयद्व्यासतनुर्जनार्दनः ॥ बहून्यचिंत्यानिचतस्यकर्माण्यशेषदेवेश
सदोदितानि ॥ ६८॥ अथास्यपुत्रत्वमवाप्तुमिच्छंश्चचाररुद्रःसुतपस्तदीयं ॥ ददौचतस्मैभगवान्वरंतंस्वयं
चतस्त्वेवतपोविमोहयन् ॥ ६९ ॥ विमोहनायासुरसर्गिणांप्रभुःस्वयंकरोतीवतपःप्रदर्शयेत् ॥ कामादिदोषां
श्चमृषैवदर्शयेन्नतावतातस्यहिसंतिकुत्रचित् ॥७०॥ ततस्त्वरण्योःसबभूवपुत्रकःशिवोस्यसोभूच्छुकनामधे
यः ॥ शुकीहिभूत्वाह्यगमद्घृताचीव्यासंविमभ्रंतमुतारणींतं ॥ ७१ ॥ अकामयन्कामुकवत्सभूत्वातया
र्थितस्तंशुकनामधेयं॥ चक्रेह्यरण्योस्तनयंचसृष्ट्वाविमोहयंस्तत्त्वमार्गेष्वयोग्यान् ॥ ७२॥ शुकंतमाशुप्रविवे
शवायुर्व्यासस्यसेवार्थमथास्यसर्व ॥ ज्ञानंददौभगवान्सर्ववेदान्सभारतंभागवतंपुराणं ॥७३॥ शेषोथपैलं
मुनिमाविशत्तदावीशःसुमंतुमपिवारुणिंमुनिं ॥ ब्रह्माविशत्तमुतवैशंपायनंशक्रश्चजैमिनिमथाविशद्विभुः॥

॥ ७४ ॥ कृष्णस्यपादपरिसेवनोत्सुकाःसुरेश्वराविविशुराशुतान्मुनीन् ॥ समस्तविद्याःप्रतिपाद्यतेष्वसौप्रव
र्तकांस्तान्विदधेहरिःपुनः ॥ ७५ ॥ ऋचांप्रवर्तकंपैलंयजुषांचप्रवर्तकं ॥ वैशंपायनमेवैकंद्वितीयंसूर्यमेवच
॥ ७६ ॥ चक्रेथजैमिनिंसाम्नामथर्वांगिरसामपि ॥ सुमंतुंभारतस्यापिवैशंपायनमादिशत् ॥ ७७ ॥ प्रवर्त
नेमानुषेषुगंधर्वादिषुचात्मजं ॥ नारदंपाठयित्वाचदेवलोकप्रवृत्तये ॥ ७८ ॥ आदिशत्ससृजेसोथरोमांचा
द्रोमहर्षणं ॥ तंभारतपुराणानांमहारामायणस्यच ॥ ७९ ॥ पंचरात्रस्यकृत्स्नस्यप्रवृत्त्यर्थमथादिशत् ॥ तमा
विशत्कामदेवःकृष्णसेवासमुत्सुकः ॥ ८० ॥ सतस्मैज्ञानमखिलंददौद्वैपायनःप्रभुः ॥ सनत्कुमारप्रमुखां
श्चक्रेयोगप्रवर्तकान् ॥ ८१ ॥ भृग्वादीन्कर्मयोगस्यज्ञानंदत्वाऽमलंशुभं ॥ जैमिनिंकर्ममीमांसाकर्तारमक
रोत्प्रभुः ॥ ८२ ॥ देवमीमांसकाद्यंतंकृत्वापैलमथादिशत् ॥ शेषंचमध्यकरणेपुराणान्यथचाकरोत् ॥ ८३ ॥
शैवान्पाशुपताञ्चक्रेसंशयार्थंसुरद्विषां ॥ वैष्णवान्पंचरात्रांश्चयथार्थज्ञानसिद्धये ॥ ८४ ॥ ब्राह्मांश्चवेदतश्चक्रे
पुराणग्रंथसंग्रहान् ॥ एवंज्ञानंपुनःप्रापुर्देवाश्चऋषयस्तथा ॥ ८५ ॥ सनत्कुमारप्रमुखायोगिनोमानुषास्त ॥९८१॥
था ॥ कृष्णद्वैपायनात्प्राप्यज्ञानंतेमुमुदुःसदा ॥ ८६ ॥ समस्तविज्ञानगभस्तिचक्रंवितायविज्ञानमहादिवा

करः ॥ निरस्यचाज्ञानतमोजगत्ततंप्रभासतेभानुरिवावभासयन् ॥ ८७ ॥ चतुर्मुखेशानसुरेंद्रपूर्वकैःसदा
सुरैःसेवितपादपल्लवः ॥ प्रकाशयंस्तेषुसदात्मगुह्यंमुमोदमेरौचतथाबदर्यां ॥ ८८ ॥ इतिश्रीमदानंदतीर्थ
भगवत्पादाचार्यविरचितेश्रीमहाभारततात्पर्यनिर्णयेव्यासावतारकथानिरूपणंनामदशमोऽध्यायः ॥१०॥
ॐ॥शशांकपुत्रादभवत्पुरूरवास्तस्यायुरायोर्नहुषोययातिः ॥ तस्यासपत्नीयुगलंसुताश्चपंचाभवन्विष्णुपदै
कभक्ताः ॥ १ ॥ यदुंचतुर्वसुंचैवदेवयानीव्यजायत ॥ द्रुह्युंचानुंचपूरुंचशर्मिष्ठावार्षपर्वणी ॥ २ ॥ यदोर्वंशेच
क्रवर्तीकार्तवीर्यार्जुनोभवत् ॥ विष्णोर्दत्तात्रेयनाम्नःप्रसादाद्योगवीर्यवान् ॥ ३ ॥ तस्यान्ववायेयदवोबभूवु
र्विष्णुसंश्रयाः ॥ पुरोर्वंशेतुभरतश्चचक्रवर्तीहरिप्रियः ॥ ४ ॥ तद्वंशजःकुरुर्नामप्रतीपोभूत्तदन्वये ॥ प्रतीप
स्याभवन्पुत्रास्त्रयस्त्रेताग्निवर्चसः ॥५॥ देवापिरथबाह्लीकोगुणज्येष्ठश्चशंतनुः ॥ त्वग्दोषयुक्तोदेवापिर्जगा
मतपसेवनं॥६॥ विष्णोःप्रसादात्सकृतेयुगेराजाभविष्यति॥पुत्रिकापुत्रतांयातोबाह्लीकोराजसत्तमः ॥७॥
हिरण्यकशिपोःपुत्रःप्रह्लादोभगवत्प्रियः॥ वायुनाचसमाविष्टोमहाबलसमन्वितः ॥ ८ ॥ येनैवजायमानेन
तरसाभूर्विदारिता॥ भूभारक्षपणेविष्णोरंगतामाप्तुमेवसः॥ ९॥प्रतीपपुत्रतामाप्यबाह्लीकेष्वभवत्पतिः ॥

रुद्रेषुपत्रतापाख्यःसोमदत्तोस्यचात्मजः ॥ १० ॥ अजैकपादहिर्बुध्निर्विरूपाक्षइतित्रयः ॥ रुद्राणांसोमदत्त
स्यबभूवुःप्रथिताःसुताः ॥११॥ विष्णोरेवांगतामाहुंभूरिर्भूरिश्रवाःशलः ॥ शिवादिसर्वरुद्राणामावेशाद्ब
रतस्तथा ॥१२॥ भूरिश्रवाअतिबलस्तत्रासीत्परमास्त्रवित् ॥ तदर्थंहितपश्चीर्णंसोमदत्तेनशंभवे ॥ १३ ॥
दत्तोवरश्चतेनास्यत्वत्प्रतीपाभिभूतिकृत् ॥ बलवीर्यगुणोपेतोनाम्नाभूरिश्रवासुतः ॥१४॥ भविष्यतिमया
विष्टोयज्ञशीलइतिस्मह ॥ तेनभूरिश्रवाजातःसोमदत्तसुतोबली ॥१५॥ पूर्वोदधेस्तीरगतेब्जसंभवेगंगायु
तःपर्वणिघूर्णितोब्धिः ॥ अवाक्षिपत्तस्यतनौनिजोदबिंदुंशशापैनमथाब्जयोनिः ॥१६॥ महाभिषङ्नामनरे
श्वरस्त्वंभूत्वापुनःशंतनुनामधेयः ॥ जनिष्यसेविष्णुपदीतथैषातत्रापिभार्याभवतोभविष्यति ॥१७॥ शां
तोभवेत्येवमयोदितस्त्वंतनुत्वमाप्तोसिततश्चशंतनुः ॥ इतीरितःसोथनृपोबभूवमहाभिषङ्नामहरेःपदाश्रयः
॥१८॥ सतत्रभुक्त्वाचिरकालमुर्वींतनुंविहायापसदोविधातुः ॥ तत्रापितिष्ठन्सुरवृंदसन्निधौददर्शगंगांश्ल
थितांबरांस्वकां ॥१९॥ अवाङ्मुखेषुद्युसदस्सुगंगांनिरीक्षमाणंपुनरात्मसंभवः ॥ उवाचभूमौनृपतिर्भवाशु
शप्तोयथात्वंहिपुरामयैव ॥ २०॥ इतीरितस्तत्क्षणतःप्रतीपाद्बभूवनाम्नानृपतिश्चशंतनुः ॥ अवाप्यगंगांद

यितांस्वकीयांतयामुमोदाब्दगणान्बहूंश्च ॥२१॥ अथाष्टमोवसुरासीद्द्युनामावरांगिनाम्न्यस्यबभूवभार्या ॥
बभूवतस्याश्चसखीनृपस्यसुबिंदनाम्नोदयितासनाम्नी॥२२॥तस्याजरामृतिविध्वंसहेतोर्वसिष्ठधेनुंस्वमृतंक्षरं
तीं ॥ जरापहांनंदिनिनामधेयांबद्धुंपतिंचोदयामासदेवी ॥२३॥ तयाद्युनामासवसुःप्रचोदितोभ्रातृस्नेहा
त्सप्तभिरन्वितोपरैः ॥ बबंधतांगामथताञ्छशापवसिष्ठसंस्थःकमलोद्भवःप्रभुः ॥२४॥ अधर्मवृत्ताःप्रतियात
मानुषींयोनिंद्धतंयत्कृतेसर्वएव॥धर्मच्च्युताःसतथाष्टायुराप्यतामन्येपुनःक्षिप्रमथोविमोक्ष्यथ ॥२५॥ प्रचोद
यामासचयाकुमार्गेपतिंहिसांवैतिनरेषुजाता ॥ अभर्तृकापुंस्त्वसमाश्रयेणपत्युर्मृतौकारणत्वंव्रजेत ॥२६॥
भवत्वसौब्रह्मचर्यैकनिष्ठोमहान्विरोधश्चतयोर्भवेत॥सगर्भवासाष्टकदुःखमेवसमाप्नुतांशरतल्पेशयानः॥२७॥
मृत्यष्टकोत्थामपिवेदनांसप्राप्नोतुशस्त्रैर्बहुधानिकृत्तः॥इतीरितास्तेकमलोद्भवंतंज्ञात्वासमुत्सृज्यचगांप्रणेमुः
॥२८॥ नमानुषंगर्भमवाप्नुमोवयंभवत्वयंसर्ववित्कीर्तिमांश्च ॥महास्त्रवेत्ताभवदंशयुक्तस्तथाबलंनोखिलाना
मुपैतु ॥२९॥ इतीरितेस्त्वित्युदिताःस्वयंभुवावसिष्ठसंस्थेनसुरापगांययुः ॥ ऊचुस्तथैनामुदरेवयंतेजायेमहि
क्षिप्रमस्मान्हनत्वं ॥ ३० ॥ इतीरितासावरमाशुवव्रेतेभ्योप्यपापत्वमथाप्रियत्वं ॥ तेषांतथैवात्मनएकमेषां

दीर्घायुषंतान्सुषुवेथशंतनोः ॥३१॥ अविघ्नतस्तान्विनिहंतुमेवपुराप्रतीपस्यहिदक्षिणोरुं ॥ समाश्रिताका
मिनीवत्वकामातत्पुत्रभार्याभवितुंविडंबात् ॥३२॥ तेनैवचोक्ताभवमेसुतस्यभार्यायतोदक्षिणोरुस्थितासि ॥
भागोहिदक्षोदुहितुःस्नुषायाभार्याभागोवामइतिप्रसिद्धः ॥३३॥ उवाचसातंनतुमांसुतस्तेकासीतिपृच्छेन्नतु
मानिवारयेत् ॥अयोग्यकर्त्रीमपिकारणंचमत्कर्मणोनैवपृच्छेत्कदाचित् ॥३४॥ यदात्रयाणामपिचैकमेषकरो
तिगच्छेयमहंविसृज्य ॥तदात्वदीयंसुतमित्युदीरितेतथेतिराजाप्यवदत्प्रतीपः ॥३५॥ तथैवपुत्रायचतेनतद्व
चोवधूक्तमुक्तंवचनाद्द्युनद्याः ॥कनीयसेसाह्यवदत्सुतस्तेनान्यःपतिःशंतनुरेवमेवृतः ॥३६॥ ततस्तुसाशंतनु
तोष्टपुत्रानवाप्यसप्तन्यहनत्तथाष्टमं ॥गंतुंततोमतिमाधायहंतुमिवोद्योगंसाहिमृषाचकार ॥३७॥ अवस्थिति
र्नातिसुखायमानुषेयतःसुराणामतएवगंतुं ॥ ऐच्छन्नतस्याहिबभूवमानुषोदेहोनरोत्थोहितदासशंतनोः
॥३८॥तांपुत्रनिधनोद्युक्तांन्यवारयतशंतनुः ॥ कासित्वंहेतुनाकेनहंसिपुत्रान्नृशंसवत् ॥३९॥ रूपंसुरवरस्त्री
णांतवतेननपातकं ॥ भवेत्कर्मत्वदीयंतन्महत्कारणमत्रहि ॥४०॥ तत्कारणंवदशुभेयदिमच्छ्रोत्रमर्हति ॥ इ
तीरितावदत्सर्वंप्रययौचसुरापगा ॥४१॥ नधर्मोदेवतानांहिज्ञातवासश्चिरंनृषु ॥ कारणादेवहिसुरान्नृषुवा

संप्रकुर्वंते ॥ ४२ ॥ कारणापगमेयांतिधर्मोप्येषांतथाविधः ॥ अदृश्यत्वमसंस्पर्शोह्यसंभाषणमेवच ॥ ४३ ॥
सुरैरपिनृजातैस्तुगुह्यधर्मोदिवौकसां ॥ अतःसावरुणंदेवंपूर्वभर्तारमप्यमुं ॥४४॥ नृजातंशंतनुंत्यक्त्वाप्रय
यौवरुणालयं ॥ सुतमष्टममादायभर्तुरेवाभ्यनुज्ञया ॥ वधोद्योगान्निवृत्तासाददौपुत्रंबृहस्पतौ ॥ ४५ ॥ देवव्र
तोसावनुशासनायमात्रादत्तोदेवगुरौशतार्धं॥संवत्सराणामखिलांश्चवेदान्समभ्यसत्तद्गशगांतरात्मा ॥४६॥
ततश्चमात्राजगतांगरीयस्यनंतपारेखिलसद्गुणार्णवे॥रामेभृगूणामधिपेप्रदत्तःशुश्रावतत्त्वंचशतार्धवर्षं ४७
सपंचविंशत्पुनरब्दकानामस्त्राणिचाभ्यस्यपतेर्भृगूणां॥मात्रासमानीयतटेनिजेतुसंस्थापितःप्रार्पयितुंस्वपित्रे
॥४८॥ सतत्रबध्वाशरपंजरेणगंगांविजह्रेस्यपितातदैव ॥ व्रजन्मृगार्थीतृषितोवलोकयन्गंगामतोयामभव
त्सुविस्मितः॥४९॥समार्गयामासततोस्यहेतुंज्ञस्यैतदास्वंचददर्शसूनुं॥क्रीडंतमस्त्रेणबभूवसोपिक्षणाददृश्यः
पितृदर्शनादनु ॥५०॥ मीमांसमानंतमवेक्ष्यगंगासुतंसमादायपतिंजगाद॥ अयंसुतस्तेपरमास्त्रवेत्तासमर्पि
तोवीर्यबलोपपन्नः ॥५१॥अस्याग्रजाःस्वांस्थितिमेवयाताहरेःपदांभोजसुपावितेजले॥तनूर्मदीयेप्रणिधायत
स्मात्तान्माशुचोनेनचमोदमानः॥५२॥इतिप्रदायामुमदृश्यतामगाद्गंगातमादाययय‍ौगृहंस्वकं॥ राजाभिषि

च्याथचयौवराज्येमुमोदतत्सद्गुणतर्पितोभृशं॥५३॥पुनःसपित्रानुमतोबृहस्पतेरवापवेदान्पुरुषायुषोर्धतः॥
रामात्तथास्त्राणिपुनस्त्ववापतावद्भिरब्दैस्त्रिशतैश्चतत्वं ॥५४॥ ससर्वविित्त्वंसमवाप्यरामात्समस्तविद्याधिपते
र्गुणार्णवात्॥पितुःसमीपंसमवाप्यतंचशुश्रूषमाणःप्रमुमोदवीरः॥५५॥ यदैवगंगासुषुवेष्टमंसुतंतदैवयातोमृ
गयांसशंतनुः॥शरद्वतोजातमपश्यदुत्तमंवनेविसृष्टंमिथुनंत्वयोनिजं ॥५६॥ शरद्वांस्तुतपःकुर्वन्ददर्शसहसो
र्वशीं॥चस्कंदरेतस्तस्याथशरस्तंबेततोभवत्॥५७॥विष्कंभोनामरुद्राणांभूभारहरणेंगतां॥ हरेःप्राप्तुंतथाता
राभार्यायाहिबृहस्पतेः॥५८॥तावुभौशंतनुर्दृष्ट्वाकृपाविष्टःस्वकंगृहं ॥ निनायनामचक्रेथकृपायाविषयौयतः
॥ ५९ ॥ कृपःकृपीतिसकृपस्तपोविष्णोश्चचारह ॥ तस्यप्रीतस्तदाविष्णुःसर्वलोकेश्वरेश्वरः ॥६०॥ प्रादा
देष्यत्ससऋषित्वमायुःकल्पांतमेवच ॥ सशंतनुगृहेतिष्ठन्देवव्रतसखाभवत् ॥६१॥ पुत्रवच्छंतनोश्चासीत्स
चपुत्रवदेवतत् ॥ मिथुनंपालयामासकृपोप्यस्त्राण्यवापच ॥ ६२ ॥ सर्ववेदानधिजगौसर्वशास्त्राणिकौशि
कात् ॥ तत्त्वज्ञानंतथाव्यासादाप्यसर्वज्ञतांगतः ॥ ६३ ॥ यदाभिजातःसकृपस्तदैवबृहस्पतेःसूनुरगाच्चगं
गां ॥ स्नातुंघृताचींसददर्शतत्रश्लथद्दुकूलांसुरवर्यकामिनीं ॥६४॥ तद्दर्शनात्स्कन्नमथेंद्रियंसद्रोणेदधाराशु

ततोभवत्स्वयं ॥ अंभोजजावेशयुतोबृहस्पतिःकर्तुंहरेःकर्मभुवोभरोद्धृतौ ॥ ६५ ॥ द्रोणेतिनामास्यचकार
तातोमुनिर्भरद्वाजउतास्यवेदान् ॥ अध्यापयामाससशास्त्रसंघान्सर्वज्ञतामापचसोचिरेण ॥६६॥ कालेचत
स्मिन्पृषतोनपत्योवनेतुपांचालपतिश्चचार॥तपोमहत्तस्यतथावराप्सरोवलोकनात्स्कंदितमाशुरेतः ॥६७॥
सतद्धिलज्जावशतःपदेनसमाक्रमत्तस्यबभूवसूनुः ॥ हूहूतुनाम्नासविरिंचगायकोनाम्नावहोयोमरुतांतदंशयु
क् ॥६८॥ सद्रोणतातात्समवापवेदानस्त्राणिविद्याश्चतथासमस्ताः ॥ द्रोणेनयुक्तःसतदागुरोःसुतंसहैवनौ
राज्यमितिह्यवादीत् ॥६९॥ पदेद्रुतत्वाद्द्रुपदाभिधेयःसराज्यमापाथनिजांकृपींसः ॥ द्रोणोपिभार्यांसमवा
प्यसर्वप्रतिग्रहोज्झश्चपुरेवसत्सुखी ॥७०॥ शिलोंछवृत्त्यैवहिवर्तयन्सधर्मंमहांतंविरजंजुषाणः ॥ उवासना
गाख्यपुरेसखाऽसदेवव्रतस्याथकृपस्यचैव ॥७१॥ तेषांसमानोवयसाविराटस्त्वभूद्धहानामविधातृगायकः ॥
मरुत्सुयोविवहोनामतस्याप्यंशेनयुक्तोनिजधर्मवर्ती ॥७२॥ ततःकदाचिन्मृगयांगतःसदद्दर्शकन्यांप्रवरां
तुशंतनुः ॥ यापूर्वसर्गेपितृपुत्रिकासतीचचारविष्णोस्तपउत्तमंचिरं ॥७३॥ यस्यैवरंविष्णुरदात्पुराहंसुत
स्तवस्यामितियावसोःसुता ॥ जातापुनर्दाशगृहेविवर्धिताव्यासात्मनाविष्णुरभूच्चयस्यां ॥७४॥ तद्दर्शना

नृपतिर्जातहृच्छयोवव्रेप्रदानायचदाशराजं॥ऋतेसतस्यास्तनयस्यराज्यंनैच्छद्दातुंतामथायाद्गृहंस्वं॥७५॥
तच्चिंतयाम्लानमुखंजनित्रंदृष्ट्वैवदेवव्रतआश्वपृच्छत्॥तत्कारणंसारथिमस्यतस्माच्छ्रुत्वाखिलंदाशगृहंजगा
म ॥ ७६॥ सतस्यविश्वासकृतेप्रतिज्ञांचकारनाहंकरवाणिराज्यं॥तथैवमेसंततितोभयंतेव्येतूर्ध्वरेताःसततं
भवानि ॥ ७७ ॥ भीमव्रतत्वाद्धितदास्यनामकृत्वादेवाभीष्मइतिह्यचीक्लृपन् ॥ प्रसूनवृष्टिंसचदाशदत्तां
कालींसमादायपितुःसमार्पयत् ॥ ७८ ॥ ज्ञात्वातुतांराजपुत्रींगुणाढ्यांसत्यस्यविष्णोर्मातरंनामतस्तत् ॥
लोकेप्रसिद्धांसत्यवतीत्युदारांविवाहयामासपितुःसभीष्मः ॥ ७९ ॥ प्रायःसतांनमनःपापमार्गेगच्छेदि
तिह्यात्ममनश्चसक्तं ॥ ज्ञात्वापितांदाशगृहेविवर्धितांजग्राहसद्धर्मरतश्चशंतनुः ॥ ८० ॥ स्वच्छंदमृत्युत्व
वरंप्रदायतथाप्यजेयत्वमधृष्यतांच ॥ युद्धेषुभीष्मस्यनृपोत्तमःसरेमेतथैवाब्दगणान्बहूंश्च ॥ ८१ ॥ ले
भेसचित्रांगदमत्रपुत्रंतथाद्वितीयंचविचित्रवीर्यं ॥ तयोश्चबाल्येव्यसृजच्छरीरंजीर्णंनदेहनचकिंममेति
॥ ८२ ॥ स्वेच्छयावरुणत्वंसप्रापनानिच्छयातनुः ॥ तस्मिन्कालेत्यज्यतेहिबलवद्धिर्वधंविना ॥ ८३ ॥
अतिसक्तास्तपोहीनाःकथंचिन्मृतिमाप्नुयुः ॥ अनिच्छयापिहियथामृतश्चित्रांगदानुजः ॥ ८४ ॥ अथौ

र्ध्वदैहिकंकृत्वापितुर्भीष्मोभ्यषेचयत् ॥ राज्येचित्रांगदंवीरंयौवराज्येस्यचानुजं ॥ ८५ ॥ चित्रांगदेन
निहतोनामस्वंत्वपरित्यजन् ॥ चित्रांगदोकृतोद्वाहोगंधर्वेणमहारणे ॥ ८६ ॥ विचित्रवीर्यंराजानंकृत्वाभी
ष्मोन्वपालयत् ॥ अथकाशिसुतास्तिस्रस्तदर्थंभीष्मआहरत् ॥ अंबामप्यंबिकानाम्नींतथैवांबालिकांपरां
॥ ८७ ॥ पाणिग्रहणकालेतुब्रह्मदत्तस्यवीर्यवान् ॥ विजित्यतंसाल्वराजंसमेतान्क्षत्रियानपि ॥८८॥ अंबि
कांबालिकेतत्रसंवादंचक्रतुःशुभे ॥ अंबासाभीष्मभार्यैवपूर्वदेहेतुनैच्छत ॥८९॥ शापाद्धिरण्यगर्भस्यसाल्व
कामाहमित्यपि ॥ उवाचतांसतत्याजसागमत्साल्वमेवच ॥ ९० ॥ तेनापिसंपरित्यक्तापरामृष्टेतिसापुनः ॥
भीष्ममापसनोगृह्णात्प्रययौसापिभार्गवं ॥९१॥ भ्रातुर्विवाहयामाससोंबिकांबालिकेततः ॥ भीष्मायतुयशो
दातुंयुयुधेतेनभार्गवः ॥९२॥ अनंतशक्तिरपिसन्नभीष्मंनिजघानह ॥नचांबांग्राहयामासभीष्मकारुण्ययंत्रि
तः ॥९३ ॥अनंतशक्तिःसकलांतरात्मायःसर्ववित्सर्ववशीचसर्वजित् ॥ नयत्समोन्योस्तिकथंचकुत्रचित्कथं
ह्यशक्तिःपरमस्यतस्य॥९४॥भीष्मंस्वभक्तंयशसाभिपूरयन्विमोहयन्नसुरांश्चैवरामः॥ जित्वैवभीष्मंनजघान
देवोवाचंचसत्यामकरोत्सतस्य ॥ ९५॥ विद्धवन्मुग्धवच्चैवकेशवोवेदनार्तवत्॥ दर्शयन्नपिमोहायनैवविष्णु

स्तथाभवेत् ॥ ९६॥ एवमादिपुराणोत्थवाक्याद्रामःसदाजयी ॥ यशोभीष्मस्यदत्वातुसोंबांचशरणागतां
॥९७॥ उन्मुच्यभर्तृद्वेषोत्थपापात्तेनाश्वयोजयत् ॥ अनंतरंशिखंडित्वात्तदासाशांकरंतपः ॥९८॥ भीष्मस्य
निधनार्थायपुंस्त्वार्थंचचकारह ॥ भीष्मोयथात्वांगृह्णीयात्तथाकुर्यामितीरितं॥रामेणसत्यंतच्चक्रेभीष्मेदेहांत
रंगते ॥९९॥ रुद्रस्तुतस्यास्तपसातुष्टःप्रादाद्वरंतदा ॥ भीष्मस्यमृतिहेतुत्वंकालात्पुंदेहसंभवं ॥१००॥ मा
लांचयइमांमालांगृह्णीयात्सहनिष्यति ॥ भीष्ममित्येवतांमालांगृहीत्वासानृपान्ययौ ॥१०१॥ तां नभीष्म
भयात्केपिजगृहुस्तांहिसाततः ॥ द्रुपदस्यगृहद्वारिन्यस्ययोगात्तनुंजहौ ॥१०२॥ एतस्मिन्नेवकालेतुसुतार्थंद्रु
पदस्तपः ॥ चकारशंभवेचैनंसोब्रवीत्कन्यकातव ॥१०३॥ भूत्वाभविष्यतिपुमानितिसांबाततोजनि ॥ ना
म्नाशिखंडिनीतस्याःपुंवत्कर्माणिचाकरोत् ॥ १०४ ॥ तस्त्यैपांचालराजःसदशार्णाधिपतेःसुतां ॥ उद्वाह
यामाससतांपुंवेषेणैवगूहितां ॥ १०५ ॥ अन्यत्रमातापित्रोस्तुनविज्ञातांबुबोधह ॥ धात्र्यैन्यत्रेदयत्साथत
त्पित्रेसान्यवेदयत् ॥ १०६ ॥ सक्रुद्धःप्रेषयामासनिहन्मित्वांसबांधवं ॥ इतिपांचालराजायनिर्जगामचसे ॥१८६॥
नया ॥१०७॥ विश्वस्यवाक्यंरुद्रस्यपुमानेवेतिपार्षतः ॥ प्रेषयामासधिग्बुद्धिर्भिन्नातेबालवाक्यतः ॥१०८॥

अपरीक्षकस्यतेराष्ट्रंकथमित्येवनर्मकृत्॥अथभार्यासमेतंतंपितरंचिंतयाकुलं॥१०९॥ दृष्ट्वाशिखंडिनीदुःखा
न्मन्निमित्तान्ननश्यतु॥इतिमत्वावनायैवययौयत्रचतुंबरुः॥११०॥स्थूणाकर्णाभिधेयस्तामपश्यद्दृढकर्णतः॥
सतस्याअखिलंश्रुत्वाकृपांचक्रेमहामनाः॥ १११ ॥ सतस्यैस्वंवपुःप्रादात्तदीयंजगृहेतदा॥ अंशेनपुंस्त्वभावा
र्थंपूर्वंदेहेसमास्थितः ॥ ११२ ॥ पुंसांस्त्रीत्वंभवेत्क्वापितथाप्यंतेपुमान्भवेत् ॥ स्त्रीणांनैवहिपुंस्त्वंस्याद्बलवत्का
रणैरपि ॥११३॥ अतःशिववरेप्येषाजज्ञेयोषैवनान्यथा ॥ पश्चाच्चपुंतनुंसैषाप्रविवेशैवपुंयुतां ॥११४॥ नास्या
देहःपुंस्त्वमापनचपुंसानधिष्ठिते ॥ पुंदेहेन्यवसत्साथगंधर्वेणत्वधिष्ठिते ॥११५॥ गांधर्वंदेहमाविश्यस्वकीयंभ
वनंययौ॥तस्यास्तद्देहसादृश्यंगंधर्वस्यप्रसादतः॥११६॥ प्रापगंधर्वदेहोपितयापश्चादधिष्ठितः॥ श्वोदेहिमम
देहंमेस्वंचदेहंसमाविश॥ ११७ ॥इत्युक्त्वासतुगंधर्वःकन्यादेहंसमास्थितः॥ उवासैववनेतस्मिन्धनदस्तत्र
चागमत्॥११८॥अप्रत्युत्थायिनंतंतुलीयमानंविलज्जया॥शशापधनदोदेवश्चिरमित्थंभवेतितं ॥११९॥ यदा
युद्धेमृतिंयातिसाकन्यापुंतनुस्थिता ॥ तदापुंस्त्वंपुनर्यासिचपलत्वादितीरितः॥ १२० ॥ तथावसत्स
गंधर्वःकन्यापित्रोरशेषतः॥ कथयामासानुभूतंतौभृशंमुदमापतुः ॥ १२१ ॥परीक्ष्यतामुपायैस्तुश्वशुरोल

ज्जितोययौ ॥ १२२ ॥ श्वोभूतेसातुगंधर्वंप्राप्यतद्वचनात्पुनः ॥ ययौतेनैवदेहेनपुंस्त्वमेवसमाश्रिता ॥
सशिखंडीनामतोभूदस्त्रशस्त्रप्रतापवान् ॥ १२३ ॥ विचित्रवीर्यःप्रमदाद्वयंतत्संप्राप्यरेमेद्धगणान्सुसक्तः ॥
तत्याजदेहंचसयक्ष्मणार्दितस्ततोस्यमाताऽस्मरदाशुकृष्णं ॥ १२४ ॥ आविर्बभूवाशुजगज्जनित्रोजनार्दनो
जन्मजराभयापहः ॥ समस्तविज्ञानतनुःसुखार्णवःसंपूजयामासचतंजनित्री ॥१२५॥ तंभीष्मपूर्वैःपरमाद
रार्चितंस्वभिष्टुतंचावददस्यमाता ॥ पुत्रौमृतौमेनतुराज्यमैच्छद्भीष्मोमयानितरामर्थितोपि ॥ १२६॥ क्षेत्रे
तवभ्रातुरपत्यमुत्तममुत्पादयास्मत्परमादरार्थितः॥इतीरितःप्रणतश्चाप्यभिष्टुतोभीष्मादिभिश्चाहजगद्गुरुर्व
चः ॥१२७॥ ऋतेरमांजातुममांगसंगयोग्यांगनानैवसुरालयेपि ॥ तथापितेवाक्यमहंकरिष्येसांवत्सरंसाचर
तुव्रतंमे ॥ १२८ ॥ सापूतदेहाथचवैष्णवव्रतान्मत्तःसमाप्नोतुसुतंवरिष्ठं ॥ इतीरितेराष्ट्रमुपैतिनाशमितिब्रुवं
तींपुनराहवाक्यं ॥१२९॥ सौम्यस्वरूपोप्यतिभीषणंमृगातचक्षुषोरूपमहंप्रदर्शये ॥ सहेतसातद्यदिपुत्रको
स्याभवेद्गुणाढ्योबलवीर्ययुक्तः ॥ १३० ॥ इतीरितेस्त्रियुदितस्तयागमत्कृष्णोंबिकासातुभयान्यमीलयत् ॥
अभूच्चतस्यांधृतराष्ट्रनामकोगंधर्वराट्पवनावेशयुक्तः ॥ १३१ ॥ समारुतावेशवशाद्बलाधिकोबभूवराजाधृ

तराष्ट्रनामा ॥ अदाद्वरंचास्यबलाधिकत्वंकृष्णोंधआसीत्सतुमातृदोषतः ॥१३२॥ ज्ञात्वातमंधंपुनरेवकृष्णं मातात्रवीज्जनयान्यंगुणाढ्यं ॥ अंबालिकायामितितत्तथाकरोद्भयाच्चसापांडुरभून्मृषाद्दृक् ॥१३३॥ पराव होनाममरुत्ततोभवद्वर्णेनपांडुःसहिनामतश्च॥सचासवीर्याधिकएववायोरावेशतःसर्वशस्त्रास्त्रवेत्ता ॥१३४॥ तस्मैतथाबलवीर्याधिकत्वंवरंप्रादात्कृष्णएवाथपांडुं ॥ विज्ञायतंप्राहपुनश्चमातानिर्दोषमन्यंजनयोत्तमंसुतं ॥१३५॥ उक्त्वेतिकृष्णंपुनरेवचस्नुषामाहत्वयाक्ष्णोर्हिनिमीलनंपुरा ॥ कृतंततस्तेसुतआसचांधस्ततःपुनः कृष्णमुपास्वभक्तितः ॥ १३६ ॥ इतीरिताप्यस्यहिमाययासाभीताभुजिष्यांकुमतिर्न्ययोजयत् ॥ सातंपरा नंदतनुंगुणार्णवंसंप्राप्यभक्त्यापरयैवरेमे ॥१३७॥ तस्यांसदेवोजनिधर्मराजोमांडव्यशापाद्यउवाहशूद्रतां॥ वसिष्ठसाम्यंसमभीप्समानंप्रच्यावयन्निच्छयाशापमाप ॥१३८॥ अयोग्यसंप्राप्तिकृतप्रयत्नदोषात्समारोपि तमेवशूले॥ चोरैर्हृतेर्थेपितुचोरबुद्ध्यामक्षीवधादित्यवदद्यमस्तं ॥१३९॥ नासत्यतातस्यचतत्रहेतुतःशापंग्र हीतुंसतथैवचोक्त्वा॥ अवापशूद्रत्वमथास्यनामचक्रेकृष्णःसर्ववित्त्वंतथादात् ॥१४०॥ विद्यारतेर्विदुरोना मचायंभविष्यतिज्ञानबलोपपन्नः॥ महाधनुर्बाहुबलाधिकश्चसुनीतिमानित्यवदत्सकृष्णः ॥ १४१ ॥ ज्ञात्वा

स्यशूद्रत्वमथास्यमातापुनश्चकृष्णंप्रणतायथाचे ॥ अंबालिकायांजनयान्यमित्यथोनैच्छत्सकृष्णोभवदप्यह
श्यः ॥ १४२ ॥ योग्यानिकर्माणिततस्तुतेषांचकारभीष्मोमुनिभिर्यथावत् ॥ विद्याःसमस्ताअददाच्चकृष्ण
स्तेषांपांडोरस्त्रशस्त्राणिभीष्मः ॥ १४३ ॥ तेसर्वविद्याप्रवराबभूवुर्विशेषतोविदुरःसर्ववेत्ता ॥ पांडुःसमस्तास्त्र
विदेकवीरोजिगायपृथ्वीमखिलांधनुर्धरः ॥ १४४ ॥ गवद्गुणादासतथैवसूतात्समस्तगंधर्वपतिःसतुंबरुः ॥
यउद्धहोनाममरुत्तदंशयुक्तोवशीसंजयनामधेयः ॥ १४५ ॥ विचित्रवीर्यस्यससूतपुत्रःसखाचतेषामभवत्प्रि
यश्च ॥ समस्तविन्मतिमान्व्यासशिष्योविशेषतोधृतराष्ट्रानुवर्ती ॥१४६॥ गांधारराजस्यसुतामुवाहगांधारि
नाम्नींसुबलस्यराजा ॥ ज्येष्ठोज्येष्ठांशकुनेर्द्वापरस्यनास्तिक्यरूपस्यकुकर्महेतोः ॥ १४७ ॥ शूरस्यपुत्रीगुण
शीलरूपयुक्तादत्तासख्युरेवस्वपित्रा ॥ नाम्नापृथाकुंतिभोजस्यतेनकुंतीभार्यापूर्वदेहेपिपांडोः ॥ १४८ ॥
कूर्मश्चनाम्नामरुदेवकुंतिभोजोथैनांवर्धयामाससम्यक् ॥ तत्रागमच्छंकरांशोतिकोपोदुर्वासास्तंप्राहमांवास
येति ॥१४९॥ तमाहराजायदिकन्यकायाःक्षमिष्यसेशक्तितःकर्मकर्त्र्याः ॥ सुखंवसेत्योमितितेनचोक्तेशुश्रू
षणायादिशदाशुकुंतीं ॥ १५० ॥ चकारकर्मसापृथामुनेःसुकोपनस्यहि ॥ यथानशक्यतेपरैःशरीरवाङ्म

नोनुगा ॥ १५१ ॥ सवत्सरत्रयोदशंतयायथावदर्चितः ॥ उपादिशत्परंमनुंसमस्तदेववश्यदं ॥ १५२ ॥ ऋतौ
तुसासमाप्लुतापरीक्षणायतन्मनोः॥समाह्वयद्दिवाकरंसचाजगामतत्क्षणात् ॥१५३॥ ततोनसाविसर्जितुंश
शाकतंविनारतिं ॥ सुवाक्ययत्नतोपितामथाससादभास्करः ॥१५४॥ सतत्रजज्ञिवान्स्वयंद्वितीयरूपकोवि
भुः ॥ सवर्मदिव्यकुंडलोज्ज्वलन्निवस्वतेजसा॥१५५॥ पुरासवालिमारणप्रभूतदोषकारणात् ॥ सहस्रवर्मना
मिनासुरेणवेष्टितोजनि ॥१५६॥ यथाग्रहैर्विदुष्यतेमतिर्नृणांतथैवहि॥अभूच्चदैत्यदूषितामतिर्दिवाकरात्मनः
॥१५७॥तथापिरामसेवनाद्धरेश्चसन्निधानयुक्॥सुदर्शनीयकर्णतःसकर्णनामकोभवत् ॥१५८॥ सरत्नपूर्णमं
जुषागतोविसर्जितोजले॥जनापवादभीतितस्तयायमस्वसुर्द्रुतं॥१५९॥नदीप्रवाहतोगतंददर्शसूतनंदनः॥
तमग्रहीत्सरत्नकंचकारपुत्रकंनिजं ॥१६०॥ सूतेनाधिरथेनलालिततनुस्तद्भार्ययाराधयासंवृद्धोनिखिलाःश्रु
तीरधिजगौसर्वाणिशास्त्राणिच ॥ बाल्यादेवमहाबलोनिजगुणैःसंभासमानोवसन्नाम्नासौवसुषेणतामगमद
प्यासीद्धमातद्वसु॥१६१॥अथकुंतीदत्तासापांडोःसोप्येतयाचिरंरेमे ॥ शूराच्छूद्रांजातांविदुरोवहदारुणींगु
णाढ्यांसः॥१६२॥अथचर्तायननामामद्रेशःशक्रतुल्यपुत्रार्थी॥कन्यारत्नंचाप्तुंचक्रेब्राह्मंतपोवरंचाप ॥१६३ ॥

प्रह्लादावरजोयःसंह्लादोनामतोहरेर्भक्तः॥सोभूद्ब्रह्मवरांतेवायोरावेशयुक्सुतोराज्ञः ॥१६४॥ समारुतावेशव
शात्पृथिव्यांबलाधिकोभूद्वरतश्चधातुः॥शल्यश्चनाम्नाखिलशत्रुशल्योबभूवकन्यास्यचमाद्रिनाम्नी ॥१६५॥
सापांडुभार्यैवचपूर्वजन्मन्यभूत्पुनश्चप्रतिपादितास्मै ॥ शल्यश्चराज्यंपितृदत्तमंजोजुगोपधर्मेणसमस्तशास्त्र
वित्॥ १६६॥ अथांगनारत्नमवाप्यतद्वयंपांडुस्तुभोगान्बुभुजेयथेष्टतः॥ अपीपलद्धर्मसमाश्रयोमहींज्येष्ठापचा
यीविदुरोक्तमार्गतः॥ १६७ ॥ भीष्मोहिराष्ट्रेधृतराष्ट्रमेवसंस्थाप्यपांडुंयुवराजमेव ॥ चक्रेतथाप्यंधइतिस्मरा
ज्यंचकारनासावकरोच्चपांडुः॥ १६८॥ भीष्मांबिकेयोक्तिपरःसदैवपांडुःशशासावनिमेकवीरः॥ अथांबिके
योबहुभिश्चयज्ञैरीजेसपांडुश्चमहाधनौघैः ॥१६९॥ नैषाविरोधेकुरुपांडवानांतिष्ठेदितिव्यासउदीर्णसद्गुणः॥
स्वमातरंस्वाश्रममेवनिन्येस्नुषेचतस्यायययतुःस्मतामनु ॥१७०॥ सुतोक्तमार्गेणविचिंत्यतंहरिंसुतात्मनाब्रह्म
तयाचसाययौ॥ परंपदंवैष्णवमेवकृष्णप्रसादतःस्वर्ययतुःस्नुषेच॥१७१॥ माताचसाविदुरस्यापलोकंवैरिंचम
न्वेवगतांबिकासती ॥ व्यासप्रसादात्सुतसद्गुणैश्चकालेनमुक्तिंचजगामसन्मतिः॥१७२॥ अंबालिकापिक्र ॥९८९॥
मयोगतोगात्परांगतिंनैवतथांबिकाययौ॥यथायथाविष्णुपरश्चिदात्मातथातथाह्यस्यगतिःपरत्र ॥ १७३ ॥

पांडुस्ततोराज्यभरंनिधायज्येष्ठेनुजेचैववनंजगाम ॥ पत्नीद्वयेनानुगतोबदर्यामुवासनारायणपालितायां ॥ १७४ ॥ गृहाश्रमेणैववनेनिवासंकुर्वन्सभोगान्बुभुजेतपश्च ॥ चक्रेमुनींद्रैःसहितोजगत्पतिंरमापतिंभक्तियुतोभिपूजयन् ॥ १७५ ॥ सकामतोहरिणत्वंप्रपन्नंदैवाद्दर्षिंग्राम्यकर्मानुषक्तं ॥ विद्धाशापंप्रापतस्मात्स्त्रियायुञ्जरिष्यसीत्येवबभूवचार्तः ॥१७६॥ न्यसिष्णुरुक्तःपृथयासनेतिप्रणामपूर्वंन्यवसत्तथैव ॥ ताभ्यांसमेतःशतशृंगपर्वतेनारायणस्याश्रममध्यगेपुरः ॥१७७॥ तपोनितांतंसचकारताभ्यांसमन्वितःकृष्णपदांबुजाश्रयः ॥ तत्संगपूतद्युसरिद्वरांभःसदावगाहातिपवित्रितांगः ॥ १७८ ॥ एतस्मिन्नेवकालेकमलभवशिवाग्रेसराःशक्रपूर्वाभूम्यापापात्मदैत्यैर्भुविकृतनिलयैराक्रमंचासहंत्या ॥ ईयुर्देवाधिदेवंशरणमजगुरुंपूर्णषाड्गुण्यमूर्तिंक्षीराब्धौनागभोगेशयितमनुपमानंदसंदोहदेहं ॥१७९॥ ऊचुःपरंपुरुषमेनमनंतशक्तिंसूक्तेनतेब्जजमुखाअपिपौरुषेण ॥ स्तुत्वाधराऽसुरवराक्रमणात्परेशखिन्नाह्यतोतिविमुखास्तवतेतिपापाः ॥ १८० ॥ दुःसंगतिर्भवतिभारवदेवदेवनित्यंसतामपिहिनःशृणुवाक्यमीश ॥ पूर्वंहतादितिसुताभवतारणेषुह्यस्मत्प्रियार्थमधुनाभुवितेभिजाताः ॥ १८१ ॥ आसीत्पुरादितिसुतैरमरोत्तमानांसंग्राम उत्तमगजाश्वरथद्विपद्भिः ॥ अक्षौ

हिणीशतमहौघमहौघमेवसैन्यंसुरात्मकमभूत्परमास्त्रयुक्तं ॥१८२॥ तस्मान्महौघगुणमासमहासुराणांसैन्यं
शिलागिरिमहास्त्रधरंसुघोरं॥ तेषांरथाश्वबहुनल्वपरिप्रमाणादेवासुरप्रवरकार्मुकबाणपूर्णाः॥नानांबराभर
णवेषवरायुधाढ्यादेवासुराःसमृपुराशुपरस्परंते ॥१८३॥ जघ्नुर्गिरींद्रतलमुष्टिमहास्त्रशस्त्रैश्चक्रुर्नदीश्चरुधिरौ
घवहामहौघं ॥ तत्रस्मदेववृषभैरसुरेशचम्वायुद्धेनिषूदितउतौघबलैःशतांशः ॥१८४॥ अथात्मसेनामवमृ
द्यमानांवीक्ष्यासुरःशंबरनामधेयः ॥ ससारमायाविदसह्यमायोवरादुमेशस्यसुरान्विमोहयन् ॥१८५॥ मा
यासहस्रेणसुराविमर्दितारणेविषेदुःशशिसूर्यमुख्याः॥ तान्वीक्ष्यवज्रीपरमाख्यविद्यांस्वयंभुदत्तांप्रयुयोजवै
ष्णवीं ॥ १८६ ॥ समस्तमायापहयातयैववराद्रमेशस्यसदाप्यसह्यया ॥ मायाविनेशुर्दितिजेंद्रसृष्टावारीश
वह्नींदुमुखाश्चमोचिताः ॥ १८७ ॥ यमेंदुसूर्यादिसुरास्ततोसुरान्निजघ्नुराप्यायितविक्रमास्तदा ॥ सुरेश्वरे
णोर्जितपौरुषाबहून्वज्रेणवज्रीनिजघानशंबरं ॥१८८॥ तस्मिन्हतेदानवलोकपालेदितेःसुतादुद्रुवुरिंद्रभीषि
ताः ॥ तान्विप्रचित्तिर्विनिवार्यधन्वीससारशक्रप्रमुखान्सुरोत्तमान् ॥ १८९ ॥ वरादजेयेनविधातुरेवसुरो ॥१९०॥
त्तमांस्तेनशरैर्निपातितान्॥ निरीक्ष्यशक्रंचविमोहितंद्रुतंन्यवारयत्तंपवनःशरौघैः ॥१९०॥ अस्त्राणितस्यास्त्र

वरैर्निवार्यंचिक्षेपतस्योरसिकांचनींगदां ॥ विचूर्णितोसौनिपपातमेरौमहाबलोवायुबलाभिनुन्नः ॥१९१॥
अथाससादाशुसकालनेमिस्त्वदाज्ञयायस्यवरंददौपुरा॥सर्वैरजेयत्वमजोखुरःससहस्त्रशीर्षोद्विसहस्त्रबाहुयुक्
॥ १९२ ॥ तमापतंतंप्रसमीक्ष्यमारुतस्त्वदाज्ञयादत्तवरस्त्वयैव ॥ हंतव्यइत्यस्मरदाशुहित्वांतदाविरासीस्त्व
मनंतपौरुषः ॥ १९३ ॥ तमस्त्रशस्त्राणिबहूनिबाहुभिःप्रवर्षमाणंभुवनाप्तदेहं ॥ चक्रेणबाहून्विनिकृत्त्यकानि
चन्यवेदयश्चाशुयमायपापं ॥१९४॥ ततोसुरास्तेनिहताअशेषास्त्वयात्रिभागानिहताश्चतुर्थं ॥ जघानवा
युःपुनरेवजातास्तेभूतलेधर्मबलोपपन्नाः ॥ १९५ ॥ राज्ञांमहावंशसुजन्मनांतुतेषामभूद्धर्ममतिर्विपापा ॥
शिक्षामवाप्यद्विजपुंगवानांत्वद्भक्तिरप्येषुहिकाचनस्यात् ॥१९६॥ त्वद्भक्तिलेशाभियुतःसुकर्माव्रजेन्नपापां
तुगतिंकथंचित् ॥ दैत्येश्वराणांचतमोंधमेवत्वयैवक्लृप्तंननुसत्यकाम ॥ १९७ ॥ धर्मस्यमिथ्यात्वभयाद्वयंत्वा
मथापिवादैत्यशुभाप्तिभीषा॥संप्रार्थयामोदितिजान्सुकर्मणस्त्वद्भक्तितश्चालयितुंचशीघ्रं॥१९८॥ यउग्रसेनः
सुरगायकःसजातोयदुष्वेनतथाभिधेयः॥तवैवसेवार्थममुष्यपुत्रोजातोसुरःकालनेमिःसईश ॥१९९॥ यस्त्व
त्प्रियार्थंनहतोहिवायुनाभवत्प्रसादात्परमीशतापि॥सएषभोजेषुपुनश्चजातोवरादुमेशस्यपरैरजेयः।२००॥

सऔग्रसेनेजनितोसुरेणक्षेत्रेहितद्रूपधरेणमायया ॥ गंधर्वजेनद्रमिलेननाम्नाकंसोजितोयेनवराच्छचीपतिः
॥ २०१ ॥ जित्वाजलेशंचहृतानियेनरत्नानियक्षाश्वजिताःशिवस्य ॥ कन्यावनार्थंमगधाधिपेनप्रयोजिता
स्तेचहृतेबलेन ॥२०२॥ सविप्रचित्तिश्वजरासुतोभूद्वराद्विधातुर्गिरिशस्यचैव ॥ सर्वैरजेयोबलमुत्तमंतज्ज्ञा
त्वैवकंसस्यमुदासुतेददौ ॥२०३॥ निवारयामासनकंसमुद्धतंशक्तोपियोयस्यबलेनकश्चित् ॥ तुल्यःपृथि
व्यांविवरेषुवाक्वचिद्वशेबलाढ्योनृपतींश्वचक्रे ॥२०४॥ हतौपुरायौमधुकैटभाख्यौत्वयैवहंसोडिभिकश्वजा
तौ ॥ वरादजेयौगिरिशस्यवीरौभक्तौजरासंधमनुस्मतौशिवे ॥२०५॥ अन्येपिभूमावसुराःप्रजातास्त्वया
हतायेसुरदैत्यसंगरे ॥ अन्येतथैवांधतमःप्रपेदिरेकार्यातथैषांचतमोगतिस्त्वया ॥२०६॥ व्यासावतारेनिह
तस्त्वयायःकलिःसुशास्त्रोक्तिभिरेवचाद्य ॥ श्रुत्वात्वदुक्तीःपुरुषेषुतिष्ठन्नीषच्चकारेवमनस्त्वयीश ॥२०७॥ रा
मात्मनायेनिहताश्वराक्षसाद्दष्ट्वाबलंतेपितदातवाद्य ॥ समंतवान्यंनहिचिंतयंतिसुपापिनोपीशतथाहनूमतः
॥२०८॥ येकेशवत्वद्बहुमानयुक्तास्तथैववायौनहितेतमोंधं ॥ योग्याःप्रवेष्टुंतदतोहिमार्गाच्चाल्यास्त्वयाज
नयित्वैवभूमौ ॥२०९॥ नितांतमुत्पाद्यभवद्विरोधंतथैववायौबहुभिःप्रकारैः ॥ सर्वेषुदेवेषुचपातनीयास्तम

स्यथांधेकलिपूर्वकासुराः ॥ २१० ॥ हतौचयौरावणकुंभकर्णौत्वयात्वदीयौप्रतिहारपालौ ॥ महासुरावेश
युतौहिशापात्त्वयैवतावद्यविमोचनीयौ ॥ २११ ॥ यौतौतवारीहतयोःप्रविष्टौदैत्यौतुतावंधतमःप्रवेश्यौ ॥
यौतौत्वदीयौभवदीयवेश्मत्वयापुनःप्रापणीयौपरेश ॥२१२॥ आविश्ययोबलिमंजश्चकारप्रतीपमस्मासुत
थात्वयीश ॥ सचासुरोबलिनामैवभूमौसाल्वोनाम्नाब्रह्मदत्तस्यजातः ॥२१३॥ मायामयंतेनविमानमग्र्यम
भेद्यमाप्तंसकलैर्गिरीशात् ॥ विद्रावितोयोबहुशस्त्वयैवरामस्वरूपेणभृगूद्वहेन ॥२१४॥ नासौहतःशक्तिम
तापितत्रकृष्णावतारेसमयैववध्यः ॥ इत्यात्मसंकल्पमृतंविधातुंसचात्रवध्योभवतातिपापी ॥२१५॥ यदी
यमारुह्यविमानमस्यपिताभवत्सौभपतिश्चनाम्ना ॥ यदासभीष्मेणजितःपितास्यतदाससाल्वस्तपसिस्थितो
भूत् ॥ २१६ ॥ सचाद्यतस्मात्तपसोनिवृत्तोजरासुतस्यानुमतेस्थितोहि ॥ अनन्यवध्योभवताद्यवध्यःसप्रा
पणीयश्चतमस्यथोग्रे ॥२१७॥ योबाणमाविश्यमहासुरोभूत्स्थितःसनाम्नाप्रथितोपिबाणः ॥ सकीचकोना
मबभूवरुद्रवरादवध्यःसतमःप्रवेश्यः ॥ २१८ ॥ अतस्त्वयाभुव्यवतीर्यदेवकार्याणिकार्याण्यखिलानिदेव ॥
त्वमेवदेवेशगतिःसुराणांब्रह्मेशशक्रेंदुयमादिकानां ॥ २१९ ॥ त्वमेवनित्योदितपूर्णशक्तिस्त्वमेवनित्योदि

तपूर्णचिद्धनः ॥ त्वमेवनित्योदितपूर्णसत्सुखस्त्वाद्दङ्नकश्चित्कुतएवतेधिकः ॥ २२० ॥ इतीरितोदे
ववरैरुदारगुणार्णवोक्षोभ्यतमामृताकृतिः ॥ उत्थायतस्मात्प्रययावनंतसोमार्ककांतिद्युतिरन्वितोमरैः
॥ २२१ ॥ समेरुमध्याहचतुर्मुखंप्रभुर्यत्रत्वयोक्तोस्मिहितत्रसर्वथा ॥ प्रादुर्भविष्येभवतोहिभक्त्यावशस्त
वाहंस्ववशोपिचेच्छया ॥२२२॥ ब्रह्माप्रणम्याहतमात्मकारणंप्रादांपुराहंवरुणायगाःशुभाः ॥ जहारतास्त
स्यपितामृतस्रवाःसकश्यपोद्राक्सहसातिगर्वितः ॥२२३॥ मात्रात्वदित्याचतथासुरभ्याप्रचोदितेनैवहृता
सुतासु ॥ श्रुत्वाजलेशात्समयाभिशप्तःक्षत्रेषुगोजीवनकोभवेति ॥२२४॥ शूरात्सजातोबहुगोधनाढ्योभू
मौयमाहुर्वसुदेवइत्यपि ॥ तस्यैवभार्यात्वदितिश्चदेवकीबभूवचान्यासुरभिश्चरोहिणी ॥२२५॥ तत्त्वंभवस्वा
शुचदेवकीसुतस्तथैवयोद्रोणनामावसुःसः ॥ स्वभार्ययाधरयात्वपितृत्वंप्राप्तुंतपस्तेपउदारमानसः ॥२२६॥
तस्मैवरःसमयासन्निसृष्टःसचासनंदाख्यउतास्यभार्या॥नाम्नायशोदासचशूरतातसुतस्यवैश्याप्रभवोथगोपः
॥२२७॥तौदेवकीवसुदेवौचतेपतुस्तपस्त्वदीयंसुतमिच्छमानौ॥त्वामेवतस्मात्प्रथमंप्रदर्श्यतत्रस्वरूपंहिततो
व्रजंव्रज ॥ २२८ ॥ इतीरितःसोब्जभवेनकेशवस्तथेतिचोक्त्वापुनराहदेवताः ॥ सर्वेभवंतोभवताशुमानुषे

कार्यानुसारेणयथानुरूपतः ॥ २२९ ॥ अथावतीर्णाःसकलाश्चदेवतायथायथैवाहहरिस्तथातथा ॥ वित्ते
श्वरःपूर्वमभूद्धिभौमाद्धरेःसुतत्वेपितदिच्छयाऽसुरात् ॥ २३० ॥ पापेनतेनापहृतोहिहस्तीशिवप्रदत्तःसुप्र
तीकाभिधानः ॥ तदर्थमेवास्यसुतोभिजातोधनेश्वरोभगदत्ताभिधानः ॥ २३१ ॥ महासुरस्यांशयुतःसए
वरुद्रावेशाद्बलवानस्त्रवांश्च ॥ शिष्योमहेंद्रस्यहतेबभूवतातेस्वधर्माभिरतश्चनित्यं ॥२३२॥ अभूच्छिनिर्ना
मयदुप्रवीरस्तस्यात्मजःसत्यकआसतस्मात् ॥ कृष्णःपक्षोयुयुधानाभिधेयोगरुत्मतोंशेनयुतोबभूव ॥२३३॥
यःसंवहोनाममरुत्तदंशश्चकस्यविष्णोश्चबभूवतस्मिन् ॥ यदुष्वभूद्धृदिकोभोजवंशेसितःपक्षस्तस्यसुतो
बभूव ॥ २३४ ॥ सपांचजन्यांशयुतोमरुत्सुतथांशयुक्तःप्रवहस्यवीरः ॥ नामास्यचाभूत्कृतवर्मेत्यथा
न्येयेयादवास्तेपिसुराःसगोपाः ॥ २३५ ॥ येपांडवानामभवन्सहायादेवाश्चदेवानुचराःसमस्ताः ॥ अ
न्येपिसर्वेत्वसुराहिमध्यमायेमानुषास्तेचलबुद्धिवृत्तयः ॥ २३६ ॥ लिंगंसुराणांहिपरैवभक्तिर्विष्णौतदन्येषु
चतत्प्रतीपता ॥ अतोत्रयेयेहरिभक्तितत्परास्तेतेसुरास्तद्धरिताविशेषतः ॥ २३७ ॥ इतिश्रीमदानंदतीर्थ
भगवत्पादाचार्यविरचितेश्रीमन्महाभारततात्पर्यनिर्णयेएकादशोऽध्यायः ॥ ११ ॥ ॥

ॐबभूवगंधर्वमुनिस्तुदेवकःसआससेवार्थमथाहुकाद्धरेः ॥ सउग्रसेनावरजस्तथैवनामास्यतस्मादजनिस्म
देवकी ॥ १ ॥ अन्याश्चयाःकश्यपस्यैवभार्याज्येष्ठांतुतामाहुकआत्मपुत्रीं ॥ चकारतस्माद्धिपितृष्वसासा
स्वसाचकंसस्यबभूवदेवकी॥२॥सैवादितिर्वसुदेवस्यदत्तातस्यारथंमांगलंकंसएव ॥संयापयामासतदाहिवा
युर्जगादवाक्यंगगनस्थितोमुं ॥ ३ ॥ विनापराधाद्धिततोगरीयसोनमातुलोवध्यतामेतिविष्णोः ॥ लोक
स्यधर्माननुवर्ततोतःपित्रोर्विरोधार्थमुवाचवायुः ॥४॥ मृत्युस्तवास्याभविताष्टमःसुतोमूढेतिचोक्तोजगृहेकृ
पाणं ॥ पुत्रान्समर्प्यास्यचशूरसूनुर्विमोच्यतांतत्सहितोगृहंययौ ॥ ५ ॥ षट्कन्यकाश्चावरजागृहीतास्तेनै
वताभिश्चमुमोदशूरजः ॥ बाह्लीकपुत्रीचपुरागृहीतापुरास्यभार्यासुरभिस्तुरोहिणी ॥६॥ राज्ञश्चकाशीप्रभ
वस्यकन्यकांसपुत्रिकापुत्रकधर्मतोवहत् ॥ कन्यांतथाकरवीरेश्वरस्यतेनैवधर्मेणदितिंदनुंपुरा ॥७॥ योमन्य
तेविष्णुरेवाहमित्यसौपापोवेनःपौंड्रकोवासुदेवः ॥ जातःपुनःशूरजात्काशिजायांनान्योमत्तोविष्णुरस्तीति
वादी ॥ ८ ॥ धुंधुर्हतोयोहरिणामधोःसुतआसीत्सुतायांकरवीरेश्वरस्य ॥ सृगालनामावसुदेवोथदेवकी
मुदूह्यशौरिर्नययावुभेते ॥ ९ ॥ ततस्तुतौवृष्णिशत्रूबभूवतुर्ज्येष्ठौसुतौशूरसुतस्यनित्यं ॥ अन्यासुचप्रापसु

तानुदारान्देवावतारान्वसुदेवोखिलज्ञः ॥ १० ॥ येयेहिदेवाःपृथिवींगतास्तेसर्वेशिष्याःसत्यवतीसुतस्य ॥
विष्णोर्ज्ञानंप्राप्यसर्वेखिलज्ञास्तस्माद्यथायोग्यतयाबभूवुः ॥ ११ ॥ मरीचिजाःषण्मुनयोबभूवुस्तेदेवकंप्राह
सन्कार्श्यहेतोः ॥ तच्छापतःकालनेमिप्रसूताअवध्यतार्थंतपएवचक्रुः ॥ १२ ॥ धाताप्रादाद्वरमेषांतथैवश
शापतान्क्ष्मातलेसंभवध्वं ॥ तत्रस्वतातोभवतांनिहंतेत्यात्मान्यतोवरलिप्सून्हरिण्यः ॥१३॥दुर्गातदातान्भ
गवत्प्रचोदिताप्रस्वापयित्वाप्रचकर्षकायात् ॥ क्रमात्समावेशयदाशुदेवकीगर्भाशयेतान्व्यहनच्चकंसः ॥१४॥
तदामुनींद्रसंयुतःसदोविधातुरुत्तमं ॥ सपांडुरातुमैच्छतन्यवारयंश्चतेतदा ॥१५॥ यदर्थमेषजायतेपुमान्हि
तस्यसीकृतेः ॥ शुभांगतिंनतुव्रजेद्ध्रुवंततोन्यवारयन् ॥१६॥प्रधानदेवताजनौनियोक्तुमात्मनःप्रियां ॥ बभू
वपांडुरेषतद्विनानतस्यसद्गतिः ॥ १७ ॥ अतोन्यथासुतानृतेव्रजंतिसद्गतिंनराः ॥ यथैवधर्मभूषणोजगाम
संध्यकासुतः ॥ १८ ॥ तदाकलिश्चराक्षसाबभूवुरिंद्रजिन्मुखाः ॥ विचित्रवीर्यनंदनप्रियोदरेहिगर्भगाः
॥ १९ ॥ तदास्यसोनुजोशृणोन्मुनींद्रभाषितंचतत् ॥ विचार्यचप्रियामिदंजगादवासुदेवधीः ॥२०॥ यएव
मद्गुणाधिकस्ततःसुतंसमाप्नुहि ॥ सुतंविनाननोगतिंशुभांवदंतिसाधवः ॥ २१ ॥ तदस्यकृच्छ्रतोवचःपृथा

ग्रहीज्जगादच ॥ ममास्तिदेववश्यदोमनूत्तमःसुतासिदः ॥ २२ ॥ नतेसुरानृतेसमःसुरेषुकेचिदेवच ॥ अ
तस्त्वाधिकंसुरंकमाह्वयेत्वदाज्ञया ॥ २३ ॥ वरंसमाश्रितापतिंव्रजेतयाततोधमं ॥ नकाचिदस्तिनिष्कृति
र्नभर्तृलोकमृच्छति ॥ २४ ॥ कृतेपुरासुरास्तथासुरांगनाश्चकेवलं ॥ निमित्ततोपिताःक्वचिन्नतान्विहायरे
मिरे ॥ २५ ॥ मनोवचःशरीरतोयतोहिताःपतिव्रताः ॥ अनादिकालतोभवंस्ततःसभर्तृकाःसदा ॥ २६ ॥
स्वभर्तृभिर्विमुक्तिगाःसहैवताभवंतिहि ॥ कृतांतमाप्यचाप्सरःस्त्रियोबभूवुरूर्जिताः ॥ २७ ॥ अनावृताश्च
तास्तथायथेष्टभर्तृकाःसदा ॥ अतस्तुतानभर्तृभिर्विमुक्तिमापुरुत्तमां ॥ २८ ॥ सुरस्त्रियोतिकारणैर्यदान्य
थास्थिताःसदा ॥ दुरन्वयाःसुदुःसहाविपत्ततोभविष्यति ॥२९॥ अयुक्तमुक्तवांस्ततोभवांस्तथापितेवचः ॥
अलंघ्यमेवमेततोवदस्वपुत्रदंसुरं ॥ ३० ॥ इतीरितोब्रवीन्नृपोनधर्मतोविनाभुवः ॥ नृपोभिरक्षिताभवेत्त
दाह्वयाशुतंविभुं ॥ ३१ ॥ सधर्मजःसुधार्मिकोभवेद्धिसूनुरुत्तमः ॥ इतीरितेतयायमःसमाहुतोगमद्द्रुतं
॥ ३२ ॥ ततश्चसद्यएवसासुषावपुत्रमुत्तमं ॥ युधिष्ठिरंयमोहिसप्रपेदआत्मपुत्रतां ॥ ३३ ॥ यमेसुतेतुकुं
तितःप्रजातएवसौबली ॥ अदह्यतेर्ष्ययाचिरंबभंजगर्भमेवच ॥ ३४ ॥ स्वगर्भपातनेकृतेतयाजगामकेश

वः ॥ पराशरात्मजोन्यधाद्धटेषुतान्विभागशः ॥३५॥ शतात्मनाविभेदिताःशतंसुयोधनादयः ॥ बभूवुर
न्वहंततःशतोत्तराचदुःशला ॥३६॥ सदेवकार्यसिद्धयेररक्षगर्भमीश्वरः ॥ पराशरात्मजोविभुर्विचित्रवीर्य
जोद्भवं ॥ ३७ ॥ कलिःसुयोधनोजनिप्रभूतबाहुवीर्ययुक् ॥ प्रधानवायुसन्निधेर्बलाधिकत्वमस्यतत् ॥३८॥
पुराहिमेरुमूर्धनित्रिविष्टपौकसांवचः ॥ वसुंधरातलोद्भवोन्मुखंश्रुतंदितेःसुतैः ॥ ३९ ॥ ततस्तुतेत्रिलोचनं
तपोबलादतोषयन् ॥ वृतश्चदेवकंटकोह्यवध्यएवसर्वतः ॥ ४० ॥ वरादुमापतेस्ततःकलिःसदेवकंटकः ॥ ब
भूववज्रकाययुक्सुयोधनोमहाबलः ॥ ४१ ॥ अवध्यएवसर्वतःसुयोधनेसमुत्थिते ॥ घृताभिपूर्णकुंभतःसइं
द्रजित्समुत्थितः ॥ ४२ ॥ सदुःखशासनोभवत्ततोतिकायसंभवः ॥ सवैविकर्णउच्यतेततःखरोभवद्दली
॥ ४३ ॥ सचित्रसेननामकस्तथापरेचराक्षसाः ॥ बभूवुरुग्रपौरुषाविचित्रवीर्यजात्मजाः ॥ ४४ ॥ समस्त
दोषरूपिणःशरीरिणोहितेभवन् ॥ मृषेतिनामतोहियाबभूवदुःशलासुरी ॥४५॥ कुहूप्रवेशसंयुताययार्जुने
र्वधायहि ॥ तपःकृतंत्रिशूलिनेततोहिसात्रजज्ञुषी॥४६॥तयोदितोहिसैंधवोबभूवकारणंवधे॥सकालकेयदा
नवस्तदर्थमासभूतले॥४७॥तथासनिर्ऋताभिधोनुजःसनिर्ऋतेरभूत् ॥ सनासिकामरुच्युतोयुयुत्सुनामकःकृ

ती॥४८॥सचांबिकेयवीर्यजःसुयोधनादनंतरः॥ बभूववैश्यकन्यकोदरोद्भवोहरिप्रियः ॥४९॥ युधिष्ठिरेजात
उवाचपांडुर्बाह्वोर्बलाज्ज्ञानबलाच्चधर्मः॥रक्ष्योन्यथानाशमुपैतितस्माद्बलढ्याद्व्यंजनयाशुपुत्रं ॥५०॥ यज्ञा
धिकोह्यश्वमेधोमनुष्यदृश्येषुतेजस्स्वधिकोहिभास्करः॥ वर्णेषुविप्रःसकलैर्गुणैर्वरोदेवेषुवायुःपुरुषोत्तमादृते
॥५१॥ विशेषतोप्येषपितैवमेप्रभुर्व्यासात्मनाविष्णुरनंतपौरुषः॥अतश्चतेश्वशुरोनैवयोग्योदातुंपुत्रंवायुमुपै
हितंप्रभुं ॥५२॥ इतीरितेपृथयाहूतवायुसंस्पर्शमात्रादभवद्बलढ्ये ॥ समोजगत्यस्तिनयश्चकश्चिद्भक्तौचवि
ष्णोर्भगवद्वशःसुतः ॥ ५३॥ सवायुरेवाभवदत्रभीमनामाभृतामाःसकलाहियस्मिन् ॥ सविष्णुनेशेनयुतः
सदैवनाम्नासेनोभीमसेनस्ततोसौ ॥ ५४॥ तज्जन्ममात्रेणधराविदारिताशार्दूलभीताज्जननीकराद्यदा॥ प
पातसंचूर्णितएवपर्वतस्तेनाखिलोसौशतशृंगनामा ॥५५॥ तस्मिन्प्रजातेरुधिरंप्रसस्रुवुर्महासुरावाहनसैन्य
संयुताः॥नृपाश्चतत्पक्षभवाःसमस्तास्तदाभीताअसुराराक्षसाश्च ॥५६॥ अवर्धतात्रैववृकोदरोवनेमुदंसुरा
णामधिकंप्रवर्धयन् ॥ तदैवशेषोहरिणोदितोविशद्गर्भंसुतायाअपिदेवकस्य ॥ ५७॥ सतत्रमासत्रयमुष्यदु ॥११५॥
र्गयापवाहितोरोहिणीगर्भमाशु॥ नियुक्तयाकेशवेनाथतत्रस्थित्वामासान्सप्तजातःपृथिव्यां॥ ५८॥ सना

मतोबलदेवोबलाढ्योबभूवतस्यानुजनार्दनःप्रभुः ॥ आविर्बभूवाखिलसद्गुणैकपूर्णःसुतायामपिदेवकस्य
॥ ५९ ॥ यःसत्सुखज्ञानबलैकदेहःसमस्तदोषस्पर्शोज्झितःसदा ॥ अव्यक्ततत्कार्यमयोनयस्यदेहःकुतश्चि
त्क्वचसह्यजोहरिः ॥ ६० ॥ नशुक्लरक्तप्रभवोस्यकायस्तथापितत्पुत्रतयोच्यतेमृषा ॥ जनस्यमोहायशरीरतो
स्यायदाविरासीदमलस्वरूपः ॥ ६१ ॥ आविश्यपूर्वंवसुदेवमेवविवेशतस्मादृतुकालएव ॥ देवीमुवासात्रच
सप्तमासान्साधांस्ततश्चाविरभूदजोपि ॥६२॥ यथापुरास्तंभतआविरासीदशुक्लरक्तोपिनृसिंहरूपः ॥ तथैव
कृष्णोपितथापिमातापितृक्रमादेवविमोहयत्यजः ॥६३॥ पितृक्रमंमोहनार्थंसमेतिनतावताशुक्लतोरक्ततश्च ॥
जातोस्यदेहस्त्वितिदर्शनायसशंखचक्राब्जगदःसदृष्टः ॥ ६४ ॥ अनेकसूर्याभकिरीटयुक्तोविद्युत्प्रभेकुंडले
धारयंश्च ॥ पीतांबरोवनमालीस्वनंतसूर्योरुदीप्तिर्दृहशेगुणार्णवः ॥६५॥ सकंजयोनिप्रमुखैःसुरैःस्तुतःपित्रा
चमात्राचजगादशूरजं ॥ नयस्वमांनंदगृहानितिस्मततोबभूवद्विभुजोजनार्दनः ॥ ६६ ॥ तदैवजाताचह
रेरनुज्ञयादुर्गाभिधाश्रीरनुनंदपत्न्यां ॥ ततस्तमादायहरिंययौसशूरात्मजोनंदगृहान्निशीथे ॥६७॥ संस्था
प्यतंतत्रतथैवकन्यकामादायतस्मात्स्वगृहंपुनर्ययौ ॥ हत्वास्वसुर्गर्भषट्कंक्रमेणमत्वाष्टमंतत्रजगामकंसः

॥ ६८ ॥ गर्भंदेवक्याःसप्तमंमेनिरेहिलोकाःसुतंत्वष्टमंतांततःसः ॥ मत्वाहंतुंपादयोःसंप्रगृह्यसंपोथयामास
शिलातलेच ॥ ६९ ॥ सातद्धस्तात्क्षिप्रमुत्पत्यदेवीखेदृश्यतैवाष्टभुजासमग्रा ॥ ब्रह्मादिभिःपूज्यमानासम
ग्रैरत्यद्भुताकारवतीहरिप्रिया ॥ ७० ॥ उवाचचार्यातवमृत्युरत्रक्कचित्प्रजातोहिवृथैवपाप ॥ अनागसींमां
विनिहंतुमिच्छस्यशक्यकार्येतवचोद्यमोयं ॥ ७१ ॥ उक्तेतिकंसंपुनरेवदेवकीतल्पेशयद्बालरूपैवदुर्गा ॥
नाज्ञासिषुस्तामथकेचनात्रऋतेहिमातापितरौगुणाढ्यां ॥ ७२ ॥ श्रुत्वातयोक्तंतुतदैवकंसःपश्चात्तापाद्वसुदे
वंसभार्यं ॥ प्रसादयामासपुनःपुनश्चविहायकोपंचतमूचतुस्तौ ॥ सुखस्यदुःखस्यचराजसिंहनान्यःकर्तावासु
देवादितिस्म ॥७३॥ आनीयकंसोथगृहेस्वमंत्रिणःप्रोवाचकन्यावचनंसमस्तं ॥ श्रुत्वाचतेप्रोचुरत्यंतपापाः
कार्यंबालानांनिधनंसर्वशोपि ॥ ७४ ॥ तथेतितांस्तत्रनियुज्यकंसोगृहंस्वकीयंप्रविवेशपापः ॥ चेरुश्चतेबा
लवधेसदोद्यताहिंसाविहाराःसततंस्वभावतः ॥ ७५ ॥ अथप्रभातेशयनेशयानमपश्यतामब्जदलायताक्षं ॥
कृष्णंयशोदाचतथैवनंदआनंदसांद्राकृतिमप्रमेयं ॥७६॥ मेनातएतौनिजपुत्रमेनंस्रष्टारमब्जप्रभवस्यचेशं ॥
महोत्सवात्पूर्णमनाश्चनंदोविप्रेभ्योदाल्लक्षमितास्तदागाः ॥७७॥ सुवर्णरत्नांबरभूषणानिबहूनिगोजीविग

णाधिनाथः ॥ प्रादादथोपायनपाणयस्तंगोपायशोदांचमुदास्त्रियोगमन् ॥ ७८॥ गतेषुतत्रैवदिनेषुकेषुचि
ज्जगामकंसस्यगृहंसनंदः ॥ पूर्वंहिनंदःसकरंहिदातुंबृहद्वनान्निःसृतःप्रापकृष्णां ॥७९॥ सहागतातेनतदाय
शोदासुषावदुर्गामथतत्रशौरिः ॥ निधायकृष्णंप्रतिगृह्यकन्यकांगृहंययौनंदउवासतत्र ॥ ८० ॥ निरुष्यत
स्मिन्यमुनातटेसमासंययौद्रष्टुकामोनरेंद्रं ॥ राज्ञेथतंदत्तकरंददर्शशूरात्मजोवाक्यमुवाचचैनं ॥ ८१ ॥ या
ह्युत्पाताःसंतितत्रेत्युदीरितेजगामशीघ्रंयमुनांसनंदः ॥ रात्रावेवागच्छमानेतुनंदेकंसस्यधात्रीतुजगामगो
ष्ठं ॥ ८२ ॥ सापूतनानामनिजस्वरूपमाच्छाद्यरात्रौशुभरूपवच्च ॥ विवेशनंदस्यगृहंबृहद्वनप्रांतेहिमार्गैर
चितंप्रयाणे ॥८३॥ तीरेभगिन्यास्तुयमस्यवस्त्रगृहेशयानंपुरुषोत्तमंतं ॥ जग्राहमात्रातुयशोदयातयानिद्रा
युजाप्रेक्ष्यमाणाशुभेव ॥ ८४ ॥ तन्माययाधर्षितानिद्रयाचन्यवारयन्नैवहिनंदजाया ॥ तयाप्रदत्तंस्तनमी
शिताद्युभिःपपौसहैवाशुजनार्दनःप्रभुः ॥ ८५ ॥ मृतास्वरूपेणसुभीषणेनपपातसाव्याप्यवनंसमस्तं ॥ तदा
गमन्नंदगोपोपितत्रदृष्ट्वाचसर्वेप्यभवन्सुविस्मिताः ॥ ८६ ॥ साताटकाचोर्वशीसंप्रविष्टाकृष्णावध्यानान्निर
यंसंजगाम ॥ सातूर्वशीकृष्णभुक्तस्तनेनपूतास्वर्गंप्रययौतत्क्षणेन ॥८७॥ सातुंबरोःसंगतआविवेशरक्षस्त

नुंशापतोवित्तपस्य ॥ कृष्णस्पर्शाच्छुद्धभवापुनर्दिवंययौतुष्टेकिमलभ्यंरमेशे ॥ ८८ ॥ यदाऽऽपदेवश्चतुरो
थमासांस्तदोपनिष्क्रामणमस्यचासीत् ॥ जन्मर्क्षमस्मिन्दिनएवचासीत्प्रातःकिंचित्तत्रमहोत्सवोभूत् ॥८९॥
तदाशयानःशकटस्यसोधःपदाक्षिपत्तंदितिजंनिहंतुं॥अनःसमाविश्यदितेःसुतोसौस्थितःप्रतीपायहरेःसुपा
पः ॥९०॥ क्षिप्तोनसिस्थःशकटाक्षनामासविष्णुनेत्वासहितःपपात ॥ ममारचाशुप्रतिभग्नगात्रोव्यत्यस्तच
क्राक्षमभूदनश्च ॥ ९१ ॥ सासंभ्रमात्तंप्रतिगृह्यशंकयाकृष्णंयशोदाद्विजवर्यसूक्तिभिः ॥ संस्नापयामासन
दीतटात्तदासमागतानंदवचोभितर्जिता ॥९२॥ हत्वातुतंकंसभृत्यंसकृष्णःशिश्येपुनःशिशुवत्सर्वशास्ता ॥
एवंगोपान्प्रीणयन्बालकेलीविनोदतोन्यवसत्तत्रदेवः ॥ ९३ ॥ विवर्धमानेलोकदृष्ट्यैवकृष्णेपांडुःपुनःप्राहपृ
थामिदंवचः ॥ धर्मिष्ठोनौसूनुरग्रेबभूवबलाढ्यज्येष्ठउतापरश्च ॥९४॥ यदैकएवातिबलोपपन्नोभवेत्तदातेन
परावमर्दे ॥ प्रवर्तमानेस्वपुरंहरेयुश्चौर्यात्परेतद्धयमत्रयोग्यं ॥९५॥ शस्त्रास्त्रविद्वीर्यवान्नौसुतोन्योभवेद्देवं
तादृशमाह्वयातः ॥ शेषस्तवभ्रातृसुतोभिजातस्तस्मान्नासौसुतदानाययोग्यः ॥९६॥ नवैसुपर्णःसुतदोन ॥११७॥
रेषुप्रजायतेचास्ययतस्तथाज्ञा ॥ कृतापुराहरिणाशंकरस्तुक्रोधात्मकःपालनेनैवयोग्यः ॥९७॥ अतोमहेंद्रो

बलवाननंतरस्तेषांसमाह्वानमिहार्हतिस्वराट्॥इतीरितासाह्वयदाशुवासवंततःप्रजज्ञेस्वयमेवशक्रः ॥९८॥
सचार्जुनोनामनरांशयुक्तोविष्णवावेशीबलवानस्त्रवेत्ता॥रूप्यन्यस्स्यात्सूनुरित्युच्यमानाभर्त्राकुंतीनेतितंप्रा
हधर्मात्॥९९॥बृहस्पतिःपूर्वमभूद्धरेःपदंसंसेवितुंपवनावेशयुक्तः ॥सउद्धवोनामयदुप्रवीराज्जातोविद्वानु
पगवनामधेयात्॥ १०० ॥ द्रोणात्मकंनातितरांस्वसेवकंकुर्याद्धरिर्मामितिभूयएव ॥ सउद्धवात्मावततार
यादवेष्वासेवनार्थंपुरुषोत्तमस्य ॥ १०१ ॥ बृहस्पतेरेवससर्वविद्याअवापमंत्रीनिपुणःसर्ववेत्ता॥ वर्षत्रयेतत्प
रतःससात्यकिर्जज्ञेदिनेचेकितानश्चतस्मिन् ॥१०२॥ मरुत्सुनामप्रवहोयदुष्वभूत्सचेकितानोहरिसेवनार्थं
॥ तदैवजातोहृदिकात्मजोपिवर्षत्रयेतत्परतोयुधिष्ठिरः ॥ १०३ ॥ ततोब्दतोभूभरसंहृतौहरेरंगत्वमाप्तुंगि
रिशोजनिष्ट ॥ अश्वत्थामानामतोश्वध्वनिंसयस्माच्चक्रेजायमानोमहात्मा ॥ १०४ ॥ ससर्वविद्बलवान
स्त्रवेत्ताकृपस्वसायांद्रोणवीर्योद्भवोभूत्॥ सुयोधनस्तच्चतुर्थेह्निजातस्तस्यापरेद्युर्भीमसेनःसुधीरः ॥ १०५॥
यदासमासद्वितयीबभूवतदारोहिण्यांबलदेवोभिजातः॥बलीगुणाढ्यःसर्ववेदीयएवसेवाखिन्नोलक्ष्मणोग्रेह
रेर्भूत्॥ १०६ ॥ यदाहिपुत्रान्विनिहंतुमेतौसहैवबद्धौगतिश्रृंखलायां॥ कंसेनापापौदेवकीशूरपुत्रौवियोजि

ताःशौरिभार्याःपराश्च ॥ १०७ ॥ विनिश्चयार्थंदेवकीगर्भजानामन्याभार्याधृतगर्भाःसकंसः ॥ स्थानांतरेप्र
सवोयावदासांसंस्थापयामाससुपापबुद्धिः ॥ १०८ ॥ हेतोरेतस्माद्रोहिणीनंदगेहेप्रसूत्यर्थंस्थापितातेनदे
वी ॥ लेभेपुत्रंगोकुलेपूर्णचंद्रकांताननंबलभद्रंसुशुभ्रं ॥ १०९ ॥ यदात्रिमासःसबभूवदेवस्तदाविरासीत्पुरु
षोत्तमोजः ॥ तौकृष्णशेषावाप्तुकामौसुतौहितपश्चक्रातेदेवकीशूरपुत्रौ ॥ ११० ॥ विष्ण्वावेशीबलवान्योगु
णाधिकःसमेसुतःस्यादितिरोहिणीच ॥ तेपेतपोतोहरिशुक्लकेशयुतःशेषोदेवकीरोहिणीजः ॥ १११ ॥ अ
वर्धतासौहरिशुक्लकेशसमावेशीगोकुलेरौहिणेयः॥कृष्णोपिलीलाललिताःप्रदर्शयन्बलद्वितीयोरमयामास
गोष्ठं ॥ ११२ ॥ सप्राकृतंशिशुमात्मानमुच्चैर्विजानंत्यामातुरादर्शनाय ॥ विजृंभमाणोखिलमात्मसंस्थंप्रदर्श
यामासकदाचिदीशः ॥ ११३ ॥ सांडंमहाभूतमनोभिमानमहत्प्रकृत्यावृतमब्जजादिभिः॥ सुरैःशिवैस्तैर्नरदै
त्यसंघैर्युतंददर्शास्यतनौयशोदा ॥ ११४॥ न्यमीलयच्चाक्षिणीभीतभीताजुगूहचात्मानमथोरमेशः ॥ वपुः
स्वकीयंसुखचित्स्वरूपंपूर्णंसत्सुज्ञापयंस्तच्चदर्शयत् ॥ ११५ ॥ कदाचित्तंलालयंतीयशोदावोढुंनाशक्नोद्भूरि
भाराधिकार्ता ॥ निधायतंभूमितलेस्वकर्मयदाचक्रेदैत्यआगात्सुघोरः ॥ ११६ ॥ तृणावर्तोनामतःकंसभृ

॥९९८॥

त्यःसृष्ठात्युग्रंचक्रवातंशिशुंतं ॥ आदायागादंतरिक्षंसतेनशस्तःकंठग्राहसंरुद्धवायुः ॥११७॥ पपातकृष्णे
नहतःशिलातलेतृणावर्तःपर्वतोदग्रदेहः ॥ सुविस्मयंचापुरथोजनास्तेतृणावर्तंवीक्ष्यसंचूर्णितांगं ॥११८॥
अक्रुध्यतांकेशवोनुग्रहायशुभंस्वयोग्यादधिकंनिहंतुं ॥ सक्रुध्यतांनवनीतादिमुष्णंश्चचारदेवोनिजसत्सुखां
बुधिः ॥ ११९ ॥ यस्मिन्नब्देभाद्रपदेसमासेसिंहस्थयोर्गुरुरव्योःपरेशः ॥ उदैततःफाल्गुनेफल्गुनोभूद्गतेततो
माद्रवतीबभाषे ॥ १२० ॥ जाताःसुतास्तेप्रवराःपृथायामेकानपत्याहमतःप्रसादात् ॥ तवैवभूयासमहंसुते
ताविधत्स्वकुंतींममंमंत्रदात्रीं॥१२१॥ इतीरितःप्राहपृथांसमाद्र्यैदिशस्वमंत्रंसुतदंवरिष्ठं॥ इत्यूचिवांसंपतिमा
हयादवीदद्यांत्वदर्थेंतुसकृत्फलाय ॥१२२॥ उवाचमाद्र्यैसुतदंमनुंचपुनःफलंतेनभविष्यतीति ॥ मंत्रंसमादाय
चमद्रपुत्रीव्यचिंतयत्स्यान्नुकथंद्विपुत्री ॥१२३॥ सदाऽवियोगौदिविजेषुदस्रौनचैतयोर्नामभेदःक्वचिद्धि ॥ ए
काभार्यासैतयोरप्युषाहितदायातःसकृदावर्तनाद्धौ ॥१२४॥ इतीक्षंत्याकारितावश्विनौतौशीघ्रंप्राप्तौपुत्रकौ
तत्प्रसूतौ॥तावेवदेवौनकुलःपूर्वजातःसहदेवोभूत्पश्चिमस्तौयमौहि ।१२५॥पुनर्मनोःफलवत्वायमाद्रीसंप्रार्थ
यामासपतिंतदुक्ता॥पृथावादीत्कुटिलैषामदाज्ञाम्नतेदेवावाह्वयामासदस्रौ॥१२६॥ अतोविरोधंचमदात्मजा

नांकुर्यादेषेत्येवभीतांनमात्वं॥नियोक्तुमर्हः पुनरेवराजन्नितीरितोसौविरराम क्षितीशः ॥१२७॥ विशेषनाम्नैव
समाहुताः सुरादद्युःसुतानित्यविशेषितंतयोः॥विशेषनामापिसमाह्वयत्तौमंत्रावृत्तिर्नामभेदेस्यचोक्ता॥१२८॥
युधिष्ठिराद्येषुचतुर्षुवायुःसमाविष्टःफल्गुनेतोविशेषात् ॥ युधिष्ठिरेसौम्यरूपेणविष्टोवीरेणरूपेणधनंजयेसौ
॥१२९॥ शृंगाररूपंकेवलंदर्शयानोविवेशवायुर्यमजौप्रधानः॥शृंगारकैवल्यमभीप्समानःपांडुर्हिपुत्रंचकमेच
तुर्थं॥१३०॥शृंगाररूपोनकुलेविशेषात्सुनीतिरूपःसहदेवंविवेश॥ गुणैःसमस्तैःस्वयमेववायुर्बभूवभीमोजग
दंतरात्मा॥१३१॥सुपल्लवाकारतनुर्हिकोमलःप्रायोजनैःप्रोच्यतेरूपशाली॥ततःसुजातौवरवज्रकायौभीमा
र्जुनावप्यृतेपांडुरैच्छत्॥१३२॥अप्राकृतानांतुमनोहरंयद्रूपंद्वात्रिंशल्लक्षणोपेतमग्र्यं॥ तन्मारुतोनकुलेकोम
लाभएवंवायुःपंचरूपोत्रचासीत् ॥१३३॥ अतींद्राएवतेविष्णुषष्ठाःपूर्वेंद्रोसौयज्ञनामारमेशः॥सवैकृष्णोवा
युरथद्वितीयःसभीमसेनोधर्मआसीत्तृतीयः ॥ १३४ ॥ युधिष्ठिरोसावथनासत्यदस्रौक्रमात्तावेतौमाद्रवतीसु
तौच॥पुरंदरःषष्ठउतात्रसप्तमःसएवैकःफल्गुनोह्येतइंद्राः ॥१३५॥ क्रमात्संस्कारान्क्षत्रियाणामवाप्यतेवर्ध
तस्वतवसोमहित्वना ॥ सर्वेसर्वज्ञाःसर्वधर्मोपपन्नाःसर्वेभक्ताःकेशवेत्यंतयुक्ताः ॥ १३६ ॥ इतिश्रीमदानं

द०विरचितेश्रीमन्महाभारततात्पर्यनिर्णयेश्रीकृष्णावतारेपांडवोत्पत्तिर्नामद्वादशोऽध्यायः ॥ १२ ॥
ॐगर्गःशूरसुतोक्त्याव्रजमायात्सात्वतांपुरोधाःसः॥चक्रेक्षत्रिययोग्यान्संस्कारान्कृष्णरोहिणीसून्वोः॥१॥
ऊचेनंदसुतोयंतवविष्णोर्नावमोगुणैःसर्वैः ॥ सर्वेचैतत्त्राताःसुखमाप्स्यंत्युन्नतंभवत्पूर्वाः ॥ २ ॥ इत्युक्तःसमु
मोदप्रययौगर्गोपिकेशवोथाद्यः ॥ स्वपदैरव्रजयुक्तश्चक्रेपुण्यंव्रजन्व्रजोद्देशं ॥३॥ सकदाचिच्छिशुभावंकुर्व
त्यामातुरात्मनोभूयः॥ अपनेतुंपरमेशोमृदंजघासेक्षतांवयस्यानां ॥ ४ ॥ मात्रोपालब्धईशोमुखविवृतिमक
र्नांबमृद्भक्षिताहंपश्येत्यास्यांतरेतुप्रकृतिविकृतियुक्साजगत्पर्यपश्यत् ॥ इत्थंदेवोप्यचिंत्यामपरदुरधिगांश
क्तिमुच्चांप्रदर्श्यप्रायोज्ञातात्मतत्त्वांपुनरपिभगवानावृणोदात्मशक्त्या॥५॥इतिप्रभुःसलीलयाहरिर्जगद्विडंब
यन् ॥ चचारगोष्ठमंडलेप्यनंतसौख्यचिद्घनः ॥ ६ ॥ कदाचिदीश्वरःस्तनंपिबन्यशोदयापयः ॥ सृतंनिधा
तुमुज्झितोबभंजदध्यमत्रकं ॥ ७ ॥ प्रमथ्यमानदध्युरुप्रजातमिंदुसन्निभं ॥ नवंहिनीतमाददेरहोजघास
चेशिता ॥ ८ ॥ प्रजायतेहियत्कुलेयथायुगंयथावयः॥तथाप्रवर्तनंभवेद्दिवौकसांसमुद्भवे ॥ ९ ॥ इतिस्व
धर्ममुत्तमंदिवौकसांप्रदर्शयन् ॥ अधर्मपावकोपिसन्विडंबतेजनार्दनः ॥ १० ॥ नृतिर्यगादिरूपकःसबाल्य

यौवनादियुक् ॥ क्रियाश्वतत्तदुद्भवाःकरोतिशाश्वतोपिसन् ॥ ११ ॥ सविप्रराजगोपकस्वरूपकस्तदुद्भवाः ॥
तदातदाविचेष्टतेक्रियाःसुरान्विशिक्षयन् ॥१२॥ तथाप्यनन्यदेवतासमंनिजंबलंप्रभुः ॥ प्रकाशयन्पुनःपुनः
प्रकाशयत्यजोगुणान् ॥ १३ ॥ अथात्तयष्टिमीक्ष्यतांस्वमातरंजगद्गुरुः ॥ सपुप्लुवेतमन्वगान्मनोविदूरमंग
ना ॥ १४ ॥ पुनःसमीक्ष्यतच्छ्रमंजगामतत्करग्रहं ॥ प्रभुःस्वभक्तवश्यतांप्रकाशयन्नुरुक्रमः ॥ १५ ॥ सदा
विमुक्तमीश्वरंनिबद्धुमंजसाददे ॥ यदैवदामगोपिकानतत्पुपूरतंप्रति ॥१६॥ समस्तदामसंचयःसुसंधितोप्य
पूर्णतां ॥ ययावनंतविग्रहेशिशुत्वसंप्रदर्शके ॥ १७ ॥ अबंधयोग्यतांप्रभुःप्रदर्श्यलीलयापुनः ॥ सएकव
त्सपाशकांतरंगतोखिलंभरः ॥ १८ ॥ सुतस्यमातृवश्यतांप्रदर्श्यधर्ममीश्वरः ॥ बभंजतौदिविस्पृशौयमार्जु
नौसुरात्मजौ ॥१९॥ पुराधुनिश्चमुस्तथापिपूतनासमन्वितौ ॥ अनोक्षसंयुतौतपःप्रचक्रतुःशिवांप्रति ॥ त
यावरोप्यवध्यताचतुर्षुचप्रयोजितः ॥२०॥ अनंतरंतृणोद्भमिस्तपोचरद्धरंचतं ॥ अवापतेत्रयोहताःशिशुस्व
रूपविष्णुना ॥ २१ ॥ धुनिश्चमुश्चतौतरूसमाश्रितौनिषूदितौ ॥ तरुप्रभंगतोमुनातरूचशापसंभवौ ॥ २२॥
पुराहिनारदांतिकेदिगंबरौशशापसः ॥ धनेशपुत्रकौद्धतंतरुत्वमाप्नुतंत्विति ॥ २३ ॥ ततोहितौनिजांतनुं

हरेःप्रसादतःशुभौ ॥ अवापतुःस्तुतिंविभोर्विधायजग्मतुर्गृहं ॥ २४ ॥ नलकूबरमणिग्रीवौमोचयित्वाचशा
पतः॥वासुदेवोथगोपालैर्विस्मितैरभिवीक्षितः ॥ २५ ॥ वृंदावनंययियासुःसन्नंदसूनुर्बृहद्वने ॥ ससर्जरोम
कूपेभ्योवृकान्व्याघ्रसमान्बले ॥ २६ ॥ अनेककोटिसंघैस्तैःपीड्यमानाव्रजालयाः ॥ ययुर्वृंदावनंनित्यानंद
मादायनंदजं ॥ २७ ॥ इंदिरापतिरानंदपूर्णोवृंदावनेप्रभुः ॥ नंदयामासनंदादीनुद्दामतरचेष्टितैः ॥ २८ ॥
सचंद्रतोहसत्कांतवदनेनेंदुवर्चसा ॥ सहितोरोहिणेयेनवत्सपालोबभूवह ॥ २९ ॥ दैत्यंसवत्सतनुमप्रमयःप्र
गृह्यकंसानुगंहरवरादपरैरवध्यं ॥ प्रक्षिप्यवृक्षशिरसिन्यहनद्बकोपिकंसानुगोथविभुमच्युतमाससाद ॥३०॥
स्कंदप्रसादकवचःसमुखेचकारगोविंदमग्निवदमुंप्रदहंतमुच्चैः ॥ चच्छर्दतुंडशिरसैवनिहंतुमेनमायांतमीक्ष्य
जगृहेस्यसतुंडमीशः ॥ ३१ ॥ तुंडद्वयंयदुपतिःकरपल्लवाभ्यांसंगृह्यचाशुविददारहपक्षिदैत्यं ॥ ब्रह्मादिभिःकु
सुमवर्षिभिरीड्यमानःसायंययौव्रजभुवंसहितोग्रजेन ॥ ३२ ॥ एवंसदेववरवंदितपादपद्मोगोपालकेषुविह
रन्भुविषष्ठमब्दं॥प्राप्तोगवामखिलपोपिसपालकोभूद्वृंदावनांतरगसांद्रलतावितानेे ॥ ३३ ॥ ज्येष्ठंविहायसक
दाचिदचिंत्यशक्तिर्गोगोपगोगणयुतोयमुनातटेषु ॥ रेमेभविष्यदनुवीक्ष्यहिगोपदुःखंतद्बोधनायनिजमग्रज

मेषुसोधात् ॥ ३४ ॥ तंब्रह्मणोवरबलादुरगंत्ववध्यंसर्वैरवार्यविषवीर्यमृतेसुपर्णात् ॥ विज्ञायतद्विषविदूषित
वारिपानसन्नान्पशूनपिवयस्यजनान्सआवीत् ॥ ३५ ॥ तद्दृष्टिदिव्यसुधयासहसाभिवृष्टाःसर्वेपिजीवितम
वापुरथोच्चशाखं ॥ कृष्णःकदंबमधिरुह्यततोतितुंगादास्फोट्यगाढरशनोन्यपतद्विषोदे ॥३६॥ सार्पह्रदःपुरु
षसारनिपातवेगसंक्षोभितोरगविषोच्छ्वसितांबुराशिः॥पर्यक्प्लुतोविषकषायविभीषणोर्मिभीमोधनुःशतमनं
तबलस्यकिंतत् ॥३७॥ तंयामुनह्रदविलोलकमाप्यनागःकाल्योनिजैःसमदशत्सहवासुदेवं ॥ भोगैर्बबंध
चनिजेश्वरमेनमज्ञःसेहेतमीशउतभक्तिमतोपराधं ॥ ३८ ॥ उत्पातमीक्ष्यतुतदाखिलगोपसंघस्तत्राजगामह
लिनाप्रतिबोधितोपि ॥ दृष्ट्वानिजाश्रयजनस्यबहोःसुदुःखंकृष्णःस्वभक्तमपिनागममुंममर्द ॥३९॥ तस्योन्न
तेषुसफणेषुननर्तकृष्णोब्रह्मादिभिःकुसुमवर्षिभिरीड्यमानः॥आर्तोमुखैरुरुवमन्नुधिरंसनागोनारायणंतमर
णंमनसाजगाम ॥४०॥ तच्चित्रतांडवविरुग्णफणातपत्रंरक्तंवमंतमुरुसन्नधियंनितांतं ॥ दृष्ट्वाहिराजमुपसेदु
रमुष्यपत्न्योनेमुश्चसर्वजगदादिगुरुंभुवीशं ॥ ४१ ॥ ताभिःस्तुतःसभगवानमुनाचतस्मैदत्वाभयंयमसहोद ॥१००१॥
रवारितोमुं ॥ उत्सृज्यनिर्विषजलांयमुनांचकारसंस्तूयमानचरितःसुरसिद्धसाध्यैः ॥ ४२॥ गोपैर्बलादिभि

रुदीर्णतरप्रमोदैः सार्धंसमेत्यभगवानरविंदनेत्रः ॥ तांरात्रिमत्रनिवसन्यमुनातटेसदावाग्निमुद्धतबलंचपपौव्र
जार्थे ॥४३॥ इत्थंसुरासुरगणैरविचिंत्यदिव्यकर्माणिगोकुलगतेऽगणितोरुशक्तौ ॥ कुर्वत्यजेव्रजभुवामभव
द्विनाशउग्राभिधादसुरतस्तरुरूपतोलं ॥ ४४ ॥ तद्गंधतोनृपशुमुख्यसमस्तभूतान्यापुर्मृतिंबहुलरोगनिपी
डितानि ॥ धातुर्वराज्जगदभावकृतैकबुद्धिर्वध्योनकेनचिदसौतरुरूपदैत्यः ॥४५॥ संकर्षणेपितदुदारविषा
नुविष्टेकृष्णोनिजस्पर्शतस्तमपेतरोगं ॥ कृत्वाबभंजविषवृक्षमुमुंबलेनतस्यानुगैःसहतदाकृतिभिःसमस्तैः
॥ ४६ ॥ दैत्यांश्चगोवपुषआत्तवरान्विरिंचान्मृत्यूज्झितानपिनिपात्यददाहवृक्षान् ॥ विक्रीड्यरामसहितो
यमुनाजलेसनीरोगमाशुकृतवान्व्रजमब्जनाभः ॥ ४७ ॥ सप्तोक्षणोतिबलवीर्ययुतानदम्यान्सर्वैर्गिरीशवर
तोदितिजप्रधानान् ॥ हत्वासुतामलभदाशुविभुर्यशोदाभ्रातुःसकुंभकसमाह्वयिनोपिनीलां ॥४८॥ यापू
र्वजन्मनितपःप्रथमैवभार्याभूयासमित्यचरदस्यहिसंगमोमे ॥ स्यात्कृष्णजन्मनिसमस्तवरांगनाभ्यःपूर्वंत्वि
तिस्मतदिमांप्रथमंसआप ॥४९॥ अग्रेद्विजत्वतउपावहदेषनीलांगोपांगनाअपिपुरावरमापिरेयत् ॥ संस्कार
तःप्रथममेवसुसंगमोनोभूयात्त्वेतिपरमाप्सरसःपुरायाः ॥५०॥ तत्राथकृष्णमवदन्सबलंवयस्याःपक्वानिता

लसुफलान्यनुभोजयेति ॥ इत्यर्थितःसबलआपसतालवृंदंगोपैर्दुरासदमतीवहिधेनुकेन ॥५१॥ विघ्नेशतोवर मवाप्यसुदुष्टदैत्योदीर्घायुरुत्तमबलःकदनप्रियोभूत्॥ नित्योद्धतःसउतराममवेक्ष्यतालवृंदात्फलानिगलयंत मथाभ्यधावत्॥५२॥तस्यप्रहारमभिकांक्षतआशुपृष्ठपादौप्रगृह्यतृणराजशिरोहरत्सः॥तस्मिन्हतेखरतरेखर रूपदैत्येसर्वेखराश्चखरतालवनांतरस्थाः ॥ प्रापुःखरस्वरतराःखरराक्षसारिंकृष्णंबलेनसहितंनिहताश्चतेन ॥५३॥ सर्वान्निहत्यखररूपधरान्सदैत्यान्विघ्नेश्वरस्यवरतोन्यजनैरवध्यान् ॥ पक्वानितालसुफलानिनिजेषु चादाद्दुर्वारपौरुषगुणोद्धरितोरमेशः॥५४॥पक्षद्वयेनविहरत्स्वथगोपकेषुदैत्यःप्रलंबइतिकंसविसृष्टआगात्॥ कृष्णस्यपक्षिषुजयत्सुसराममेत्यपापःपराजितउवाहतमुग्ररूपः ॥ ५५॥ भीतेनरोहिणिसुतेनहरिःस्तुतोसौ स्वाविष्टतामुपदिदेशबलाभिपूर्त्यै॥तेनैवपूरितबलोंबरचारिणंतंपापंप्रलंबमुरुमुष्टिहतंचकार॥५६॥तस्मिन्ह तेसुरगणाबलदेवनामरामस्यचक्रुरतितृप्तियुताहरिश्च ॥ वह्निंपपौपुनरपिप्रदहंतमुच्चैर्गोपांश्चगोगणमगण्यगु णार्णवोपात्॥५७॥कृष्णंकदाचिदतिदूरगतंवयस्याऊचुःक्षुधार्दिततरावयमित्युदारं॥ सोप्याहसत्रमिहविप्र गणाश्चरंतितान्याचतेतिपरिपूर्णसमस्तकामः॥५८॥तान्प्राप्यकाममनवाप्यपुनश्चगोपाःकृष्णंसमीयुरथता

नवदत्सदेवः ॥ पत्नीःसमर्थयतमद्वचनादितिस्मचक्रुश्चतेतदपिताभगवंतमापुः ॥५९॥ ताःषड्विधान्नपरिपूर्ण
कराःसमेताःप्राप्ताविसृज्यपतिपुत्रसमस्तबंधून् ॥ आत्मार्चनैकपरमाविससर्जकृष्णएकापतिप्रविधृतापदमा
पविष्णोः ॥६०॥ भुक्त्वाथगोपसहितोभगवांस्तदन्नंरेमेचगोकुलमवाप्यसमस्तनाथः ॥ आज्ञातिलंघनकृतेः
स्वकृतापराधात्पश्चात्सुतप्तमनसोप्यभवंश्चविप्राः ॥ ६१ ॥ कृष्णोथवीक्ष्यपुरुहूतमहप्रयत्नंगोपान्व्यवारयदवि
स्मरणायतस्य ॥ मामानुषोयमितिमामवगच्छतात्सइत्यव्ययोस्यविदधेमहभंगमीशः ॥६२॥ गोपांश्चतान्गि
रिमहोस्मदुरुस्वधर्मइत्युक्तिसच्छलतआत्ममहेवतार्य ॥ भूत्वातिविस्तृततनुर्बुभुजेबलिंसनानाविधान्नरसपा
नगुणैःसहैव ॥ ६३ ॥ इंद्रोथविस्मृतरथांगधरावतारोमेघान्समादिशदुरूदकपूगवृष्ट्यै ॥ तेप्रेरिताःसकलगो
कुलनाशनायधारावितेरुरुनागकरप्रकाराः ॥ ६४ ॥ ताभिर्निपीडितमुदीक्ष्यसकंजनाभःसर्वव्रजंगिरिवरं
प्रसभंदधार ॥ वामेनकंजदलकोमलपाणिनैवतत्राखिलाःप्रविविशुःपशुपाःस्वगोभिः ॥ ६५ ॥ वृष्ट्वोरुवार्य
थनिरंतरसप्तरात्रंत्रातंनिरीक्ष्यहरिणाव्रजमश्रमेण ॥ शक्रोनुसंस्मृतसुरप्रवरावतारःपादांबुजंयदुपतेःशरणं
जगाम ॥६६॥ तुष्टावचैनमुरुवेदशिरोगताभिर्गीर्भिःसदागणितपूर्णगुणार्णवंतं ॥ गोभृद्गुरुंहरगुरोरपिगोग

णेनयुक्तःसहस्रगुरगाधगुमभ्यमग्र्यात् ॥ ६७ ॥ त्वत्तोजगत्सकलमाविरभूदगण्यधाम्नस्त्वमेवपरिपासिसम
स्तमंते ॥ अस्तित्वयैवजगतोस्यहिबंधमोक्षौनत्वत्समोस्तिकुहचित्परिपूर्णशक्ते ॥६८॥ क्षंतव्यमेवभवता
ममबाल्यमीशत्वत्संश्रयोस्मिहिसदेत्यभिवंदितोजः ॥ क्षांतंसदैवभवतस्तवशिक्षणायपूजापहारविधिरित्य
वदद्रमेशः ॥६९॥ गोविंदमेनमभिषिच्यसगोगणेशोगोभिर्जगामगुणपूर्णममुंप्रणम्य ॥ गोपैर्गिरांपतिरपि
प्रणतोभिगम्यगोवर्धनोद्धरणसंगतसंशयैःसः ॥७०॥ कृष्णंततःप्रभृतिगोपगणाव्यजानन्नारायणोयमिति
गर्गवचश्चनंदात् ॥ नारायणस्यसमइत्युदितंनिशम्यपूजांचचक्रुरधिकामरविंदनेत्रे ॥७१॥ स्कंदादुपात्त
वरतोमरणादपेतंदृष्ट्वाचरामनिहतंबलिनंप्रलंबं ॥ चक्रुर्विनिश्चयममुष्यसुराधिकत्वेगोपाअथास्यविदधुःपर
मांचपूजां ॥७२॥ कात्यायनीव्रतधराःस्वपतित्वहेतोःकन्याउवाहभगवानपराश्चगोपीः ॥ अन्यैर्धृताअयुग
बाणशराभिनुन्नाःप्राप्तानिशास्वरमयच्छशिराजितासु ॥७३॥ तास्वत्रतेनजनितादशलक्षपुत्रानारायणा
ह्वययुताबलिनश्चगोपाः ॥ सर्वेपिदैवतगणाभगवत्सुतत्वमाप्तुंधरातलगताहरिभक्तिहेतोः ॥७४॥ तास्त
त्रपूर्ववरदानकृतेरमेशोरामाद्द्विजत्वगमनादपिपूर्वमेव ॥ सर्वानिशास्वरमयत्समभीष्टसिद्धिचिंतामणिर्हिभ

गवानशुभैरलिप्तः ॥ ७५ ॥ संपूर्णचंद्रकरराजितसद्रजन्यांवृंदावनेकुमुदकुंदसुगंधवाते ॥ श्रुत्वामुकुंदमुख
निःसृतगीतसारंगोपांगनामुमुहुरत्रससारयक्षः ॥७६॥ रुद्रप्रसादकृतरक्षउतास्यसख्युर्भृत्योबलीखरतरोपि
चशंखचूडः ॥ ताःकालयन्भगवतस्तलताडनेनमृत्युंजगाममणिमस्यजहारकृष्णः ॥७७॥ नाम्नाप्यरिष्टउ
रुगायविलोमचेष्टोगोष्ठंजगामवृषभाकृतिरप्यवध्यः ॥ शंभोर्वरादनुगतश्चसदैवकंसंगाभीषयंतममुमाह्वयदा
शुकृष्णः ॥ ७८ ॥ सोप्याससादहरिमुग्रविषाणकोटिमग्रेनिधायजगृहेस्यविषाणमीशः ॥ भूमौनिपात्यच
वृषासुरमुग्रवीर्यंयज्ञेयथापशुममारयदप्र्यशक्तिः ॥७९॥ केशीतुकंसविहितस्तुरगस्वरूपोगिर्यात्मजावरमवा
प्यसदाविमृत्युः ॥ पापःसकेशवमवापमुखेस्यबाहुंप्रावेशयत्सभगवान्ववृधेस्यदेहे ॥८०॥ तत्खादनायकुम
तिःसकृतप्रयासःशीर्णास्यदंतदशनच्छदरुद्धवायुः ॥ दीर्णःपपातचमृतोहरिरप्यशेषैर्ब्रह्मेशशक्रदिनकृत्प्र
मुखैःस्तुतोभूत ॥ ८१ ॥ व्योमश्चनाममयसूनुरजप्रसादाल्लब्धामितायुरखिलान्विदधेबिलेसः ॥ तंश्री
पतिःसुरपतिःपशुवद्विशस्यनिःसारितान्बिलमुखादखिलांश्चकार ॥ ८२ ॥ कुर्वत्यनन्यविषयाणिदुरं
तशक्त्यौकर्माणिगोकुलगतेखिललोकनाथे ॥ कंसायसर्वमवदत्सुरकार्यहेतोर्ब्रह्मांकजोमुनिरकारियदीशपि

त्रा ॥ ८३ ॥ श्रुत्वातिकोपरभसोचलितःसकंसोबद्धासभार्यमथशूरजमुग्रकर्मा ॥ अक्रूरमाश्वदिश
दानयनायविष्णोरामान्वितस्यसहगोपगणैरथेन ॥ ८४ ॥ संसेवनायसहरेरभवत्पुरैवनाम्नाकिशोरइति
यःसुरगायकोभूत् ॥ स्वायंभुवस्यचमनोःपरमांशयुक्तआवेशयुक्कमलजस्यबभूवविद्वान् ॥ ८५ ॥ सो
क्रूरइत्यभवदुत्तमपूज्यकर्मावृष्णिष्वथासससहिभोजपतेश्चमंत्री ॥ आदिष्टएवजगदीश्वरहष्टिहेतोरानंदपूर्णसु
मनाअभवत्कृतार्थः ॥ ८६ ॥ आरुह्यतद्रथवरंभगवत्पदाब्जमब्जोद्भवप्रणतमंतरमंतरेण ॥ संचिंतयन्पथिज
गामसगोष्ठमाराद्दृष्ट्वापदांकितभुवंमुमुदेपरस्य ॥ ८७ ॥ सोचेष्टतात्रजगदीशितुरंगसंगाल्लब्धोचयेननिखि
लाघविदारणेषु ॥ पांसुष्वजेशपुरुहूतमुखोचविद्युद्भ्राजत्किरीटमणिलोचनगोचरेषु ॥ ८८ ॥ सोपश्यताथज
गदेकगुरुंसमेतमग्रोद्भवेनभुविगाअपिदोहयंतं ॥ आनंदसांद्रतनुमक्षयमेनमीक्ष्यहृष्टःपपातपदयोःपुरुषोत्त
मस्य ॥ ८९ ॥ उत्थाप्यतंयदुपतिःसबलोगृहंस्वंनीत्वोपचारमखिलंप्रविधायतस्मिन् ॥ नित्योदिताक्षयचिद
प्यखिलंसतस्माच्छुश्रावलोकचरितानुविडंबनेन ॥ ९० ॥ श्रुत्वासकंसहृदिसंस्थितमब्जनाभःप्रातस्तुगोपस ॥१००४॥
हितोरथमारुरोह॥रामःश्वफल्कतनयाभियुतोजगामयानेनतेनयमुनातटमव्ययात्मा ॥ ९१ ॥ संस्थाप्यतौ

रथवरेजगताभिवंद्यौश्वाफल्किराश्ववततारयमस्वसारं॥स्नात्वासतत्रविधिनैवकृताघमर्षःशेषासनंपरमपूरु
षमत्रचैक्षत् ॥९२॥ नित्यंहिशेषमभिपश्यतिसिद्धमंत्रोदानेश्वरःसतुतदाददृशेहरिंच ॥ अग्रेहिबालतनुमत्रस
मीक्ष्यकृष्णःकिंनास्तियानइतियानमुखोबभूव ॥९३॥ तत्रापिकृष्णमभिवीक्ष्यपुनर्निमज्ज्यशेषोरुभोगशय
नंपरमंददर्श ॥ ब्रह्मेशशक्रमुखदेवमुनींद्रवृंदसंवंदितांघ्रियुगमिंदिरयासमेतं ॥ ९४ ॥ स्तुत्वावरस्तुतिभिर
व्ययमब्जनाभंसोंतर्हितेभगवतिस्वकमारुरोह ॥ यानंचतेनसहितोभगवाञ्जगामसायंपुरींसहबलोमधुरामनं
तः ॥ ९५ ॥ अग्रेथदानपतिमक्षयपौरुषोसावीशोविसृज्यसबलःसहितोवयस्यैः ॥ द्रष्टुंपुरीमभिजगामनरेंद्र
मार्गेपौरैःकुतूहलयुतैरभिपूज्यमानः ॥ ९६ ॥ आसाद्यकुंजरगतंरजकंययाचेवस्त्राणिकंसदयितंगिरिजावरे
ण ॥ मृत्यूज्झितंसपदितेनदुरुक्तिविद्धःपापंकराग्रमृदितंव्यनयद्यमाय ॥ ९७ ॥ हत्वातमक्षतबलोभगवान्प्र
गृह्यवस्त्राणिचात्मसमितानिबलस्यचादात् ॥ दत्वापराणिसखिगोपजनस्यशिष्टान्यास्तीर्यतत्रचपदंप्रणिधा
यचागात् ॥ ९८ ॥ ग्राह्यापहेयरहितैकचिदात्मसांद्रस्वानंदपूर्णवपुरप्ययशोषहीनः ॥ लोकान्विडंब्यनरव
त्समलक्तकाद्यैर्वस्त्राविभूषितइवाभवदप्रमेयः ॥ ९९ ॥ मालाअवाप्यचसुदामतआत्मतंत्रस्तावक्षयोनुजगृहे

निजपार्षदौहि ॥ पूर्वंविकुंठसदनाद्धरिसेवनायप्राप्तौभुवंमृजनपुष्पकरौपुरापि ॥ १०० ॥ सर्वेष्टपुष्टिमिहत
त्रसरूपतांचकृष्णस्तयोर्वरमदादथराजमार्गे ॥ गच्छन्ददर्शवनितांनरदेवयोग्यमादायगंधमधिकंकुटिलांव्र
जंतीं ॥ १०१ ॥ तेनार्थितासपदिगंधमदात्रिवक्रातेनाग्रजेनसहितोभगवाँल्लिलिंपे ॥ तांचाशृजुत्वमनयत्स
तयार्थितोलमायामिकालतइतिप्रहसन्नमुंचत् ॥ १०२ ॥ पूर्णेंदुबृंदनिवहाधिककांतिकांतसूर्यामितोरुपरम
द्युतिसौख्यदेहः ॥ पीतांबरःकनकभासुरगंधमाल्यःशृंगारवारिधिरगण्यगुणार्णवोगात् ॥ १०३ ॥ प्राप्याथ
चायुधगृहंधनुरीशदत्तंकृष्णःप्रसह्यजगृहेसकलैरभेद्यं ॥ कांसंसनित्यपरिपूर्णसमस्तशक्तिरारोप्यचैतदनुकृष्य
बभंजमध्ये ॥१०४॥ तस्मिन्सुरासुरगणैरखिलैरभेद्येभग्नेबभूवजगदंडविभेदभीमः ॥ शब्दःसयेननिपपात
भुविप्रभग्नसारोसुरोधृतियुतोपितदैवकंसः ॥ १०५ ॥ आदिष्टमप्युरुबलंभगवान्सतेनसर्वंनिहत्यसबलःप्रय
यौपुनश्च ॥ नंदादिगोपसमितिंहरिरत्रारात्रौभुक्त्वापयोन्वितशुभान्नमुवासकामं ॥ १०६॥ कंसोप्यतीवभ
यकंपितहृत्सरोजःप्रातर्नरेंद्रगणमध्यगतोधिकोच्चं ॥ मंचंविवेशसहजानपदैश्चपौरैर्नानानुमंचकगतैर्युवती ॥१००५॥
समेतैः ॥ १०७ ॥ संस्थाप्यनागमुरुरंगमुखेकुवल्यापीडंगिरींद्रसदृशंकरिसादियुक्तं ॥ चाणूरमुष्टिकमुखान

पिमल्लवीरान्रंगेनिधायहरिसंयमनंकिलैच्छत् ॥ १०८ ॥ अक्षौहिणीगणितमस्यबलंचविंशदासीदसह्यमुरु
वीर्यमनन्यवध्यं ॥ शंभोर्वरादपिचतस्यसुनीथनामायःपूर्वमासवृकइत्यसुरोनुजोभूत् ॥१०९॥ सप्तानुजाअ
पिहितस्यपुरातनायेसर्वेपिकंसपृतनासहिताःस्मरंगे॥तस्थुःसराममभियांतमुदीक्ष्यकृष्णमात्तायुधायुधिवि
जेतुमजंसुपापाः ॥ ११० ॥ कृष्णोपिसूर्यउदितेसबलोवयस्यैःसार्धंजगामवररंगमुखंसुरेशैः ॥ संस्तूयमान
उरुविक्रमआसुराणांनिर्मूलनायसकलाचरितोरुशक्तिः ॥ १११ ॥ आयन्नगद्गुरुतमोबलिनंगजेंद्रंरुद्रप्रसाद
परिरक्षितमाश्वपश्यत् ॥ दुष्टोरुरंगमुखसंस्थितमीक्ष्यचैभ्यंपापापयाहिनचिरादितिवाचमूचे ॥११२॥ क्षिप्तः
सईश्वरतमेनगिरीशलब्धाद्गुप्तोवराज्जगतिसर्वजनैरवध्यः ॥ नागंत्ववध्यमभियापयतेततोग्रेपापोदुरंतमहि
मंप्रतिवासुदेवं ॥११३॥ विक्रीड्यतेनकरिणाभगवान्सकिंचिद्धस्तेप्रगृह्यविनिकृष्यनिपात्यभूमौ ॥कुंभेपदंप्र
तिनिधायविषाणयुग्ममुत्कृष्यहस्तिपमहन्निपपातसोपि ॥११४॥ नागंससादिनमवध्यमसौनिहत्यस्कंधेविषा
णमवसृज्यसहाग्रजेन॥नागेंद्रसांद्रमदविंदुभिरंचितांगःपूर्णात्मशक्तिरमलःप्रविवेशरंगं॥११५॥विष्टेजगद्गुरु
तमेबलवीर्यमूर्तौरंगंमुमोदचशुशोषजनोखिलोत्र॥कंजंतथापिकुमुदंचयथैवसूर्यउद्यत्यजेनुभविनोविपरीत

काश्च ॥११६॥ रंगंप्रविष्टमभिवीक्ष्यजगादमल्लःकंसप्रियार्थमभिभाष्यजगन्निवासं ॥ चाणूरइत्यभिहितोज
गतामवध्यःशंभुप्रसादतइदंशृणुमाधवेति॥११७॥राजैवदैवतमितिप्रवदंतिविप्राराज्ञःप्रियंकृतवतःपरमाहि
सिद्धिः॥योत्स्यावतेननृपतिप्रियकाम्ययाऽवांरामोभियुध्यतुबलीसहमुष्टिकेन ॥११८॥इत्युक्तआहभगवान्प
रिहासपूर्वमेवंभवत्विितिसतेनतदाभियातः॥ संदर्श्यदैवतपतिर्युधिमल्ललीलांमौहूर्तिकीमथपदोर्जगृहेस्वशत्रुं
॥११९॥ उत्क्षिप्यतंगगनगंगिरिसन्निकाशमुद्भ्राम्यचाथशतशःकुलिशाक्षतांगं ॥ आविध्यदुर्धरबलोभुवि
निष्पिपेषचूर्णीकृतःसनिपपातयथागिरींद्रः ॥१२०॥ कृष्णंचतुष्टुवुरथोदिविदेवसंघामर्त्याभुविप्रवरमुत्तमपू
रुषाणां ॥ तद्वद्बलस्यदृढमुष्टिनिपिष्टमूर्धाभ्रष्टस्तदैवनिपपातसमुष्टिकोपि ॥ १२१ ॥ कूटश्चकोसलउतच्छल
नामधेयौद्वौतत्रकृष्णनिहतावपरोबलेन ॥ कंसस्ययेत्ववरजाश्चसुनीथमुख्याःसर्वेबलेननिहताःपरिघेणवी
राः॥१२२॥ ताभ्यांहतानभिसमीक्ष्यनिजान्समस्तान्कंसोदिदेशबलमक्षयमुग्रवीर्यं ॥ रुद्रप्रसादकृतरक्षमव
ध्यमेतौनिःसार्यदंडमधिकंकुरुतेतिपापः ॥१२३॥ श्रुत्वेवराजवचनंबलमक्षयंतदक्षौहिणीदशकयुग्ममनंत
वीर्यं ॥ कृष्णंचकारविविधास्त्रधरंस्वकोष्ठेसिंहंयथाखिलसृगालबलंसमेतं ॥१२४॥ जानन्नपीश्वरमनंतबलं

महेंद्रःकृष्णंनिजंरथमयातयदायुधाढ्यं ॥ शुश्रूषणायपरमस्ययथासमुद्रमर्घ्येणपूरयतिपूर्णजलंजनोयं ॥
॥ १२५ ॥ स्वंस्यंदनंतुभगवान्समहेंद्रदत्तमारुह्यसूतवरमातलिसंगृहीतं ॥ नानायुधोग्रकिरणस्तरणिर्यथैव
ध्वांतंव्यनाशयदशेषतआशुसैन्यं ॥ १२६ ॥ निःशेषतोविनिहतेस्वबलेसकंसश्चर्मासिपाणिरभियातुमियेष
कृष्णं ॥ तावत्तमेवभगवंतमभिप्रयांतमुत्तुंगमंचशिरसिप्रददर्शवीरं ॥१२७॥ तंश्येनवेगमभितःप्रतिसंचरंतं
निश्छिद्रमाशुजगृहेभगवान्प्रगृह्य ॥ केशेषुचैनमभिमृश्यकरेणवामेनोद्धृत्यदक्षिणकरेणजघानकेस्य॥१२८॥
संचालितेनमुकुटेनविकुंडलेनकर्णद्वयेनविगताभरणोरसाच ॥ स्रस्तांबरेणजघनेनसुशोच्यरूपःकंसोबभूव
नरसिंहकराग्रसंस्थः ॥१२९॥ उत्कृष्यतंसुरपतिःपरमोच्चमंचादन्यैरजेयमतिवीर्यबलोपपन्नं ॥ अब्जोद्भवेशव
रगुप्तमनंतशक्तिर्भूमौनिपात्यसददौपदयोःप्रहारं॥१३०॥ देहेतुयोभवदमुष्यरमेशबंधुर्वायुःसकृष्णतनुमाश्र
यदन्यपापं ॥ दैत्यंचकर्षहरिरत्रशरीरसंस्थंपश्यत्सुकंजजमुखेषुसुरेष्वनंतः ॥१३१॥ द्वेषात्ससर्वजगदेकगुरोः
स्वकीयैःपूर्वंप्रमापितजनैःसहितःसमस्तैः ॥ धात्र्यादिभिःप्रतिययौकुमतिस्तमोंधमन्येपिचैवमुपयांतिहराव
भक्ताः ॥१३२॥ नित्यातिदुःखमनिवृत्तिसुखव्यपेतमंधंतमोनियतमेतिहरावभक्तः ॥ भक्तोपिकंजजगिरीशमु

खेषुसर्वधर्मार्णवोपिनिखिलागमनिर्णयेन॥१३३॥ योवेत्तिनिश्चितमतिर्हरिमब्जजेशपूर्वाखिलस्यजगतःसक
लेपिकाले ॥ सृष्टिस्थितिप्रलयमोक्षदमात्मतंत्रंलक्ष्म्याअपीशमतिभक्तियुतःसमुच्येत् ॥१३४॥ तस्मादनं
तगुणपूर्णममुंरमेशंनिश्चित्यदोषरहितंपरयैवभक्त्या ॥ विज्ञायदैवतगणांश्चयथाक्रमेणभक्ताहरेरितिसदैवभ
जेतधीरः ॥१३५॥ निहत्यकंसमोजसाविधातृशंभुपूर्वकैः ॥ स्तुतःप्रसूनवर्षिभिर्मुमोदकेशवोधिकं ॥१३६॥
सदैवमोदरूपिणोमुदोक्तिरस्यलौकिकी ॥ यथोदयोरवेर्भवेत्सदोदितस्यलोकतः ॥ १३७ ॥ अनंतचित्सु
खार्णवःसदोदितैकरूपकः ॥ समस्तदोषवर्जितोहरिर्गुणात्मकःसदा ॥१३८॥ इतिश्रीमदानंदतीर्थभगव
त्पादाचार्यविरचितेश्रीमन्महाभारततात्पर्यनिर्णयेकंसवधोनामत्रयोदशोऽध्यायः ॥ १३ ॥
ॐकृष्णोविमोच्यपितरावभिवंद्यसर्ववंद्योपिरामसहितःप्रतिपालनाय॥धर्मस्यराज्यपदवींप्रणिधायचोग्रसेने
द्विजत्वमुपगम्यमुमोचनंदं ॥१॥ नंदोपिसांत्ववचनैरनुनीयमुक्तःकृष्णेनतच्चरणपंकजमात्मसंस्थं ॥ कृत्वा
जगामसहगोपगणेनकृच्छ्राद्ध्यायञ्जनार्दनमुवासवनेसभार्यः ॥ २ ॥ कृष्णोप्यवंतिपुरवासिनमेत्यविप्रंसां ॥१००७॥
दीपिनंसहबलेनततोध्यगीष्ट ॥ वेदान्सकृन्निगदितान्निखिलाश्चविद्याःसंपूर्णसंविदपिदैवतशिक्षणाय॥३॥

धर्मोहिसर्वविदुषामपिदैवतानांप्रायेणनरेषुजननेनरवत्प्रवृत्तिः॥ ज्ञानादिगूहनमुताध्ययनादिरत्रतज्ज्ञापनार्थ
मवसद्गुगवान्गुरौच ॥४॥ गुर्वर्थमेषमृतपुत्रमदात्पुनश्चरामेणसार्धमगमन्मधुरांरमेशः॥ पौरैःसजानपदबं
धुजनैरजस्रमभ्यर्चितोन्यवसदिष्टकृदात्मपित्रोः ॥ ५ ॥ सर्वेपितेपतिमवाप्यहरिंपुराहितश्चाहिभोजपतिना
मुमुदुर्नितांतं ॥ किंवाच्यमत्रसुतमाप्यहरिंस्वपित्रोर्यत्राखिलस्यसुजनस्यबभूवमोदः ॥६॥ कृष्णाश्रयोव
सतियत्रजनोपितत्रवृद्धिर्भवेत्किमुरमाधिपतेर्निवासे ॥ बृंदावनंयदधिवासतआससद्यश्माहेंद्रसद्मसदृशं
किमुतत्रपुर्यां ॥७॥ येनाधिवासमृषभोजगतांविधत्तेविष्णुस्ततोहिवरतासदनेविधातुः ॥ तस्मात्प्रभोर्नि
वसनान्मधुरापुरीसाशश्वत्समृद्धजनसंकुलिताबभूव ॥८॥ रक्षत्यजेत्रिजगतांपरिरक्षकेस्मिन्सर्वान्यदून्मग
धराजसुतेस्वभर्तुः ॥ कृष्णान्मृतिंपितुरवाप्यसमीपमस्तिप्रास्तीशशंसतुरतीवचदुःखितेस्मै॥९॥ श्रुत्वैवत
न्मगधराजउरुप्ररूढबाह्वोर्बलेननजितोयुधिसर्वलोकैः ॥ब्रह्मेशचंडमुनिदत्तवरैरजेयोमृत्यूज्झितश्चविजयी
जगतश्चुकोप ॥१०॥क्षुब्धोतिकोपवशतःस्वगदाममोघांदत्तांशिवेनजगृहेशिवभक्तवंद्यः॥ शैवागमाखिल
विदत्रचसुस्थिरोसौचिक्षेपयोजनशतंसतुतांपरस्मै ॥११॥ अर्वाक्पपातचगदामधुराप्रदेशात्सायोजनेनय

दिमंप्रजगादपृष्टः ॥ एकोत्तरामपिशताच्छतयोजनेतिदेवर्षिरत्रमधुरांभगवत्प्रियार्थे ॥१२॥ शक्रस्यचापि
हिगदाप्रतिघातनेतुशुश्रूषणंमदुचितंत्वितिचिंतयानः॥ विष्णोर्मुनिःसनिजगादहियोजनोनंमार्गंपुरोभग
वतोमगधेशपृष्टः ॥१३॥ क्षिप्तातुसाभगवतोथगदाजराख्यांतत्संधिनीमसुभिराशुवियोज्यपापां॥ मर्त्यांश
नींभगवतःपुनराज्ञयैवयातागिरीशसदनंमगधंविसृज्य ॥१४॥ राजास्वमातृतउतोगदयाचहीनःक्रोधात्स
मस्तनृपतीनभिसन्निपात्य ॥ अक्षौहिणीत्र्यधिकविंशयुतोतिवेलंदर्पोद्धतःसपदिकृष्णपुरींजगाम ॥१५॥
सर्वांपुरींप्रतिनिरुध्यदिदेशविंदविंदानुजौभगवतःकुमतिःसदूतौ॥ तावूचतुर्भगवतेस्यवचोतिदर्पपूर्णंतथा
भगवतोप्यपहासयुक्तं ॥१६॥ लोकेप्रतीतबलपौरुषसाररूपस्त्वंह्येकएष्यभवतोबलवीर्यसारं ॥ ज्ञात्वासुतेन
तुमयाप्रतिपादितेहिकंसस्यवीर्यरहितेनहतस्त्वयासः ॥१७॥ सोहंहिदुर्बलतमोबलिनांवरिष्ठंक्लैवदृष्टिवि
षयंविगतप्रतापः ॥ यास्येतपोवनमथोसहितःसुताभ्यांक्षिप्रंममाद्यविषयोभवचक्षुषोतः ॥१८॥ साक्षेपमी
रितमिदंबलदर्पपूर्णमात्मापहाससहितंभगवान्निशम्य॥सत्यंतदित्युरुवचोर्थवदभ्युदीर्यमंदंप्रहस्यनिरगात्स ॥१००८॥
हितोबलेन ॥१९॥ द्वारेषुसात्यकिपुरःसरमात्मसैन्यंत्रिष्वभ्युदीर्यभगवान्स्वयमुत्तरेण ॥ रामद्वितीयउदगा

न्मगधाधिराजंयोद्धुंनृपेंद्रकटकेनयुतंपरेशः ॥२०॥ तस्येच्छयैवपृथिवीमवतेरुराशुतस्यायुधानिसबलस्यसु
भास्वराणि ॥ शार्ङ्गासिचक्रदरतूणगदाःस्वकीयाजग्राहदारुकगृहीतरथेस्थितःसः ॥२१॥ आरुह्यभूमयरथं
प्रतियुक्तमश्वैर्वेदात्मकैर्धनुरधिज्यमथप्रगृह्य॥शार्ङ्गशरांश्चनिशितान्मगधाधिराजमुग्रंनृपेंद्रसहितंप्रययौजवे
न ॥२२॥ रामःप्रगृह्यमुसलंसहलंचयानमास्थायसायकशरासनतूणयुक्तः ॥ सैन्यंजरासुतसुरक्षितमभ्यधा
वद्धर्षान्नदन्नुरुबलोरिबलैरघृष्यः॥२३॥उद्वीक्ष्यकृष्णमभियांतमनंतशक्तिंराजेंद्रवृंदसहितोमगधाधिराजः॥
उद्वेलसागरवदाश्वभियायकोपान्नानाविधायुधवरैरभिवर्षमाणः ॥२४॥ तंवैचुकोपयिषुरग्रतउग्रसेनंकृष्णो
निधायसमगात्स्वयमस्यपश्चात् ॥ दृष्ट्वाग्रतोमगधराट्स्थितमुग्रसेनंकोपाच्चलत्तनुरिदंवचनंबभाषे ॥ २५ ॥
पापापयाहिपुरतोममराज्यकामनिर्लज्जपुत्रवधकारणशत्रुपक्ष॥त्वंजीर्णबस्तसदृशोनमयेहवध्यःसिंहोहिसिं
हमभियातिनवैसृगालं ॥२६॥ आक्षिप्तइत्थममुनाथसभोजराजस्तूणात्प्रगृह्यनिशितंशरमाशुतेन ॥ छि
त्वाजरासुतधनुर्बलवान्ननादविव्याधसायकगणैश्चपुनस्तमुग्रैः ॥२७॥ अन्यच्छरासनवरंप्रतिगृह्यकोपसंरक्त
नेत्रमभियातमुदीक्ष्यकृष्णः ॥ भोजाधिराजवधकांक्षिणमुग्रवेगंबार्हद्रथंप्रतिययौपरमोरथेन ॥२८॥ आयां

तमीक्ष्य भगवंतमनंतवीर्यंचेदीशपौंड्रमुखराजगणैःसमेतः॥नानाविधास्त्रवरशस्त्रगणैर्ववर्षमेरुंयथाघनउदीर्ण
रवोजलौघैः ॥२९॥ शस्त्रास्त्रवृष्टिमभितोभगवान्विवृश्च्यशार्ङ्गोत्थसायकगणैर्विरथाश्वसूतं ॥ चक्रेनिरायुध
मसौमगधेंद्रमाशुछिन्नातपत्रवरकेतुमचिंत्यशक्तिः ॥३०॥ नैनंजघानभगवान्सुशकंच्चभीमेभक्तिंनिजांप्रथ
यितुंयशउच्चधर्मं ॥ चेदीशपौंड्रकसकीचकमद्रराजसाल्वैकलव्यकमुखान्विरथांश्चकार ॥३१॥ येचापिहंस
डिभिकद्रुमरुक्मिमुख्याबाह्लीकभौमसुतमैंदपुरःसराश्च॥सर्वेप्रदुद्रुवुरजस्यशरैर्विभिन्नाअन्येचभूमिपतयोय
इहासुरुर्व्यां ॥३२॥ छिन्नायुधध्वजपताकरथाश्वसूतवर्माणउग्रशरताडितभिन्नगात्राः ॥ त्रस्तांबराभरणमू
र्धजमाल्यहीनारक्तंवमंतउरुदुद्रुवुराशुभीताः ॥ ३३ ॥ शोच्यांदशामुपगतेषुनृपेषुसर्वेष्वात्तायुधेषुहरिणायु
धिविद्रवत्सु ॥ नानायुधाढ्यमपरंरथमुग्रवीर्यमास्थायमागधपतिःप्रससारराम ॥ ३४ ॥ आधावतोस्यमुस
लेनरथंबभंजरामोगदामुरुतरोरसिसोपितस्य॥चिक्षेपतंचमुसलेनतताडरामस्तावुत्तमौबलवतांयुयुधातउग्रं
॥ ३५ ॥ तौचक्रतुःपुरुनियुद्धमपिस्मतत्रसंचूर्णयंसर्वगिरिवृक्षशिलासमूहान् ॥ दीर्घनियुद्धमभवत्समेत ॥१००९॥
योस्तुवज्राद्दृढांगतमयोर्बलिनोर्नितांतं ॥ ३६ ॥ श्रुत्वाथशंखरवमंबुजलोचनस्यविद्रावितानपिनृपानभि

वीक्ष्यरामः ॥ युध्यंतमीक्ष्यचरिपुंववृधेबलेनत्यक्त्वारिपुंमुसलमाददआश्वमोघं ॥ ३७ ॥ तेनाहतःशिर
सिसंमुमुहेतिवेलंबार्हद्रथोजगृहएनमथोहलीसः ॥तत्रैकलव्यउतकृष्णशरैःपलायन्नस्त्राणिरामशिरसिप्रमुमो
चशीघ्रं ॥३८॥ भीतेनतेनसमरंभगवाननिच्छन्प्रद्युम्नमाश्वसृजदात्मसुतंमनोजं ॥ प्रद्युम्नएनमभियायमहा
स्त्रजालैरामस्तुमागधमथात्मरथंनिनाय ॥३९॥ युद्ध्वाचिरंरणमुखेभगवत्सुतोसौचक्रेनिरायुधममुंस्थिरमेक
लव्यं ॥ अंशेनयोभुवमगान्मणिमानितिस्मसक्रोधतंत्रकगणेष्वधिपोनिषादः ॥४०॥ प्रद्युम्नमात्मनिनिधाय
पुनःसकृष्णःसंहृत्यमागधबलंनिखिलंशरौघैः ॥ भूयश्चमूमभिविनेतुमुदारकर्माबार्हद्रथंत्वमुचदक्षयपौरुषो
जः ॥४१॥ व्रीडानताच्छविमुखःसहितोनृपैस्तैर्बार्हद्रथःप्रतिययौस्वपुरींसपापः ॥ आत्माभिषिक्तमपिभोज
वराधिपत्येदौहित्रमग्रतउतप्रणिधायमंदः ॥४२॥ जित्वातमूर्जितबलंभगवानजेशशक्रादिभिःकुसुमवर्षिभिरी
ड्यमानः॥रामादिभिःसहितआशुपुरींप्रविश्यरेमेभिवंदितपदोमहतांसमूहैः ॥४३॥ वर्धत्सुपांडुतनयेषुचतु
र्दशंतुजन्मर्क्षमासतनयस्यसहस्रदृष्टेः ॥ प्रत्याब्दिकंमुनिगणान्परिवेषयंतीकुंतीतदाऽऽसबहुकार्यपरानयज्ञा
॥४४॥तत्कालएवनृपतिःसहमाद्रवत्यापुंस्कोकिलाकुलितफुल्लवनंददर्श ॥तस्मिन्वसंतपवनस्पर्शोधितःसकं

दर्पमार्गणवशंसहसाजगाम॥४५॥जग्राहतामथतयारममाणएवयातोयमस्यसदनंहरिपादसंगी ॥पूर्वंशची
रमणमिच्छतएषविप्रंशक्रस्यतद्दर्शनोपगतोहिचक्रे ॥४६॥ तेनैवमानुषमवाप्यरतिस्थएवपंचत्वमापरतिवि
घ्नमपुत्रतांच ॥ स्वात्मोत्तमेष्वथसुरेषुविशेषतश्चस्वल्पोपिदोषउरुतामभियातियस्मात् ॥४७॥ माद्रीपतिंमृ
तमवेक्ष्यरुरावदूरात्तच्छुश्रुवुश्चपृथयासहपांडुपुत्राः॥ तेष्वागतेषुवचनादपिमाद्रवत्याःपुत्रान्निवार्यतुपृथास्व
यमेवचागात् ॥ ४८ ॥ पत्युःकलेवरमवेक्ष्यनिशम्यमाद्र्याःकुंतीभृशंव्यथितहृत्कमलैवमाद्रीं ॥ धिक्कृत्यचानु
मरणायमतिंचकारतस्याःस्वनोरुदितजःश्रुतआशुपार्थैः ॥४९॥ तेष्वागतेष्वधिकआसविरावएतंसर्वेपिशु
श्रुवुर्ऋषिप्रवराअथात्र ॥ आजग्मुरुत्तमकृपाऋषिलोकमध्येपत्नीनृपानुगमनायचपस्पृधाते ॥५०॥ तेसन्नि
वार्यतुपृथामथमाद्रवत्याभर्तुःसहानुगमनंबहुशोर्थयंत्याः॥ संवादमेवनिजदोषमवेक्ष्यतस्याश्चक्रुःसदावगत
भागवतोच्चधर्माः॥५१॥भर्तुर्गुणैरनधिकौतनयार्थमेवमाद्र्याकृतौसुरवरावधिकौस्वतोपि ॥ तेनैवभर्तृमृतिहे
तुरभूत्समस्तलोकैश्चनातिमहितासुगुणापिमाद्री ॥ ५२ ॥ पांडोःसुतामुनिगणैःपितृमेधमत्रचक्रुर्यथावदथ ॥१०१०॥
तेनसहैवमाद्री ॥ हुत्वात्मदेहमुरुपापमदःकृतंचसंमार्ज्यलोकमगमन्निजभर्तुरेव ॥५३॥ पांडुश्चपुत्रकगुणैः

स्वगुणैश्चसाक्षात्कृष्णात्मजःसततमस्यपदैकभक्तः॥लोकानवापविमलान्महितान्महद्भिःकिंचित्रमत्रहरिपा
दविनम्रचित्ते ॥५४॥ पांडोःसुताश्चपृथयासहितामुनींद्रैर्नारायणाश्रमतआशुपुरंस्वकीयं॥ जग्मुस्तथैवधृ
तराष्ट्रपुरोमुनींद्रावृत्तंसमस्तमवदन्ननुजंमृतंच ॥५५॥ तूष्णींस्थितेचनृपतौतनुजेचनद्याःक्षत्तर्युतात्तउरुमो
दमतीवपापाः ॥ ऊचुःसुयोधनमुखाःसहसौबलेनपांडोर्मृतिःकिलपुरातनयाःकृतस्य ॥५६॥ नक्षेत्रजाअ
पिमृतेपितरिस्वकीयैःसम्यङ्नियोगमनवाप्यभवाययोग्याः॥ तेषामितीरितवचोनुजगादवायुराभाष्यकौर
वगणान्गगनस्थएव ॥५७॥ एतेहिधर्ममरुदिंद्रभिषग्वरेभ्योजाताःप्रजीवतिपितर्युरुधर्मसाराः॥ शक्याश्च
नैवभवतांकचिदग्रहायनारायणेनसततंपरिरक्षितायत् ॥५८॥ वायोरदृश्यवचनंपरिशंकमानेष्वाविर्बभूव
भगवान्स्वयमब्जनाभः ॥ व्यासस्वरूपउरुसर्वगुणैकदेहआदायतानगमदाशुचपांडुगेहं ॥५९॥ तत्स्वीकृ
तेषुसकलाअपिभीष्ममुख्यावैचित्रवीर्यसहिताःपरिपूज्यसर्वान्॥ कुंत्यासहैवजगृहुःसुभृशंतदार्तावैचित्रवी
र्यतनयाःसहसौबलेन ॥६०॥ वैचित्रवीर्यतनयाःकृपतोमहास्त्राण्यापुश्चपांडुतनयैःसहसर्वराज्ञां॥ पुत्राश्च
तत्रविविधाअपिबालचेष्टाःकुर्वत्सुवायुतनयेनजिताःसमस्ताः ॥६१॥ पक्वोरुभोज्यफलसन्नयनायवृक्षेष्वा

रूढराजतनयानभिवीक्ष्यभीमः ॥ पादप्रहारमुरुवृक्षतलेप्रदायसाकंफलैर्विनिपतत्सुफलान्यभुङ्क्त॥६२॥युद्धे
नियुद्धउतधावनउत्प्लवेचवारिप्लवेचनिखिलान्सहितान्कुमारान् ॥ एकोजिगायतरसापरमार्यकर्माविष्णोः
सुपूर्णसदनुग्रहतःसुनित्यात्॥६३॥सर्वान्प्रगृह्यविनिमज्जतिवारिमध्येश्रांतान्विसृज्यहसतिस्मसविष्णुपद्यां॥
सर्वानुदूह्यचकदाचिदुरुप्रवाहांगंगांसतारयतिसारसुपूर्णपौंस्यः ॥६४॥ द्वेषंह्यतेनहिहरौतमसिप्रवेशःप्राणे
चतेनजगतीमनुतौप्रपन्नौ ॥ तत्कारणान्यकुरुतांपरमौकरांसिदेवद्विषांसततविस्तृतसाधुपौंस्यौ ॥६५॥ दृ
ष्ट्वाऽमितान्यथकरांसिमरुत्सुतेननित्यंकृतानितनयानिखिलाश्चराज्ञां॥तस्यामितंबलमुदीक्ष्यसदोरुवृद्धद्वेषा
बभूवुरथमंत्रममंत्रयंश्च ॥६६॥ येयेहितत्रनरदेवसुताःसुरांशाःप्रीतिंपरांपवनजेनिखिलाअकुर्वन् ॥ तांस्ता
न्विहायदितिजानरदेववंशजाताविचार्यवधनिश्चयमस्यचक्रुः ॥६७॥ अस्मिन्हतेविनिहताअखिलाश्चपा
र्थाःशक्योबलान्ननिहंतुमयंबलाढ्यः ॥ छद्मप्रयोगतइमंविनिहत्यवीर्यात्पार्थंनिहत्यनिगडेचविदध्महेन्यान्
॥६८॥एवंकृतेनिहतकंटकमस्यराज्यंदुर्योधनस्यतुभवेन्नततोन्यथास्यात् ॥ अस्मिन्हतेनिपतितेचसुरेंद्रसूनौ
शेषाभवेयुरथसौबलिपुत्रदासाः ॥ ६९ ॥ एवंविचार्यविषमुल्बणमंतकाभंक्षीरोदधेर्मथनजंतपसागिरीशा

त् ॥ शुक्रेणलब्धममुतःसुबलात्मजेनप्राप्तंप्रतोष्यमरुतस्तनयायचादुः ॥७०॥ संमंत्र्यराजतनयैर्धृतराष्ट्रजै
स्तुदत्तंससूदमुखतोखिलभक्ष्यभोज्ये ॥ ज्ञात्वायुयुत्सुगदितंबलवान्सभीमोविष्णोरनुग्रहबलाज्जरयांचकार
॥ ७१ ॥ जीर्णेविषेकुमतयःपरमाभितप्ताःप्रासादमाशुविदधुर्हरिपादतोये ॥ ज्ञात्वायुयुत्सुमुखतःस्वयमत्र
चांतेसुष्वापमारुतिरमाधृतराष्ट्रपुत्रैः ॥७२॥ दोषान्प्रकाशयितुमेवविचित्रवीर्यपुत्रात्मजेषुनृवरंप्रतिसुप्तमी
क्ष्य ॥ बध्वाभिमंत्रणदृढैरयसाकृतैस्तंपाशैर्विचिक्षिपुरुदेहरिपादजायाः ॥७३॥ तत्कोटियोजनगभीरमुदं
विगाह्यभीमोविजृंभणतएवविवृश्च्यपाशान् ॥ उत्तीर्यसज्जनगणस्यविधायहर्षंतस्थावनंतगुणविष्णुसदाति
हार्दः ॥ ७४ ॥ तंवीक्ष्यदुष्टमनसोतिविपन्नचित्ताःसंमंत्र्यभूयउरुनागगणानथाष्टौ ॥ शुक्रोक्तमंत्रबल
तःपुरआह्वयित्वापश्चात्सुपंजरगतान्प्रददुःस्वसूते ॥ ७५ ॥ दुर्योधनेनपृथुमंत्रबलोपहूतांस्तत्सारथिःफणि
गणान्पवनात्मजस्य ॥ सुप्तस्यविस्तृतउरस्यमुचद्विशीर्णदंताबभूवुरमुमाशुविदश्यनागाः ॥ ७६ ॥ क्षि
प्त्वासुदूरउरुनागगणानथाष्टौतद्वंशजान्सविनिहत्यपिपीलिकावत् ॥ जघ्नेचसूतमपहस्ततएवभीमःसुष्वाप
पूर्ववदनुत्थितएवतल्पात् ॥७७॥ तत्तस्यनैजबलमप्रतिमंनिरीक्ष्यसर्वेक्षितीशतनयाअधिकंविषेदुः ॥ नि

श्वासतोदर्शनादपिभस्मयेषांभूयासुरेवभुवनानिचतेमृषासन् ॥ ७८ ॥ दद्भिर्विदश्यनविकारममुष्यकर्तुंशे
कुर्भुजंगमवराअपिसुप्रयत्नाः ॥ कस्यापिनेदृशबलंश्रुतपूर्वमासीदृष्टंकिमुस्मतनयेपिहिरण्यकस्य ॥७९॥
स्वात्मावनार्थमधिकांस्तुतिमेवकृत्वाविष्णोःसदैत्यतनयोहरिणावितोभूत् ॥ नत्वौरसंबलममुष्यसकृष्यतेहि
भृत्यैर्बलात्स्वपितुरौरसमस्यवीर्यं॥८०॥नैसर्गिकंप्रियमिमंप्रवदंतिविप्राविष्णोर्निंतातमपिसत्यमिदंध्रुवंहि॥
नैवान्यथौरसबलंभवतीदृशंतदुत्साद्यएषहरिणैवसहैषनोर्थः ॥ ८१ ॥ कृष्णःकिलैषचहरिर्यदुषुप्रजातःसोस्या
श्रयःकुरुततस्यबहुप्रतीपं ॥ संमंत्र्यचैवमतिपापतमानरेंद्रपुत्राहरेश्चबहुचक्रुरथप्रतीपं ॥८२॥ तैःप्रेरितानृ
पतयःपितरश्चतेषांसाकंबृहद्रथसुतेनहरेःसकाशं ॥युद्धायजग्मुरमुनाष्टदशेषुयुद्धेष्वत्यंतभग्नबलदर्पमदानि
वृत्ताः ॥ ८३ ॥ तेनागृहीतरथवाजिगजानितांतंशस्त्रैःपरिक्षततनूभिरलंवमंतः ॥रक्तंविशास्त्रकवचध्वजवा
जिसूताःस्रस्तांबराःश्लथितमूर्धजिनोनिवृत्ताः ॥ ८४ ॥ एवंबृहद्रथसुतोपिसुशोच्यरूपआर्तोययौबहुशएव ॥१०१२॥
पुरंस्वकीयं ॥ कृष्णेनपूर्णबलवीर्यगुणेनमुक्तोजीवत्यतीवविजितःश्वसितावशेषः ॥८५॥ एवंगतेषुबहुशो
नतकंधरेषुराजस्वजोपिमधुरांस्वपुरींप्रविश्य॥रामेणसार्धमखिलैर्यदुभिःसमेतोरेमेरमापतिरचिंत्यबलोजय

श्रीः ॥८६॥ व्यर्थोद्यमाःपुनरपिस्मसधार्तराष्ट्राभीमंनिहंतुमुरुयत्नमकुर्वताज्ञाः॥ राज्ञांसुतास्तमखिलंसमृषे
वकृत्वाचक्रेजयायचदिशांबलवान्प्रयत्नं ॥८७॥ प्राचींदिशंप्रथममेवजिगायपश्चाद्याम्यांजलेशपरिपालित
यासहान्यां ॥ यौतौपुरातनदशाननकुंभकर्णौमातृष्वसातनयतांचगतौजिगाय ॥८८॥ पूर्वस्तयोर्हिदम
घोषसुतःप्रजातःप्राहुश्चयंनृपतयःशिशुपालनाम्ना॥ अन्यंवदंतिचकुरूशनृपंतथान्यमातृष्वसातनयमेवचदं
तवक्रं ॥८९॥ जित्वैवतावपिजिगायचपौंड्रकाख्यंशौरेःसुतंसुतमजेदथभीष्मकस्य॥ यःपूर्वमासदितिजो
नरहेल्वलाख्योरुक्मीतिनामचबभूवसकुंडिनेशः ॥९०॥ भागेतएवतनयस्यसएववह्नेर्नाम्नाशुचेःसतुपिता
स्यहिमित्रभागः॥ राह्वंशयुक्तदनुजौक्रथकैशिकाख्यौभागौतथाग्निसुतयोःपवमानशुंध्योः ॥९१॥ बंधो
र्निजस्यतुबलंसुपरीक्षमाणःशल्योपितेनयुयुधेविजितस्तथैव॥ भीमोजिगाययुधिवीरमथैकलव्यंसर्वेनृपाश्च
विजिताअमुनैवमेव ॥९२॥ तद्बाहुवीर्यपरिपालितइंद्रसूनुःशेषान्नृपांश्चसमजैद्बलवानयत्नात् ॥ साल्वंचहं
सडिभिकौचविजित्यभीमोनागाह्वयंपुरमगात्सहितोर्जुनेन॥९३॥तद्बाहुवीर्यमथवीक्ष्यमुमोदधर्मसूनुःसमा
तृयमजोविदुरःसभीष्मः॥ अन्येचसज्जनगणाःसहपौरराष्ट्राःश्रुत्वैवसर्वयदवोजहृषुर्नितांतं ॥९४॥ कृष्णः

सुयोधनमुखाक्रममांबिकेयंजानन्स्वपुत्रवशवर्तिनमेवगत्वा ॥ श्वाफल्किनोगृहममुंधृतराष्ट्रशांत्यैगंतुंदिदेश
गजनामपुरंपरेशः ॥९५॥ सोयाद्गजाह्वयममुत्रविचित्रवीर्यपुत्रेणभीष्मसहितैःकुरुभिःसमस्तैः ॥ संपूजि
तःकतिपयानवसच्चमासाञ्ज्ञातुंहिपांडुषुमनःप्रसृतिंकुरूणां ॥ ९६ ॥ ज्ञात्वासकुंतिविदुरोक्तितआत्मनाच
मित्रारिमध्यमजनांस्तनयेषुपांडोः॥ विज्ञायपुत्रवशगंधृतराष्ट्रमंजःसाम्नैवभेदसहितेनजगादविद्वान् ॥९७॥
पुत्रेषुपांडुतनयेषुचसाम्यवृत्तिःकीर्तिंचधर्ममुरुमेषितथार्थकामौ ॥ प्रीतिंपरांत्वयिकरिष्यतिवासुदेवःसाकंस
मस्तयदुभिःसहितःसुराद्यैः ॥९८॥ धर्मार्थकामसहितांचविमुक्तिमेषितत्प्रीतितःसुनियतंविपरीतवृत्तिः ॥
यास्येवराजवरतत्फलवैपरीत्यमित्थंवचोनिगदितंतवकार्ष्णमद्य ॥९९॥ इत्थंसमस्तकुरुमध्यउपात्तवाक्यो
राजापिपुत्रवशगोवचनंजगाद ॥ सर्ववशेभगवतोनवयंस्वतंत्राभूभारसंहृतिकृतेसइहावतीर्णः ॥ १०० ॥
एवंनिशम्यवचनंसतुयादवोस्यज्ञात्वामनोस्यकलुषंतवनैवपुत्राः ॥ इत्यूचिवान्सहमरुत्तनयार्जुनाभ्याप्राया
त्पुरींचसहदेवयुतःस्वकीयां ॥ १०१ ॥ ज्ञानंतुभागवतमुत्तममात्मयोग्यंभीमार्जुनौभगवतःसमवाप्यकृष्णा ॥१०१२॥
त् ॥ तत्रोषतुर्भगवतासहयुक्तचेष्टौसंपूजितौयदुभिरुत्तमकर्मसारौ ॥ १०२ ॥ प्रत्युद्यमोभगवतापिमवेद्गदा

याःशिक्षायदाभगवताक्रियतेनचेमं॥कुर्यामितिस्मभगवत्समनुज्ञयैवरामादशिक्षदुरुगायपुरःसभीमः।१०३।
रामोपिशिक्षितमरींद्रधरात्पुरोस्यभीमेददावथपराणिहरेरवाप॥ अस्त्राणिशक्रतनयःसहदेवआरनीतिंतथो
द्धतमुखात्सकलामुदारां ॥१०४॥ कृष्णोथचौपगविमुत्तमनीतियुक्तंसंप्रेषयन्निदमुवाचहगोकुलाय॥ दुःखं
विनाशयवचोभिररेमदीयैर्नंदादिनांविरहजंममचाशुयाहि ॥ १०५ ॥ मत्तोवियोगइहकस्यचिदस्तिनैवय
स्मादहंतनुभृतांनिहितोंतरेव ॥ नाहंमनुष्यइतिकुत्रचवोस्तुबुद्धिर्ब्रह्मैवनिर्मलतमंप्रवदंतिमांहि ॥ १०६ ॥
पूर्वंयदाह्यजगरोनिजगारनंदंसर्वैर्नशेकुरथतत्प्रविमोक्षणाय॥ मत्पादसंस्पर्शतःसतदातिदिव्योविद्याधरस्त
दुदितंनिखिलंस्मरंतु ॥१०७॥ पूर्वंसरूपमदतःप्रजहासविप्रान्नित्यंतपःकृशतरांगिरसोविरूपान् ॥ तैःशापि
तःसपदिसोजगरत्वमेवमत्तोनिजांतनुमवाप्यजगादनंदं ॥१०८॥ नायंनरोहरिरयंपरमःपरेभ्योविश्वेश्वरः
सकलकारणआत्मतंत्रः ॥ विज्ञायचैनमुरुसंसृतितोविमुक्तायांत्यस्यपादयुगलंमुनयोविरागाः ॥१०९॥ नंदं
यदाचजगृहेवरुणस्यदूतस्तत्रापिमांजलपतेर्गृहमाशुयांतं ॥ संपूज्यवारिपतिराहविमुच्यनंदंनायंसुतस्तव
पुमान्परमःसएषः ॥ ११० ॥ संदर्शितोननुमयैवविकुंठलोकोगोजीविनांस्थितिरपिप्रवरामदीया ॥ मा

नुष्यबुद्धिमपनेतुमजेमयिस्मतस्मान्मयिस्थितिमवाप्यशमंप्रयांतु ॥ १११ ॥ श्रुत्वोद्धवोनिगदितंपरमस्यपुं
सोर्वृंदावनंप्रतिययौवचनैश्चतस्य ॥ दुःखंव्यपोह्यनिखिलंपशुजीवनानामायात्पुनश्चरणसन्निधिमेवविष्णोः
॥११२॥इतिश्रीमदानंदतीर्थभगवत्पादाचार्यविरचितेश्रीमन्महाभारततात्पर्यनिर्णयेचतुर्दशोऽध्यायः ॥१४॥
ॐएवंप्रशासतिजगत्पुरुषोत्तमेस्मिन्भीमार्जुनौतुसहदेवयुतावनुज्ञां ॥ कृष्णादवाप्यवर्षत्रितयात्पुरंस्वमाज
ग्मतुर्हरिसुतेनविशोकनाम्ना ॥१॥ सैरंध्रिकोदरभवःसतुनारदस्यशिष्योवृकोदररथस्यबभूवयंता ॥ यापिंग
लाऽन्यभवआत्मनिसंस्थितंतंसंस्मृत्यकांतमुरुगायमभूत्रिवक्रा ॥ २ ॥ तंपंचरात्रविदमाप्यसुसारथिंसभी
मोमुमोदपुनरापपरात्मविद्यां ॥ व्यासात्परात्मतउवाचचफल्गुनादिदेवेषुसर्वविजयीपरविद्ययैषः ॥३॥ स
र्वानभागवतशास्त्रपथान्विधूयमार्गंचकारसतुवैष्णवमेवशुभ्रं ॥ क्रीडार्थमेवविजिगायतथोभयात्मयुद्धेबलं
चकरवाक्प्रभवेऽमितात्मा ॥४॥ नित्यप्रभूतसुशुभप्रतिभोपिविष्णोःश्रुत्वापरांपुनरपिप्रतिभामवाप ॥ को
नामविष्ण्वनुपजीवकआसयस्यनित्याश्रयादभिहितापिरमासदाश्रीः ॥५॥ व्यासादवापपरमात्मसुतत्ववि ॥१०१४॥
द्यांधर्मात्मजोपिसततंभगवत्प्रपन्नः ॥तेपंचपांडुतनयामुमुदुर्नितांतंसद्धर्मचारिणउरुक्रमशिक्षितार्थाः ॥६॥

यदाभरद्वाजसुतस्त्वसंचयीप्रतिग्रहोज्झोनिजधर्मवर्ती ॥ द्रौणिस्तदाधार्तराष्ट्रैः समेत्यक्रीडन्पयःपातुमुपैतिस
द्म ॥७॥ तस्मैमातापिष्टमालोड्यपातुंददातिपीत्वैतितदैषनित्यं ॥ पीतक्षीरान्धार्तराष्ट्रान्समेत्यमयापीतं
क्षीरमित्याहनित्यं ॥८॥ नृत्यंतमेनंपाययामासुरेतेपयःकदाचिद्रसमस्यसोवैत् ॥ पुनःकदाचित्सतुमातृदत्ते
पिष्टेनेदंक्षीरमित्यारुराव ॥९॥ दृष्ट्वारुवंतंसुतमात्मजस्यस्नेहान्नियत्यैवजनार्दनस्य ॥ संप्रेरितःकृपयाचार्त
रूपोद्रोणोययावार्जयितुंतदागां ॥१०॥ प्रतिग्रहात्सन्निवृत्तःसरामंययौनविष्णोर्हिभवेत्प्रतिग्रहः ॥ दोषाय
यस्मात्सपिताखिलस्यस्वामीगुरुःपरमंदैवतंच ॥११॥ दृष्ट्वाचैनंजामदग्न्योप्यचिंतयद्द्रोणंकर्तुंक्षितिभारापनो
दे ॥ हेतुंसुराणांनरयोनिजानांहंताचार्यस्यात्सहपुत्रेणचेति ॥१२॥ तेषांवृद्धिःस्यात्पांडवार्थेहतानांमोक्षेपि
सौख्यस्यनसंततिश्च ॥ योग्यासुराणांकलिजासुपापाःप्रायोयस्मात्कलिजाःसंभवंति ॥ १३ ॥ नदेवाना
माशतंपूरुषाहिसंतानजाःप्रायशःपापयोग्याः ॥ नाकारणात्संततेरप्यभावोयोग्यःसुराणांसदमोघरेतसां
॥१४॥ अव्युच्छिन्नेसकलानांसुराणांततोकलिर्नोभविताकथंचित् ॥ तस्मादुत्साद्याःसर्वएतेसुरांशाएतेन
साकंतनयेनवीराः ॥१५॥ एवंविचिंत्याप्रतिमःसभार्गवोबभाषईषत्स्मितशोचिषागिरा ॥ अनंतशक्तिःस

कलेश्वरोपित्यक्तंसर्वंनाद्यवित्तंममास्ति ॥ १६ ॥ आत्माविद्याशस्त्रमेतावदस्तितेषांमध्येरुचितंत्वंगृहाण ॥
उक्तःसइत्थंप्रविचिंत्यविप्रोजगादकस्त्वद्ग्रहणेसमर्थः ॥ १७ ॥ सर्वेशितासर्वपरःस्वतंत्रस्त्वमेवकोन्यःसदृश
स्तवेश ॥ साम्यंतवेच्छन्प्रतियात्यधोहियस्मान्नचोत्थातुमलंकदाचित् ॥ १८ ॥ सर्वोत्तमस्येशतवोच्चशस्त्रैः
कार्यंकिमस्माकमनुद्बलानां ॥ विद्यैवदेयाभवताततोजसर्वप्रकाशिन्यमलासुसूक्ष्मा ॥१९॥ इतीरितस्तत्त्व
विद्यादिकाःसविद्याःसर्वाःप्रददौसास्त्रशस्त्राः॥अब्दद्विषट्केनसमाप्यताःसययौसखायंद्रुपदंमहात्मा ॥२०॥
दानेर्धराज्यस्यहितत्प्रतिज्ञांसंस्मृत्यपूर्वामुपयातंसखायं॥ सखातवास्मीतितदोदितोपिजगादवाक्यंद्रुपदो
तिदर्पात् ॥२१॥ ननिर्धनोराजसखोभवेतयथेष्टतोविप्रगच्छेतिदैवात् ॥ इतीरितेस्याशुबभूवकोपोजितेंद्रि
यस्यापिमुनेर्हरीच्छया ॥ २२ ॥ प्रतिग्रहात्सन्निवृत्तेनसोयंमयाप्राप्तोमत्पितुःशिष्यकत्वात् ॥ पितुःशिष्यो
ह्यात्मशिष्योभवेतशिष्यस्यार्थःस्वीयएवेतिमत्वा ॥२३॥सोयंपापोमामवज्ञायमूढोदुष्टंवचोश्रावयदस्यदर्पं ॥
हनिष्यइत्येवमतिंविधाययययौकुरूञ्छिष्यतांनेतुमेतान्॥२४॥ प्रतिग्रहाद्विनिवृत्तस्यचार्थःस्याच्छिष्येभ्यःकौ
रवेभ्योममात्र॥ एवंमन्वानःक्रीडतःपांडवेयान्सधार्तराष्ट्रान्पुरबाह्यतोख्यत् ॥२५॥ विक्रीडतोधर्मसूनोस्त

देवसहांगुलीयेनचकंदुकोपतत् ॥ कूपेनशेकुःसहिताःकुमाराउद्धर्तुमेनंपवनात्मजोवदत् ॥ २६ ॥ निष्पत्य
चोद्धृत्यसमुत्पतिष्येकूपादमुष्माद्भृशनीचादपिस्म ॥ सकंदुकांमुद्रिकांपश्यताद्यसर्वेकुमाराइतिवीर्यसंश्र
यात् ॥ २७ ॥ तदाकुमारानवदत्सविप्रोधिगस्त्रबाह्यांभवतांप्रवृत्तिं ॥ जाताःकुलेभारतानांनवित्थदिव्यानि
चास्त्राणिसुरार्चितानि॥२८॥इतीरिताअस्त्रविदंकुमाराविज्ञायविप्रंसुरपूज्यपौत्रं ॥ संप्रार्थयामासुरथोद्धृतिं
प्रतिप्रधानमुद्रायुतकंदुकस्य ॥२९॥ सचाश्विषीकाभिरथोत्तरोत्तरंसंप्रास्यदिव्यास्त्रबलेनकंदुकं ॥ उद्धृत्यमु
द्रोद्धरणार्थिनःपुनर्जगादभुक्तिर्ममकल्प्यतामिति ॥ ३० ॥ यथेष्टवित्ताशनपानमस्यधर्मात्मजःप्रतिजज्ञेसु
शीघ्रं ॥ तथैवतेनोद्धृतमंगुलीयंत्रिवर्गमुख्यात्मजवाक्यतोनु ॥ ३१ ॥ पप्रच्छुरेनंसहिताःकुमाराःकोसीति
सोप्याहपितामहोवः ॥ वक्तेतितेदुद्रुवुराशुभीष्मंद्रोणोयमित्येवसतांस्तदोचे ॥३२॥ नराजगेहंसकदाचिदे
तितेनादृष्टःसकुमारैःपुरातः ॥ भीष्मोविद्यास्तेनसहैवचिंतयन्नस्त्रप्राप्तिंतस्यशुश्रावरामात् ॥ ३३ ॥ श्रुत्वा
वृद्धंकृष्णवर्णंद्विजंतंमहास्त्रविद्यामपितांमहामतिः।।द्रोणंज्ञात्वातस्यशिष्यत्वएतान्ददौकुमारांस्तत्रगत्वास्व
यंच॥३४॥ द्रोणोथतानवदद्योमदिष्टंकर्तुंप्रतिज्ञांप्रथमंकरोति ॥ तंधन्विनांप्रवरंसाधयिष्यइत्यर्जुनस्तामकरो

त्प्रतिज्ञां ॥ ३५ ॥ उन्मादनादीनिसवेदकृष्णादस्त्राण्यनापत्सुनतानिमुंचेत् ॥ इत्याज्ञयाकेशवस्यापराणि
प्रयोगयोग्यानिसदेच्छतिस्म ॥३६॥ भीष्मादिभिर्भविता संगरोनस्तदानाहंगुरुभिर्नित्ययोद्धा ॥ भवेयमे
कःफल्गुनोस्त्रज्ञएषांनिवारकश्चेन्ममधर्मलाभः॥३७॥ नबुद्धिपूर्वंवरइंदिरापतेरन्यत्रमेग्राह्यइतश्चजिष्णुः ॥
करोतुगुर्वर्थमितिस्मचिंतयन्भीमःप्रतिज्ञांनचकारतत्र ॥३८॥ तत्प्रेरितेनार्जुनेनप्रतिज्ञाकृतायदाविप्रवरस्त
तःपरं॥स्नेहंनितांतंसुरराजसूनौकृत्वामहास्त्राणिददौसतस्य॥३९॥सपक्षपातंचचकारतस्मिन्करोतिचास्यो
रुतरांप्रशंसां ॥ रहस्यविद्याश्चददातितस्यनान्यस्यकस्यापितथाकथंचित् ॥४०॥ भीमःसमस्तंप्रतिभाबलेन
जानन्स्नेहंत्वद्वितीयंकनिष्ठे॥द्रोणस्यकृत्वासकलास्त्रवेदिनंकर्तुंपार्थंनार्जुनवच्चकार ॥४१॥नैवातियत्नेनददर्श
लक्ष्यंशुश्रूषायांपार्थमग्रेकरोति॥स्वबाहुवीर्याद्भगवत्प्रसादान्निहन्मिशत्रून्किमनेनचेति ॥४२॥ तदासमीयुः
सकलाःक्षितीशपुत्राद्द्रोणात्सकलास्त्राण्यवाप्तुं॥ददौसतेषांपरमास्त्राणिविप्रोरामादवाप्तान्यगतानिचान्यैः ४३
अस्त्राणिचित्राणिमहांतिदिव्यान्यन्यैर्नृपैर्मनसाप्यस्मृतानि॥अवाप्यसर्वेतनयानृपाणांशक्ताबभूवुर्नयथैवपू ॥१०१६॥
र्वे ॥ ४४ ॥ नैतादृशाःपूर्वमासन्नरेंद्राअस्त्रेबलेसर्वविद्यासुचैव ॥ दौष्यंतिमांधातृमरुत्तपूर्वाश्चैतत्समानासु

रुदारवीर्याः ॥४५॥ तदाकर्णोथैकलव्यश्चदिव्यान्यस्त्राण्यातुंद्रोणसमीपमीयतुः ॥ सूतोनिषादइतिनैतयो
रदादस्त्राणिविप्रःसतुरामशिष्यः ॥ ४६ ॥ कर्णोनवाप्यनिजमीप्सितमुच्चमानोयस्मादवापपुरुषोत्तमतोस्त्र
वृंदं ॥ विप्रोप्ययंतमजमेमिभृगोःकुलोत्थमित्थंविचिंत्यसययौभृगुपाश्रमाय ॥४७॥ ससर्ववेत्तुश्चविभोर्भ
येनविप्रोहमित्यवददस्त्रवरातिलोभात् ॥ जानन्नपिप्रददावस्यरामोदिव्यान्यस्त्राण्यखिलान्यव्ययात्मा ॥४८॥
अस्त्रज्ञचूडामणिमिंद्रसूनुंविश्वस्यहंतुंधृतराष्ट्रपुत्रः॥एनंसमाश्रित्यदृढोभवेतेत्यदाज्ज्ञात्वैवास्त्रमस्मैरमेशः४९
ज्ञानंचभागवतमाप्यपराश्चविद्यारामादवाप्यविजयंधनुरग्र्ययानं ॥ अब्दैश्चतुर्भिरथचन्यवसत्तदंतेहातुंनश
क्तउरुगायमिमंसकर्णः ॥५०॥ अंकेनिधायसकदाचिदमुष्यरामःशिश्येशिरोविगतनिद्रउदारबोधः ॥ संसु
प्तवत्सुरवरःसुरकार्यहेतोर्दातुंचवालिनिधनस्यफलंतदस्य ॥५१॥ तत्रासराक्षसवरःसतुहेतिनामाकालेमहेंद्र
मनुपास्यहिशापतोस्य ॥ कीटस्तमिंद्रउततत्रसमाविवेशकर्णस्यशापमुपपादयितुंसुतार्थे ॥ ५२॥ कर्णःस
कीटतनुगेनकिरीटिनैवव्यूरोरधस्तलतऔपरिगात्त्वचश्च ॥ विद्धःशरेणसयथारुधिरस्यधारांसुस्त्रावतंविगत
निद्रइवाहरामः ॥५३॥ किंत्वंनचालयसिमांरुधिरप्रसेकेप्राक्षेपिपावनविरोधिनिकोसिचेति ॥ तंप्राहकर्णइह

नैवमयाविधेयोनिद्राविरोधइतिकीटउपेक्षितोमे ॥५४॥ जात्यास्मिसूतउततेतनयोस्मिसत्यंतेनास्मिविप्रइ
तिभार्गववंशजोहं ॥ अग्रेत्रुवंभवतईशनहित्वदन्योमातापितागुरुतरोजगतोपिमुख्यः ॥५५॥ इत्युक्तमात्र
वचनेसतुकीटकोस्यरामस्यदृष्टिविषयत्वतएवरूपं ॥ संप्राप्यनैजमतिपूर्णगुणस्यतस्यविष्णोरनुग्रहतआपवि
मानगःस्वः ॥५६॥ अथाहरामस्तमसत्यवाचंनतेसकाशेममवासयोग्यता ॥ तथापितेनैववृथामदीयाभक्ति
र्भवेज्जेष्यसिसर्वशत्रून् ॥ ५७ ॥ अस्पर्धमानंनकथंचनत्वांजेताकश्चित्स्पर्धमानस्तुयासि ॥ पराभूतिंनात्र
विचार्यमस्तिप्रमादीत्वंभविताचास्त्रसंघे ॥५८॥ याहीतितेनोक्तउदारकर्मणाकर्णोययौतंप्रणम्येशितारं ॥
तथैकलव्योपिनिराकृतोमुनाद्रोणेनतस्यप्रतिमांवनेर्चयन् ॥ ५९ ॥ ततःकदाचिद्धृतराष्ट्रपुत्रैःपांडोःसुतामृ
गयांसंप्रयाताः ॥ अग्रेगच्छन्सारमेयोरुरावधर्मात्मजस्यात्रवनेमृगार्थी ॥६०॥ श्रुत्वारावंसारमेयस्यदूराच्छ
रैर्मुखंशब्दवेधीपुपूरे ॥ सएकलव्योव्रणमस्यनाकरोच्छ्वापूरितास्यःपांडवानभ्ययात्सः ॥६१॥ दृष्ट्वाचित्रंकु
रवःपांडवाश्चद्रष्टुंकर्तारंमार्गयामासुरत्र ॥ द्रोणाकृतिंमार्तिकींपूजयंतंददृशुश्चैनंधनुरेवाभ्यसंतं ॥६२॥ पैशा
चमेवैषपिशाचकेभ्यःपूर्वंविवेदास्त्रबृंदंनिषादः ॥ दिव्यान्यस्त्राण्याहुमेतांचशिक्षांद्रोणंसदापूजयतिस्मभक्त्या

॥१०१७॥

॥६३॥ दृष्ट्वाविशेषंतममुष्यपार्थोद्रोणायोचेत्वद्वचोमेमृषासीत् ॥ इत्युक्तएनंत्वभिगम्यदक्षिणांविप्रोययाचे
दक्षिणांगुष्ठमेव ॥ ६४ ॥ तस्यप्रसादोपचितोरुशिक्षोनिषादोदाद्दक्षिणांगुष्ठमस्मै ॥ ततःपरंनास्यबभूवशि
क्षास्मन्मुष्टिहीनस्यसमार्जुनेन ॥ ६५ ॥ पुनःकृपालूरैवतपर्वतेतंद्रोणःप्रादादस्त्रवराणितस्मै ॥ एकांतएवा
स्यभक्त्यासुतुष्टोधन्विश्रेष्ठंकृतवानर्जुनंच ॥ ६६ ॥ इतिश्रीमदानंदतीर्थभगवत्पादाचार्यविरचितेश्रीमन्म
हाभारततात्पर्यनिर्णयेपंचदशोऽध्यायः ॥ १५ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥
ॐ कालेत्वेतस्मिन्भूयएवाखिलश्चनृपैर्युक्तोमागधोयोद्धुकामः ॥ प्रायाद्यदूंस्तत्रनित्याव्ययातिबलैश्वर्योपी
च्छयागात्सकृष्णः ॥१॥ संदर्शयन्बलिनामल्पसेनास्वुपस्कराणांबहुलोपस्करैश्च॥प्राप्तेविरोधेबलिभिर्नीतिम
ध्यांययौसरामोदक्षिणाशांरमेशः ॥२॥ सोनंतवीर्यःपरमोभयोपिनीत्यैगच्छन्नामदग्न्यंददर्श ॥ क्रीडार्थमे
कोपिततोतिदुर्गंश्रुत्वागोमंतंतत्रययौसहाग्रजः ॥३॥ तदादुग्धाब्धौसंसृतिस्थैःसुराद्यैःपूजांप्राप्तुंस्थानमेषां
चयोग्यं ॥ मुक्तस्थानादापनारायणोजोबलिश्चागात्तत्रसंद्रष्टुमीशं ॥४॥ तत्रासुरावेशममुष्यविष्णुःसंद
र्शयन्सुप्तिहीनोपिनित्यं ॥ संसुप्तवच्छिश्यउदारकर्मासंज्ञायैदेवानांमुखमीक्ष्याप्रमेयः ॥५॥ देवाश्चतद्भाव

विदोखिलाश्चनिमीलिताक्षाःशयनेषुशिश्यिरे ॥ तदावलिस्तस्यविष्णोःकिरीटमादायागाज्जहसुःसर्वदेवाः
॥६॥ नारायणेसर्वदेवैःसमेतेब्रह्मादिभिर्हासमानेसुपर्णः ॥ गत्वापातालंयुधिजित्वाबलिंचकिरीटमादाया
भ्ययाद्यत्रकृष्णः ॥७॥ तत्तस्यशीर्ष्णिप्रतिमुच्यनत्वाखगस्तुत्वादेवदेवंरमेशं ॥ स्मृतआगच्छेत्येवविसर्जि
तोमुनाययौदुग्धाब्धिंयत्रनारायणोसौ ॥८॥ किरीटंतत्कृष्णमूर्ध्निप्रविष्टंतत्तुल्यमासीत्तस्यरूपेष्वभेदात् ॥
तदिच्छयाचैवनारायणस्यशीर्ष्ण्यप्यासीद्युगपद्दुग्धवार्धौ ॥ ९ ॥ पूर्वंप्राप्तान्येवदिव्यायुधानिपुनर्वैकुंठंलोक
मितानिभूयः ॥ तदावतेरूरौहिणेयस्यचैवभार्याप्यागाद्वारुणीनामपूर्वा ॥१०॥ सैवापरंरूपमास्थायचागा
च्छ्रीरित्याख्यंसेंदिरावेशमग्र्यं ॥ कांतिश्चागात्तस्यसोमस्यचान्याभार्याद्वयोःपूर्वतनासुरूपा ॥११॥ ताभी
रामोमुमुदेतत्रतिष्ठन्शशांकपूगोद्रिक्तकांतिःसुधामा ॥ तस्यावारुण्याःप्रतिमापेयरूपाकादंबरींवारुणींतांप
पौसः ॥१२॥ एवंतयोःक्रीडतोःस्वैरमत्रराजन्यबृंदानुगतोजरासुतः ॥ गिरिंगोमंतंपरिवार्यादहत्तंदृष्ट्वादेवौ
पुप्लुवतुर्बलाढ्यौ ॥ १३ ॥ गिरिस्ताभ्यांपीडितःसन्निमग्नोभूमौपञ्चांयोजनैकादशांसः ॥ निष्पीडिताज्जलधा ॥१०१८॥
रोद्गतास्माद्वह्निंव्यासंशमयामाससर्वं ॥ १४ ॥ सेनांप्रविष्टौसर्वराजन्यवृंदंव्यमथ्नतांदेववरौस्वशस्त्रैः ॥ तत्रैव

हंसोडिंभिकश्चैकलव्यःसकीचकस्तौशिशुपालपौंड्रकौ ॥ १५॥ भौमात्मजोदंतवक्रश्चरुक्मीसौभाधिपोमैंद
मैंदानुजौच ॥ अन्येचयेपार्थिवाःसर्वएवक्रोधात्कृष्णंपरिवार्याभ्यवर्षन् ॥१६॥ शस्त्रैरस्त्रैर्द्रुमपूगैःशिलाभि
र्भक्ताश्चयेशल्यबाह्लीकमुख्याः ॥ ससोमदत्तःसौमदत्तिर्विराटःपांचालराजश्चजरासुतस्य॥ भयात्कृष्णंशरव
र्षैरवर्षन्कारागृहेवासितामागधेन ॥१७॥ सर्वानेताञ्छरवर्षेणकृष्णोविसूतवाजिध्वजशस्त्रवर्मणः ॥ कृत्वा
वमञ्छोणितानार्तरूपान्विद्रावयामासहरिर्यथामृगान्॥१८॥हत्वासेनांविंशदक्षौहिणींतांत्रिभिर्युक्तांरुक्मि
णंनैवकृष्णः ॥ रुक्मिण्यर्थेपीडयामासशस्त्राण्यस्याच्छित्वाविरथंद्रावयानः ॥१९॥ जरासुतोरौहिणेयेनयु
द्धंचिरंकृत्वातन्मुसलेनपोथितः॥विमोहितःप्राप्तसंज्ञश्चिरेणक्रुद्धोगदांतदुरस्यभ्यपातयत् ॥२०॥ तेनाहतःसु
भृशंरौहिणेयःपपातमूर्च्छामिगतःक्षणेन॥अजेयत्वंतस्यदत्तंहिधात्रापूर्वंगृहीतोविष्णुनारामगेन॥२१॥तथा
कृतेबलभद्रेतुकृष्णोगदामादायस्वामगान्मागधेशं ॥ तताडजत्रौसतयाभिताडितोजगामगांमूर्च्छयाभिप्लु
तांगः॥२२॥अथोत्तस्थौरौहिणेयःसहैवसमुत्तस्थौमागधोप्यग्र्यवीर्यः ॥क्रुद्धोगृहीत्वामौलिमस्याशुरामोवधा
योद्यच्छन्मुसलंबाहुशाली॥२३॥अथाब्रवीद्वायुरेनंनरामत्वयाहंतुंशक्यतेमागधोयं॥ वृथानतेबाहुबलंप्रयो

ज्यममोघंतेयद्बलंतद्ददस्व ॥२४॥ अन्योहंताबलवानस्यचेतिश्रुत्वाययौबलभद्रोविमुच्य ॥ जरासुतंपुनरुद्य
च्छमानंजघानकृष्णोगदयास्वयैव ॥२५॥ तेनाहतःस्रस्तसमस्तगात्रःपपातमूर्च्छामिगतःसराजा ॥ चिरा
त्संज्ञांप्राप्यचांतर्हितोसौसंप्राद्रवद्व्रीतभीतःसलज्जः ॥२६॥ ययौशिष्टैराजभिःसंयुतश्चपुरंजीवेत्येवकृष्णेनमु
क्तः ॥ पुनर्युद्धंबहुशःकेशवेनकृत्वाजितोराजगणैःसमेतः ॥ कृष्णोजित्वामागधंरौहिणेययुक्तोययौदमघो
षेणसार्धं ॥२७॥ पितृष्वसायाःपतिनातेनचोक्तःपूर्वंजितेनापियुधिस्मबांधवात् ॥ यामःपुरंकरवीराख्यमेव
महालक्ष्म्याःक्षेत्रसंदर्शनाय ॥२८॥ श्रुत्वावाक्यंतस्ययुद्धेजितस्यप्रीत्यायुक्तस्यात्मनातद्युतोगात् ॥ २९ ॥
गंधर्वोसौदनुनामानरोभूत्तस्मात्कृष्णेभक्तिमांश्चासराजा॥पुरंप्राप्तांस्तान्सविज्ञायपापःसृगालाख्योवासुदेवः
क्रुधागात् ॥३०॥ सूर्यप्रदत्तंरथमारुह्यदिव्यंवरादवध्यस्तिग्मरुचेःसकृष्णं ॥ योद्धुंययावमुचच्चास्त्रसंघाञ्छि
रस्तस्याथाशुजहारकृष्णः ॥ ३१॥ द्विधाकृत्वादेहमस्यारिणाचपुत्रंभक्तंतस्यराज्येभिषिच्य ॥ सशक्रदेवंम
णिभद्रःपुरायोययौपुरींस्वांसहितोग्रजेन ॥ ३२ ॥ नीतिंबलिष्ठस्यविहायसेनांदूराद्युद्धंदर्शयित्वैवगुप्त्यै ॥ ॥१०१९॥
स्वसेनायाःसर्वपूर्णात्मशक्तिःपुनःपुरींप्राप्यसंपूजितोवसत् ॥ ३३ ॥ इतिश्रीमदानंदतीर्थभगवत्पादाचार्य

विरचितेश्रीमन्महाभारततात्पर्यनिर्णयेषोडशोऽध्यायः ॥ १६ ॥ ॥ ॥ ॥
ॐगतेथचेदिपेस्वकंपुरंजनार्दनोशृणोत् ॥ रमैवरुक्मिणीतियोद्यतांस्वयंवरायतां ॥ १ ॥ सरुक्मिनामको
ग्रजःश्रियोद्विषत्रमापतिं ॥ हरेःप्रदातुमुद्यतांन्यवारयद्धरिप्रियां ॥ २ ॥ प्रघोषितेस्वयंवरेथतेनमागधाद
यः ॥ समीयुरुग्रपौरुषाःससाल्वपौंड्रचेदिपाः ॥ ३ ॥ तदाजगामकेशवोजवेनकुंडिनंपुरं ॥ स्मृतोथतेनप
क्षिराट्समाजगामकेशवं ॥४॥ पतत्रवायुनास्यतेनरेश्वराःप्रपातिताः ॥ यदेदृशंपतत्रिणोबलंहरेःकिमुच्य
ते ॥ ५ ॥ किमत्रनःकृतंभवेत्सुखायहीतितेब्रुवन् ॥ अथाब्रवीज्जरासुतोजयीपयोब्धिमंदिरः ॥६॥ किलै
षपक्षिवाहनोयतश्चनान्यथाभवेत् ॥ जितावयंचसर्वशोमुनैकलेनसंयुगे ॥ ७ ॥ अनेकशोनसंगतैर्जितः
कदाचिदेषहि ॥ अमुष्यचाग्रजःपुरानिहंतुमुद्यतोहिमां ॥ ८ ॥ अदृश्यवाक्यतोत्यजत्प्रताडनात्सुपीडि
तं ॥ किमस्यतूच्यतेबलंवयंतृणोपमाःकृताः ॥ समस्तशोमृधेमृधेहियेनचाक्षतेनहि ॥९॥ किमत्रकुर्वतां
सुखंभवेदुदीर्णसंकटे ॥ इतिब्रुवन्नवाङ्मुखंनृपश्चकारविच्छविः ॥ १० ॥ अथाहचेदिभूपतिःसदंतवक्रकोव
चः ॥ पुराहरेर्हिपार्षदःप्रसन्नबुद्धिरेकदा ॥ ११ ॥ शृणुष्वराजसत्तमप्रभुंशिवस्वयंभुवोः ॥ हरिंवदंतिकेचि

दप्यदोभवेन्नवैमृषा ॥१२॥ तथाऽऽवयोश्चदर्शनेभवेत्कदाचिदूर्जिता ॥ अमुष्यभक्तिरन्यथापुनश्चजायते
क्रुधा ॥१३॥ नकारणंचविद्महेनसंशयःपरोहरिः ॥ व्रजामतंसुखार्थिनोवयंविहायशत्रुतां ॥ १४ ॥ इदं
हिनःशुभप्रदंनचान्यथाशुभंकचित् ॥ इतीरितोजरासुतोददर्शतौदहन्निव ॥१५॥ अथप्रहस्यसौभराड्वचो
जगादमागधं ॥ विनिंद्यतौक्रुधास्फुरन्क्रुधास्फुरंतमीक्ष्यच ॥ १६ ॥ नतन्मृषाहरिःस्वयंजनार्दनोवधाय
नः ॥ प्रजातएषयादवोवयंचदानवेश्वराः ॥१७॥ स्वधर्मएषनःसदादृढप्रतीपताहरौ ॥ स्वधर्मिणोहताअ
पिप्रयामसद्गतिंध्रुवं ॥ १८ ॥ शिवश्चनःपरागतिर्गुरुर्भवानरिर्हरिः ॥ इतीरितःसमागधोजगादसाधुसाध्वि
ति ॥१९॥ तथैवरुक्मिपूर्वकाःकरूशचेदिपौचतौ ॥ विनिश्चयंकुबुद्धयोयुधेचचक्रुरूर्जितं ॥ २० ॥ सदा
प्रतीपकारिणौभवावकृष्णइत्यपि ॥ गुरोःप्रसादमाप्नुतांकरूशचेदिभूभृतौ ॥२१॥ पुनश्चतेत्वमंत्रयन्सहैव
पापबुद्धयः ॥ ध्रुवंसमागतोहरिर्लभेतरुक्मिणीमिमां ॥२२॥ अयंत्रिलोकसुंदरःसुरूपिणीचरुक्मिणी ॥ मु
खेनबाहुनाप्ययंसमस्तलोकजिद्वशी ॥२३॥ समस्तवेदिनांवरंजितारिमग्र्यरूपिणं ॥ समस्तयोषितांवरा
व्रजेतरुक्मिणीध्रुवं ॥२४॥ वयंचमानसंक्षयंनितांतमाप्नुमस्तदा ॥ नशक्नुमोनिवारितुंशरैरमुंकथंचन ॥२५॥

अतःस्वयंवरेयथानसंगमोहरेर्भवेत्॥तथाविधानमेवनःसुनीतिरूर्जिताध्रुवं ॥२६॥अतोनदेयमस्यनःसुभूभुजांसमागमे॥क्वचित्कदाचिदासनंनचार्घ्यपूर्वकोविधिः॥२७॥नचास्यतिक्वचित्क्षितौविमानितःपुरोहिनः॥परासनस्थभूभुजांसमानितोहिदैवतैः ॥२८॥ सदर्पमानसंयुतःक्रुधाप्रयास्यतिध्रुवं ॥ पुरींस्वकांततोवयंविधेमचस्वयंवरं ॥ २९ ॥ इतिस्मसर्वभूभुजांविनिश्चयंसकैशिकः ॥ क्रथोवगम्यभीष्मकानुजोभ्ययाद्धरिंद्रुतं ॥३०॥ प्रणम्यपादपद्मयोर्निजंगृहंप्रवेश्यच ॥ महासनंप्रदायतौप्रचक्रतुर्वरार्चनं ॥३१॥ अथागमच्छतक्रतोर्वचःप्रगृह्यभूभुजः ॥ जरासुतादिकान्पुमानुवाचचार्थवद्वचः ॥३२॥ अहंप्रियःशचीपतेःसदास्यचाक्षिगोचरः॥सुरेंद्रआज्ञयावदन्नृपान्वईश्वरोहिसः ॥३३॥समस्तराजसत्पतिर्हरिर्नचान्यइत्यपि ॥ वराभिषेकमीशितुःकुरुध्वमाश्वसंशयं ॥३४॥ अतोन्यथाशिरस्यहंनिपातयामिवोशनिं॥इतीदमिंद्रशासनंकुरुध्वमित्यसौययौ॥३५॥ तदी रितंनिशम्यतेपुनःसुतप्तचेतसः॥बभूवुरूचिरेवचःसुगर्वितोहिवासवः ॥३६॥ पुराबिभेतिनसदाप्रतिप्रतिस्मवासवः॥उताद्यकृष्णसंश्रयाद्दृढंविभीषयस्यसौ॥३७॥अदृश्यएवदेवराड्व्यदिस्मवज्रमुत्सृजेत् ॥ भवेमपीडितावयंवरादस्मत्यवोपिहि ॥ ३८ ॥ पुरादिविस्थितस्यचप्रमर्दनेवयंक्षमाः ॥ उताद्ययद्यमुंव

यंव्रजेमकृष्णएष्यति ॥ ३९ ॥ अतोभिषेचनाद्यदीहशार्ङ्गिणःशचीपतिः ॥ नवज्रमुत्सृजेत्तदाभिषेचयामतं वयं ॥४०॥ अतोन्यथादनुर्यथावरादमृत्युकोपिसन् ॥ सुरेंद्रवज्रताडितोबभूवकुक्षिगास्ययुक् ॥ ४१ ॥ तथैवकृष्णसंश्रयात्सनःशचीपतिर्नयेत् ॥ इतिस्मनिश्चितानृपानयातयंतशौरये ॥४२॥ समस्तशोजरासुतादिभिःकृतेभिषेचने ॥ अतीवभग्नमानकान्नचानुयातिकश्चन ॥४३॥ समाश्रयंचकेशवंतदैवजीवनार्थिनः ॥ प्रकुर्युरासुराअपीतिदेवकार्यसंक्षयः ॥४४॥ इतीक्ष्यपाकशासनोवदज्जरासुतादिकान् ॥ सरुक्मिसाल्वचेदिपोनयातुमागधोहरिं ॥४५॥ ततस्तुतान्विनापरेधिराजराजइत्यमुं ॥ तदाभिषेकुमुद्यतानृपाःसुरेशशासनात् ॥४६॥ ततःशचीपतिर्निजंवरासनंहरेरदात् ॥ विवेशतत्रकेशवोनभस्थलावतारिते ॥४७॥ करेप्रगृह्यकेशवोन्यवेशयत्सहासने ॥ पतत्रिपुंगवंचतौसभीष्मकानुजौप्रभुः ॥४८॥ अथाखिलानरेश्वरामुनींद्रसंयुताहरिं ॥ सुशातकौंभकुंभकैःप्रचक्रुराभिषेकिणं ॥४९॥ विरिंचशर्वपूर्वकैरभिष्टुतःसुरादिभिः ॥ समस्तदेवगायकैःप्रगीतआसकेशवः ॥ ५० ॥ अथाहभीष्मकंप्रभुःस्वयंवरःकिलत्वया ॥ अभीप्सितःसुताकृतेशुभायतेभवेन्नसः ॥५१॥ इयंरमातवात्मजाबभूवतांहरेर्नचेत् ॥ ददातिचेत्तदापितानिरिंदिरोत्रजे

दघः ॥५२॥ हितायचैतदीरितंतवान्यथानचिंतय ॥ नयोषिदिच्छयात्वहंब्रवीमिपश्ययादृशः ॥ ५३ ॥
उदीर्यचैवमीश्वरश्चकारहाविरात्मनः ॥ सविश्वरूपमुत्तमंविसंख्यशीर्षबाहुकं ॥५४॥ अनंततेजआततंवि
संख्यरूपसंयुतं ॥ विचित्रमौलिकुंडलांगदोरुहारनूपुरं ॥५५॥ ज्वलत्सुकौस्तुभप्रभाप्रभासकंशुभांबरं ॥
प्रपश्ययादृशाःस्त्रियोममेत्यदर्शयच्छ्रियं ॥ ५६ ॥ अनंतरूपिणींपरांमनुष्यदृष्टितोधिकां ॥ सरुक्मिणीत
नोरपिव्यदर्शयच्चदेवताः॥५७॥ तदद्भुतंसमीक्ष्यतुप्रभीतआसभीष्मकः ॥ पपातपादयोर्विभोःकरोमितत्त
थेतिच ॥५८॥ पुनश्चविश्वरूपतांपिधायपद्मलोचनः ॥ जगामपक्षिवाहनःपुरींस्वबाहुपालितां ॥ ५९ ॥
अपांपतिश्चमैथिलःस्वयंवरंकृतावपि ॥ हरिंविनिश्चयादियंव्रजेदितिस्मचक्रतुः ॥६०॥ स्वयंवरःक्षितेर्भुजां
स्वधर्मइत्यतोद्वयोः॥ नदोषआसभीष्मकोनकेशवार्थमैच्छत ॥६१॥ अतोहरौप्रबोध्यतंगतेकृपालुसत्तमे ॥
वशीकृतेचभीष्मकेनृपास्त्वमंत्रयन्पुनः ॥६२॥ यशश्चधर्ममुत्तमंविधित्सताभृकोदरे ॥ नकेशवेनसूदितोज
रासुतोहिमन्यते ॥६३॥ वराच्छिवस्यमामयंनहंतुमीष्टउत्तमात् ॥ अतःशिवप्रसादतोजितोपिजेष्यउत्तरं
॥ ६४ ॥ मृधेमृधेजितोपिसन्दृढाशयापुनःपुनः ॥ समीहतेयुधेशिवंनचावमन्यतेक्वचित् ॥ ६५ ॥ अतः

पुनश्च भूमिपानुवाचवारुहद्रथः ॥ धिगेवपौरुषंहिनोयदेषनोजयत्सदा ॥ ६६ ॥ अभूपतेर्नचासनंप्रदेयमि
त्युदाहृतं ॥ अमुष्यनस्तदन्यथाबभूवचिंतितंनृपाः ॥ ६७॥ अयंनृपोत्तमांगणेमहेंद्रपीठमारुहत् ॥ समस्त
राजराजतामवापनोप्ययंनिच्छतां ॥ ६८ ॥ अतःपुनःकथंहरिंवयंजयेमचिंत्यतां ॥ यथाचभीष्मकात्मजा
मवाप्नुयाच्चचेदिराट् ॥ ६९ ॥ अयंहिदत्तपुत्रकोममौरसाद्विशिष्यते ॥ अतोनिवेश्यएषमेसुरूपिणीचरु
क्मिणी ॥७०॥ शिवागमेषुशिष्यकाःसरुक्मिसाल्वपौंड्रकाः॥ममाखिलानृपास्ततःकुरुध्वमेतदेवमे ॥७१॥
इतीरितेतुसौभराट्जगादरुक्मिसंविदा ॥ स्वयंवरोनिवर्तितःस्वसारमेषदास्यति ॥७२॥ नचातिवर्तितुंक्ष
मःपितास्यचेदिपायतां ॥ प्रदातुकाममात्मजंवयोगतस्तथाऽबलः ॥७३॥ स्वयंतुकृष्णएत्यनोविजित्यक
न्यकांहरेत् ॥ ततोस्यपूर्वमेवनोह्यभावताकृताशुभा ॥७४॥ उपायएषचिंतितोमयात्रमागधेश्वर ॥ मुनिं
हिगर्गनामकंह्यमुष्यशालआक्षिपत् ॥७५॥ यदास्यषंढतोदितामुनेःपुरोहितस्यच ॥ परेणवृष्णयोहसंश्रु
कोपगर्गएषुहि ॥ ७६ ॥ चकारचप्रतिश्रवंसमार्जयेसुतंद्रुतं ॥ अकृष्णतांयआनयेद्ध्रुवोपिवृष्णिनाशकः
॥७७॥ यतोहिकृष्णसंश्रयाद्धतापहासितावयं ॥ इतिब्रुवन्वनंययौतपश्चशैवमाचरत् ॥७८॥ सचूर्णमा

यसंत्वदन्ददर्शचाब्दतःशिवं ॥ वरंततोभिपेदिवान्सुतंहरेरभावदं ॥७९॥ सविष्णुदैवतोपिसन्प्रविष्टउल्ब
णासुरैः ॥ व्यधाद्धरेःप्रतीपकंव्रतंतुनैष्ठिकंजहौ ॥८०॥ तमारचासुराप्सराबलिष्ठपुत्रकाम्यया ॥ प्रविश्यगो
पिकांगनासमूहमध्यमुल्बणा ॥ ८१ ॥ सयावनेनभूभृताहिगोपिकाभिरर्चितः ॥ अपुत्रकेणजानतामुनेर्म
नोनुचिंतितं॥८२॥सचाप्सरस्तनौसुतंनिषिच्ययावनायच ॥ ददौविमोहितःक्रुधाकिमेतदीशवैरिणः॥८३॥
सआश्रमाच्चनैष्ठिकाद्विदूषितःप्रतीपकृत् ॥ हरेश्चतापमेयिवाञ्जगर्हचात्मशेमुषीं ॥८४॥ जगामचारणंहरिंप्र
पाहिमांसुपापिनं ॥ इतिस्मविष्णवनुज्ञयाचकारवैष्णवंतपः ॥८५॥ कुतोहिभाग्यमापतेन्मुनेःशिवार्चनेस
दा ॥ भवादृशाहिदानवाःस्थिराःशिवार्चनेसदा ॥८६॥ सुतोस्यकालनामकोबभूवकृष्णमर्दितुं ॥ सदैव
कालकांक्षणात्सयावनाभिषेचितः॥८७॥तवैवशिष्यएषचातिभक्तिमान्हिशंकरे ॥प्रभूतसेनयायुतोबलोद्ध
तश्चसर्वदा ॥८८॥ तमेवयामिशासनात्तवोपनीयसत्वरं ॥ विकृष्णकंविधायचक्षितेस्तलंरमामहे ॥ ८९ ॥
ततश्चरुक्मिणींवयंप्रदापयामचेदिपे ॥ विनाश्यदेवपक्षिणोयथेष्टमास्मसर्वदा ॥९०॥ इतीरितोजरासुतोब
भूवदुर्मनाभृशं ॥ किरीटमंडितंशिरश्चकारचाश्ववाग्भृशं ॥९१॥ करंकरेणपीडयन्निशाम्यचात्मनोभुजौ॥

जगादकार्यसिद्धयेकथंप्रयाचयेपरं ॥९२॥ सुदुर्गकार्यसंततिंह्यगुःस्समद्भुजाश्रयाः ॥ समस्तभूतलेनृपाःस
चाहमेषमागधः ॥ ९३ ॥ कदाप्यचीर्णमद्यतत्कथंकरोमिकेवलं ॥ गिरीशपादसंश्रयःप्रभुःसमस्तभूभृतां
॥९४॥ इतीरितःससौभराट्जगादवाक्यमुत्तरं ॥ भवानपिस्समुद्यतेकिमस्सदादयःप्रभो ॥ ९५ ॥ स्वशि
ष्यकैःकृतंतुयत्किमन्यसाधितंभवेत् ॥ स्वशिष्यदासवर्गकैःसमर्थयंतिभूभुजः ॥ ९६ ॥ अपिस्मतेबला
श्रयप्रवृत्तयोस्सदादयः ॥ पुमान्कुठारसंग्रहादशक्तईर्यतेनुकिं ॥ ९७ ॥ कुठारसंमितोह्यसौतवैवयावनेश्व
रः ॥ विनाभवद्बलंक्वचित्प्रवर्तितुंनहिक्षमः ॥९८॥ वरोहिकृष्णमर्दनेवृतोस्यकेवलंशिवात् ॥ तदन्यशत्रुपी
डनात्त्वमेवचास्यरक्षकः ॥९९॥ तवाखिलैरजेयताशिवप्रसादतोस्तिहि ॥ विशेषतोहरेर्जयेवरादयंविमृग्य
ते ॥१००॥ इतीरितेप्यतृप्तवत्स्थितेतुबारुहद्रथे ॥ जगामसौभमास्थितःससौभराट्चयावनं ॥ १०१ ॥ स
कालयावनोथतंजरासुतांतिकागतं ॥ निशम्यभक्तिपूर्वकंप्रणम्यचार्चयद्द्रुतं ॥१०२॥ जरासुतोहिदैवतंस
मस्तकेशवद्विषां ॥ इतिप्रणम्यतांदिशंतदीयमाश्वपूजयत् ॥१०३॥ तदीरितंनिशम्यचद्रुतंत्रिकोटिसंख्य ॥१०२३॥
या ॥ अक्षौहिणीकयायुतःस्वसेनयानिराक्रमत् ॥ १०४ ॥ तदश्वमूत्रविष्ठयाबभूवनामतःशकृत् ॥ नदी

सुवेगगामिनीकलौचयावहेद्रुतं ॥ १०५ ॥ पुनःपुनर्नदीभवंनिशाम्यदेशसंक्षयं ॥ तदन्यदेशमूत्रितंव्यशो
षयद्धिमारुतः॥१०६॥हरिश्चवैनतेययुग्विचार्यरामसंयुतः॥सदातिपूर्णसंविदप्यजोथलीलयास्मरत् ॥१०७॥
युयुत्सुरेषयावनःसमीपमागतोघनः ॥ युयुत्सतामनेननोजरासुतोभियास्यति ॥ १०८ ॥ सयादवान्हनि
ष्यतिप्रभंगतस्तुकोपतः ॥ पुराजयाशयाहिनोयदून्नजघ्निवानसौ ॥१०९॥ निराशकोद्ययादवानपिस्मपी
डयिष्यति ॥ अतःसमुद्रमध्यगापुरीविधानमद्यमे ॥ ११० ॥ प्ररोचतेनिधानमप्यमुत्रसर्वसात्वतां ॥ उदी
र्यचैवमीश्वरोस्मरत्सुरेशवार्धकिं ॥१११॥ सभौवनःसमागतःकुशस्थलींविनिर्ममे ॥ निरंबुकेतुसागरेजनार्द
नाज्ञयाकृते ॥ ११२ ॥ महोदकस्यमध्यतश्चकारतांपुरींशुभां ॥ द्विषड्कयोजनायतांपयोब्धिमध्यगोपमां
॥ ११३ ॥ चकारलावणोदकंजनार्दनोमृतोपमं ॥ सभांसुधर्मनामिकांददौसमीरणोस्यच ॥ ११४॥ शत
क्रतोःसभांतुतांप्रदायकेशवायसः ॥ निधीन्समर्प्यसर्वशोययौप्रणम्यतंप्रभुं ॥११५॥ समस्तदेवतागणाःस्व
कीयमर्पयन्हरौ ॥ विमुच्यपक्षिपुंगवंसयोद्धुमैच्छदच्युतः ॥११६॥ समस्तमाथुरान्प्रभुःकुशस्थलीस्थितान्क्ष
णात् ॥ विहायबाहुयोधकःसयावनंसमभ्ययात् ॥११७॥ अनंतशक्तिरप्यजःस्वनीतिदृष्टयेनृणां ॥ व्यवा

सयन्निजाङ्गनान्सलीलयैवकेवलं ॥११८॥ अनाद्यनंतकालकंसमस्तलोकमंडलं॥ यदीक्षयैवरक्ष्यतेकिमस्य
वृष्णिरक्षणं ॥११९॥ निरायुधंचमामयंवराच्छिवस्यनक्षमः॥समस्तसेनयायुतोपियोद्धुमित्यदर्शयत्॥१२०॥
सकृष्णपन्नगंघटेनिधायकेशवोर्पयत् ॥ निरायुधोप्यहंक्षमोनिहंतुमप्रियानिति ॥ १२१ ॥ घटंपिपीलि
कागणैःप्रपूर्ययावनोस्यच ॥ बहुत्वतोविजेष्यइत्यहिंमृतंव्यदर्शयत् ॥ १२२॥ किमत्रसत्यमित्यहंप्रदर्शयि
ष्यइत्यजः ॥ उदीर्यदूतमभ्ययात्सयावनंप्रबाधितुं ॥१२३॥ सबाहुनैवकेशवोविजित्ययावनंप्रभुः ॥ निह
त्यसर्वसैनिकान्स्वमस्ययापयत्पुरीं ॥१२४॥ महास्त्रशस्त्रसंचयान्सृजंतमाशुयावनं ॥ न्यपातयद्रथोत्तमात्तले
नकेशवोरिहा ॥१२५॥ विवाहनंनिरायुधंविधायबाहुनाक्षणात् ॥ विमूर्च्छितंनचाहनत्सुरार्थितंस्मरन्हरिः
॥ १२६ ॥ पुराहियौवनाश्वजेवरप्रदाःसुरेश्वराः ॥ ययाचिरेजनार्दनंवरंवरप्रदेश्वरं ॥१२७॥ अनर्थकोवरो
मुनावृतोपिसार्थकोभवेत् ॥ अरिंभविष्ययावनंदहत्वयंतवेश्वर ॥१२८॥ तथास्त्विति प्रभाषितंस्ववाक्यमेव ॥१०२४॥
केशवः ॥ ऋतंविधातुमभ्ययात्सयौवनाश्वजांतिकं ॥१२९॥ ससंज्ञकोथयावनोधरातलात्समुत्थितः॥निपा
त्ययांतमीश्वरंसपृष्ठतोन्वयात्क्रुधा ॥ १३० ॥ हरिर्गुहांनृपस्यतुप्रविश्यसंव्यवस्थितः ॥ सयावनःपदाहनन्नृपं

सतंददर्शह ॥ १३१ ॥ सतस्यदृष्टिमात्रतोबभूवभस्मसात्क्षणात् ॥ सएवविष्णुरव्ययोददाहतंहिवह्निवत्
॥ १३२ ॥ वराच्छिवस्यदैवतैरवध्यदानवान्पुरा ॥ हरेर्वरान्निहत्यसप्रपेदआश्विमंवरं ॥ १३३॥ सुदीर्घसु
प्तिमात्मनःप्रसुप्तिभंगकृत्क्षयं ॥ स्वदृष्टिमात्रतस्ततोहतःसयावनस्तदा ॥१३४॥ अतश्चपुण्यमाप्तवान्सुरप्र
सादतोक्षयं ॥ सयौवनाश्वजोनृपोनदेवतोषणंवृथा ॥१३५॥ ततोहरिंनिरीक्ष्यसस्तुतिंविधायचोत्तमां ॥
हरेरनुज्ञयातपश्चकारमुक्तिमापच ॥१३६॥ ततोगुहामुखाद्धरिर्विनिःसृतोजराख़ुतं ॥ समस्तभूपसंयुतंजि
गायबाहुनेश्वरः ॥ १३७॥ तलेनमुष्टिभिस्तथामहीरुहैश्चचूर्णिताः ॥ निपेतुरस्यसैनिकाःस्वयंचमूर्च्छितो
पतत् ॥१३८॥ ससाल्वपौंड्रचेदिपान्निपात्यसर्वभूभुजः ॥ सपुप्लुवेजनार्दनःक्षणेनतांकुशस्थलीं ॥ १३९ ॥
ससंज्ञकाःसमुत्थितास्ततोनृपाःपुनर्ययुः ॥ जिगीषवोथरुक्मिणींविधायचेदिपेहरिं ॥१४०॥ समस्तराजमं
डलेविनिश्चयादुपागते ॥ सभीष्मकेचरुक्मिणींप्रदातुमुद्यतेमुदा ॥ १४१ ॥ समस्तलोकयोषितांवराविं
दर्भनंदना ॥ द्विजोत्तमंहरेःपदोःसकाशमाश्वयापयत् ॥ १४२ ॥ निशम्यतद्वचोहरिःक्षणाद्विदर्भकान
गात् ॥ तमन्वयाद्धलायुधःसमस्तयादवैःसह ॥ १४३ ॥ समस्तराजमंडलंप्रयांतमीक्ष्यकेशवं ॥ सुयत्त

मात्तकार्मुकंबभूवकन्यकावने ॥ १४४ ॥ पुराप्रदानतःसुरेक्षणाच्छलाद्बहिर्गतां ॥ रथेन्यवेशयद्धरिःप्रप
श्यतांचभूभृतां ॥१४५॥ जरासुतादयोरुषातमभ्ययुःशरोत्तमैः ॥ विधायतान्निरायुधाञ्जगामकेशवःशनैः
॥ १४६ ॥ पुनर्गृहीतकार्मुकान्हरिंप्रयातुमुद्यतान् ॥ न्यवारयद्धलायुधोबलाद्बलोर्जिताग्रणीः ॥ १४७ ॥
तदासितःशिरोरुहोहरेर्हलायुधेस्थितः ॥ प्रकाशमादिशद्बलंविजेतुमत्रमागधं ॥१४८॥ सतस्यमागधोरणे
गदाप्रहारचूर्णितः॥पपातभूतलेबलोविजित्यतंययौपुरीं ॥१४९॥ वरोरुवेषसंयुतोथचेदिराट्समभ्ययात् ॥
तमाससादसात्यकिर्नदन्मृगाधिपोयथा ॥१५०॥ चिरंप्रयुध्यतावुभौवरास्त्रशस्त्रवर्षिणौ॥ क्रुधानिरीक्ष्यत
स्थतुःपरस्परंस्फुरत्तनू ॥१५१॥ समानभावमक्षमीशिनेःसुतात्मजःशरं ॥ अथोद्बवर्हतंशरंबलान्मुमोचवक्ष
सि ॥१५२॥ सतेनताडितोपतद्विसंज्ञकोनृपात्मजः ॥ विजित्यतंससात्यकिर्ययौप्रहृष्टमानसः ॥ १५३ ॥
अथापरेचयादवाविजित्यतद्बलंययुः ॥ पुरेवरुक्मिपूर्वकाःप्रजग्मुरच्युतंप्रति ॥१५४॥ सहैकलव्यपूर्वकैःस
मेत्यभीष्मकात्मजः॥हरिंववर्षसायकैःससिंहवन्यवर्तत ॥१५५॥ अक्षौहिणीत्रयंहरिस्तदानिहत्यसायकैः ॥ ॥१०२५॥
अवाहनायुधंव्यधान्निषादपंशरैःक्षणात् ॥१५६॥ शरंशरीरनाशकंसमाददानमीश्वरं ॥ सएकलव्यआशुतं

विहायदुद्रुवेभयात् ॥१५७॥ धनुर्भृतांवरेगतेरणंविहायभूभृतः ॥ करूशराजपूर्वकाःक्षणात्प्रदुद्रुवुर्भयात्
॥ १५८ ॥ अथाससादकेशवंरुषासभीष्मकात्मजः ॥ शरांबुधारआशुतंविवाहनंव्यधाद्धरिः ॥१५९॥ च
कर्तकार्मुकंपुनःसखड्गचर्मभृद्धरेः॥ रथंसमारुहच्छरैश्चकर्तखड्गमीश्वरः ॥१६०॥ शरैर्वितस्तिमात्रकैर्विधाय
तंनिरायुधं ॥ प्रियावचःप्रपालयञ्जघाननैनमीश्वरः ॥१६१॥ निबध्यपंचचूडिनंविधायतंव्यसर्जयत् ॥ ज
गज्जनित्रयोरिदंविडंबनंरमेशयोः ॥१६२॥ सदैकमानसावपिस्वधर्मशासकौनृणां ॥ रमाहरिश्चतत्रतौविज
ह्रतुश्चरुक्मिणा ॥ १६३ ॥ अथाससादसौभराद्द्हरिंशरांबुवर्षणः ॥ हरिःशरंयमोपमंमुमोचतस्यवक्षसि
॥१६४॥ शरेणतेनपीडितःपपातमंदचेष्टितः ॥ चिरात्ससंज्ञकोगमत्त्रिनेत्रतोषणेच्छया ॥ १६५ ॥ समस्त
राजसन्निधावयादवींमहीमिमां ॥ करिष्यइत्युदीर्यसोव्यधात्तपोतिदुश्चरं ॥१६६॥ अथोविवेशकेशवःपुरीं
कुशस्थलींप्रभुः ॥ प्रियायुतोजजादिभिःसमीडितःसुरेश्वरैः ॥१६७॥ पुराततोहलायुधःप्रियांनिजांपुरापि
हि ॥ सवारुणीसमाह्वयामवापरेवतींप्रभुः ॥ १६८ ॥ पतिंयथानुरूपिणंतदीयमेवपूर्वकं ॥ पितातदीयऐ
च्छतप्रवेत्तुमब्जसंभवात् ॥१६९॥ सतत्सदोगतोवरात्तदीयतःप्रगीतिकां ॥ निशम्यनाविदद्गतंयुगौरुकाल

पर्ययं ॥१७०॥ नरानयोग्यगीतिकाविमोहयेत्ततोनृपः ॥ समूढबुद्धिरंततोल्पकालइत्यमन्यत ॥ १७१ ॥
समूर्च्छितःप्रबोधितोजजेनतंत्वपृच्छत ॥ सुतापतिंबलंचसोब्रवीद्युगात्ययेबहौ ॥१७२॥ सरैवतोबलायतां
प्रदायगंधमादनं ॥ गतोत्रचीर्णसत्तपाअवापकेशवांतिकं ॥१७३॥ बलोपितांपुरातनप्रमाणसंमितांप्रभुः ॥
हलेनचात्मनासमांचकारसत्यवांछितः ॥१७४॥ तयारतःसुतावुभौशठोल्मुकाभिधावधात् ॥ पुरार्यमांश
कौसुरावुदारचेष्टितोबलः ॥१७५॥ जनार्दनश्वरुक्मिणीकरंशुभेदिनेग्रहीत् ॥ महोत्सवस्तदाभवत्कुशस्थ
लीनिवासिनां॥१७६॥चतुर्मुखेशपूर्वकाःसुरावियत्यवस्थिताः ॥ प्रतुष्टुवुर्जनार्दनंरमासमेतमव्ययं ॥१७७॥
मुनींद्रदेवगायकादयोपियादवैःसह ॥ विचेरुरुत्तमोत्सवेरमारमेशयोगिनि ॥१७८॥ सुरांशकाश्चयेनृपाः
समाहुतामहोत्सवे ॥ सपांडवाःसमाययुर्हरिंरमासमायुतं ॥१७९॥ समस्तलोकसुंदरौयुतौरमारमेश्वरौ ॥
समीक्ष्यमोदमाययुःसमस्तलोकसज्जनाः ॥ १८० ॥ तयारमज्जनार्दनोवियोगशून्ययासदा ॥ अधत्तपुत्रमु
त्तमंमनोभवंपुरातनं ॥१८१॥ चतुस्तनोर्हरेःप्रभोस्तृतीयरूपसंयुतः ॥ ततस्तदाह्वयोभवत्सरुक्मिणीसुतो
बली ॥१८२॥ पुरैवमृत्यवेवदत्तमेवशंबरस्यह ॥ प्रजातमब्जजांकजस्तवांतकोयमित्यपि ॥ १८३ ॥ समा

ययाहरेःसुतंप्रगृह्यसूतिकागृहात् ॥ अवाक्षिपन्महोदधावुपेक्षितोरिपाणिना ॥१८४॥ तमग्रसज्जलेचरःस
दाशहस्तमागतः ॥ कुमारमस्यतूदरेनिरीक्ष्यशंबरेददुः ॥१८५॥ विपाट्यमत्स्यकोदरंसशंबरःकुमारकं ॥
न्यवेदयन्मनोभवप्रियाकरेसुरूपिणं ॥१८६॥ अनंगतामुपागतेपुराहरेणसांगजे ॥ वशंविरिंचशापतोज
गामशंबरस्यहि ॥१८७॥ पुराहिपंचभर्तृकांनिशम्यकंजजोदितां ॥ जहासपार्षतात्मजांशशापतांततस्त्व
जः ॥ १८८ ॥ भवासुरेणदूषितेतिसाततोहिमायया ॥ पिधायतांनिजांतनुंजगामचान्ययासुरं ॥ १८९॥
गृहेपिसाऽऽसुरेस्थितानिजस्वरूपतोसुरं ॥ नगच्छतिस्मसापतिंनिजंसमीक्ष्यहर्षिता ॥१९०॥ रसायनैःकु
मारकंव्यवर्धयद्रतिःपतिं ॥ सुपूर्णयौवनोभवच्चतुर्भिरेववत्सरैः ॥१९१॥ पतिंसुपूर्णयौवनंनिरीक्ष्यतांविल
ज्जतीं ॥ उवाचकार्ष्णिरंबतेकुचेष्टितंकथंत्विति ॥१९२॥ जगादसाखिलंपतौतदास्यजन्मचागतिं ॥ ततो
ग्रहीत्सतांप्रियांरतिंरमापतेःसुतः ॥१९३॥ददौचमंत्रमुत्तमंसमस्तमायिनाशकं ॥ भृगूत्थरामदैवतंरतिर्हरेः
सुतायसा ॥१९४॥ ततःस्वदारधर्षकंसमाह्वयद्युधेंगजः ॥ सशंबरंसचैत्यतंयुयोधशक्तितोबली ॥१९५॥
सचर्मखड्गधारिणंवरास्त्रशस्त्रपादपैः ॥ यदानयोद्धुमाशकद्धरेःसुतंनदृश्यते ॥१९६॥ सहस्रमायमुल्बणंत्व

हश्यमंबराद्गिरीन् ॥ सृजंतमेत्यविद्ययाजघानकृष्णनंदनः ॥१९७॥ सविद्ययाविनाशितोरुमायआशुशं
बरः ॥ निकृत्तकंधरोपतद्धरासिनामुनाक्षणात् ॥१९८॥ निहत्यतंहरेःसुतस्तयैवविद्ययांबरं ॥ समास्थितः
सभार्ययासमंकुशस्थलींययौ ॥१९९॥ समस्तवेदिनोर्मुनिर्नरान्विडंबमानयोः ॥ रमारमेशयोःसुतंजगाद
तंस्मनारदः ॥२००॥ सरुक्मिणीजनार्दनादिभिःसरामयादवैः ॥ पितामहेनचादरात्सुलालितोवसत्सुखं
॥ २०१ ॥ ततःपुरास्यमंतकंह्यवापसूर्यमंडले ॥ स्थिताद्धरेःससत्रजित्सदात्रकेशवार्चकः ॥ २०२ ॥ सदा
स्यविष्णुभाविनोप्यतीवलोभमांतरं ॥ प्रकाशयन्नमापतिर्ययाचईश्वरोमणिं ॥२०३॥ सतंनदत्तवांस्ततोनु
जोनिबध्यतंमणिं ॥ वनंगतःप्रसेनकोमृगाधिपेनपातितः ॥२०४॥ तदाससत्रजिद्धरिंशशंससोदरांतकं ॥
उपांशुवर्त्मनाततोहरिःसयादवोययौ ॥ २०५ ॥ वनेससिंहसूदितंपदैःप्रदर्श्यवृष्णिनां ॥ प्रसेनमृक्षपातितं
ससिंहमप्यदर्शयत् ॥२०६॥ ततोनिधायतान्बिलंसजांबवत्परिग्रहं ॥ विवेशतत्रसंयुगंबभूवतेनचेशितुः
॥२०७॥ युयोधमंदमेवसप्रभुःस्वभक्तइत्यजः ॥ चकारचोग्रमंततःप्रकाशयन्स्वमस्यहि ॥ २०८ ॥ समुष्टि
पिष्टविग्रहोनितांतमापदंगतः ॥ जगामचेतसाऽरणंरघूत्तमंनिजंपतिं ॥२०९॥ स्मृतिंगतेतुराघवेतदाकृतिं

यदूत्तमे ॥ समस्तभेदवर्जितांसमीक्ष्यसोयमित्यवैत् ॥२१०॥ ततःक्षमापयन्सुतांप्रदायरोहिणींशुभां ॥
मणिंचतंनुनावसप्रपन्नआशुपादयोः ॥ २११ ॥ विधायचक्रदारितंसुजीर्णदेहमस्यसः ॥ युवानमाशुकेश
वश्चकारवेदनांविना ॥ २१२॥ विधायभक्तवांछितंप्रियासहायईश्वरः ॥ प्रगृह्यतंमहामणिंविनिर्ययौगुहामु
खात् ॥ २१३ ॥ गुहांप्रविष्टमीश्वरंबहून्यहान्यनिर्गतं ॥ प्रतीक्ष्ययादवास्तुयेगतास्तदातुजह्रुः ॥२१४॥ स
मस्तवृष्णिसन्निधौयदूत्तमःस्यमंतकं ॥ ददौचसत्रजित्करेसविच्छविर्बभूवह ॥ २१५ ॥ सदुर्यशोरमापतावं
नूच्यमिथ्ययातपन् ॥ स्वपापहानकांक्षयाददौसुतांजनार्दने ॥ २१६ ॥ मणिंचतंप्रदायतंननामचक्षमापय
न् ॥ मणिंपुनर्ददौहरिर्मुमोदसत्यभामया ॥ २१७ ॥ रमैवसाहिभूरितिद्वितीयमूर्तिरुत्तमा ॥ बभूवसत्रजि
त्सुतासमस्तलोकसुंदरी ॥ २१८ ॥ ततोहिसाचरुक्मिणीप्रियेप्रियासुतेधिकं ॥ जनार्दनस्यतेहरेःसदावि
योगिनीयतः॥ २१९ ॥ अवापसांबनामकंसुतंचरोहिणीहरेः॥ चतुर्मुखांशसंयुतंकुमारमेवषण्मुखं ॥२२०॥
इतिप्रशासतिप्रभौजगज्जनार्दनेखिलं ॥ अगण्यसद्गुणार्णवेकदाचिदाययौद्विजः ॥ २२१ ॥ जनार्दनःस
नामतोरमेशपादसंश्रयः ॥ समानितश्चविष्णुनाप्रणम्यवाक्यमब्रवीत् ॥ २२२ ॥ क्षमस्वमेवचःप्रभोब्रवीम्य

तीवपातकं ॥ यतःसुपापदूतकस्ततोहिताद्दशंवचः ॥ २२३ ॥ नतेस्त्यगोचरंकचित्तथापिचाज्ञयावदे ॥ व
देतिचोदितोमुनाद्विजोजगादमाधवं ॥ २२४ ॥ सुतौहिसाल्वभूपतेर्बभूवतुःशिवाश्रयौ ॥ शिवप्रसादसं
भवौपितुस्तपोबलेनतौ ॥ २२५ ॥ अजेयतामवध्यतांशिवाद्वरंसमापतुः ॥ जरासुतस्यशिष्यकौतपोबलेन
केवलं ॥२२६॥ महोदरंचकुंडधारिणंचभूतकावुभौ ॥ तथाजितावबध्यकौदिदेशशंकरस्तयोः ॥ २२७ ॥
तयोःसहायएधतौवराच्छिवस्यभूतकौ ॥ अजेयतामवापतुर्नचान्यथामरावपि ॥ २२८ ॥ अजेयतामवध्य
तामवाप्यतावुभौशिवात् ॥ पितुश्चराजसूयितांसमिच्छतौमदोद्धतौ ॥२२९॥ जरासुतोगुरुत्वतोविरोद्धुमत्र
नेच्छति ॥ नृपांस्तुदेवपक्षिणोविजित्यकर्तुमिच्छतः ॥ २३० ॥ स्वयंहिराजसूयितांजरासुतोनमन्यते ॥ य
तोहिवैष्णवंक्रतुंतमाहुरीशवैदिकाः ॥२३१॥ इमौपितुर्यशोर्थिनौपराभवायतेतथा ॥ समिच्छतोच्युतक्रतुं
भवंतमूचतुश्चतौ ॥२३२॥ समुद्रसंश्रयोभवान्बहून्प्रगृह्यलावणान् ॥ सुभारकानुपैहिनावितिक्षमस्वमेवचः
॥ २३३ ॥ उदीर्यतंननामसप्रचाहसन्स्सयादवाः ॥ हरिस्तुसात्यकिंवचोजगादमेघनिःस्वनः ॥ २३४ ॥ प्र
याहिसात्यकेवचोब्रवीहिमेनृपाधमौ ॥ समेत्यवांवरायुधैःकरंददाम्यसंशयं ॥ २३५ ॥ उपैतमाशुसंयुगार्थि

नौचपुष्करंप्रति ॥ इतीरितःशिनेःसुतोजगामविप्रसंयुतः ॥ २३६ ॥ उपेत्यतौहरेर्वचोजगादसात्यकिर्बली ॥
विधायतौतृणोपमौगिराजगामकेशवं ॥२३७॥ ततःपुरैवतावुभौद्विजंहरस्वरूपिणं ॥ सुदुःखवासनामकंप्र
चक्रतुस्तृणोपमं ॥२३८॥ दशत्रिकैःशतैर्वृतोयतीश्वरैःससर्ववित् ॥ विपाटितात्मकौपिनादिसर्वमात्रकोभवत्
॥२३९॥ वरात्स्वसंभवादसौनशापशक्तिमानभूत् ॥ ततःसमस्तभंजनोरुशक्तिमापकेशवं ॥ २४० ॥ सता
न्समर्च्यमाधवःप्रदायचोरुमात्रकाः ॥ ययौचतैःसमन्वितोवधायसाल्वपुत्रयोः ॥२४१॥ तमत्रिजंहरात्मकंय
तोहिवेदमागधः॥ततोत्यजत्स्वशिष्यकौनिशम्यतत्प्रतीपकौ॥२४२॥हरौतुपुष्करंगतेमुनीश्वरैःसमन्विते ॥
समीयतुश्चतावुभावथात्रहंसडीभिकौ॥२४३॥सब्रह्मदत्तनामकोत्रतत्पिताप्युपाययौ।समागतौचभूतकौशि
वस्ययौपुरःसरौ ।२४४।विचक्रनामकोसुरःपुराविरिंचतोवरं॥अवध्यतामजेयतामवाप्यबाधतेसुरान्।२४५।
सचाभवत्तयोःसखासहायकाम्ययागमत् ॥ हिडिंबराक्षसोपियःपुरापशंकराद्वरं ॥ २४६ ॥ नजीयसेनवध्य
सेकुतश्चनेतितोषितात् ॥ सचैतयोःसखाभवत्समाजगामतत्रच ॥ २४७ ॥ अक्षौहिणीदशात्मकंबलंतयो
र्बभूवह ॥ विचक्रगंषडात्मकंतथैकमेवराक्षसं ॥ २४८ ॥ द्विरष्टसेनयायुतौसहैकयैवतौनृपौ ॥ समीयतुर्युधे

हरिंहरिश्चतौससारह ॥ २४९ ॥ अथद्वयोर्द्वयोरभूद्रणोभयानकोमहान् ॥ हरिर्विचक्रमेयिवान्बलश्चहंसमु
द्धतं ॥ २५० ॥ तदास्यचानुजंययौशिनिप्रवीरआयुधी ॥ गदश्चनामतोनुजोहरेःसरोहिणीसुतः ॥ २५१ ॥
पुरासचंडकोगणोहरेर्निवेदिताशनः ॥ समाह्वयद्रणायवैतयोःसतातमेवहि ॥ २५२ ॥ अक्षौहिणीत्रयान्वि
ताःसमस्तयादवास्तदा ॥ त्रिलोचनानुगौचतौन्यवारयन्सराक्षसौ ॥ २५३ ॥ हरिर्विचक्रमोजसामहास्त्र
शस्त्रवर्षिणं ॥ विवाहनंनिरायुधंक्षणाच्चकारसायकैः ॥ २५४ ॥ पुनश्चपादपान्गिरीन्प्रमुंचतोरिणारिहा ॥
शिरोजहारदेवताविनेदुरत्रहर्षिताः ॥ २५५ ॥ प्रसूनवर्षिभिःस्तुतश्चतुर्मुखादिभिःप्रभुः ॥ ससारतौहरानु
गौप्रभक्षकौससात्वतां ॥ २५६ ॥ समस्तयादवान्रणेविधूयतौजनार्दनं ॥ उपेत्यचांसगौहरेरदंशतांसुकर्ण
कौ ॥ २५७ ॥ सतौभुजप्रवेगतोविधूयशंकरालये ॥ न्यपातयद्बलार्णवोऽमितस्यकिंतदुच्यते ॥ २५८ ॥
प्रभक्षयंतमोजसाहिडिंबमुद्धतंबलं ॥ सहोग्रसेनकोययौपिताहरेःशरान्क्षिपन् ॥ २५९ ॥ तयोरथौसहायुधौ
प्रभक्ष्यराक्षसोबली ॥ प्रगृह्यतावभाषतप्रयातमाशुमेमुखं ॥ २६० ॥ तदागदावरायुधःसहैवहंसभूभृता ॥
प्रयुध्यमानआययौविहायतंहलायुधः ॥ २६१ ॥ तमागतंसमीक्ष्यतौविहायराक्षसाधिपः ॥ उपेत्यमुष्टिना

हनद्धलंसवक्षसिक्रुधा ॥ २६२ ॥ उभौहिबाहुशालिनावयुध्यतांचमुष्टिभिः ॥ चिरंप्रयुध्यतंबलोग्रहीत्सजंघ
योर्विभुः ॥ २६३ ॥ अथैनमुद्धतंबलाद्धलःसदूरआक्षिपत् ॥ पपातपादयोजनेसनाजगामतंपुनः ॥ २६४ ॥
विहायसैनिकांश्चतौनृपौययौवनायसः ॥ निहत्यतस्यराक्षसान्हलायुधोननादह ॥ २६५ ॥ गदस्तुसाल्वभू
भृतावयोगतेनयोधयन् ॥ विवाहनंनिरायुधंचकारसोप्यपाद्रवत् ॥ २६६ ॥ सुतेनतस्यकन्यसायुयोधसात्य
कीरथी ॥ वरास्त्रशस्त्रयोधिनौविजह्रतुश्चतावुभौ ॥ २६७ ॥ चिरंप्रयुध्यसात्यकिःसहंसकन्यसाबली ॥
शतंसपंचकंरणेचकर्ततस्यधन्विनां ॥ २६८ ॥ सखड्गचर्मभृद्रणेभ्ययात्सुतात्मजंशिनेः ॥ सचैनमभ्ययात्त
थावरासिचर्मभृद्विभीः ॥ २६९ ॥ द्विषोडशप्रभेदकंवरासियुद्धमश्रमौ ॥ प्रदर्श्यनिर्विशेषकावुभौव्यवस्थितौ
चिरं ॥ २७० ॥ परस्परांतरेषिणौनचांतरंव्यपश्यतां ॥ ततोविहायसंगरंगतौनिरर्थकंत्विति ॥ २७१ ॥ त
तःसहंससंयुतोजगामयोद्धुमच्युतं ॥ क्षणेनतौनिरायुधौचकारकेशवःशरैः ॥२७२॥ हतंचसैन्यमेतयोश्च
तुर्थभागशेषितं ॥ क्षणेनकेशवेनतद्भयादपेयतुश्चतौ ॥ २७३ ॥ सपुष्करेक्षणस्तदासुरैर्नुतोथपुष्करे ॥ उवा
सतांनिशांप्रभुःसयादवोमितप्रभः ॥ २७४ ॥ परेदिनेजनार्दनोनृपात्मजौप्रविद्रुतौ ॥ यमस्वसुस्तटेप्रभुः

समाससादपृष्ठतः ॥ २७५॥ सरौहिणेयसंयुतःसमन्वितश्चसेनया ॥ स्वशिष्टसेनयावृतौपलायिनाववारय
त् ॥ २७६॥ निवृत्यतौस्वसेनयाशरोत्तमैर्ववर्षतुः ॥ सुकोपितौसमस्तशोयदूनवार्यपौरुषौ ॥ २७७ ॥ अ
थाससादहंसकोहलायुधंमहाधनुः ॥ अनंतरोस्यसात्यकिंगदंचसर्वसैनिकान् ॥ २७८ ॥ ससात्यकिंनिरायु
धंविवाहनंविवर्मकं ॥ व्यधाद्गदंचतौरणंविहायहापजग्मतुः ॥ २७९ ॥ विधूयसैनिकांश्चसप्रगृह्यचापमाततं ॥
हरिंजगामचोन्नदन्महास्त्रशस्त्रवर्षणः ॥ २८० ॥ तमाशुकेशवोरिहासमस्तसाधनोज्झितं ॥ क्षणाच्चकारसो
प्यगाद्विसृज्यतंहलायुधं ॥ २८१ ॥ हलायुधोनिरायुधंविधायहंसमोजसा ॥ विकृष्टचापमागतंददर्शतस्य
चानुजं ॥ २८२ ॥ सहंसआशुकार्मुकंपुनःप्रगृह्यतंबलं ॥ यदाससादकेशवोन्यवारयत्तमोजसा ॥ २८३ ॥
शिनेःसुतात्मजोप्यसौविहायहंसकानुजं ॥ रथांतरंसमास्थितोजगामतातमस्यच ॥ २८४ ॥ वयोगतःपि
तातयोर्युयोधतेनवृष्णिना ॥ शरंचकंठकूबरेव्यसर्जयत्ससात्यकेः ॥ २८५ ॥ ससात्यकिर्दृढाहतोजगाममो
हमाशुच ॥ सुलब्धसंज्ञउत्थितःसमाददेर्धचंद्रकं ॥ २८६ ॥ सतेनतच्छिरोबलीचकर्तशुक्लमूर्धजं ॥ यदंबया
भिकामितंपुरापपाततत्क्षितौ ॥ २८७ ॥ नदंश्चसात्यकिर्हरेर्जगामपार्श्वमुद्धतः ॥ बलोपिहंसकानुजंयुयोध

सेनयायुतं ॥ २८८॥ हरिस्तुहंसमुल्बणैःशरैःसमर्दयन्बलं ॥ जघानतस्यसर्वशोनकश्चिदत्रशेषितः ॥२८९॥
सएकएवकेशवंमहास्त्रमुक्तसारह ॥ निवार्यतानिसर्वशोहरिर्निजास्त्रमाददे ॥ २९० ॥ सवैष्णवास्त्रमुद्य
तंनिरीक्ष्ययानतोमहीं ॥ गतःपराद्रवद्भयात्पपातयामुनोदके ॥२९१॥ वरास्त्रपाणिरीश्वरःपदाहनच्छिर
स्यमुं ॥ समूर्च्छितोमुखेपतन्महाभुजंगमस्यहि ॥ २९२ ॥ सधार्तराष्ट्रकोदरेयथातमोंधमेयिवान् ॥ तथा
सुदुःखसंयुतोवसन्मनोःपरंम्रियेत् ॥ २९३ ॥ ततोंधमेवतत्तमोहरेर्द्विडेतिनिश्चयात् ॥ तदास्यचानुजोग्रजं
विमार्गयञ्जलेपतत् ॥ २९४ ॥ विहायरोहिणीसुतंजलेनिमज्यमार्गयन् ॥ अपश्यमानआत्मनोव्यपाटयच्च
काकुदं ॥ २९५ ॥ विहायदेहमुल्बणंतमोवतीर्यचाग्रजं ॥ प्रतीक्षमाणउल्बणंसमत्तितत्सुखेतरं ॥ २९६ ॥
ततोहरिर्बलैर्युतोबलान्वितोमुनीश्वरैः ॥ समंकुशस्थलींययौस्तुतःकशंकरादिभिः ॥ २९७ ॥ स्वकीयपादप
ल्लवाश्रयंजनंप्रहर्षयन् ॥ उवासनित्यसत्सुखार्णवोरमापतिर्गृहे ॥ २९८ ॥ इतिश्रीमदानंदतीर्थभगवत्पादा
चार्यविरचितेश्रीमन्महाभारततात्पर्यनिर्णयेसप्तदशोऽध्यायः ॥ १७ ॥ ॥ ॥
ॐयदारामादवाप्तानिदिव्यास्त्राणिप्रपेदिरे ॥ द्रोणात्कुमारास्तेष्वासीत्सर्वेष्वप्यधिकोर्जुनः ॥ १ ॥ निजप्रति

भयाजानन्सर्वास्त्राणिततोधिकं ॥ नास्त्रयुद्धंकचिद्भीमोमन्यतेधर्ममंजसा ॥२॥ नहिभागवतोधर्मोदेवता
भ्युपयाचनं ॥ ज्ञानभक्तीहरेस्तुष्टिंप्रविनाविष्णोरपिक्कचित् ॥ ३ ॥ नाकांक्ष्यंकिमुतान्येभ्योह्यस्त्रंकाम्यफलप्र
दं ॥ शुद्धेभागवतेधर्मेनिरतोयद्वृकोदरः ॥ ४ ॥ नकाम्यकर्मकृत्तस्मान्नायाचद्देवमानुषान् ॥ हरिश्चनार्थि
तस्तेनकदाचित्काम्यलिप्सया ॥ ५ ॥ भिक्षामटंश्चहुंकारात्करवद्वैश्यतोग्रहीत् ॥ नान्यदेवानतास्तेनवासु
देवान्नपूजिताः ॥६॥ नप्रतीपंहरेःक्कापिसकरोतिकथंचन ॥ अनुपस्कारिणोयुद्धेनाभियातिह्युपस्करी ॥७॥
नापयातियुधःक्कापिनक्कचिच्छद्मवाचरेत् ॥ नचौर्ध्वदेहिकानुज्ञामवैष्णवकृतेकरोत् ॥ ८ ॥ नकरोतिस्वयंनै
षांप्रियमप्याचरेत्क्कचित् ॥ सख्यंनावैष्णवैश्चक्रेप्रतीपंवैष्णवेनतु ॥९॥ परोक्षेपिहरेर्निंदांकृतोजिह्वांछिनत्ति
च ॥ प्रतीपकारिणोहंतिविष्णोर्वैतानजीघनत् ॥ १० ॥ नसंशयंकदाप्येषधर्मेज्ञानेपिवाऽकरोत् ॥ विद्यो
पजीवनंनैवचकारापद्यपिक्कचित् ॥ ११ ॥ अतोनधर्मनहुषौप्रत्युवाचकथंचन ॥ आज्ञयैवहरेर्द्रौणेरस्त्राण्य
स्त्रैरशामयत् ॥१२॥ अदृश्योलंबुसोभग्नोनान्यत्रतुकथंचन ॥ नह्यस्त्रयुद्धेसदृशोद्रौणेरस्त्यर्जुनादृते ॥१३॥ स
र्वविस्त्वंततोभीमेप्रदर्शयितुमीश्वरः ॥ अदादाज्ञामस्त्रयुद्धेतथैवालंबुसंप्रति ॥१४॥ प्रत्यक्षीभूतदेवेषुबंधुज्येष्ठे

षुवानर्तिं ॥ मर्यादास्थितयेशासद्भगवान्पुरुषोत्तमः ॥१५॥ तत्रापिविष्णुमेवासौनमेन्नान्यंकथंचन ॥ आ
ज्ञयैवास्त्रदेवांश्चप्रेरयामासनार्थनात् ॥ १६ ॥ अन्वेनमेवतद्धर्मेकृष्णैकासंस्थितासदा ॥ धृतराष्ट्रादपिवरंत
तोनात्मार्थमग्रहीत् ॥ १७ ॥ नाशपद्धार्तराष्ट्रांश्चमहापद्यपिसाततः ॥ नवाचामनसावापिप्रतीपंकेशवेचरत्
॥१८॥ अन्येभागवतत्वेपिच्छिन्नधर्माःक्वचित्क्वचित् ॥ स्यमंतकार्थेरामोपिकृष्णस्यविमनाभवत् ॥१९॥ अवमे
नेर्जुनःकृष्णंविप्रस्यशिशुरक्षणे ॥ प्रद्युम्नउद्धवःसांबोनिरुद्धाद्याश्चसर्वशः ॥ २० ॥ हरेरिष्टंसुभद्रायाःफल्गुने
दानमंजसा ॥ ज्ञात्वापिरुरुधुःसम्यक्सात्यकिःकृष्णसंमितं ॥ २१ ॥ कदाचिन्मन्यतेपार्थधर्मजोपिनरंहरिं ॥
मत्वाबिभेज्जरासंधवधेकृष्णमुदीरितुं ॥२२॥ बंधनंशंकमानोहिकृष्णस्यविदुरोपितु ॥ कौरवेयसभामध्येना
वतारमरोचयत् ॥२३ ॥ नकुलःकरदानायप्रेषयामासकेशवे ॥ अवमेनेहरेर्बुद्धिंसहदेवःकुलक्षयात् ॥ २४ ॥
देवकीवसुदेवाद्यामेनिरेमानुषंहरिं ॥ भीष्मस्तुभार्गवंराममवमेनेयुयोधच ॥२५॥ द्रोणकर्णद्रौणिकृपाःकृष्णा
भावेमनोदधुः ॥ देवाःशिवाद्याअपितुविरोधंचक्रिरेक्वचित् ॥२६॥ ऋषिमानुषगंधर्वावक्तव्याःकिमतःपरे ॥
जन्मजन्मांतराज्ञानादवजानंतियत्सदा ॥ २७ ॥ तस्मादेकोवायुरेवधर्मेभागवतेस्थितः ॥ लक्ष्मीःसरस्वती

चेतिपरशुक्लत्रयंस्मृतं ॥ २८ ॥ सर्वमेतच्चकथितंतत्रतत्रामितात्मना ॥ व्यासेनैवपुराणेषुभारतेचस्वसंविदा ॥ २९ ॥ यदातेसर्वशस्त्रास्त्रवेदिनोराजपुत्रकाः ॥ बभूवूरंगमध्येतान्भारद्वाजोव्यदर्शयत् ॥ ३० ॥ रक्तचंदनसत्पुष्पवस्त्रशस्त्रगुडोदनैः ॥ संपूज्यभार्गवंराममनुजज्ञेकुमारकान् ॥३१॥ तेभीष्मद्रोणविदुरगांधारीधृतराष्ट्रकान्॥सराजमंडलान्नत्वाकुंतींचादर्शयच्छ्रमं ॥३२॥ सर्वैःप्रदर्शितेस्त्रेतुद्रोणादात्तमहास्त्रवित् ॥द्रौणिरस्त्राण्यमेयानिदर्शयामासचाधिकं ॥३३॥ ततोप्यतितरांपार्थोदिव्यास्त्राणिव्यदर्शयत् ॥अविध्यन्माशकेपादेपक्षिणःपक्ष्मएवच॥३४॥एवमादीनिचित्राणिबहून्येषव्यदर्शयत्॥तदैवकर्णआगत्यरामोपात्तास्त्रसंपदं।३५। दर्शयन्नधिकःपार्थादभूद्राजन्यसंसदि ॥ कुंतीनिजसुतंज्ञात्वालज्जयानावदच्चतं ॥ ३६ ॥ पार्थोसहंस्तंयुद्धायैवाह्वयामाससंसदि ॥ रणायाक्षत्रियाह्वानंजानन्धर्मप्रतीपकं ॥ ३७ ॥ भीमोनिवार्यबीभत्सुंकर्णायादात्प्रतोदकं ॥ अक्षत्रसंस्कारयुतोजातोपिक्षत्रियेकुले ॥ ३८ ॥ नक्षत्रियोहिभवतियथाव्रात्योद्विजोत्तमः ॥ निरुत्तरेकृतेकर्णेभीमेनैवसुयोधनः ॥ ३९ ॥ अभ्यषेचयदंगेषुराजानंपित्रनुज्ञया ॥ धृतराष्ट्रःपक्षपातात्पुत्रस्यानुवशोभवत् ॥ ४० ॥ अभिषिक्तेतदाकर्णेप्रायादधिरथःपिता ॥ सर्वराजसदोमध्येववंदेतंवृषात ॥१०३२॥

दा॥४१॥तुतुषुःकर्मणातस्यसंतःसर्वेसमागताः॥भीमदुर्योधनौतत्रशिक्षासंदर्शनच्छलात् ॥४२॥ समादाय
गदेगुर्वीसंरंभादभ्युदीयतुः ॥ देवासुरमनुष्यादिजगदेतच्चराचरं ॥ ४३ ॥ सर्वंतदाद्विधाभूतंभीमदुर्योधना
श्रयात्॥ देवादेवानुकूलाश्चभीममेवसमाश्रिताः ॥ ४४ ॥ असुराआसुराश्चैवदुर्योधनसमाश्रयाः ॥ द्वि
धाभूतामनुष्याश्चदेवासुरविभेदतः ॥ ४५ ॥ जयभीममहाबाहोजयदुर्योधनेतिच ॥ हुंकारांश्चैवफट्कारां
श्चक्रुर्देवासुराअपि ॥४६॥ दृष्ट्वाजगत्सुसंरब्धंद्रोणोथद्विजसत्तमः ॥ नेदंजगद्विनश्येतभीमदुर्योधनाश्रयात्
॥४७॥ इतिपुत्रेणतौवीरौन्यवारयदरिंदमौ ॥ स्वकीयायांस्वकीयायांयोग्यतायांनतुक्वचित् ॥४८॥ युवयोः
समइत्युक्त्वाद्रौणिरेतौन्यवारयत्॥द्रोणाज्ञयावारितौतौययतुःस्वंस्वमालयं ॥४९॥ सुरासुरान्सुसंरब्धान्का
लेनद्रक्ष्यथेतिच॥ब्रह्मानिवार्यससुरोययौसेशःस्वमालयं॥५०॥कर्णंहस्तेप्रगृह्यैवधार्तराष्ट्रोगृहंययौ॥पार्थंहस्ते
प्रगृह्यैवभीमःप्रायात्स्वमालयं॥५१॥पार्थेनकर्णोहंतव्यइत्यासीद्भीमनिश्चयः॥ वैपरीत्येनतस्यासीद्दुर्योधनवि
निश्चयः ॥५२॥ तदर्थंनीतिमतुलांचक्रतुस्तावुभावपि ॥ तथोत्कर्षेफल्गुनस्ययशसोविजयस्यच ॥ ५३ ॥
उद्योगआसीद्भीमस्यधार्तराष्ट्रस्यचान्यथा ॥ भीमार्थंकेशवोन्येचदेवाःफल्गुनपक्षिणः ॥ ५४॥ आसन्यथैव

 रामाद्याःसंग्रहेणहनूमतः ॥ सुराःसुग्रीवपक्षस्थाःपूर्वमासंस्तथैवहि ॥ ५५ ॥ तदर्थमेवभीमस्यह्यनुजत्वंसुरे
 श्वरः ॥ आपपूर्वानुतापेनतेनभीमस्तथाकरोत् ॥ ५६ ॥ दुर्योधनार्थंकर्णस्यपक्षिणोदैत्यदानवाः ॥ आसुः
सर्वेग्लहावेतावासतुःकर्णफल्गुनौ॥५७॥अथपृष्टोदक्षिणार्थंद्रोणआहकुमारकान्॥बध्वापांचालराजानंदत्ते
त्यूचुस्तथेतिते ॥ ५८ ॥ तेधार्तराष्ट्राःकर्णेनसहिताःपांडवाअपि ॥ ययुर्द्रोणेनसहिताःपांचालनगरंप्रति
॥५९॥अथाहभीमःसामर्थ्यविवेकाभीप्सयागुरुं॥गर्वएषकुमाराणामनिवार्योद्विजोत्तम ॥६०॥ गच्छंत्वेतेग्र
तोनैषांवशगोद्रुपदोभवेत् ॥ निवृत्तेष्वकृतार्थेषुवयंबध्वारिपुंतव ॥ ६१ ॥ आनयामोनसंदेहइतितस्थौससो
दरः॥ सद्रोणकेषुपार्थेषुस्थितेष्वन्येससूतजाः ॥ ६२ ॥ ययुरात्तप्रहरणाःपांचालांतःपुरंद्रुतं ॥ कुमारान्ग्रहणे
प्सूंस्तानुपयातानुदीक्ष्यसः ॥ ६३ ॥ अक्षौहिणीत्रितययुङ्गिःसृतोद्रुपदोगृहात् ॥ तेशरैरभिवर्षंतःपरि
वार्यकुमारकान् ॥ ६४ ॥ अर्दयामासुरुद्वृत्तांस्त्रियोबालाश्चसर्वशः ॥ हर्म्यसंस्थाःस्त्रियोबालाग्लावभिर्मुस
लैरपि॥६५॥ अत्यर्थमर्दयामासुःकुमारान्सुसुखैधितान् ॥ द्रुपदस्यवरोह्यस्तिसूर्यदत्तस्तपोबलात् ॥ ६६ ॥
आयोजनात्पुरमुपनत्वांजेष्यतिकश्चन ॥ इतितेनवरेणैवसुखसंवर्धिताश्चते ॥ ६७ ॥ भग्नाःकुमारा

आवृत्यदुद्रुवुर्यत्रपांडवाः ॥ स्त्रीबालवृद्धसहितैःपांचालैरप्यनुद्रुताः ॥ ६८ ॥ भीमार्जुनेतिवाशंतोययुर्यत्र
स्मपांडवाः ॥ तान्प्रभग्नान्समालोक्यभीमःप्रहरतांवरः ॥ ६९ ॥ आरुरोहरथंवीरःपुरआत्तशरासनः ॥
तमन्वयादिंद्रसूनुर्यमौतस्यैवचक्रयोः ॥ ७० ॥ युधिष्ठिरस्तुद्रोणेनसहतस्थौनिरीक्षकः ॥ आयांतमग्रतोदृ
ष्ट्वाभीममात्तशरासनं ॥ ७१ ॥ दुद्रुवुःसर्वपांचालाविविशुःपुरमेवच ॥ द्रुपदस्त्वभ्ययाद्भीमंसपुत्रःसहसेनया
॥७२॥ चक्ररक्षौतुतस्यास्तांयुधामन्यूत्तमौजसौ ॥ धात्रर्यमावेशयुतौविश्वावसुपरावसू ॥ ७३ ॥ सुतौत
स्यमहावीर्यौसत्यजित्पृष्ठतोभवत् ॥ समित्रांशयुतोवीरश्चित्रसेनोमहारथः ॥ ७४ ॥ अग्रतस्तुशिखंड्या
गाद्रथोदारःशरान्क्षिपत् ॥ जनमेजयस्तमन्वेवपूर्वंचित्ररथोहियः ॥७५॥ त्वष्टुरावेशसंयुक्तःसशरानभ्य
वर्षत ॥ तावुभौविरथौकृत्वाविचापौचविवर्मकौ ॥ ७६ ॥ भीमोजघानतांसेनांसवाजिरथकुंजरां ॥ अथै
नंशरवर्षेणयुधामन्यूत्तमौजसौ ॥७७॥ अभीयतुस्तौविरथौचक्रेभीमोनिरायुधौ ॥ हस्तप्राप्तंचपांचालंनाग्र
हीत्सवृकोदरः ॥ ७८ ॥ गुर्वर्थमर्जुनस्योर्वींप्रतिज्ञांकर्तुमप्यृतां ॥ मानभंगायकर्णस्यपार्थमेवन्ययोजयत्
॥७९॥ सशरान्क्षिपतस्तस्यपांचालस्यार्जुनोद्रुतं ॥ पुप्लुवेस्यंदनेचापंछित्वातंचाग्रहीत्क्षणात्॥८०॥ सिंहोमृ

गमिवादायस्वरथंचाभिपेदिवान् ॥ अथप्रकुपितंसैन्यंफल्गुनंपर्यवारयत् ॥८१॥ जघानभीमस्तरसातत्सैन्यं
शरवृष्टिभिः ॥ अथसत्यजिदभ्यागात्पार्थंमुंचञ्शरान्बहून् ॥ ८२ ॥ तमर्जुनःक्षणेनैवचक्रेविरथकार्मुकं ॥ घ्नं
तंभीमंपुनःसैन्यमर्जुनःप्राहमाभवान् ॥ ८३ ॥सेनामर्हतिराज्ञोस्यवीरहंतुमशेषतः ॥ संबंधयोग्यस्तातस्यस
खायंनःसुधार्मिकः ॥ ८४ ॥ नेष्यामएनमेवातोगुरोर्वचनगौरवात् ॥ स्नेहपाशंततश्चक्रेबीभत्सौद्रुपदोधिकं
॥८५॥ ततःसेनांविहायैवभीमोबीभत्सुमन्वगात् ॥ मुक्ताकथंचिद्भीमास्यात्सासेनादुद्रुवेभयात् ॥ ८६ ॥
द्रुपदंस्थापयामासाथार्जुनंद्रोणसन्निधौ ॥ पप्रच्छैनंतदाद्रोणःसख्यमस्त्युतनेतिवा ॥ ८७ ॥ अस्तीदानीमि
तिप्राहद्रुपदोंगिरसांवरं ॥ अथाहद्रुपदंद्रोणःसख्यमिच्छेक्षऽयंतव ॥८८॥ नह्यराज्ञोभवेत्सख्यंतवेतीदंकृतंम
या ॥ नविप्रधर्मोयद्युद्धमतस्त्वंनमयाधृतः ॥८९॥ शिष्यैरेतत्कारितंमेतवसख्यमभीप्सता ॥ अतःसख्या
र्थमेवाद्यत्वद्राज्यार्धोहृतोमया ॥ ९० ॥ गंगायादक्षिणेकूलेत्वंराजैवोत्तरेत्वहं ॥ नह्यराजत्वएकस्यसख्यंस्या
दावयोःसखे ॥९१ ॥इत्युक्त्वोन्मुच्यतंद्रोणोराज्यार्धंगृह्यचामुतः ॥ ययौशिष्यैर्नागपुरंन्यवसत्सुखमत्रच ॥१०३४॥
॥९२॥ ब्राह्मण्यत्यागभीरुःसन्नागृह्णाद्धनुरप्यसौ ॥ धार्तराष्ट्रैस्तुभीमस्यभयात्पादौप्रणम्यच ॥ ९३ ॥ शर

णार्थयाचितत्वात्सपुत्रोयुयुधेपरैः ॥ एवंहरीच्छयैवासौक्षात्रंधर्ममुपेयिवान् ॥ ९४ ॥ द्रुपदस्तुदिवारात्रंतप्य
मानःपराभवात् ॥ भीमार्जुनबलंदृष्ट्वाचैच्छत्पांडवसंश्रयं ॥ ९५ ॥ संबंधीत्यर्जुनवचश्चिकीर्षुःसत्यमेवच ॥
मार्दवंचार्जुनेदृष्ट्वासुतामैच्छत्तदर्थतः ॥ ९६ ॥ पुत्रंचद्रोणहंतारमिच्छन्विप्रवरौययौ ॥ याजोपयाजावानी
याऽथार्बुदेनगवांनृपः ॥९७॥ चकारेष्टिंचतद्भार्याद्विजाभ्यामत्रचाहुता ॥ द्रुपदात्सुतलब्ध्यर्थंसाहंकाराद्य
लंबयत् ॥९८॥ किमेतयेत्यवज्ञायतावुभौविप्रसत्तमौ ॥ अजुहुतांतत्पुत्रार्थंपत्न्याप्राश्यंहविस्तदा ॥ ९९ ॥ हु
तेहविषिमंत्राभ्यांवैष्णवाभ्यांतदैवहि ॥ दीप्तांगारनिभोवह्निकुंडमध्यात्समुत्थितः ॥१००॥ किरीटीकुंडलीदी
प्तोहेममालीवरासिमान् ॥ रथेनादित्यवर्णेननदन्द्रुपदमाद्रवत् ॥ १०१ ॥ धृष्टत्वाद्द्योतनत्वाचधृष्टद्युम्नइतीरि
तः ॥ मुनिभिर्द्रुपदेनापिसर्ववेदार्थतत्त्ववित् ॥ १०२ ॥ अन्वेनंभारतीसाक्षाद्वेदिमध्यात्समुत्थिता ॥ प्राणो
हिभरतोनामसर्वस्यभरणाच्छ्रुतः ॥ १०३ ॥ तद्भार्याभारतीनामवेदरूपासरस्वती ॥ शंरूपमाश्रितावायुंश्री
रित्येवचकीर्तिता ॥१०४॥ आवेशयुक्ताशच्याश्चश्यामलायास्तथोषसः ॥ ताश्चेंद्रधर्मनासत्यसंश्रयाच्छ्रियईरि
ताः ॥१०५॥ साकृष्णानामतश्चासीदुत्कृष्टत्वाद्धियोषितां ॥ कृष्णासावर्णतश्चासीदुत्कृष्टानंदिनीचसा ॥१०६॥

उत्पत्तितश्चसर्वज्ञासर्वाभरणभूषिता ॥ संप्राप्तयौवनैवासीदजरालोकसुंदरी ॥ १०७ ॥ उमांशयुक्तानितरां
सर्वलक्षणसंयुता ॥ पूर्वंह्युमाचदेव्यस्ताःकदाचिद्भर्तृभिर्युताः ॥१०८॥ विलासंदर्शयामासुर्ब्रह्मणःपश्यतो
धिकं ॥ शशापतास्तदाब्रह्मामानुषींयोनिमाप्स्यथ ॥ १०९ ॥ तत्रान्यगाश्चभवतेत्येवंशप्ताःसुरांगनाः ॥
विचार्यभारतीमेत्यसर्वमस्यैनिवेद्यच ॥ ११० ॥ सहस्रवत्सरंचैनांशुश्रूषित्वाबभाषिरे ॥ देविनोमानुषं
प्राप्यमन्यगात्वंचसर्वथा ॥ १११ ॥ तत्रापिमारुतादन्यंनस्पृशेमकथंचन ॥ ब्रह्मणैवचशप्ताःस्मःपूर्वंचान्य
त्रलीलया॥११२॥एकदेहत्वमाप्यैनंयदावंचयितुंगताः॥एकदेहामानुषत्वमाप्स्यथत्रिशउद्धताः ॥११३॥ त्रि
शोमद्वंचनायेताइतितेनोदितावयं ॥ अतस्त्वयैकदेहत्वमिच्छामोदेविजन्मसु ॥ ११४ ॥ चतुर्ष्वपियतो
स्माकंशापद्वयनिमित्ततः ॥ चतुर्जन्मभवेद्भूमौत्वांनान्योमारुताद्व्रजेत् ॥११५॥ नियमोयंहरेर्यस्मादनादि
र्नित्यएवच ॥ अतस्त्वयैकदेहानोनान्यआप्नोतिमारुतात् ॥ ११६ ॥ इतीरितेतथेत्युक्त्वापार्वत्यादियुतैव
सा ॥ विप्रकन्याभवत्तत्रचतस्रःपार्वतीयुताः ॥ ११७ ॥ एकदेहस्थिताश्चक्रुर्गिरीशायतपोमहत् ॥ तद्देह
स्थाभारतीतुरुद्रदेहस्थितंहरिं ॥११८॥ तोषयामासतपसाकर्मैक्यार्थंधृतव्रता ॥ तस्यैसरुद्रदेहस्थोहरिःप्रा

दाद्वरंप्रभुः॥११९॥अनंततोषणंविष्णोःस्वभर्त्रासहजन्मसु ॥ सर्वेष्वपीतिचान्यासांददौशंकरएवच॥१२०॥ वरंस्वभर्तृसंयोगंमानुषेष्वपिजन्मसु ॥ ततस्तदैवदेहंताविसृज्यनलनंदिनी ॥ १२१ ॥ बभूवुरिंद्रसेनेतिदेहैक्येनसुसंगताः ॥ तदासीन्मुद्गलोनाममुनिस्तपसिसंस्थितः ॥ १२२ ॥ चकमेपुत्रिकांब्रह्मेत्यशृणोत्सकथांतरे ॥ अपाहसत्सोब्जयोनिंशशापैनंचतुर्मुखः ॥ १२३ ॥ भारत्याद्याःपंचदेवीर्गच्छमानिन्नभूतये ॥ इतीरितस्तंतपसातोषयामासमुद्गलः ॥ १२४ ॥ शापानुग्रहमस्याथचक्रेकंजसमुद्भवः ॥ नत्वंयास्यसितादेवीर्मारुतस्त्वच्छरीरगः ॥ १२५ ॥ यास्यसित्वंतदामूर्च्छांगतोनैवविबुध्यसे ॥ नचपापंततस्तेस्यादित्युक्तेचैनमाविशत् ॥१२६॥ मारुतोथेंद्रसेनांचगृहीत्वाथाभवद्गृही ॥ रेमेचसतयासार्धंदीर्घकालंजगत्प्रभुः ॥ १२७॥ ततोमुद्गलमुद्बोध्ययर्यौचस्वंनिकेतनं ॥ ततोदेशांतरंगत्वातपश्चक्रेसमुद्गलः ॥ १२८ ॥ सेंद्रसेनावियुक्ताथभर्त्राचक्रेमहत्तपः ॥ तद्देहगाभारतीतुकेशवंशंकरेस्थितं ॥ १२९ ॥ तोषयामासतपसाकर्मैक्यार्थंहिपूर्ववत् ॥उमाद्यारौद्रमेवात्रतपश्चक्रुर्यथापुरा ॥ १३० ॥ प्रत्यक्षेचशिवेजातेतद्देहस्थेचकेशवे ॥ पृथक्पृथक्स्वभर्त्रास्यैताःपंचाप्येकदेहगाः ॥ १३१ ॥ प्रार्थयामासुरभवत्पंचकृत्वोवचोहितत् ॥ शिवदेहस्थितो

विष्णुर्भारत्यैतुददौपतिं ॥१३२॥ अन्यासांशिवएवाथप्रददौचतुरःपतीन् ॥ देव्यश्चतस्रस्तुतदादत्तमात्रेवरे
मुना॥१३३॥ देवानामवतारार्थंपंचदेव्यःस्मइत्यथ॥ नाजानन्नेकदेहत्वाच्चियोगात्क्षीरनीरवत्॥१३४॥ ताः
श्रुत्वास्वपतिंदेविनचिरात्प्राप्यसीतिच ॥ विष्णूक्तंशंकरोक्तंचचत्वारःपतयःपृथक्॥१३५॥भविष्यंतीत्यथै
कस्यामेनिरेपंचभर्तृतां ॥ रुरुदुश्चैकदेहस्थाएकैवाहमितिस्थिताः ॥ १३६॥ अथाप्यगान्महेंद्रोत्रसोब्रवीत्तां
वरस्त्रियं ॥ किमर्थंरोदिषीत्येवसाब्रवीद्रुद्रूपिणं ॥ १३७ ॥ शंकरंदर्शयित्वैवपंचभर्तृत्वमेषमे ॥ वरार्थं
मर्थितःप्रादादितितंशिवइत्यथ॥१३८॥अजानञ्शक्रआहोच्चैःकिमेतद्भुवनत्रये ॥ मत्पालितेयोषितंत्वंवृथा
शपसिदुर्मते ॥ १३९ ॥ इतीरितेशिवःप्राहपतमानुषमाप्नुहि ॥ अस्याश्चभर्ताभवसित्वामेवैषावरिष्यति
॥१४०॥पश्यात्रमदवज्ञानात्पतितास्त्वादृशान्सुरान् ॥ गिरेरधस्तादस्यैवेत्युक्तोसौपाकशासनः ॥१४१॥ उ
द्बर्हगिरिंतंतुददर्शात्रचतान्सुरान् ॥ पूर्वेंद्रान्मारुतवृषान्नासत्यांश्चतुरःस्थितान्॥१४२॥मानुषेष्ववताराय
मंत्रंरहसिकुर्वतः ॥ ततोवरेण्यंवरदंविष्णुंप्राप्यसवासवः॥ १४३ ॥ तत्प्रसादान्नरांशेनयुक्तोभूमावजायत॥
मदवज्ञानिमित्तेनपतिताइतितान्सुरान् ॥ १४४ ॥ मारुतादीन्मृषावादीरितिब्रह्माशिवंतदा ॥ शशा

पमानुषेषुत्वंक्षिप्रंजातःपराभवं ॥ १४५ ॥ शक्रान्नरतनोर्यासियस्मैत्वंतुमृषावदः ॥ मच्छसानांचदेवीना
मविचार्यमयायतः ॥१४६॥ पतियोगवरंप्रादानावाप्स्यसिततःप्रियां ॥ मानुषेषुततःपश्चाद्भारतीदेहनि
र्गतां॥१४७॥ स्वलोकेप्राप्स्यसिस्वार्थेवरोयंतेमृषाभवेत् ॥ एषासाद्रौपदीनामपंचदेवीतनुर्भवेत् ॥ १४८॥ मृ
षावाग्येषुतेप्रोक्तामारुताद्यास्तुतेखिलाः ॥ तासांपतित्वमाप्स्यंतिभारत्यैवतुपार्वती ॥ १४९ ॥ संयुक्ताव्य
वहारेषुप्रवर्तेतनचान्यथा ॥ एतेहिमारुताद्यास्तेदेवकार्यार्थगौरवात् ॥ १५० ॥ जाताइतिश्रुतिस्तत्रनावज्ञा
तेत्रकारणं ॥ दीर्घकालंमनुष्येषुततस्त्वंस्थितिमाप्स्यसि ॥१५१॥ इत्युक्त्वाप्रययौब्रह्मासोश्वत्थामाशिवोभ
वत् ॥ पंचदेवीतनुस्त्वेषाद्रौपदीनामचाभवत् ॥ १५२ ॥ वेदेषुसपुराणेषुभारतेचावगम्यते ॥ उक्तोर्थः
सर्वएवायंतथापूर्वोदिताश्चये ॥ १५३ ॥ मुमुदुःसर्वपांचालाजातयोःसुतयोस्तयोः ॥ मानुषान्नोपभोगे
नसंसर्गान्मानुषेषुच ॥ १५४ ॥ मनुष्यपुत्रतायाश्चभावोमानुषएतयोः ॥ अभून्नातितरामासीत्तदयोनि
त्वहेतुतः ॥१५५॥ याजोपयाजौतावेवदयिताद्रुपदस्यच ॥ मातृस्नेहार्थमनयोर्ययाचेददतुश्चतौ ॥ १५६ ॥
जातमात्मनिहंतारंभारद्वाजोनिशम्यतं ॥ यशोर्थमस्त्राणिददावग्रहीत्सोपिलोभतः ॥१५७॥ रामास्त्राणां

दुर्लभत्वात्रिदशेष्वपिवीर्यवान् ॥ भीमार्जुनाभ्यांबद्धंतंश्रुत्वापाचालभूपतिं ॥ १५८ ॥ प्राहिणोत्कृतवर्मा
णंपांडवानांजनार्दनः ॥ पांडवेष्वतुलांप्रीतिंलोकेख्यापयितुंप्रभुः ॥१५९॥ संमान्यपांडवान्सोपिशूरानुज
सुतासुतः ॥ तैर्मानितःकृष्णभक्त्याभ्रातृत्वाच्चहरिंययौ ॥ १६० ॥ ततःप्रभृतिसंत्यज्यदेवपक्षाजरासुतं ॥
पांडवानाश्रिताभूपाज्ञात्वाभैमार्जुनंबलं ॥ १६१ ॥ विशेषतश्चकृष्णस्यविज्ञायस्नेहमेषुहि ॥ पराजिताश्चबहु
शःकृष्णेनाचिंत्यकर्मणा ॥ १६२ ॥ प्रतापादेवतेपूर्वंजरासंधवशंगताः ॥ नस्नेहात्तद्बलंज्ञात्वापार्थानां
केशवस्यच ॥ १६३ ॥ जन्मांतराभ्यासवशात्स्निग्धाःकृष्णेचपांडुषु ॥ जरासंधभयंत्यक्त्वातानेवचसमा
श्रिताः ॥१६४॥अपितंबहुशःकृष्णविजितंनैवतत्यजुः ॥ असुराःपूर्वसंस्कारात्संस्कारोबलवान्यतः ॥१६५॥
देवाहिकारणादन्यानाश्रयंतोपिनांतरं ॥ स्नेहंत्यजंतिदेवेषुतथान्येष्वपिचस्फुटं ॥ १६६ ॥ धृतराष्ट्रोबलंज्ञा
त्वाबहुशोभीमपार्थयोः ॥ देवत्वाच्चस्वभावेनज्येष्ठत्वाद्धर्मजस्यच ॥१६७॥ सुप्रीतएवतंचक्रेयौवराज्येभिषे
किणं ॥ भीमार्जुनावथोजित्वासर्वदिक्षुचभूपतीन्॥१६८॥ चक्रतुःकरदान्सर्वान्धृतराष्ट्रस्यदुर्जयौ ॥ तयोः
प्रीतोभवत्सोपिपौरजानपदास्तथा ॥ भीष्मद्रोणमुखाःसर्वेप्यतिमानुषकर्मणा ॥१६९॥ इतिश्रीमदानंदती

र्थभगवत्पादाचार्यविरचितेश्रीमन्महाभारततात्पर्यनिर्णयेभीमार्जुनदिग्विजयोनामअष्टादशोध्यायः ।१८।
ॐएवंशुभोच्चगुणवत्सुजनार्दनेनयुक्तेषुपांडुषुचरत्स्वधिकंशुभानि ॥ नास्तिक्यनीतिमतुलांगुरुदेवतादिस
त्स्वंजसैवजगृहुर्धृतराष्ट्रपुत्राः ॥१॥ नाम्नाकलिंगइतिचासुरकोद्विजोभूच्छिष्यःसुरेतरगुरोःशकुनेर्गुरुःसः॥
नीतिंसकुत्सिततमांधृतराष्ट्रपुत्रेष्वाधाद्द्रहोवचनतःशकुनेःसमस्तां ॥२॥ छद्मैवयत्रपरमंनसुराश्चपूज्याःस्वा
र्थेनवंचनकृतेजगतोखिलंच ॥ धर्मादिकार्यमपियस्यमहोपधिःस्याच्छ्रेष्ठःसएवनिखिलासुरदैत्यसंघात् ॥३॥
इत्यादिकुत्सिततमांजगृहुःस्मविद्यामज्ञातएवधृतराष्ट्रमुखैःसमस्तैः ॥ तेषांस्वभावबलतोरुचिताचसैवविस्ता
रिताचनिजबुद्धिबलादतोपि ॥ ४ ॥ संपूर्णदुर्मतिरथोधृतराष्ट्रसूनुस्तातप्यमानहृदयोनिखिलान्यहानि ॥
दृष्ट्वाश्रियंपरमिकांविजयंचपार्थेष्वाहेदमेत्यपितरंसहसौबलेन ॥ ५ ॥ ज्येष्ठस्यतेपिहिवयंहृदयप्रजातानार्हं
त्वमेवगमिताभवतैवराज्ये ॥ भ्रातुःकनीयसउतापिहिदारजाताअन्यैश्चराज्यपदवींभवतैवनीताः ॥ ६ ॥
राज्यंमहच्चसमवाप्स्यतिधर्मसूनुस्त्वत्तोथचानुजबलात्प्रसभंवयंतु ॥दासाभवेमनिजतंतुभिरेवसार्कंकुंतीसुत
स्यपरतोपितदन्वयस्य॥७॥नात्मार्थमस्तिममदुःखमथातिशुद्धलोकप्रसिद्धयशसस्तवकीर्तिनाशः ॥ अस्म

न्निमित्तमतिदुःखमतोहिसर्वेपीच्छाममर्तुमथनःकुरुचाप्यनुज्ञां ॥८॥ एवंसपुत्रवचनंसनिशम्यराजाप्रोवाच
नानुगुणमेतदहोमनस्ते॥कोनामपांडुतनयेषुगुणोत्तमेषुप्रीतिंनयातिनिजवीर्यभवोच्चयेषु॥९॥तेहिस्वबाहुब
लतोखिलभूपभूतिंमय्याकृषंतिनचवःप्रतिषेधकास्ते॥ तस्माच्छमंत्रजशुभायकुलस्यतातक्षेमायनोभवतिवो
बलवद्विरोधः॥१०॥ एवंब्रुवत्यपिनृपेपुनराहपापआश्रित्यसौबलमतंयदिनैवपार्थान् ॥ अन्यत्रयापयसि
नागपुरात्परेतान्दृष्ट्वाखिलानपिहिनोमुदमेहिपार्थैः ॥११॥ एवंनिशम्यगदितंसुतहार्दपाशैराकृष्यताशुस
नृपोऽरिधरेच्छयैव ॥ प्रोवाचपुत्रमपितेबलिनोहिपार्थाःशक्याःपुरात्तुनचयापयितुंकथंचित् ॥१२॥ इत्युक्त
आहपितरंशकुनिंनिरीक्ष्यसृष्टोमयाविधिरिहाद्यशृणुष्वतंच॥ आसंस्त्रयोदशसमाहिपुरंप्रविष्टेष्वेतेषुतावदय
मेवविधिर्मयेष्टः ॥ १३ ॥ द्रौणेर्हिनास्तिसदृशोबलवान्प्रतापीसोयंमयाबहुविधैःपरमैरुपायैः ॥ नीतोवशंव
शगतोस्यचमातुलेनसाकंपितातमनुचैषनदीप्रसूतः॥१४॥एवंहिसैनिकगणाअपिदानमानैःप्रायोवशंममग
ताअपिचैषकर्णः॥अस्त्रेबलेप्यधिकएवसुरेंद्रसूनोर्जेष्येचमंत्रबलतस्त्वहमेवभीमं ॥१५॥ त्रिंशच्छतंपरमकाः ॥१०३८॥
सुरदुर्लभाश्चदुर्वाससोहिमनवोद्यमयागृहीताः॥ अन्यत्रतेप्रविहितानहिवीर्यवंतःस्युर्भीमइत्यहममून्ननियो

जयामि ॥१६॥ तेवीर्यदाविजयदाअपिवह्निवारिस्तंभादिदाःसकलदेवनिकायरोधाः ॥ वृष्ट्याद्यभीप्सित
समस्तकराअमूभिर्जेष्यामिभीममुमेकमयातयामैः ॥१७॥ सौहार्दमेषुयदिचातितरांकरोषितत्रापिनैव
हिमयाक्रियतेविरोधः॥ वत्स्यंतुवारणवतेभवतुस्मराष्ट्रंतेषांतदेवममनागपुरंत्वदर्थे ॥१८॥ एवंस्वपुत्रपरिपा
लनतोयशस्तेभूयाद्विनश्यतिपरप्रसवातिपुष्टौ ॥जातेबलेतवविरोधकृतश्चतेस्युःस्वार्थंहितावदनुयांत्यपिके
वलंत्वां ॥१९॥ क्षत्तैकएवसततंपरिपोषकोलंतेषांममद्विडथमंत्रबलादमुष्य ॥ पौराश्चजानपदिकाःसततं
द्विषंतिमांतेष्वतीवदृढसौहृदचेतसश्च ॥ २०॥ एतेषुदूरगमितेषुनिराश्रयत्वान्मामेवदुर्बलतयापरितःश्रयं
ते ॥ भीष्मादयश्चनहितन्निकटेविरोधंकुर्युर्विनश्यतिगतेषुहिसौहृदंतत् ॥२१॥ भेदःकुलस्यभविताकुलना
शहेतुरस्माभिरेषुसहितेषुपुरेवसत्सु ॥ तस्मादुपायबलतःप्रतियापनीयास्तेवारणावतमितोविहितोप्युपायः
॥२२॥ विष्णुर्जयंतइतिशंभुसहायआस्तेदेवोत्सवश्चसुमहान्भवितात्रसुष्ठु ॥ भक्ताश्चतेहिनितरामरिशंख
पाणौत्वच्चोदिताःसमुपयांतितमुत्सवंद्राक् ॥२३॥ आज्ञाप्यमत्पुरुषतांपुरुषैर्मदीयैर्मध्यस्थवद्बहुगुणाउदिता
श्चतत्र ॥ तेषांपुरोत्रगमनाभिरुचिश्चजाताद्रष्टुंपुरंबहुगुणंननुपांडवानां ॥२४॥ इत्युक्तवत्यथसुतेसतथेत्यु

वाचप्राप्तेषुपांडुतनयेषुतदैवचोचे ॥ ज्ञात्वैवतेपिनृपतेर्हृदयंसमस्तंजग्मुःपितेतिपृथयासहनीतिहेतोः ॥२५॥
भीमस्तदाहभविताऽत्रहिभैक्षचारइत्येवसम्यगनुविद्यनिजंनकर्म ॥ त्याज्यंत्वितिप्रतिजगादनिजाग्रजायया
मोवयंनतुगृहात्सहिनःस्वधर्मः ॥ २६ ॥ निष्कालयंतियदिनोनिजधर्मसंस्थान्योत्स्यामहेत्रनहिदस्युवधो
प्यधर्मः ॥ इत्यूचिवांसममुमाहचधर्मसूनुःकीर्तिर्विनश्यतिहिनोगुरुभिर्विरोधे ॥ २७॥ इत्युक्तवाक्यममुम
ग्रजमन्वगात्सभीमःप्रदर्श्यनिजधर्ममथानुवृत्त्यै ॥दोषोभवेदुभयतोयतएवतेनवाच्यःस्वधर्मउतनःस्थितिरत्र
कार्या ॥ २८ ॥ कीर्त्यर्थमेवनिजधर्मपरिग्रहाणेप्राप्तेग्रजस्यवचनात्प्रविहातुमेव ॥ भीमस्यदोषमुभयंप्रविहं
तुमीशोज्येष्ठंचकारहरिरत्रसुतंवृषस्य ॥२९॥ हंतव्यतामुपगतेषुसुयोधनादिष्वन्योवधान्नहिभवेन्निजधर्मए
व ॥ पूर्वंवधेनहिसमस्तशएवदोषास्तेषांप्रयांतिविघृतिंचतदर्थतोपि ॥ ३० ॥ क्षत्ताथचाहसुवचोत्यजभाषयै
वधर्मात्मजंविषहुताशभयात्प्रतीताः ॥ आध्वंत्वितिस्मसतथेतिवचोभ्युदीर्यप्रायाच्चवारणवतंपृथयानुजैश्च
॥३१॥ तान्हंतुमेवचतदाधृतराष्ट्रसूनुर्लाक्षागृहंसपदिकांचनरत्नगूढं ॥ कृत्वाभ्ययातयदमुत्रहिविष्णुपद्यास्वा
मात्यमेवचपुरोचननामधेयं ॥ ३२ ॥ पूर्वंप्रहस्तइतियस्त्वभवत्सुपापःसोभ्येत्यपांडुतनयानभवच्चमंत्री ॥

दुर्योधनंप्रतिविहायभवत्सकाशमायातइत्यवददेषुसकूटवाक्यं ॥ ३३ ॥ दिव्यंगृहंचभवतांहिमयोपनीतंप्री
त्यैवपापमनुयातुमहंनशक्तः ॥ युष्मासुधर्मधृतिमत्सुसदानिवत्स्यइत्यूचिवांसममुमाहुरहोसुभद्रं ॥ ३४ ॥
दृष्ट्वैवजातुषगृहंवसयासमेतंतद्गंधतोवृषसुतःपवमानजातं ॥ तंचातिपापमवदत्सुमुखैषपापोहंतुंनइच्छतिस
दाभवचप्रतीतः ॥ ३५ ॥ क्षत्ताथनीतिबलतोखिललोकवृत्तंजानन्स्वचारमुखतःखनकायचोचे ॥ उक्त्वैवध
र्मतनयायमदीयवाक्यंपूर्वोक्तमाशुकुरुतत्रबिलंसुदूरं ॥ ३६ ॥ चक्रेसचैवमथवर्त्मवृतिच्छलेनद्वारंचतस्यसपि
धाययथौगृहंस्वं ॥ भीमःपुरोचनउभावपितौविधायछिद्रार्थिनौमिथउतोषतुरब्दकार्धं ॥ ३७ ॥ तस्याग्रजात्र
सहितासुतपंचकेनतत्रागमत्तदनुमारुतिरेषकालः ॥ इत्थंविचिंत्यसनिशाम्यचतान्प्रसुप्तान्भ्रातॄंश्चमातरम
थाशुबिलेन्यधात्प्राक् ॥ ३८ ॥ तंभागिनेयसहितंभगिनींचतस्यपापांददाहसगृहांपवमानसूनुः ॥ साप्याग
ताहिगरलेननिहंतुमेतान्भीमस्यपूर्वभुजिनोनशशाकचैतत् ॥ ३९ ॥ तस्मंतयासससुतयाचतपोनितांतंस्यांसू
नुभिःसहबलाददितिस्तथाब्दात् ॥ तस्याअदाच्चगिरिशोयदिपुत्रकैस्त्वंयुक्तानयासिम्रृतिमेषवरस्तवेति
॥ ४० ॥ जानन्निदंसकलमेवचभीमसेनोहत्वासुतैःसहकुबुद्धिमिमांहितंच ॥ भ्रातॄंश्चमातरमुदूह्ययथौबिला

त्सनिर्गत्यभीतिवशतोऽबलतांप्रयातान् ॥ ४१ ॥ ज्ञात्वापुरोचनवधंयदिभीष्ममुख्यैर्वैचित्रवीर्यतनयाअभि
योधयेयुः ॥ किन्नोभवेदितिभयंसुमहद्विवेशभीमंत्वृतेचतनयान्सकलान्पृथायाः ॥ ४२ ॥ भीमोऽभयोपिगु
रुभिःस्वमुखेनयुद्धमप्रीयमाणउतधर्मजवाक्यहेतोः॥ऊह्वैवतानपिययौद्युनदींचतीर्त्वाक्षत्त्रातिसृष्टमधिरुह्य
जलप्रयाणं ॥४३॥ विश्वासितविदुरपूर्ववचोभिरेवदाशोदिताभिरधिरुह्यचभीमपृष्ठं ॥ सर्वेययुर्वनमथाभ्यु
दितेचसूर्येदृष्ट्वैवसस्मृतकान्रुरुदुश्चपौराः ॥४४॥ हापांडवानदहदेषहिधार्तराष्ट्रोधर्मस्थितान्कुमतिरेवपुरोच
नेन ॥ सोप्येषदग्धइहदैववशात्सुपापःकोनामसत्सुविषमःप्रभवेत्सुखाय ॥ ४५ ॥ पौरेभ्यएवनिखिलंननु
भीष्ममुख्यावैचित्रवीर्यसहितास्तुनिशम्यहेति ॥ ऊचुःसदुःखितधियोथसुयोधनाद्याःक्षत्ताम्रुषैवरुरुदुर्युयुजु
श्चकर्म ॥४६॥ भीमोप्युदूह्यवनमापहिडिंबकस्यभ्रातॄन्पृथांचतृषितैरभियाचितश्च ॥ पानीयमुत्तरपुटेंबुजप
त्रनद्धंदूरादुदूह्यददृशेस्वपतोथतांश्च ॥ ४७॥ रक्षार्थमेवपरिजाग्रतिभीमसेनेरक्षःस्वसारमभियापयतेहिडिं
बीं ॥ सारूपमेत्यशुभमेवददर्शभीमंसाक्षात्समस्तशुभलक्षणसारभूतं ॥४८॥ साराक्षसीतनुमवापसुरेंद्रलो ॥१०४०॥
कश्रीरेवशक्रदयितात्वपरैवशच्याः॥शापात्स्पृधापतिमवाप्यचमारुतिंसाप्राप्तुंनिजांतनुमयाचतभीमसेनं॥

॥ ४९ ॥ तांभीमआहकमनीयतनुंनपूर्वंज्येष्ठादुपैमिवनितांनहिधर्मएषः ॥ साचाहकामवशगापुनरेतदेव
स्वावेशयुग्घिमरुदन्यपरिग्रहस्य ॥५०॥ साभारतीवरमिमंप्रददावमुष्यैस्वावेशमात्मदयितस्यचसंगमेन ॥
शापाद्विमुक्तिमतितीव्रतपःप्रसन्नातेनापसानिजतनुंपवमानसूनोः ॥ ५१ ॥ ज्ञानंचनैजमभिदर्शयितुंपुनश्च
प्राहेश्वरोखिलजगद्गुरुरिंदिरेशः॥व्यासस्वरूपइहचेत्यपरश्चएवमांतेप्रदास्यतितदाप्रकरोषिमेर्थ्यं ॥५२॥ का
लेतदैवकुपितःप्रययौहिडिंबोभीमंनिहंतुमपितांचनिजस्वसारं ॥ भक्षार्थमेवहिपुरासतुतांन्ययुङ्क्तनेतुंचतान
थसमासददाशुभीमं ॥५३॥ साभीममेवशरणंप्रजगामतांचभ्रातृंश्चमातरमथावितुमभ्ययात्तं ॥ भीमःसुदू
रमपकृष्यसहोदराणांनिद्राप्रभंगभयतोयुयुधेमुनाच ॥५४॥ तौमुष्टिभिस्तरुभिरश्मभिरद्रिभिश्चयुध्वानितां
तरवतःप्रतिबोधितांस्तान् ॥ संचक्रतुस्तदनुसोदरसंभ्रमंतंदृष्ट्वैवमारुतिरहन्नुरसिस्मरक्षः ॥५५॥ तद्भीमबा
हुबलताडितमीशवाक्यात्सर्वैरजेयमपिभूमितलेपपात॥वक्त्रस्रवद्बहुलशोणितमापमृत्युंप्रायात्तमोंधमपिनि
त्यमथक्रमेण ॥५६॥ हत्वैवशर्ववररक्षितराक्षसंतंसर्वैरवध्यमपिसोदरमात्रयुक्तः॥भीमोययौतमनुसाप्रययौ
हिडिंबीकुंतींयुधिष्ठिरमथास्यकृतेययाचे ॥५७॥ ताभ्यामनूक्तमपियन्नकरोतिभीमःप्रादुर्बभूवनिखिलोगुरु

णाभिपूर्णः ॥ व्यासात्मकोहरिरनंतसुखांबुराशिर्विद्यामरीचिविततःसकलोत्तमोलं ॥५८॥ दृष्ट्वैवतंपरममो
दिनआशुपार्थामात्रासहैवपरिपूज्यगुरुंविरिंचेः ॥ संलासिताश्चहरिणापरमातिहार्दप्रोत्फुल्लपद्मनयनेनतदो
पविष्टाः ॥५९॥ तान्भक्तिनम्रशिरसःसमुदीक्ष्यकृष्णोभीमंजगादनतआशुहिडिंबयाच ॥ एतांगृहाणयुव
तींसुरसद्मशोभांजातेसुतेसहसुताप्रतियातुचैषा ॥६०॥ एवंब्रुवत्यगणितोरुगुणेरमेशेओमित्युदीर्यकृतवांश्च
तथैवभीमः॥स्कंधेनचोह्यविबुधाचरितप्रदेशान्भीमंप्रयात्युदयएवरवेर्हिडिंबी ॥६१॥ सानंदनादिषुवनेषुविह
त्यतेनसायंप्रयातिपृथयासहितांश्च(तान्स)पार्थान् ॥ एवंययावपितयोरिहवत्सरार्धोजातश्चसूनुरतिवीर्यब
लोपपन्नः॥६२॥देवोपिराक्षसतनुर्निर्ऋतिःपुरायआवेशयुक्तगिरिशस्यघटोत्कचाख्यः॥पूर्वंघटोपममसुष्यशि
रोबभूवकेशानिमेषतउदासुरतोहिनाम ॥६३॥ जातेसुतेसमयतोभगवत्कृतात्सभीमोजगादससुतांगमना
यतांच ॥ स्मृत्याभियानउभयोरपिसाप्रतिज्ञांतेषांविधायचययौसुरलोकमेव ॥६४॥ व्यासोपिपांडुतनयैःस
हितोबकस्यरौद्राद्धराज्जयवधापगतस्यनित्यं॥यातोवधायपरमागणितोरुधामापूर्णाक्षयोरुसुखआशुतदैक
चक्रां॥६५॥तान्ब्राह्मणस्यचगृहेप्रणिधायकृष्णःशिष्याममैतइतिविप्रकुमाररूपान् ॥ आयामिकालइतिता

ननुशास्यचायात्तेतत्रवासमथचक्रुरनूच्यवेदान् ॥६६॥ भिक्षामटत्सुसततंप्रतिहुंकृतेनभीमोविशांसदनएव
गृहप्रमाणं॥ भांडंकुलालविहितंप्रतिगृह्यगच्छत्याशंकयावगमनस्यतमाहधर्मः॥६७॥स्थूलंहिसद्मपृथिवीस
हितंत्वरक्षउद्धृत्यवह्निमुखतस्तुतदेकदोष्णा।भांडंतदर्थमुरुकुंभकरेणदत्तंभिक्षांचतेनचरसिप्रतिहुंकृतेन।६८।
धर्मस्यतेसुनियतेर्बलतश्चबोधोभूयात्सुयोधनजनस्यततोभयंमे॥मात्रासहैववसफल्गुनपूर्वकैस्त्वमानीतमेव
परिभुंक्ष्वनतुव्रजेथाः।६९।इत्युक्तआशुसचकारतथैवभीमस्तेपिस्वधर्मपरिरक्षणहेतुमौनाः॥भिक्षांचरंत्यथच
तुर्ष्वपितेषुयातेष्वेकत्रमातृसहितःसकदाचिदास्ते॥७०॥तत्कालएवरुदितंनिजवासहेतोर्विप्रस्यदारसहित
स्यनिशम्यभीमः॥स्त्रीबालसंयुतगृहेशिशुलालनादौलज्जेदितिस्मजननीमवदन्नचागात् ॥७१॥ जानीहिवि
प्ररुदितंकुतइत्यतश्चयोग्यंविधास्यइतिसाप्रययौचशीघ्रं ॥ सासंवृतैवसकलंवचनंगृहेस्यशुश्रावविप्रवरआह
तदाप्रियांसः॥७२॥दातव्यएवहिकरोद्यचराक्षसस्यसाक्षाद्बकस्यगिरिसन्निभभक्ष्यभोज्यः॥पुंसानसाचसहि
तोनडुहापुमांस्तुनैवास्तिनोप्रददतांचसमस्तनाशः ॥७३॥अन्यत्रयामइतिपूर्वमुदाहृतंमेनैतत्प्रियेतवमनोग
तमासतेन॥यास्यामिराक्षसमुखंस्वयमेवमर्तुंभार्यैनमाहनभवानहमत्रयामि॥७४॥अर्थैतवाद्यतनुसंत्यजना

दहंस्यांलोकेसतीप्रचरितेतदृतेत्वधश्च ॥ कन्याहचैनमहमेमिनकन्ययार्थइत्युक्तआहधिगितिस्मसविप्रवर्यः
॥७५॥कन्योदिताबतकुलद्वयतारिणीतिजायासखेतिवचनंश्रुतिगंसुतश्च ॥ आत्मैवतेननतुजीवनहेतुतोहं
धीपूर्वकंत्रशनकेप्रतिपादयामि॥७६॥एवंरुदत्सुसहितेषुकुमारकोस्यप्राहस्वहस्तगतृणंप्रतिदर्श्यचैषां॥एतेन
राक्षसमहंनिहनिष्यएवेत्युक्तेसुवाक्यमनुसाप्रविवेशकुंती ॥७७॥पृष्टस्तयाहसतुविप्रवरोबकस्यवीर्यंबलंचदि
तिजारिभिरप्यसह्यं॥ संवत्सरत्रययुतेदशकेकरंचप्रातिस्विकंदशमुखस्यचमातुलस्य॥७८॥श्रुत्वातमुग्रबल
मत्युरुवीर्यमेवरामायणेरघुवरोरुशरातिभीतं॥विष्टंबिलेष्वथनृपान्वशमाशुकृत्वाभीत्यैवतैस्तदनुदत्तकरंननं
द ॥७९॥ एवंबलाढ्यममुमाशनिहत्यभीमःकीर्तिंचधर्ममधिकंप्रतियास्यतीह ॥ सर्वेवयंचतमनुप्रगृहीतध
र्मायास्यामइत्यवददाशुधरासुरंतं ॥८०॥ संतिस्मविप्रवरपंचसुताममाद्यतेष्वेकएवनरवैरिमुखाययातु ॥
इत्युक्तआहसनतेसुतवध्ययाहंपापोभवामितवहंतमनोतिधीरं ॥८१॥ उक्तेनमाहचपृथातनयेमदीयेविद्या
स्तिदिक्पतिभिरप्यविषह्यरूपा ॥ उक्तोपिनोगुरुभिरेषनियुङ्क्तएतांवध्यस्तथापिनसुरासुरपालकैश्च ॥८२॥
उक्त्वैवमेत्यनिखिलंचजगादभीमउद्धर्षआससनिशम्यमहास्वधर्मं ॥ प्राप्तंविलोक्यतमतीवविघूर्णनेत्रंदृष्ट्वाज

गादयमसूनुरुपेत्यचान्यैः ॥८३॥ मातःकिमेषमुदितोनितरामितिस्मतस्यैचसानिखिलमाहसचाब्रवीत्तां ॥
कष्टंत्वयाकृतमहोबलमेवयस्यसर्वैश्रितावयममुंचनिहंसिभीमं ॥ ८४॥ यद्बाहुवीर्यपरमाश्रयतोहिराज्यमि
च्छामएवनिखिलारिवधंस्वधर्मं।सोयंत्वयाद्यनिशिचारमुखायमातःप्रस्थाप्यतेवदममाशुकयैवबुद्ध्या ॥८५॥
इत्युक्तवंतममुमाहसुधीरबुद्धिःकुंतीनपुत्रकनिहंतुमयंहिशक्यः ॥ सर्वैःसुरैरसुरयोनिभिरप्यनेनचूर्णीकृतो
हिशतशृंगगिरिःप्रसूत्यां ॥८६॥ एषस्वयंहिमरुदेवनरात्मकोभूत्कोनामहंतुमिममाप्तबलोजगत्सु ॥ इत्येवम
स्विंतिसतामवदत्परेद्युर्भीमोजगामशकटेनकृतोरुभोगः ॥८७॥ गत्वात्वरन्बकवनस्यसकाशमाशुभीमःस
पायससुभक्ष्यपयोघटाद्यैः।युक्तंचशैलनिभमुत्तममन्नराशिंस्पर्शात्पुरैवनरभक्षितुरत्तुमैच्छत् ॥८८॥ तेनैव
चान्नसमितौपरिभुज्यमानउत्पाट्यवृक्षममुमाद्रवदाशुरक्षः ॥ वामेनमारुतिरपोह्यतदाप्रहारान्हस्तेनभोज्यम
खिलंसहभक्ष्यमादत् ॥८९॥ पीत्वापयोत्वरितएनमवेक्षमाणआचम्यतेनयुयुधेगुरुवृक्षशैलैः ॥ तेनाहतोथब
हुभिर्गिरिभिर्बलेनजग्राहचैनमथभूमितलेपिपेष ॥९०॥ आक्रम्यपादमपिपादतलेनतस्यदोर्भ्यांप्रगृह्यचपरं
विददारभीमः ॥ मृत्वासचोरुतमएवजगामपापोविष्णुद्विडेवहिशनैरनिवृत्तिचोग्रं ॥९१॥ हत्वातमक्षतब

लोजगदंतकंसयोराक्षसोनवशआसजरासुतस्य ॥ भौमस्यपूर्वमपिनोभरतस्यराज्ञोभीमोन्यथापयदमुष्यश
रीरमग्रे ॥९२॥ द्धार्येवतत्प्रतिनिधायपुरःसभीमःस्नात्वाजगामनिजसोदरपार्श्वमेव ॥ श्रुत्वास्यकर्मपरमंतुतु
षुःसमेतामात्राचतेतदनुभीतियुताःपुरस्थाः ॥९३॥ दृष्ट्वैवराक्षसशरीरमुरुप्रभीताज्ज्ञात्वैवहेतुभिरथक्रमशोमृ
तंच॥विप्रस्यतस्यवचनादपिभीमसेनभग्नंनिशम्यपरमंतुतुषुश्चतस्मै ॥९४॥ अन्नात्मकंकरममुष्यचसंप्रचक्रुः
सोप्येनमाशुनरसिंहवपुर्धरस्य॥चक्रेहरेस्तदनुसत्यवतीसुतस्यविष्णोर्हिवाक्प्रमुदिताःप्रययुस्ततश्च ॥ ९५ ॥
उत्पत्तिपूर्वककथांद्रुपदात्मजायाव्यासोह्यनूच्यजगतांगुरुरीश्वरश्च ॥ यातेत्यचोदयदथाप्यपरेद्विजाग्र्यास्ता
न्ब्राह्मणाइतिभुजिर्भवितेतिचोचुः॥९६॥पूर्वंहिपार्थतइमाञ्जतुगेहदग्धाञ्श्रुत्वातिदुःखितमनाःपुनरेवमंत्रः॥
याजोपयाजमुखनिःसृतएवमेषनासत्यतार्हइतिजीवनमेषुमेने ॥९७॥ यत्रक्वचित्प्रतिवसंतिनिलीनरूपाःपा
र्थाइतिस्मसतुफल्गुनकारणेन॥चक्रेस्वयंवरविघोषणमाशुराजात्वन्यैरधार्यधनुरीशवराच्चचक्रे॥९८॥तत्काल
एववसुदेवसुतोपिकृष्णःसंपूर्णनैजपरिबोधतएवसर्वं ॥जानन्नपिस्महलिनासहितोजगामपार्थान्निशम्यचमृ ॥१०४३॥
तानथकुल्यहेतोः॥९९॥संप्राप्यहस्तिनपुरंधृतराष्ट्रपुत्रान्संवंचयंस्तदनुसारिकथाश्चकृत्वा॥भीष्मादिभिःपरि

गतोप्रियवज्जगामद्वारावतीमुदितपूर्णसुनित्यसौख्यः॥१००॥ तस्यांतरेहृदिकसूनुरनंतरंस्वंश्वाफल्किबुद्धिब
लमाश्रितइत्युवाच॥सत्राजिदेषहिपुराप्रतिजज्ञएनामस्मत्कृतेस्वतनयांमणिनासहैव॥१०१॥सर्वांश्चनःपुनर
साववमत्यकृष्णायादात्सुतांजहिचतंनिशिपापबुद्धिं॥आदायरत्नमुपयाहिचनौविरोधेकृष्णस्यदानपतिना
सहसाह्यमेमि॥१०२॥इत्युक्तआशुकुमतिःसहिपूर्वदेहेदैत्योयतस्तदकरोदथसत्यभामा॥ आनंदसंविदपिलो
कविडंबनायतद्देहमास्यतिलजेपतिमभ्युपागात्॥१०३॥ श्रुत्वातदीयवचनंभगवान्पुरींस्वामायातएवतुनि
शम्यमहोत्सवंतं॥पांचालराजपुरुषोदितमाशुवृष्णिवर्यैरगान्मुसलिनासहतत्पुरींच॥१०४॥भीमोपिरुद्रवर
रक्षितराक्षसंतंहत्वातृणोपमतयाहरिभक्तवंद्यः॥उष्याथतत्रकतिचिद्दिनमच्युतस्यव्यासात्मनोवचनतःप्रय
यौनिजैश्च॥१०५॥ मांगल्यमेतदतुलंप्रतियातशीघ्रंपांचालकान्परमभोजनमत्रसिध्येत्॥विप्रैरितस्ततइतीरि
तवाक्यमेतेशृण्वंतएवपरिचक्रमुरुत्तराशां॥१०६॥ षण्णांचमध्यगमुदीर्णभुजंविशालवक्षस्थलंबहुलपौरुषल
क्षणंच॥दृष्ट्वैवमारुतिमसावुपलप्स्यतीहकृष्णामितिस्मचवचःप्रवदंतिविप्राः॥१०७॥रात्रौदिवाचसततंपथि
गच्छमानाःप्रापुःकदाचिदथविष्णुपदींनिशायां॥ सर्वांश्चरक्षितुमगादिहपृष्ठतश्चभीमोग्रएवशतमन्युसुतों

तरेन्ये॥१०८॥प्राप्तेतदोल्मुकधरेर्जुनएवगंगागंधर्वराजइहचित्ररथोर्धरात्रे ॥ दृष्ट्वैवविप्ररहितानुदकांतरस्थः क्षत्रात्मजाइतिहिधर्षयितुंसचागात् ॥१०९॥ हंतास्मिवोह्युपगतानुदकांतमस्यानद्याश्चमर्त्यचरणायनिषिद्ध काले॥इत्थंवदंतममुमाहसुरेंद्रसूनुर्गंधर्वनास्त्रविदुषांभयमस्तितेद्य ॥११०॥ सर्वंहिफेनवदिदंबहुलंबलंतेनार्थ प्रदंभवतिचास्त्रविदिप्रयुक्तं॥इत्युक्तवंतममुमुत्तमयानसंस्थोबाणान्क्षिपन्नभिससारसुरेंद्रभृत्यः ॥१११॥ आग्ने यमस्त्रमभिमंत्र्यतदोल्मुकेसचिक्षेपशक्रतनयोस्यरथश्चदग्धः॥ तंचाग्निनापरिगृहीतमभिप्रगृह्यकेशेषुसंप्रवि चकर्षाशुसुरेंद्रसूनुः॥११२॥पार्थेनसंधर्षितःशरणंजगामधर्मात्मजंतमपिसोथनिजास्त्रमुग्रं॥संजद्दएवततआ सचनामतोसावंगारवर्णइतिवर्णविपर्ययेण ॥ ११३ ॥ गंधर्वमुल्बणसुरक्ततनुःसभूत्वास्वर्णावदातउतपूर्व मुपेत्यसख्यं ॥ पार्थेनदुर्लभमहास्त्रमिदंययाचेजानन्नपिस्मनहिताद्दशमेषवेद ॥ ११४ ॥ विद्यासुशि क्षिततमाहिसुरेंद्रसूनौतामस्यचावददसावपिकालतोस्मै॥ गंधर्वगामवददन्वगदृश्यविद्यांपश्चादितिस्मपुरु हूतसुतस्यवाक्यात् ॥११५॥ आधिक्यतःस्वगतसंविदएवसाम्येनैवेच्छतिस्मनिमयंसधनंजयोत्र ॥ धर्मा र्थमेवसतुतांपरिदायतस्मैकालेनसंविदममुष्यचधर्मतोयात् ॥ ११६ ॥ पार्थेनसोपिबहुलाश्चकथाःकथित्वा

धौम्यस्यसंग्रहणमाहपुरोहितत्वे ॥ दास्यामिदिव्यतुरगानितिसोर्जुनायवाचंनिगद्यदिवमारुहदप्यगुस्ते ॥११७॥ तेधौम्यमाप्यचपुरोधसमुत्तमज्ञंविप्रात्मजोपमतयाविविशुःपुरंच ॥ पांचालकस्यनिखिलांददृशुश्चतत्रमूर्धाभिषिक्तसमितिंसमलंकृतांच ॥११८॥ राजन्यमंडलमुदीक्ष्यसुपूर्णमत्रकृष्णांप्रगृह्यसहजःप्रगृहीतमालां ॥ तेषांचमध्यमगमत्कुलवीर्यसंपद्युक्तांविभूतिमथचाहसमस्तराज्ञां ॥ ११९ ॥ तांश्चप्रदर्श्यसकलान्सहुताशनांशश्चापंचतत्प्रतिनिधायसपंचबाणं॥आहाभिभाष्यसकलान्नृपतीनथोच्चैर्दीप्यद्धुताशनवपुर्घनतुल्यघोषः ॥१२०॥ एतेनकार्मुकवरेणतरूपरिस्थमत्स्यावभासमुदकेप्रतिवीक्ष्ययेन ॥ एतैःशरैःप्रतिहतोभवतीहमत्स्यःकृष्णानुयास्यतितमद्यनरेंद्रवीराः ॥१२१॥ इत्यस्यवाक्यमनुसर्वनरेंद्रपुत्राउत्तस्थुरुद्धतमदाश्चलकुंडलास्याः ॥ अस्त्रंबलंचबहुनैजमभीक्षमाणाःस्पर्धंतएवचमिथःसमलंकृतांगाः ॥१२२॥ केचिन्निरीक्ष्यधनुरेत्यनमेसुशक्यमित्येवचापययुरन्यउतप्रचाल्य॥ तत्राससादशिशुपालउरुप्रतापःसंगृह्यतत्समधिरोपणयत्नआसीत् ॥१२३॥ माषांतरायसचकर्षयदैवकोट्याउन्नम्यतत्प्रतिजघानतमेवचाशु ॥ अन्यत्रफल्गुनतएतदशक्यमेवेत्यंजोगिरीशवरतःसययौचभग्नः ॥१२४॥ मद्रेशएत्यचकृषेस्थविरोपिवीर्याच्चेदीशतोप्य

धिकमेवसमुद्रमात्रे ॥ शिष्टेमुनाप्रतिहतःसययावशक्यंमत्वात्मनस्तदनुभूपतयोविषण्णाः ॥ १२५ ॥ सन्ने
षुभूपतिषुमागधआससादसोवज्ञयैवबलवीर्यमदेनदृप्तः ॥चापंचकर्षचलपादतलोबलेनशिष्टेसर्षपमितेभि
हतोमुनैव ॥१२६॥ जानुन्यमुष्यधरणींययतुस्तदैवदर्पेणचास्थिरपदस्थितिमात्रहेतोः ॥ रौद्राद्धरात्सजड
तांगमितोथराजाराज्ञांमुखान्यनभिवीक्ष्यययौस्वराष्ट्रं ॥१२७॥ प्रायोगतास्तदनुभूपतयोथकर्णोदुर्योधनार्थ
मनुगृह्यधनुश्चकर्ष॥रामादुपात्तशुभशिक्षितमात्रतोसौरोमावशिष्टमकरोद्धनुषोंतमाशु॥१२८॥तस्मिंश्चतेन
विहतेप्रतिसन्निवृत्तेभीमार्जुनौद्विजसदस्युपसन्निविष्टौ ॥ उत्तस्थतूरविशशिप्रतिमानरूपौविप्रेषुतत्रचभिया
विनिवारयत्सु ॥१२९॥ विप्राश्चकेचिदतियुक्तमिमौचवीरौदेवोपमावितिवचोजगदुस्ततस्तौ ॥ दृष्ट्वैवकृष्ण
मुखपंकजमाशुचापसान्निध्यमाययतुरुत्तमवीर्यसारौ ॥ १३० ॥ तत्रार्जुनःपवनजात्प्रियतोप्यनुज्ञामादाय
केशवमजंमनसाप्रणम्य ॥ कृत्वागुणान्वितमदोधनुरश्रमेणयंत्रांतरेणसशरैरधुनोच्चलक्ष्यं ॥१३१॥ कृष्णा
तदास्यविदधेनवकंजमालांमध्येचतांप्रतिनिधायनरेंद्रपुत्रौ ॥ भीमार्जुनौययतुरच्युतमाभिनम्यक्षुब्धस्तदा
नृपवराब्धिरिमावधावत् ॥ १३२ ॥ द्रष्टुंहिकेवलगतिर्नतुकन्यकायाअर्थेनचापमिहवृष्णिवराःस्पृशंतु ॥

इत्याज्ञयैववरचक्रधरस्यलिप्सामप्यत्रचक्रुरिहनैवयदुप्रवीराः ।। १३३ ।। भीमस्तुराजसमितिंप्रातसंप्रयाता
दृष्ट्वैवयोजनदशोच्छ्रयमाशुवृक्षं ।। आरुज्यसर्वनृपतीनभितोह्यतिष्ठद्दृष्ट्वापलायनपराश्चबभूवुरेते ।।१३४।।
भीमोयमेषपुरुहूतसुतोन्यएतेपार्थाइतिस्महलिनेहरिरभ्यवोचत्।।दृष्ट्वैवसोपिमुदमापशिनेश्चपौत्रःखड्गंप्रगृह्य
हर्षात्परिपुप्लुवेत्र ।। १३५ ।।प्रीतेषुसर्वयदुषुप्रपलायितेषुदुर्योधनादिनृपतिष्वखिलेषुभीमात् ।। कर्णोभ्यया
द्धरिहयात्मजमाशुमद्रराजोजगामपवनात्मजमेववीरः ।। १३६ ।। विप्रेषुदंडपटदर्भमहाजिनानिकोपात्क्षि
पत्सुनविनाशनमत्रभूयात् ।। क्षत्रस्यवैरतइतिद्रुपदेचकृष्णांविप्रांश्चयाचतिसमारुतिराररशल्यं ।।१३७।। वृ
क्षंत्वसौप्रतिनिधायचमद्रराजंदोर्भ्यांप्रगृह्यजवतोगगनेनिधाय ।। बंधुत्वतोभुविशनैरदधात्सतस्यविज्ञायवी
र्यमगमन्निजराजधानीं ।। १३८ ।। पार्थोपितेनधनुषायुयुधेस्मकर्णसोप्यत्रबाहुबलमाविरमुत्रचक्रे ।। तौध
न्विनावनुपमौचिरमस्यतांचसूर्यात्मजोत्रवचनंव्यथितोबभाषे ।। १३९ ।। त्वंफल्गुनोहरिहयोद्विजसत्तमोवा
मूर्तंनमेप्रमुखतःस्थितिमन्यईष्टे ।। योवास्मिकोपियदितेक्षममद्यबाणान्मुंचान्यथैहिरणतस्त्वितिपार्थआह
।। १४० ।। कार्यंनमेद्विजवरैःप्रतियोधनेनेत्युक्त्वाययौरविसुतःससुयोधनाद्यैः ।। नागाह्वयंपुरमथद्रुपदात्म

जांतामादायचार्जुनयुतःप्रययौसभीमः ॥ १४१ ॥ अग्रेश्विपुत्रसहितःसतुधर्मसूनुःप्रायात्कुलालगृहमन्व
पिभीमपार्थौ ॥ भिक्षेतितैरभिहितेप्रजगादकुंतीभुङ्ध्वंसमस्तशइतिप्रददर्शकन्यां ॥ १४२ ॥ ग्रामादिकंच
वचनंनमृषातयोक्तंप्रायोहितेनकथमेतदितिस्मचिंता ॥ तेषांबभूववसुदेवसुतोहरिश्चतत्राजगामपरमेणहि
सौहृदेन॥१४३॥संभाष्यतैःसभगवानमितात्मशक्तिःप्रायान्निजांपुरममायदुभिःसमस्तैः ॥ ज्ञातुंचतान्निशि
सतुद्रुपदःस्वपुत्रंप्रास्थापयत्सचनिलीनइमानपश्यत् ॥ १४४ ॥ भिक्षान्नभोजिनउतोभगिनींनिजांचतत्रा
तितृप्तहृदयामथयुद्धवार्तां ॥ तेषांनिशम्यनदतांघनवद्गभीरंक्षत्रोत्तमाइतिमतिंसचकारवीरः ॥१४५॥ प्रात
स्तुतस्यजनितुर्वचसापुरोधास्तान्प्राप्यमंत्रविधिनामरुदात्मजेन ॥ संपूजितोतिविदुषाप्रतिगृह्यतांश्चप्रावेश
यन्नृपतिगेहममैवमात्रा ॥ १४६ ॥ तानागतान्समभिपूज्यनिजात्मजांचविप्रादियोग्यपृथगुक्तपदार्थजा
तैः ॥ पूर्णान्गृहांश्चतुरएवदिदेशराजातत्रायुधादिपरिपूर्णगृहंचतेऽगुः ॥ १४७ ॥ चेष्टास्वराकृतिविवक्षित
वीर्यशौर्यप्रागल्भ्यपूर्वकगुणैःक्षितिभर्तृपुत्रान् ॥ विज्ञायतान्द्रुपदएत्यचधर्मसूनुंपप्रच्छकोसिनरवर्यवदस्वस ॥१०४६॥
त्यं ॥१४८॥ सप्राहमंदहसितःकिमिहाद्यराजन्पूर्वंहिवर्णविषयेनविशेषउक्तः ॥ पुत्रीकृतेतवसुतेनतुलक्ष्य

वेधउक्तोनरेंद्रसमितौसक्ततोप्यनेन ॥१४९॥ एवंब्रुवाणमथतंपृथयासहैवराजावदेतिपुनरेवययाचएषः ॥
सर्वंपृथाप्यवदतांसचतेनतुष्टोवाचंजगादकृतकृत्यइहासमद्य ॥ १५० ॥ पार्थार्थमेवहिमयैषकृतःप्रयत्नस्त्वंफ
ल्गुनोन्यउतवाद्यकरंसुतायाः ॥ गृह्णात्विमतीरितइमंसतुधर्मसूनुराहस्मसर्वइतिमेमनसिप्ररूढं ॥१५१॥ नात्र
प्रमाममहृदिप्रतिभात्यथापिधर्माचलाममतिर्हितदेवमानं ॥ इत्युक्तवत्यपिसहैवसुतेनराजानैवैच्छदत्रभ
गवानगमच्चकृष्णः ॥ १५२ ॥ व्यासंतमीक्ष्यभगवंतमगण्यपूर्णनित्याव्ययात्मगुणमाशुसमस्तएव ॥ नत्वा
भिपूज्यवरपीठगतस्यचाज्ञामादायचोपविविशुःसहितास्तदंते ॥ १५३ ॥ कृष्णस्तदाहनृपतिंप्रतिदेहिक
न्यांसर्वेभ्यएववृषवायुपुरंदराहि ॥ नासत्यदस्रसहिताइमएवइंद्राःपूर्वेचसंप्रतितनश्चहरेर्हिपश्चात् ॥१५४॥
एषांस्त्रियश्चनिखिलाअपिचैकदेहापुत्रीतवैवनततोत्रविरुद्धताहि ॥ इत्युक्तवत्यपियदाद्रुपदश्चकारसंवादि
नींनधियमेनमथाहकृष्णः ॥१५५॥ दिव्यंहिदर्शनमिदंतवदत्तमद्यपश्याशुपांडुतनयान्दिविसंस्थितांस्त्वं ॥
एतांचतेदुहितरंसहतैःपृथक्स्थांतल्लक्षणैःसहततःकुरुतेयथेष्टं ॥१५६॥ इत्युक्तवाक्यमनुतान्सददर्शराजा
कृष्णप्रसादबलतोदिवितादृशांश्च ॥ एतान्निशाम्यचरणौजगदीशितुश्चभीतोजगामशरणंतदनादरेण

॥ १५७ ॥ दत्त्वाऽभयंसभगवान्द्रुपदस्यकार्येतेनोमितिस्मकथितेस्वयमेवसर्वा ॥ वैवाहिकींकृतिमथव्यद
धाच्चधौम्ययुक्तःक्रमेणजगृहुर्निखिलाश्चपाणिं ॥१५८॥ पांचालकेषुचमहोत्सवआसराजातुष्टोभवत्सहसुतै
श्चनिजैश्चसर्वैः ॥ पौरैश्चजानपदिकैश्चयथैवरामेदत्त्वासुतांजनकआपमुदंततोनु ॥१५९॥ उद्वाह्यतत्रनिव
सत्स्वथपांडवेषुश्रुत्वैवरामसहितःसहयादवैश्च ॥ आदायपारिबर्हंबहुलंसकृष्णआयान्मुदैवपृथयासहितांश्च
पार्थान् ॥१६०॥ दृष्ट्वैवतंमुमुदुराशुकुरुप्रवीराआश्लिष्यकृष्णमथनेमुरसौचकृष्णां ॥ दृष्ट्वाप्रदायगृहयोग्य
समस्तभांडंसौवर्णमेभ्यउरुभूषणमच्युतोदात् ॥ १६१ ॥ देवांगयोग्यशुभकुंडलहारमौलिकेयूरवस्त्रसहिता
न्युरुभूषणानि ॥ षण्णांपृथक्पृथगदात्पृथगेवयोग्यान्यन्यद्ददावथपितृष्वसुरात्मयोग्यं ॥ १६२ ॥ रत्नानि
गोगजतुरंगरथान्सुवर्णभारान्बहूनपिददावथचाशिषोग्र्याः ॥ व्यासोप्यदादिहपरत्रचपार्षतोपिभूषारथाश्व
गजरत्नसुकांचनानि ॥१६३॥ दासीश्चदाससहिताःशुभरूपवेषाःसाहस्रशोददतुरत्रहरिर्नृपश्च ॥ तासांवि
चित्रवसनान्युरुरत्नमालाःप्रत्येकशोददतुरप्युरुभूषणानां ॥१६४॥ मासान्बहूनपिविहृत्यसहैवपार्थैःकृष्णो ॥१०४७॥
ययौयदुपुरींसहितोग्रजेन ॥ अंतर्हितेभगवतिप्रततोरुशक्तौव्यासेचवत्सरमिहोषुरिमेचपार्थाः ॥१६५॥ वै

चित्रवीर्यतनयाःसहसौबलेनकर्णेनसिंधुपतिनारथहस्तियोधैः ॥भूरिश्रवःप्रभृतिभिश्चसहैवहंतुंपांचालराज
मगुरेत्यपुरींपुनस्ते ॥१६६॥तैरर्दितेस्वपुरआशुससोमकानांराजासुतैःसहससैनिकउद्गतोभूत्॥ तेषांचतस्य
चबभूवमहान्विमर्दःपुत्रौचतस्यनिहतौविधुताश्चसेनाः ॥ १६७ ॥ चित्रेहतेसमरआशुसचित्रकेतौधावत्सु
सैनिकवरेषुचपार्षतस्य ॥ पार्थारथैरभिययुर्धृतचापबाणावैचित्रवीर्यतनयान्रविसूनुयुक्तान् ॥१६८॥ तैस्ते
षुपंचसुसमंप्रतियोधयत्सुभूरिश्रवाःसरविजोविरथंचकार ॥शक्रात्मजंतदनुपर्वतसन्निकाशंदोर्भ्यांतुमारुति
रुरुंतरुमुद्ववर्ह ॥१६९॥ आयांतमीक्ष्यतरुहस्तमिमंसमीरसूनुंसुयोधनमुखानिखिलाःसकर्णाः ॥ भूरिश्र
वाःशकुनिभूरिजयद्रथाश्चसर्वेपिदुद्रुवुरथोविविशुःपुरंस्वं ॥ १७० ॥ ज्ञात्वासमस्तमपितद्विदुरोग्रजंस्वंवर्धंत
एवतनयाभवतोनरेंद्र ॥ इत्याहसोपिमुदितःस्वसुतेनकृष्णाप्राप्तेतिभूषणवराण्यदिशच्चवासः ॥१७१॥ पा
र्थाइतिस्मविदुरोवददाशुसोपिस्वाकारगूहनपरोयदितर्ह्यतीव ॥ भद्रंमृतानहिपृथासहिताःस्मपार्थास्तेषांप्रवृ
त्तिमपिमेवदसर्वशस्त्वं ॥ १७२ ॥ इत्युक्तआहविदुरःसहिडिंबवध्यापूर्वांप्रवृत्तिमखिलामपिलक्ष्यवेधं ॥ उ
द्वाहमप्यथनदीजमुखाश्चसर्वेतुष्टाबभूवुरपिवत्सरमूषुरेवं ॥ १७३ ॥ श्रुत्वाथकृष्णमुपयांतमुरुप्रदायरत्नं

च्चपांडुतनयेषुगतंपुनश्च ॥ तातप्यमानहृदयास्तुसुयोधनाद्यामंत्रंप्रचक्रुरथकर्णमुखाययुश्च ॥ १७४ ॥
युद्धायतेषुपुनरेवरथैःप्रयातेष्वाहाग्रजंसविदुरोपिनदीजमुख्यान् ॥ एतेहिपापतमचेतसएत्यपार्थान्युद्धाय
मृत्युमुपयांतिनसंशयोत्र ॥ १७५ ॥ भीमार्जुनौविषहितुंनहिकश्चनास्तिसामर्थ्ययुक्सुरवरेष्वपिवर्धिता
स्ते ॥ ज्ञात्वैववत्सरतएवमहानधर्मस्तेषामुपेक्षणकृतस्तदलंनियुंक्ष्व ॥ १७६ ॥ आनीतयेचविनियुज्य
सुसांत्वपूर्वमानीययोजयनृपेषुतथार्धराज्यं ॥ एवंकृतेतवभवेत्कुलवृद्धयेहिधर्मायचोभयविनाशकरोन्यथा
स्याः ॥ १७७ ॥ इत्युक्तवत्यनुतथेत्यवदन्नदीजोद्रोणःकृपश्चविदुरंसनृपोप्युवाच ॥ याह्यानयेतिसचवे
गवतारथेनतत्रागमत्तदनुतैरभिपूजितश्च ॥ १७८ ॥ तत्कालएववसुदेवसुतश्चकृष्णोव्यासश्चतानुपसमे
त्यदुरंतशक्ती ॥ आदायकुंतिसहितान्विदुरेणयुक्तौनागाह्वयंपुरमितांसहभार्ययैव ॥ १७९ ॥ तेष्वाग
तेषुसुमहानभवत्प्रहर्षःपौरस्यजानपदिकस्यजनस्यचोच्चैः ॥ भीष्मादिकाश्चमुदिताःप्रतिपूज्यगेहमावेशय
न्सहनृपेणमहोत्सवेन ॥ १८० ॥ कृष्णामपूजयदतीवचसौबलीसादुर्योधनस्यदयितासहितात्रतेपि ॥
ऊषुस्ततश्चनिजपुत्रकदुर्विनीत्याकृष्णानिमित्तमुरुभीतितआहभीमात् ॥ १८१ ॥ कुंतिप्रयाहिसहितास्नुष

यागृहंस्वंभीमाद्बिभेमिनिजपुत्रकदुर्विनीत्या ॥ कृष्णात्रिलोकवनिताधिकरूपसारायस्मादितिस्मससुताप्र
ययौगृहंसा ॥१८२॥ ऊषुस्तथैवपरिवत्सरपंचकंतेपांडोर्गृहेसुसुखिनोखिलभोगयुक्ताः॥ कृष्णाचतेषुपृथगेव
चतुःस्वरूपारेमेतथैकतनुरप्यभिमानिभेदात् ॥१८३॥ कन्यैवसाभवदतःप्रतिवासरंचजन्माभवत्यभिमतेःपृ
थगेवनाशात् ॥ प्रायोहिनाभिमतिनाशमवापवाणीतस्मान्मरुच्चसकलेष्वभिविष्टआसीत् ॥ १८४ ॥ धर्मा
त्मजादिषुमरुत्प्रतिविष्टएषांबुद्धिंविमोह्यरमतेसततंतयायत्॥ शुद्धैवसाहिततएवदिनेदिनेचसंमोहतोमरण
वद्भवतीहकन्या ॥१८५॥ नोसुप्तिवत्त्विदमतोन्यवशत्वतोहिदेहस्यसंस्मृतितएवहरेर्नमोहः ॥ नावेशवच्च
ततएवमृतेःस्वरूपमेतत्त्वतःप्रतिदिनंजननाद्धिकन्या ॥१८६॥ एवंसवायुरनुविश्ययुधिष्ठिरादिभीमात्मनैवर
मतेसततंतयैकः ॥ अन्यादृशीहिसुरभुक्तिरतोन्यरूपामानुष्यभुक्तिरितिनात्रविचार्यमस्ति ॥१८७॥ वा
सिष्ठयादववृषावपिकेशवौतौतत्रोषतुःपरमसौहृदतोहितेषु ॥ ताभ्यामनंतगुणपूर्णसुखात्मकाभ्यांपार्थाश्चते
मुमुदिरेयुतसत्कथाभिः॥१८८॥ पूर्वंहितेषुवनगेषुबभूवकाशिराज्ञःसुताकृतउरुक्षितिपालयोगः ॥ तत्रस्व
यंवरगतांधृतराष्ट्रपुत्रःकन्यांबलाज्जगृहआत्मबलातिदृप्तः ॥१८९॥ पूर्वंहिराजगणनेमगधाधिराजःसंख्यात

इत्यतिरुषाप्रगृहीतकन्ये ॥ दुर्योधनेनृपतयोयुयुधुःस्मतेनभग्नाश्चकर्णसहितेनसहानुजेन ॥१९०॥ भग्नेषुते
षुपुनरात्तशरासनेषुकर्णोजगादधृतराष्ट्रसुतंप्रयाहि॥युक्तःसहोदरजनैर्गुरुभीष्ममुख्यैर्युक्तस्यतेनपुरमेत्यहि
धर्षणेशाः ॥१९१॥ एकांततोजयमवीक्ष्यचनानुयातिबार्हद्रथःपुरगतस्यजयेननिष्ठा ॥ द्रौणिर्हिरुद्रतनुमेष
सदाविजानन्नोतेनयुद्धमभिवांछतिरुद्रभक्तः ॥ १९२ ॥ एकोहमेवनृपतीन्प्रतियोधयिष्यएतैर्मयिप्रविजिते
पिनतेस्त्यकीर्तिः ॥ एकंचतेनुजमिमेयदिपौरुषेणगृह्णीयुरत्रतवकीर्तिरुपैतिनाशं ॥१९३॥ भीष्मादयोपिन
हियोधयितुंसमर्थाराज्ञाह्यनेनततएवचबाह्लिकोस्य ॥ भृत्योबभूवनहिभीष्ममयंयुधेगाद्राजानहीतिनचतेन
विरोधआसीत् ॥१९४॥ इत्युक्तआशुसविमृश्यययौपुरंस्वंकर्णोपितैःप्रतियुयोधजिगायचैतान् ॥ कर्णस्य
वीर्यमगणय्यजरासुतोपिह्येकैकमेवनृपतिंसदिदेशयोद्धुं ॥१९५॥ सर्वेषुतेषुविजितेष्वभिजग्मिवान्सयोद्धुं
बृहद्रथसुतोप्यमुनारथेन ॥ तंचैवरामवरतोविरथंविशस्त्रंचक्रेसचैनमथमुष्टिभिरभ्युपेतौ ॥१९६॥ संधायदैव
जरयाप्रतिसंधितस्यकर्णोजघाननपरत्रतुतोषराजा ॥ नज्ञातमेतदपिहोहलिनातदेतज्ज्ञातंत्वयाभवततोम ॥१०४९॥
मभृत्यएव॥१९७॥एवंविधंसुकुशलंबहुयुद्धशौंडंनत्वांहनिष्यउततेपितुरेवपूर्वं ॥बाहोर्बलादभिहृतंहिमयांग

राज्यंतत्त्वंगृहाणयुधिकर्मकरश्चमेस्याः ॥१९८॥ इत्युक्तआशुसतथैवचकारकर्णःपूर्वंहितस्यनिजराज्यपदैक
देशः ॥ दुर्योधनेनविहितोमगधाधिराजंजित्वावृकोदरहृतःपितुरेवदत्तः ॥१९९॥ अंगाधिराज्यमुपलभ्य
जरासुतस्यस्नेहंचसूर्यसुतआशुकुरूञ्जगाम ॥ दृष्ट्वैवतंमुमुदिरेधृतराष्ट्रपुत्रानानेनतुल्यमधिजग्मुरतोहरिंच
॥२००॥ उद्वाह्यकाशितनयांगिरिजाभिविष्टांसाक्षान्नरेषुजनितांप्रथमामलक्ष्मीं॥तस्यांसुतंत्वजनयत्पुरआ
सयोक्षःकन्यांपुराप्रियतमांचषडाननस्य ॥२०१॥पुत्रोबभूवसतुलक्षणनामधेयःसालक्षणेत्यधिकरूपगुणासु
कन्या॥तस्यानुजाश्चनिजयोग्यगुणाअवापुर्भार्याःपुनश्चससुयोधनआपभार्याः॥२०२॥पूर्वंसुरांतकइतिप्रथि
तःसुतोभूद्दुःशासनस्यतदनुप्रतितप्यमानाः॥ दृष्ट्वैवपार्थबलवीर्यगुणान्समृद्धिंतांचैवतेप्रतिययुःस्मकलिंगदे
शं॥२०३॥आसीत्स्वयंवरउतात्रकलिंगराजपुत्र्याःसुवज्रइतियंप्रवदंतिभूपाः॥रौद्राद्वरादविजितस्यचतस्य
कन्यांहृतोबलात्सजगृहेधृतराष्ट्रसूनुः॥२०४॥ तत्राथरुद्रवरतःसजरासुतेनयुक्तोबबंधचसुयोधनमाशुजित्वा
॥ कर्णःपराद्रवदिहस्मसुतेषुपांडोर्यस्मात्पृथागमदतःसपराजितोभूत् ॥२०५॥ दुर्योधनेनुजजनैःसहितेगृ
हीतेभीष्मांबिकेयविदुराग्रजवाक्यनुन्नः॥भीमोविजित्यनृपतीन्सजरासुतांस्तान्हत्वासुवज्रममुचद्धृतराष्ट्रपु

त्रान्॥२०६॥तेपिस्मकर्णसहितामृतकप्रतीकानागाह्वयंपुरमथाययुरप्यमीषां॥दृष्ट्वाविरोधमवदन्नृपतिश्चधर्म
पुत्रंपुरंदरकृतस्थलमाशुयाहि ॥ २०७ ॥ तत्रार्धराज्यमनुभुंक्ष्वसहानुजैस्त्वंकोशार्धमेवहिगृहाणपुराहिश
क्रः ॥ तत्राभिषिक्तउतकंजभवादिदेवैस्तत्रस्थएवसचकारचिरंचराज्यं ॥२०८॥ त्वंवीरशक्रसमएवततस्त
वैवयोग्यंपुरंतदितआश्वभिषेचयामि ॥इत्युक्तआहसयुधिष्ठिरओमितिस्मचक्रेभिषेकमपितस्यसआंबिकेयः
॥ २०९ ॥ तस्याभिषेकमकरोत्प्रथमंसकृष्णोवासिष्ठनंदनउरुर्भवचक्रवर्ती ॥ यष्टाश्वमेधनिखिलात्मकराजसू
यपूर्वैर्मखैःसततमेवचधर्मशीलः !!२१०॥ इत्येवपार्थतसुतासहितेभिषिक्तेकृष्णोपिवृष्णिवृषभःसतथाभ्यषिं
चत् ॥ एवंचमारुतिशिरस्यभिषेकमेतौसंचक्रतुःस्मयुवराजपदेसभार्यं ॥२११॥ भीमेचपार्षतसुतासहितेभि
षिक्तेताभ्यामनंतसुखशक्तिचिदात्मकाभ्यां ॥ अन्यैश्चविप्रवृषभैःसुकृतेभिषेकेधर्मात्मजानुमुमुदुर्निखिलाश्च
संतः ॥ २१२ ॥ तस्मिन्महोत्सववरेदिनसप्तकानुवृत्तेवसिष्ठवृषभेणचवृष्णिपेण ॥ कृष्णेनतेययुरमापृथयात
याचपांचालराजसुतयास्थलमिंद्रवासं ॥ २१३ ॥ कोशस्यचार्धसहितास्तुयदैवपार्थागच्छंतितानन्वयुर्नि
खिलाश्चपौराः ॥ ऊचुश्चहावतसुयोधनएषपापोदूरेचकारननुपांडुसुतान्गुणाढ्यान् ॥२१४॥ भीमप्रतापम

॥१०५०॥

वलंब्यकलिंगबंधान्मुक्तःसुतामपिहितस्यपुरंनिनाय॥द्वेष्ट्येवमप्यतिबलान्हिसदैवपार्थान्यामोवयंगुणिभिर
घसहैवपार्थैः ॥२१५॥ आज्ञापयत्यपिसभेरिरवेणपार्थान्नैवानुगच्छथयदिव्रजथानुवोद्य ॥ वित्तंहरिष्यइह
सर्वमपीतितच्चपापःकरोतुनवयंविजहामपार्थान् ॥ २१६ ॥ सद्भिर्हिसंगतिरिहैवसुखैकहेतुर्मोक्षैकहेतुरुतत
द्विपरीतमन्यत् ॥ तस्माद्व्रजेमसहपांडुसुतैर्हिशक्रप्रस्थंत्वितिस्मधृतचेतसआहधर्मः ॥ २१७ ॥ प्रीतिर्यदि
स्मभवतांमयिसानुजेस्तितिष्ठध्वमत्रपितुरेवहिशासनेमे॥ कीर्तिर्हिवोनुगमनात्पितुरत्ययेननश्येन्नइत्यनुसर
ध्वमिहांबिकेयं ॥२१८॥ इत्येवतैःपुरजनानिखिलैर्निषिद्धाःकृच्छ्रेणतस्थुरपितान्मनसान्वगच्छन् ॥ प्राप्या
थशक्रपुरमस्मरतांचकृष्णौदेवेशवर्धकिमथागमदत्रसोपि ॥२१९॥ वासिष्ठपेनयदुपेनचपांडवानांरत्नोत्करं
कुरुपुरंपुरुहूतपुर्याः ॥ सादृश्यतस्त्वितिनियुक्तउभौप्रणम्यसर्वेश्वरौसकृतवांश्चपुरंतथैव॥२२०॥देशंचनाति
जनसंवृतमन्यदेशसंस्थैर्जनैरभिपुपूरिरआशुपार्थाः॥तेषांगुणैर्हरिपदानतिहेतुतश्चराष्ट्रांतराइहशुभावसतीः
स्मचक्रुः ॥२२१॥ प्रस्थाप्यदूरमनुजस्यसुतान्सराजाचक्रेभिषेकमपितत्रसुयोधनस्य॥ दुःशासनंचयुवराज
मसौविधायमेनेकृतार्थमिवचस्वमशांतकामः ॥२२२॥पार्थाश्चतेमुमुदुरत्रवसिष्ठवृष्णिवर्योदितानखिलतत्त्व

विनिर्णयांस्तु॥शृण्वंतएवहिसदापृथिवींचधर्मान्भुंजंतआश्रितरमापतिपादयुग्माः॥२२३॥इतिश्रीमदानंदती
र्थभगवत्पादाचार्यविरचितेश्रीमन्महाभारततात्पर्यनिर्णयेपांडवराज्यलाभोनामएकोनविंशोऽध्यायः।१९।
ॐअथयज्ञोरुदाननरदेववंद्यताप्रश्नार्षिपूजासुयुधिष्ठिरोभूत् ॥ धर्मानुशास्तिहरितत्त्वशंसनस्वराष्ट्ररक्षादिषुभीम
आसीत्॥१॥ स्त्रीधर्मसंशासनभृत्यकोशरक्षाव्ययादौगुणदोषचिंतने॥अंतःपुरस्थस्यजनस्यकृष्णाह्यासीद्धरे
र्धर्मनिदर्शिनीच ॥२॥ बीभत्सुरासीत्परराष्ट्रमर्दनेतेनानियम्यांस्तुजरासुतादीन् ॥ सकीचकादींश्चममर्द
भीमस्तस्यैवतेबलतोनित्यभीताः ॥३॥ राष्ट्रेषुभीमेनविमर्दितेषुजिताश्चयुद्धेषुनिरुद्यमास्ते॥बभूवुरासीद्ध
रिधर्मनिष्ठःप्रायेणलोकश्चतदीयशासनात् ॥४॥ आजीविनांवेतनदस्तदासीन्माद्रीसुतःप्रथमोथद्वितीयः॥
संधानभेदादिषुधर्मराजपश्चाच्चखड्गीसबभूवरक्षन् ॥५॥ धृष्टद्युम्नस्तत्रसेनाप्रणेताशक्रप्रस्थेनित्यमास्तेतिहा
र्दात् ॥ विशेषतोभीमसखासआसीद्राष्ट्रंचैषांसर्वकामैःसुपूर्णं ॥६॥नावैष्णवोनदरिद्रोबभूवनधर्महानिश्चब
भूवकस्यचित् ॥ तेषांराष्ट्रेशासतिभीमसेनेनव्याधितोनापिविपर्ययान्मृतिः ॥७॥ युधिष्ठिरंयांत्यथदर्शनो ॥१०५१॥
त्सुकाःप्रतिग्रहायाप्यथयाजनाय ॥ कार्यार्थिनोनैववृकोदरेणकार्याणिसिध्यंतियतोखिलानि ॥८॥ गंध

र्वविद्याधरचारणाश्चसेवंतएतान्सततंसमस्ताः ॥ यथासुरेंद्रंमुनयश्चसर्वेआयांतिदेवाअपिकृष्णमर्चितुं॥९॥
तेषांराष्ट्रेकार्तयुगाहिधर्माःप्रवर्तिताएवततोधिकाश्च॥ वृद्धिश्चतस्मादधिकासुवर्णरत्नांबरादेरपिसस्यसंपदां
॥१०॥ अथोपयेमेशिशुपालपुत्रींयुधिष्ठिरोदेवकींनामपूर्वां ॥ स्वीयांभार्यांयत्सहजोधृष्टकेतुरनुह्लादस्सवि
तुश्चांशयुक्तः ॥११॥ तस्यांसुहोत्रोनामतःपुत्रआसीद्यश्चित्रगुप्तोनामपूर्वंसुलेखः ॥ कृष्णासैवाप्यन्यरूपेण
जाताकाशीशपुत्रींयांप्रवदंतिकालीं ॥१२॥ साकेवलाभारतीनान्यदेव्यस्तत्राविष्टास्तत्कृतेकाशिराजः ॥
स्वयंवरार्थेनृपतीनाजुहावसर्वास्तेपिह्यत्रहर्षात्समेताः ॥१३॥ तेषांमध्येभीमसेनांसएषामालामधात्तत्रजरा
सुताद्याः ॥ क्रुद्धाविष्णोराश्रितानांक्षिपंतआसेदुरुच्चैःशिवमास्तुवंतः ॥१४॥ पूर्ववाक्यैर्वैदिकैस्तान्सभीमो
जिग्येतर्कैःसाधुभिःसंप्रयुक्तैः ॥ वेदाह्यदोषाइतिपूर्वमेवसंसाधयित्वैवसदागमैश्च ॥ १५ ॥ वेदाधिक्यंशैव
शास्त्राणिचाहुर्वेदोज्झितानांबहुलांचनिंदां ॥ तथाशाक्तेयस्कांदसौरादिकानांतत्रैवोक्तंछंदसांवैष्णवत्वं
॥१६॥ विष्णोराधिक्यंतानिशास्त्राणिचाहुःशिवादिभ्यःकुत्रचिन्नैववेदे ॥ विष्णूत्कर्षःकथितोबौद्धपूर्वाश्चा
हुर्विष्णुंपरमंसर्वतोपि ॥१७॥ लोकायताश्चक्वचिदाहुरग्र्यंविष्णुंगुरुंसर्ववरंबृहस्पतेः॥सर्वागमेषुप्रथितोतए

The Credit of getting the Sarvamoola Books Scanned goes to Panditavareenya ityaadi birudankita Shreemajjaalihaala Shreenivaasaachaaryasya Vidyaa Suta, "Gomanjari" Udgrantha kartru, (Raghunatha suri virachita Manikya manjari granthasya Khandana Grantha) Veda Shaastra Puraanaartha Vishaarada, Panditavareenya Shree Dwarakaanaathaachaaryaru.
My heartful salute for him to provide me such a wonderful opportunity to work on this project.

Project Started on : 21 December 2009
Project Completed on : 20 March 2011

Scanned By : Aravindacharya Haranahalli, aravindbharadwajhs@gmail.com